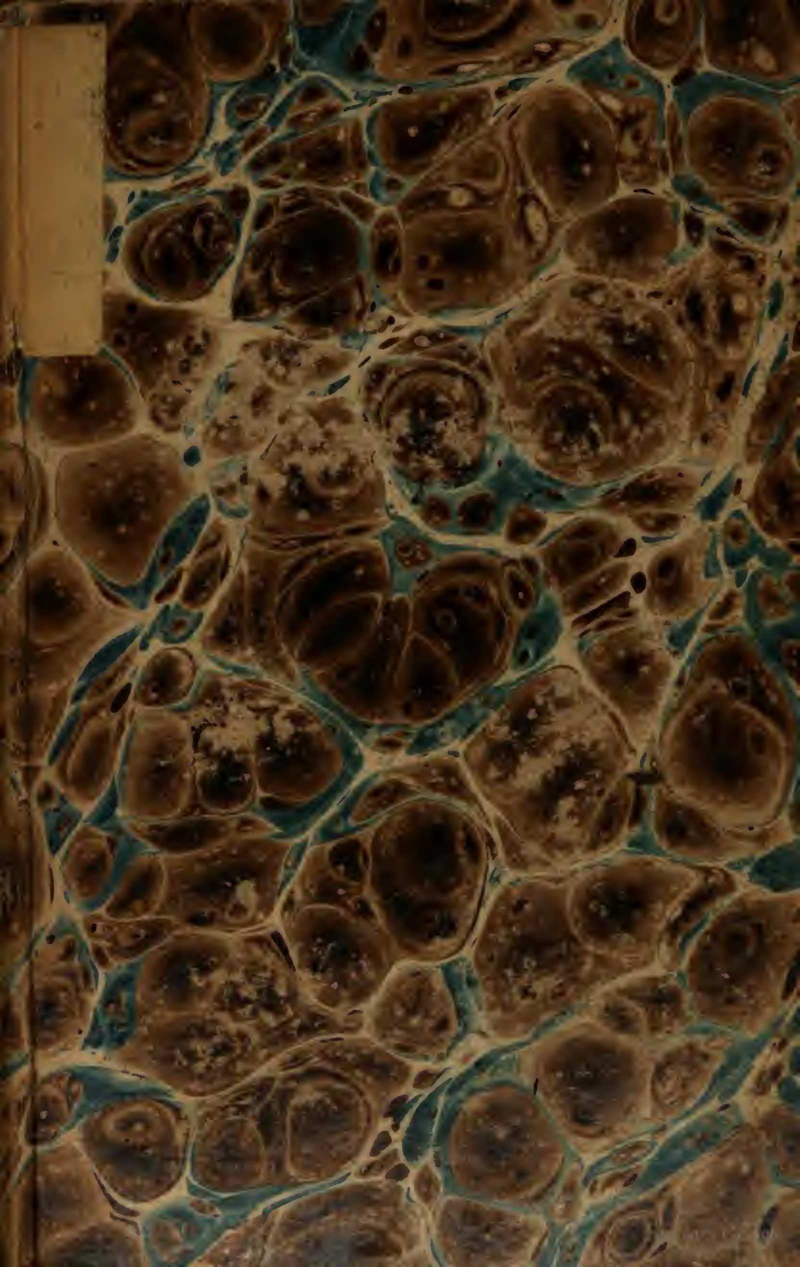

C. CORNELII TACITI

OPERA.

CAIUS CORNELIUS
TACITUS,

CUM SELECTIS VARIORUM INTERPRETUM NOTIS,

EX POSTREMA EDITIONE

JER. JAC. OBERLINI,

CURANTE

P. F. DE CALONNE,

RHETORICES PROFESSORE
IN REGIO HENRICI QUARTI COLLEGIO.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

APUD C. GOSSELIN, ET L. MAME-DELAUNAY,
BIBLIOPOLAS EDITORES.

M. DCCC. XXIV.

IMPRIMERIE DE LACHEVARDIERE FILS
SUCCESSEUR DE CELLOT,
rue du Colombier, n. 30.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. I. Tiberius sævit. Caussa penes Æl. Sejanum, cujus ingenium et mores. — II. Is ad dominationem adspirat, quo ut perveniat, Romæ in castra prætoria militem conducit. — III. Druso, Tiberii filio, insidiatur per uxorem ejus, stupro pollutam. — IV. Drusus Germanici togam virilem sumit. Status publicus, numerus legionum, — V. earum et cohortium et classium loca exponuntur. — VI. Civilis administratio qualis hactenus. — VII. Sejanus potentiam auget, —VIII. sublato per venenum Druso. Tiberius animum obfirmat, senatum erigit, eique filios Germanici duo commendat, ut imperii hæredes. —IX. Funus Druso illustre.— X, XI. Falsa Drusi ab incauto patre necati fama. — XII. Populi favor filiis Germanici noxius. Iis et Agrippinæ Sejanus insidias struit.

XIII. Tiberius legationes et adcusationes civitatum et provinciarum audit. — XIV. De asylis actum; histriones Italia pulsi.— XV. Alter ex Drusi liberis obit. Item Lucilius Longus, principis amicus. Capito damnatus. — XVI. Lex lata de flamine Diali. Vestalibus habitus honos.

XVII. Solennia vota pro principe. Iis inserti Nero et Drusus: hinc odium Tiberii, quem Sejanus stimulat.

—XVIII. Hic Germanici amicos adgreditur.—XIX. Silius damnatur. — XX. Uxor ejus Sosia in exsilium pellitur. M. Lepidi moderatio. —XXI. Piso adcusatus obit. Cassius Severus in saxum Seriphium relegatur.—XXII. Plautius Silvanus perit.

XXIII. Tacfarinatem, bella rursus moventem, — XXIV. Dolabella opprimit — XXV. et cædit.— XXVI. Triumphalia non impetrat. Ptolemæus munera accipit. — XXVII. Servilis motus semina per Italiam oppressa.

XXVIII. Q. Vib. Serenus a filio adcusatus. — XXIX, XXX. Amorgum reportatur. Præmia delatoribus statuta. —XXXI. P. Suilius deportatur. Firmius senatu movetur. — XXXII, XXXIII. Judicium de his Annalibus.

XXXIV. Cremutius Cordus, historiæ scriptor, ob Bruti et Cassii laudes adcusatus, libere se defendit et— XXXV. vitam abstinentia finit. Libri ejus cremati. — XXXVI. Cyzicenis adempta libertas. — XXXVII, XXXVIII. Templi honorem, ab Hispanis oblatum, Tiberius spernit. — XXXIX. Sejanus, nimia fortuna socors, Liviam sibi uxorem a principe petit, qui — XL. modeste negat, et Sejani rationes refellit. — XLI. Hic, augendæ potentiæ, Tiberio secessum ab urbe suadet; —XLII. auditis in caussa Votieni Montani contumeliis, persuadet.

XLIII. Romæ legationes Græcorum auditæ de jure asylorum. — XLIV. Mors Lentuli, Domitii, Antonii. — XLV. L. Piso prætor a quodam agreste interficitur. — XLVI. Thraces montani rebellantes — XLVII - LI. a Sabino pelluntur, cæduntur, obsidentur; frustra eruptione facta, se dedunt.

LII. Claudia Pulchra, Romæ adulterii adcusata, damnatur. — LIII. Agrippina maritum petit, nec impetrat. Ei — LIV. Sejanus insidias struit. — LV. Undecim urbes Asiæ de templo Tiberio struendo certant. — LVI. Prælati Smyrnæi. — LVII, LVIII. Tiberius dubia de caussa in Campaniam abscedit, arcto comitatu. — LIX.

In spelunca repentino lapidum lapsu periclitatus a Sejano servatur. Hinc major hujus fides. Neronem Germanici adgreditur et — LX. calumniis subvertit.—LXI. Mors Asinii Agrippæ et Q. Haterii.

LXII, LXIII. Amphitheatri casu Fidenis multa hominum millia debilitata vel obruta. — LXIV, LXV. Romæ incendium deurit Cœlium montem. — LXVI. Varus adcusatur. — LXVII. Princeps Capreas in insulam se abdit. — LXVIII - LXX. Titius Sabinus turpi fraude circumventus damnatur ipsis anni kalendis. — LXXI. Tiberius mentem suam recludi indignatur. Julia neptis Augusti obit. — LXXII. Frisios, quod avare habiti, rebellantes — LXXIII. L. Apronius repressum it, parum feliciter. — LXXIV. Turpis adulatio senatus. Sejani arrogantia. — LXXV. Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filiam, accipit uxorem.

Hæc sexennio fere gesta,

C. Asinio, C. Antistio, coss.
Cornelio Cethego, Visellio Varrone.
Cosso Lentulo, Asinio Agrippa.
Cn. Lentulo Gætul., C. Calvisio.
M. Licinio Crasso, L. Calpurnio Pisone.
Ap. Junio Silano, P. Silio Nerva.

I. C. Asinio, C. Antistio coss. nonus Tiberio annus erat compositæ rei publicæ, florentis domus, nam Germanici mortem inter prospera ducebat: cum repente turbare fortuna cœpit: sævire ipse, aut sævientibus vires præbere. Initium et caussa penes Ælium Sejanum, cohortibus prætoriis præfectum,

COMMENTARIUS.

Ælium Sejanum. Funestum hoc Romanis caput patrem habuit Sejum Strabonem: sed, in adoptionem datus alicui ex Æliis, dictus, mutato inflexoque, ut solet, patris nomine, L. Ælius Se-

cujus de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulsiniis, patre Sejo Strabone, equite romano, et prima juventa C. Cæsarem, D. Augusti nepotem, sectatus, non sine rumore, Apicio,

janus. Id enim prænomen illi Dio dat 57, 19. At in numo æreo legi adfirmat mihi quidam Tiberium Sejanum, cujus hæc inscriptio: TI. CÆSAR. DIVI. AVGVSTI. F. AVGVSTVS. AVGVSTA. BILBILIS. Parte altera, corona e quercu: TI. ÆLIO. SEJANO. Non vidi ego. LIPS. In numo est L. non TI. uti exhibetur a Valente in Numis Famil.Rom. Non accurate vel inspexit, vel exscripsit, qui cum Lipsio communicavit. In antica parte est: TI. CÆSAR. DIVI AVG. F. AVG. F. AVGVSTVS. In aversa: AVGVSTA BILBILIS TI. CÆSARE. V. L. ÆLIO SEJANO. Estque cusus Tiberio quintum consule cum Sejano: quod exprimitur in corona querna, non laurea, ut dicit Ryckius, qui alias et ipse jam de numo monuit. ERN. Immo vero et in laurea. Sic ap. Val. in NN. Col. t. 1, p. 66, ubi quoque Sejani prænomen L. in eo Bilbilis municipium.

Supra memoravi. 1, 24; 3, 72.

Quo facinore. Nece Drusi, quem veneno sustulit. LIPS.

Dominationem captaverit. Probum videbatur: et captavit certe, non cepit. Tamen cum in Mediceo sit, *raptum perit*, placet quod Pichena efformat, *raptum ierit.* LIPS. Paschalius conjectabat *cæptaverit.* Raptum ire occurrit et H. 2, 6.

Genitus Vulsiniis. Quia ergo Vulsiniensis Sejanus, ideo acute et non sine morsu Juvenalis 10, 74.... *idem populus, si Nortia Tusco Favisset, si oppressa foret secura senectus Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora Augustum.* Nam Nortia, vel potius, ut libri meliores, Nurscia, Volsiniensium peculiaris Dea. Livius 7, 3: *Volsiniis quoque clavos indices numeri annorum fixos in templa Nursciæ Etruscæ Deæ comparare, diligens talium monumentorum (auctor) Cincius adfirmat.* Ubi velim deleri minutum illud glossema, quod circumscripsi. Tertull. Apol. 24: *Asculanorum Ancaria Dea, Volsiniensium Nurscia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia.* LIPS. *Vulsinii.* Nunc *Bolsena* in Etruria. BROT.

Patre Sejo Strabone. Qui et ipse prætoriis cohortibus præfuit: sed, in Ægypti administrationem misso, solus deinde filius. Ob hæc officia adtollit magnifico elogio Velleius 2, 127. Quod maternum genus? Junium, ut opinor: hoc argumento, quod *Junius Blæsus proconsul Africæ, avunculus* ei fuit: Tacitus 3, 72. LIPS.

diviti et prodigo, stuprum veno dedisse: mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum intectumque efficeret: non tam sollertia, quippe iisdem artibus victus est, quam deum ira in rem romanam, cujus pari exitio viguit ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax: sui obtegens, in alios criminator: juxta adulatio et superbia: palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido, ejusque caussa modo largitio et luxus, sæpius industria ac vigilantia, haud minus noxiæ, quotiens parando regno finguntur.

II. Vim præfecturæ, modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, in ceteros me-

Apicio diviti et prodigo. Apicius, famosus helluo, cum sestertium millies [gallicæ monetæ 19,214,839 fr. 51 cent.] in culinam congessisset, et comessationibus exsorpsisset, vitam veneno finivit: reputans se fame periturum, si in sestertio centies [gallicæ monetæ 1,921,483 fr. 46 cent.] quod sibi reliquum erat, vixisset. Vid. Senec. consol. ad Helviam, c. 10. Brot. [Tres Roma tulit Apicios, gulæ studio famosos, quorum duos nobis tradit Athenæus: primus is est qui vixit cum Rutilio Rufo, qui nomen dedit anno U. C. 649, Athen. 4, 19; secundus, de quo Senec. l. c. et alibi, Plin. Hist. nat. 19, c. 8, et Dio. Nic. 67, sub Tiberio vixit. Tertius vixit sub Trajano: de illo vid. Athen. 7, 12, et Suidam.]

Prodigo stuprum veno dedisse. Ita e MS. jam edidere Pichena et J. Gron. pro vulgato *venum.* Eodem modo loquitur noster 13, 51; 14, 15. Sic volebat enim Perizon. ad Sanctii Minervam 3, 3, 139. Ern.

Dispersas per urbem. Non per urbem modo, sed per oppida vicina dispersæ fuerunt prætoriæ cohortes, ex Suetonii Aug. 49: *Neque unquam plures quam tres cohortes in urbe esse passus est, easque sine castris: reliquas in hiberna et æstiva circa finitima oppida dimittere assuerat.* Lips.

Metus crederetur. Monuit me

tus crederetur. Prætendebat, « lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri: et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis illecebris. » Ut perfecta sunt castra, irrepere paullatim militares animos, adeundo, adpellando: simul centuriones ac tribunos ipse de-

Josias Mercerus, legendum videri, *dederetur*, vel *dideretur*, quod verbum sane ubique in Tacito velut fataliter corruptum. In cod. aiunt esse *crederetur*: si quis aliud forte eruet. Lip. Sic interpretor: ut multitudinem suam noscendo, robur æstimando, vultus omnium singuli familiariores habendo certi fierent de fiducia inter sese deque metu sui apud ceteros; se, quicquid esset audendum, confidere inter se, aliis metum facere posse. Vide 3. Observ. 10. Gron. Mercerus post suam sententiam ipse retractavit, probavitque Savilii conjecturam *crearetur*: quam verissimam esse puto: ei proximam specie Faernianam *oriretur*, sive potius *oreretur*, quod in libris scriptis esse potuit, ut ap. Sueton. Tib. 37, ubi etiam in textum recepit Burmannus, quem vide et ad Cæs. c. 64. Paullo magis a scriptura vulgata abit Grotiana: *cresceret*. Quidquid sit, *crederetur* certe alienum et corruptum. Non enim hoc credi volebat, ne a militibus quidem, se in hoc conductos in unum locum, ut metui essent aliis. Ut sibi plus fiderent, id sua sponte existebat. Quorsum enim ista, quæ sequuntur, prætendisset? Accedit aliquid momenti etiam e Dione, qui de hac re tradens 57, 19, sic dicit: ὥστε τὰ παραγγέλματα καὶ ἀθρόους καὶ διὰ ταχέων λαμβάνειν, καὶ φοβεροὺς πᾶσιν, ἅτε καὶ ἐν ἑνὶ τείχει ὄντας, εἶναι. Adde c. 24. Atqui Dio e Tacito hoc, ut multa alia, sumsit. *Crearetur* placet etiam Freinshemio et Ryckio. Ern. Item Broterio. Contra *cresceret* Ursinus et Muretus legebant. Ast Crollius conjicit *inderetur*, quod commode admitti posset. — Bene Savilius *crearetur* conjectat. Cf. et c. 59, et 6, 50; 11, 8. H. 1, 20. Wopk.

Procul urbis illecebris. Quomodo hoc verum? nam castra ista ad ipsam urbem fuerunt, juxta portam Viminalem: et hoc antiquarii nostri hodie docuerunt: vel Onufrium in urbe Roma vide. Adde hæc scholiastis prisci in Juvenalem 10, 95: *Juxta aggerem primus posuit castra Sejanus, id est super Diocletianas: quæ dicta sint Castra prætoria*. Sunt ipsa, quæ dixi: nam agger Tarquinii est ad Viminalem, et infra, Diocletianæ. Sed quod quærebam, quomodo igitur *procul urbis illecebris*? Non nimis hercle: nisi quod non in

ligere: neque senatorio ambitu abstinebat clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili Tiberio atque ita prono, ut « socium laborum, » non modo in sermonibus, sed apud patres et populum celebraret, colique per theatra et fora effigies ejus, interque principia legionum sineret.

III. Ceterum plena Cæsarum domus: juvenis filius, nepotes adulti, moram cupidis adferebant: et, quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. Placuit tamen occultior via, et a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus, impatiens æmuli et animo commotior, orto forte jurgio, intenderat Sejano manus, et contra

mediis ipsis, et quod amoti a consuetudine vulgi. Item, quod vallo clausi, et licentia cohibita: quo adspectum. Lips.

Neque senatorio ambitu. Senatorius utique formatur a *senator,* non a *senatus,* ut vult Freinshemius, neque tamen propterea significat tantum, quod est unius senatoris, aut singulorum in senatu: sed etiam potest significare, quod est senatorum, et sic senatus vel totius corporis. *Ambitus senatorius* est ambitio in senatu. Neque hoc faciebat, ut extolleret clientes suos: id enim ei largiebatur Tiberius, non aliqua factio in senatu: sed hoc extollere erat via ad potentiam in senatu. Itaque facile admitto *ambitu ornandi,* quod ex MS. notat Pichena. Non cessabat etiam in senatu se venditare, ac gratiosum et potentem reddere. Qua ratione? nempe non patiendo ad honores et imperia pervenire, nisi quibus ipse apud Tiberium suffragatus esset. Quo animadverso, quis dubitaret hunc patronum adoptare? Gron.

Coli. Sacrificiis et adoratione. Dio. 58, 2, 4, 11.

Interque principia legionum sineret. Inter militaria signa, ait Suet. Tib. 48: de quo ritu abunde in libris Histor. et Milit. Rom. Lips. Adde ad 1, 61. Ern.

Intenderat Sejano manus. Intendere manus principium et caussa jurgii etiam hodie apud Italum vulgus; 1, 27: *Postremo deserunt tribunal, ut quis prætorianorum militum amicorumve Cæsaris occurreret, manus intentantes, caussam discordiæ et initium armorum.* 13, 14: *Simul intendere manus, aggerere probra.* Seneca, de Clem. 1, 25: *Conclamatio civitatis et fuga est, et*

tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum, ad uxorem ejus Liviam convertere: quæ soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit: et, postquam primi flagitii potitus est (neque femina, amissa pudicitia, alia abnuerit), ad conjugii spem, consortium regni, et necem mariti impulit. Atque illa, cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac majores et posteros municipali adultero fœdabat; ut, pro honestis et præsentibus, flagitiosa

diis ipsis manus intenduntur. At quod sequitur Sejani os palma percussum a Druso, aliter apud Dionem 10, 2, et Zonaram 57, 22, legas; qui Drusum percussum volunt a Sejano. Itaque eorum fide rescribit hic Vertranius, *Et hic contra tendentis os verberaverat.* Neutri mihi persuadent; non illi sententiam, non hic lectionem. Sejanum non tam prorupta audacia fuisse crediderim, ut ultro verberarit principis romani filium tribunicia potestate, et imperii consortem: et convenit magis in mores Drusi, cui adeo promptæ ad verbera manus, ut hac de caussa Castor sit cognominatus, teste Dione ipso 57, 14. Lips.

Ad uxorem ejus Liviam. Suetonius Livillam semper vocat: ut Claudillam, quam noster Claudiam. Nec te moverit: ὑποκόρισμα est, ut Secundilla, Tertulla, Quartilla in feminarum nominibus per blanditias frequens. Sic in Museo Carpensi lapis de hac ipsa Livia (apud Grut. 312, 4): SECVNDA. LIVILLÆS. MEDICA. TI. CLAVDIUS CÆSARIS. L. CELER. ÆDITVVS. A. VESTA. — Lips.

Neque femina, amissa pudicitia, alia abnuerit. Freinsh. Tacitum scripsisse suspicatur *abnueret:* non ego: et miror nodum in scirpo quæri. Gron. Recte etiam Gruterus Faerni conjecturam *abnuit* rejicit. Ern.

Avunculus Augustus. Id est, major avunculus. Nam Antoniæ filia Livilla, Antoniæ mater Octavia. Ern.

Municipali adultero. Quasi diceret, ne romano quidem. Nam municipales tunc minus honorati, aut pares urbanis censebantur. Ita Juvenalis 8, 238, per contemptum: *Municipalis eques.* Florus 3, 18: *Municipalia prodigia.* Erat autem Sejanus Vulsiniis natus. Lips. Cic. Phil. 3, 6: *Videte, quam despiciamur omnes, qui sumus e municipiis.*

et incerta exspectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviæ, specie artis frequens secretis. Pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.

IV. Interim anni principio Drusus, ex Germanici liberis, togam virilem sumpsit; quæque fratri ejus Neroni decreverat senatus, repetita. Addidit orationem Cæsar, multa cum laude filii sui, « quod patria benevolentia in fratris liberos foret. » Nam Drusus, quamquam arduum sit eodem loci potentiam et concordiam esse, æquus adolescentibus, aut certe non adversus habebatur. Exin vetus et sæpe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. Multitudinem veteranorum prætexebat imperator, et « delectibus supplendos exercitus: nam voluntarium militem deesse; ac, si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere: quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant: » percensuitque cursim numerum legionum, et quas provincias tutaren-

Eudemus. In criminatione medicorum non omisit eum Plinius 29, 1 (8): *Jam vero et adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Cæs.* Lips.

Fratri ejus Neroni. Biennio ante. Cf. 3, 29.

Filii sui. Addidit *sui*, quia ante liberi Germanici, vel filius Germanici. Ern.

Drusus.... æquus adolesc. Ad concordiam Drusi et Germanici adoptione fratrum, refertur numus Illicitanus ap. Vaillant in NN. Coll. t. 1, p. 78, in quo ad aram adoptionis stantes manus jungunt. Itemque Sardianus a C. Asinio Pollione Pro SC. percussus, qui eos sedentes, lituumque et simpulum tenentes exhibet cum epigr. ΔΡΟΥΣΟΣ. ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ. ΚΑΙΣΑΡΕΣ. ΝΕΟΙ. ΘΕΟΙ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΙ. Cf. Eckhel D. NN. vet. vol. 6, p. 211.

Multitudinem veteranorum. Scil. qui missionem peterent.

tur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quæ tum romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitatum.

V. Italiam utroque mari duæ classes, Misenum apud et Ravennam, proximumque Galliæ litus rostratæ naves præsidebant, quas actiaca victoria captas Augustus in oppidum Forojuliense miserat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ, recens perdomitæ, tribus habebantur. Mauros Juba rex acceperat donum populi romani, Cetera Africæ per duas legio-

Quod... quæ tum romana, etc. Id est ut in *his*, *quæ tum*. Sic et apud Cicer. Nat. D. 2, 9, et in Verrem, 1, 46. Vide ad Divin. 2, 41, in Lect. Tullianis. Wopk.

Quanto sit angustius. Recte et dictum in Trajani laudem, qui fines imperii promovit. Dixi supra. Lips.

Utroque mari. Tyrrheno et Adriatico. Mare Adriaticum aut superum, nunc *le golfe de Venise.* Mare Tyrrhenum, aut inferum, nunc *la mer de Toscane.* Brot.

Duæ classes. Hæc et sequentia explico ubertim in Admirandis 1, 5. Lips. Vid. Sueton. Aug. 49. Ern.

Misenum. Nunc *Capo di Miseno.* Brot.

In opp. Forojul. Eo referunt conjectura numum Augusti Vaillant in NN. Col. t. 1, p. 5, et Spanh. de Præt. NN. t. 1, p. 687.

—*Oppid. Forojul.* Nunc *Fréjus.* Brot.

Octo legiones. Divisæ per varia castra et castella. Florus de Druso 4, 12: *Per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella dixerit.* Quæ non dubia origo nobilium in eo tractu oppidorum. Lips.

Hispaniæ recens perdomitæ. Ab Augusto. Livius 28, 12, de Hispania: *Ita ergo prima Romanis initia provinciarum, quæ quidem continentis sint, postrema omnium nostra demum ætate ductu auspicioque Augusti Cæsaris perdomita est.* Propter Cantabros scilicet et Astures, quos ipse devicit. Lips. Sueton. Aug. 21, 81. Ern.

Juba rex. Filius Jubæ ejus, qui a Cæsare victus est, paterque Ptolemæi a Caligula interfecti. Sueton. Cal. 26, 35. Ern.

Cetera Africæ, per duas. Ain'

nes; parique numero Ægyptus. Dehinc initio ab Syria usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita: adcolis Ibero Albanoque et aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur adversum externa imperia. Et Thraciam Rhœmetalces ac liberi Cotyis; ripamque Danubii legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœsia adtinebant: totidem apud Dalmatiam lo-

tu duas? Atqui una legio adtributa Africæ ab Augusto Tiberioque, te ipso teste non uno loco. H. 4, 48, scribis: *Legio in Africa auxiliaque tutandis imperii finibus, sub D. Augusto Tiberioque principibus, proconsuli parebant.* Et Ann. 2, 52: *Furius Camillus proconsul Africæ, legionem, et quod sub signis sociorum, ad hostem duxit.* H. 2, 97: *In Africa legio cohortesque delectæ a Clodio Macro.* Vidimus hunc nexum, et solvemus. Unam legionem ordinariam Africæ fuisse, verissimum est. Unde hic ergo duæ? Per bellum Tacfarinatis abducta e Pannonia legio, et in Africam missa; supra 3, 9: *Piso adsequitur legionem, quæ e Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ ducebatur.* Ea ibi mansit biennium paullo amplius, iterumque in Pannoniam remissa. Hoc ipso libro 23: *Cæsar post res a Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari nonam legionem jusserat: nec proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus fuerat, jussa principis magis quam incerta belli metuens.* At enim, quia, quo loco quæque legio hoc ipso anno fuerit, decretum scribere Tacito, et nondum ea abducta: ideo duas ecce in Africa collocavit, in Pannonia duas, Atqui tres in ista debuerat: quod clarum vel ex iis, quæ in seditione trium pannonicarum legionum dicta supra. Ubi etiam recensita hæc nona. Lips.

Coercita e MS. dedit Pichena pro vulgato *coercitum.* Talia sæpe apud Tacitum attentus lector observet. Ern. Crollius legit *Dehinc interior Syria,* etc., quod Syria laxiori sensu ab Ægypto ad Euphraten usque protendi dicitur Melæ 1, 11; Straboni 16, p. 749. Adde Plin. 5, 13.

Ibero. Iberia, nunc *la Géorgie.* Brot.

Albano. Albania, nunc *le Shirvan.* Brot.

Thraciam. Nunc *la Romanie.* Brot.

In Pannonia. Nunc *la basse Hongrie et partie de l'Autriche.* Brot.

In Mœsia. Nunc *la Servie et la Bulgarie.* Brot.

Totidem apud Dalmatiam. Dalmatia Augusto tradita, per-

catis, quæ, positu regionis a tergo illis, ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur : quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectæ, aut vetere Latio, et coloniis antiquitus romanis. At apud idonea provinciarum sociæ triremes alæque et auxilia cohortium: neque multo secus in iis virium; sed persequi incertum fuerit, cum, ex usu temporis, huc illuc mearent, gliscerent numero, et aliquanto minuerentur.

VI. Congruens crediderim recensere ceteras quoque rei publicæ partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus adtulit. Jam primum publica negotia, et privatorum maxima, apud patres

petuumque præsidium in ea decretum a. U. 743. Antea inermis fuit. Adi Dionen 54, 34. Lips.

Tres urbanæ, novem prætoriæ. Ergo tunc imminutus urbanarum et prætoriarum cohortium numerus. Nam Dio. 55, p. 365, ait sub Augusto fuisse decem millia prætorianorum in decem cohortes divisos, et sex millia urbanorum, seu urbis præsidiariorum, in quatuor cohortes distributos. Septem cohortes vigilum merito omisit Tacitus. Militibus enim minime adnumerandi homines illi, restinguendis incendiis agendisque nocturnis vigiliis constituti. Brot.

Etruria. Nunc *la Toscane.* Brot.

Umbria. Nunc *l'Ombrie.* Brot.

Et colonis. Potius *coloniis.* Lips.

Sociæ triremes. Ut classis in Danubio; classis in Rheno, in Ponto. Lips.

Neque multo secus. Dicit clare, non minus virium roborisque in auxiliis fuisse, quam in legionibus : ex quo magnitudinem opesque videas imperii romani. Lips.

Sed persequi incertum fuerit. Lipsius restituit *fuerit* pro *fuit.* Ern.

Recensere ceteras, etc. Pro *recensere, quibus modis ceteræ quoque r. p. ad eam d. h. s.* quæ ratio elegans in primis Græcis habetur, ut animadversum Kus-

tractabantur: dabaturque primoribus disserere: et in adulationem lapsos cohibebat ipse, mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando: ut satis constaret non alios potiores fuisse. Sua consulibus, sua prætoribus species: minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si majestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At frumenta et pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus equitum romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. Et, ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut

tero ad Aristophanem et aliis. Ern.

Illustres domi artes. Eloquentiam, juris scientiam, etc., quæ *civilia studia* vocat 3, 75, *pacis artes* sæpe Cicero, ut pro Murena 14. Ern.

Species. Ornamenta eadem, dignitas, quæ vetere republica. *Speciem* de consule dixit etiam Cicero in Pison. c. 11. Adde ad Suet. Cæs. 77. Ern.

Frumenta, etc. Decumæ ex agris publicis et vectigalibus, ut in Sicilia. Per *pecunias vectigales* non modo scriptura et portorium, sed cetera etiam, quæ ab Augusto instituta sunt, vectigalia intelligenda. *Cetera publicorum fructuum* sunt tributa provincialibus imposita. Ern.

Agitabantur. Seneca epist. 119, *Jam ego paraveram fiscos: circumspiciebam, in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem.* Suet. Vespas. 1, *publicum quadragesimæ in Asia egit.* Gron.

Res suas. Fiscum primum, ejusque curam, deinde etiam, ut opinor, provincias suas. De posterioribus colligo e Sueton. Tib. 41, quamquam ille socordiæ tribuit. Ern.

crudelitate magistratuum tolerarent, providebat. Corporum verbera, ademptiones bonorum aberant.

VII. Rari per Italiam Cæsaris agri: modesta servitia: intra paucos libertos domus: ac, si quando cum privatis disceptaret, forum et jus. Quæ cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam, dum superfuit, mansere; quia Sejanus, incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, et ultor metuebatur, non occultus odii et crebro querens, « incolumi filio, adjutorem imperii alium vocari: et quantum superesse, ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros: exstructa jam, sponte præfecti, castra: datos in manum milites, cerni effigiem ejus in monimentis Cn. Pompeii: communes illi cum familia Drusorum fore nepotes:

Rari per Italiam. Non latifundia, ut postea, ex bonorum publicatione, et reorum damnationibus parta. Lips.

Modesta servitia. Non de paucitate servorum, sed modestia recte Freinsh. accipit Non attingebant rempublicam: non potentes nimis, insolentes erant, ut postea. Ern.

Non quidem comi via. Acidalius haud dubitat legendum *cum vi.* Si hoc voluisset, dixisset, opinor, simpliciter *vi*, aut *per vim.* Putavit vir doctus, hæc verba referenda esse ad *retinebat*, quod non est. Tiberius ista non mutarat, etsi alias horridus et formidolosus erat, non facilis, comis. Si quid mutandum esset, mallem *comi vita*, i. e. moribus. Sed non est necessarium. *Comi via* intell. *morum.* Supra 1, 54. *Tiberio alia morum via*: et *non quidem* est pro *etsi non. Comis* bene opponitur *horrido* non uno sensu. Ern. Plane sic Plin. 35, 10. *Ti. C. minime comis imperator.*

Ultor. Drusus scilicet.

Cerni effigiem ejus. Statuam æneam in theatro Pompeii. Dio 57, 21. Lips. *In monim. Cn. P.* apud theatrum ejus 3, 72. Ern.

Communes illi. Consideremus, quæso. Suetonius Claudii filio Druso desponsam Sejani filiam scribit c. 37, in Claudio: nec

precandam post hæc modestiam, ut contentus esset. » Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat: et secreta quoque ejus, corrupta uxore, prodebantur.

VIII. Igitur Sejanus, maturandum ratus, deligit venenum, quo paullatim irrepente, fortuitus morbus adsimularetur: id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius, per omnes valetudinis ejus dies, nullo

alius sententiæ est, quod noster 3, 29, dixit, Claudii filio Sejanum socerum destinatum. Hæc certa, clara; sed quomodo hic Drusus queritur, communes illi fore cum Drusorum gente nepotes? Locum non habet ea querela, vana est. Si vere idem Suetonius scribit, Drusum exstinctum post paucos dies, quam ei Sejani filia esset desponsa. Desponsa autem ante biennium, ut ex Taciti supra verbis clarum: ante biennium ergo exstinctus, et simul connubii nepotumque spes. An aliud aliquid est, quo noster hic respexit? nemo dicet. In Zonara 11, 2, lego, *Juliam* Drusi filiam desponsam Sejano: corrupte. Quia scribendum *Liviam*: intellegitque Germanici sororem, de qua infra dicemus, Drusi majoris prolem. Quid nugamur? cum omnia scrinia excusserimus, non inficiabimur, quin Tacitus guttam attigerit e flumine Lethes. Lips. Videtur Freinshemio heic loci cumulare voluisse Sejani facinora, neque eas querelas præcise ad hoc tempus restringendas.

Precandam post hæc modestiam. Mirum genus loquendi, quasi modestia inter deas. Et cave tamen immutes. Simile illud e 15, 17. *Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectis itinerum spatiis equitem assequeretur.* Lips. Nihil videtur frigidius Gronovio quam intelligere *modestiam* sicut deam. Poetarum est, ait, fingere numina, quæ non sunt: non historicorum. Itaque vett. edit. secutus Ern. *modestiam*, litera initiali minuta rescripsit, ut fecerat jam Ryckius. Pro Modestia dea pugnat Crollius, ea potissimum ratione, quod, modestiam in Sejano nullam fuisse, probe Drusus nosset. Cultas quoque Romæ virtutes *Clementiam, Moderationem,* ex numis Tiberii patet. Cf. Eckhel. t. 6, p. 187. Valet hoc, si reddas, *precandam ejus modestiam*, non item si, *precandam ei a diis modestiam.* Duriuscula tamen pronominis omissio.

Adsimularetur. Videretur: ut tabes e veneno imitaretur fortuitum morbum, similitudinem for-

metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto, necdum sepulto, curiam ingressus est. Consulesque, sede vulgari per speciem mœstitiæ sedentes, honoris locique admonuit; et effusum in lacrimas senatum, victo gemitu, simul oratione continua erexit. « Non quidem sibi ignarum posse argui quod, tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici a plerisque lugentium: neque illos imbecillitatis damnandos: se tamen fortiora solatia e complexu rei publicæ petivisse. » Miseratusque Augustæ

tuiti morbi haberet. *Adsimulare* est imitari : de quo verbo vid. Gron. Diatr. in Stat. c. 6. Ern.

Ut octo post annos. Recte eo ipso videlicet anno, quo interfectus Sejanus, cum Apicata, ejus uxor, hæc scelera prodidit. Vide Dionem 58, 11. Lips.

Consules sede vulgari. Id est, in sedibus prætorum aut tribunorum, ut Dio interpretari videtur in morte Augusti 56, 31: Ἐκαθέζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοὶ, ὥς που ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῷ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῷ τῶν δημάρχων. Nec dissimile est, quod Suetonius scribit c. 23: Claudium *de majore negotio acturum, medium inter consulum sellas tribunicio subsellio sedisse.* Humiles autem senatorum omnium sedes, altæ consulum et excelsæ. Lucanus 5, 15: *Ut primum mæstum tenuere silentia cœtum, Lentulus e celsa sublimis sede profatur.* Lentulus enim ibi consul. Et alius poeta quispiam (Ovid. ex Ponto 4, 5, 18:), *Conspicuum signis cum premet altus ebur.* Intellegit consulis sellam curulem: in qua, ornatus caussa, signa. Idem ib. 4, 9, 28: *Signa quoque in sella nossem formata curuli, Et totum Numidæ sculptile dentis opus.* Lips.

Propinquorum alloquia. Alloquia, proprie in consolatione. Notatum aliis. Lips.

Vix diem adspici. Ita enim moris, ut limine et domo se continerent in luctu. Plinius 9, 13: *Mitto ad Arriam, rogo ut veniat; quoniam me recens adhuc luctus limine contineret.* Lips.

E complexu reip. *Complexum* pro cura reip. negotiis capit Freinsh. Infra 13, *negotia pro solatiis accipiens.* Et dicitur *complecti* pro curare aliquem: sed *complexum* pro cura dici, non credo. Sensus est: se maluisse in complexum reipublicæ ruere, ve-

extremam senectam, rudem adhuc nepotum et vergentem ætatem suam, ut Germanici liberi, unica præsentium malorum levamenta, inducerentur, petivit. Egressi consules, firmatos alloquio adolescentulos deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis, « patres conscripti, hos » inquit, « orbātos parente, tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, quamquam esset illi propria soboles, ne secus quam suum sanguinem, foveret ac tolleret, sibique et posteris conformaret. Erepto Druso, preces ad vos converto, diisque et patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus genitos, suscipite, regite: vestram meamque vicem explete. Hi vobis, Nero et Druse, parentum loco. Ita nati estis, ut bona malaque vestra ad rem publicam pertineant. »

lut matris, atque ibi levamentum doloris quærere, hinc solatia satis fortia petere. Cic. ad Div. 4, 6: *habebam, quo confugerem, ubi conquiescerem, in cujus sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem.* Et mox: *non nunc domo mœrens ad remp. confugere possum, ut in ejus bonis acquiescam.* Ern.

Rudem adhuc nepotum, et verg., etc. *R. a. nepotum* ad Tiberium pertinet, non ad matrem Tiberii, itaque distinctionem sustuli. *Rudis nepotum* est nondum expertus suavitatem e nepotibus, qui solent prope cariores et dulciores esse filiis. Ern.

Adprehensis. Cod. *adprensis:* quod non ausus sum recipere, ob ea, quæ dixi ad 3, 53, quæ multo magis in hoc verbum conveniunt. Nec ipse Jac. Gronovius recepit. Ern.

Conformaret. Sic MS. edd. Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi, post irrepsit vitio operarum *confirmaret*, quod est in Lipsianis, quas vidi, solenni confusione illorum verborum, de qua vide dicta in Clave cic. Pichena restituit *conformaret*, idque Gronovius et Ryckius secuti sunt. *Conformaret sibi et posteris*, i. e. monendo, fovendo redderet dignos se patruo, et honestos posteris atque utiles. Si *confirmaret* magis placeat, sensus est, fovendo, provehendo efficeret, ut in iis et ipse et posteritas subsidia

IX. Magno ea fletu, et mox precationibus faustis, audita: ac, si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat: ad vana, et totiens irrisa revolutus, « de reddenda re publica utque consules, seu quis alius, regimen susciperent, » vero quoque et honesto fidem dempsit. Memoriæ Drusi eadem, quæ in Germanicum, decernuntur, plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime illustre fuit, cum origo Juliæ gentis Æneas, omnesque Albanorum reges, et conditor Urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus, ceteræque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur.

X. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli: sed non omiserim eorumdem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat. « Corrupta ad

haberet. Ern. Heinsius explicat *confirmaret*, educaret, aleret. Sed rectius omnino *conformaret*. — Malim *confirmaret*, i. e. fidos amicosque redderet. Sic 1, 71; H. 5, 4; Sallust. Jug. 45, *exercitum brevi confirmavit.* Wopk.

Plerisque additis. Multis, pluribus, de consuetudine hujus ætatis. Sic Suet. Cæs. 52, et multis aliis locis. Noster infra c. 20, *pleraque in melius flexit,* ubi recte Muretus interpretatur *multa*. Ita 6, 22; 11, 8; H. 4, 61. Immo sic jam Nepos Timoth. 4; Cic. de Invent. 1, 36, de Off. 1, 14, et pro Sextio c. 35. Wopk. Sic et Sall. ubi plura.

Posterior adulatio. Opponitur adulationi recenti, et ejus initiis, quæ sunt modestiæ retinentiora. Ern.

Appius Clausus. Lego *Atta Clausus*, vel *Attus*. Adi lib. 12. Annal. Lips. *Attus* est in MS. ut etiam 12, 26 MS. habent. Itaque Pichena, et qui post ediderunt, receperunt. Recte, ut enim Gronovius judicat, qui se consuli vult ad Liv. 2, 16, adde viros doctos ad Suet. Tib. 1. Ante erat in edd. *Appius*. Ern. Cf. et 11, 24.

Corrupta ad scelus. Ad interitum marito struendum. Corruperat eam Sejanus adulter, ut ejus

scelus Livia, Sejanum Lygdi quoque spadonis animum stupro vinxisse, quod is ætate atque forma carus domino, interque primores ministros erat: deinde, inter conscios ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo audaciæ provectum, ut verteret, et, occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem, quæ prima ei, apud filium epulanti, offerretur: ea fraude tum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro, et juveniliter hauriente, auctam suspicionem, tanquam metu et pudore sibimet irrogaret mortem quam patri struxerat.»

XI. Hæc vulgo jactata, super id quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius, tantis rebus

opera ad tollendum Drusum uteretur. Qui de adulterio accipiunt, non cogitant, id jam esse in voce *corrupta*, et *flagitium* potius dicturum Tacitum fuisse, si hoc voluisset. Ern. — *Scelus* pro cæde scelesta. Sic 6, 33; 12, 47; 16, 23. H. 1, 22. Agric. 45. Wopk.

Lygdus. Haud dubie spurium est, et a glossa ortum. Ern. Expunxi igitur post *is*.

Ubi locus tempusque. Sic non modo MS. ut Pichena notavit, et edd. Beroaldi et Aldi, ut J. Gronovius, sed etiam Alciati, Rhenani. Casu in Lipsianis excidit copula, ut opinor, quod alii temere imitati. Sed pro *sint*, vel *sunt*, ut nonnullæ edd. habent, legendum *fuerint*, vel *fuerant*, temporum ratione postulante. Sic mox *postquam convivium inierat*. Mox *verteret*, int. se, consilium. Ern. — Haud necesse est legas *fuerint* vel *fuerunt*: hæc enallage temporis occurrit 14, 11, et passim. Wopk. In lipsiana Antwerp. 1627, jam restituta est copula.

Juveniliter hauriente. I. e. avide, strenue, celeriterque, ut ille apud Virgilium, qui *impiger hausit*, Æn. 1, 742. Dixit imitatione Græcorum, qui νεανικῶς pro *strenue*, acriter, νεανικὸς pro *strenuus*, *impiger* dicunt. Ern.

Hæc vulgo jactata. Et credita Orosio, qui 7, 3, tradit, Drusum a Tiberio veneno exstinctum. A me non valde movent ejusmodi scriptores, legitimæ historiæ (di-

exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu, et nullo ad pœnitendum regressu? Quin potius ministrum veneni excruciaret, auctorem exquireret, insita denique, etiam in extraneos, cunctatione et mora, adversum unicum, et nullius ante flagitii compertum, uteretur. Sed, quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæsaris, et ceterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa et immania credebantur: atrociore semper fama erga dominantium exitus. Ordo alioqui sceleris, per Apicatam Sejani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est. Neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia conquirerent intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris caussa fuit, ut, claro sub exemplo,

eam iratis quorumdam auribus) dehonestamenta. Lips.

Exitium offerret. Sic Cic. pro S. Roscio c. 13, *mortem obtulerit.* Cf. et c. 14, et pro Sextio c. 21. Wopk. Vid. et Ter. 5, 1, 14.

Nullo ad pœnitendum regressu. Exquisite dictum pro *ad mutandum, si pœniteret.* Ita *non muto, non pœnitet,* promiscue dicuntur. Vid. Bentleius ad Terent. 1, 1, 13. Livius 24, 26, simile fere sententia; *quod adeo festinatum ad supplicium, neque locus pœnitendi, aut regressus ab ira relictus esset,* quem locum, qui est de liberis Hieronis jussu populi interfectis, haud dubie in animo habuit Tacitus, aut alterum 42, 13, *unde receptum ad pœnitendum non haberent.* Ern.

Facinorum omnium repertor. Sumtum e Virgilio Æn. 2, 164, *scelerumque inventor Ulysses,* ut jam monuit Muretus: ubi cod. Græv. habet *repertor.* Vid. ibi Burm. Ern.

Et immania credebantur. Alios libros *inania* habere, ait Muretus: nescio quos. Sed vulgatum verum esse, sequentia docent. Ern.

Atrociore semper fama. Id valet, spargi plurimum et credi atrocia aut tragica, de morte dominantium. Lips.

Per Apicatam Sejani proditus. Sic dictum, ut ab eodem Virgilio *Hectoris Andromache*, Muretus notavit. Ern.

Claro sub exemplo. Sic Plin. ep. 2, 6; 3, 18. Wopk.

falsas auditiones depellerem, peteremque ab iis, quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris, neque in miraculum corruptis, antehabeant.

XII. Ceterum, laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis quam libens, induebat, domum-

Falsas auditiones. De rumoribus dixit etiam Cicero Planc. 23, *fictas auditiones. Depellerem* est repudiandas, rejiciendas docerem, monerem. Ern.

Quorum in manus cura nostra venerit. Haud scio, qui sint illi antiqui in quibus Muretus esse dicit *scripta.* Sed *cura* sic ut 3, 24, *si effectis, in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero.* Ovidius de Ponto 4, 16, 38: *quorum quod inedita cura est,* ex felicissima restitutione Heinsii. Idem 2, 4, 16: *Hoc pretium curæ dulce recentis erat.* Martialis 10, ep. 2: *Festinata prior decimi mihi cura libelli.* Gron.

Laudante filium. Velo quidem interposito, ne pontificis maximi oculi adspectu cadaveris funestarentur. Seneca Consol. ad Marciam 15: *Tiberius Cæsar, et quem genuerat, et quem adoptaverat, amisit. Ipse tamen pro rostris laudavit filium, stetitque, in conspectu posito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod pontificis oculos a funere arceret.* Recenset eumdem ritum Dio 54, 28, in funere Agrippæ, sed caussam ejus ignorare fatetur, et quam Seneca dedit, refellit. Verba sunt: Τόν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτοῦ εἶπε, παραπέτασμά τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παρατείνας· ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν· εἴρηται δὲ ὅμως, τοῖς μὲν, ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τοῖς δὲ, ὅτι τὰ τῶν τιμητῶν ἔπραττεν. Οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν· οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερεῖ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν, οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μέλλῃ ἐπάξειν. Hæc Dio; sed ego existimo, de pontifice Senecam vera dicere; sacer enim; ideoque non ipsum solum arceri aspectu funesto, sed et statuas deorum voluerunt. Quæ si in loco positæ, ubi supplicia et cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. Notat ipse Dio 60, 13. *Claudius,* inquit, *delectabatur gladiatoribus, et præsertim meridianis. Ideo plerosque servos, qui dominos sub Caio aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuam eo loci positam jusserit transferri; ne aut semper adspiceret cædes, aut et semper velata esset.* Ceterum de pontifice, in Judæorum ritu, simile Philo notat, de Monarchia 2, p. 827, *a cadavere arceri.* Lips.

que Germanici revirescere, occulti lætabantur. Quod principium favoris et mater Agrippina, spem male tegens, perniciem adceleravere. Nam Sejanus, ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine mœrore publico esse, ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio. Neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, et pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, recentem Liviæ conscientiam exagitare, « ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi, » apud Cæsarem arguerent. Adque hæc callidis criminatoribus (in-

Revirescere. Sic MS. sic vett. edd. Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi. In lipsianam editionem vitio operarum, aut correctoris, irrepsit *reviviscere;* non etiam tacitus recepisset et contra libros Lipsius : unde in sequentes edd. venit : donec vetus restituit J. Gronov. Adde H. 3, 7. Ern.

Spargi venenum. Verbum proprium in ea re, quo usus etiam Cicero Catil. 2, 10, *qui spargere venena didicerunt.* Ern.

Ut superbiam, fecunditate. Muretus emendabat *superbam* sic : *superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi;* quod etiam placebat Grutero, mihique verissimum videtur. *Subnixa* melius et magis e consuetudine Latinorum refertur ad *popularib. studiis* quam ad *fecunditate. Subnixus opibus* dixit, ni fallor, Livius. Quintil. 6, 3, *fultus ope.* Noster 11, 1, *propinquitatibus validis subnixus :* et sic alibi quoque. Ern. Placet et mihi Mureti lectio; tuendæ tamen priori, vide 13, 14; 3, 24. H. 1, 17. Wopk.

Atque hæc callidis criminatoribus. Acidalius *Adque hæc,* vel *Ac super hæc,* vel *Ad hæc.* Rectissime. Nam alias constructio et sensus non constant. Novum artificium narrare incipit. *Atque* et *adque* in libris permutari notum est. Itaque non dubitavi rescribere *adque.* Broterius hanc correctionem non probabilem dicit, sed nulla caussa commemorata : nec serie orationis vulgatæ demonstrata, quam nos nullam videmus. Ern. Crollius pristinæ lectioni *atque* adhæret, *hæc* a *callidis* regi autumat eo modo ac

ter quos delegerat Julium Postumum, per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustæ valida), anum, suapte natura potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi illiciebantur, pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

XIII. At Tiberius, nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat: factaque, auctore eo, senatusconsulta, « ut civitati Cibyraticæ apud Asiam, Ægiensi apud Achaiam, motu terræ labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium. » Et Vibius Se-

sensu, quo *artes edoctos, rem gnaros* dicimus. Sic verbum *efficiebat* ad Sejanum referendum, quo et ex Acidalii mente respicit. Alia ratione vulgatum tuetur Barthius in versione germanica; hæc ipsi Livia est, non improbabili conjectura. — Sic *atque* c. 34 et 6; 9 et 29. WOPK.

Julium Postumum. Est ne ille, qui præfectus Ægypto postea? de quo Romæ lapis (ap. Grut. 113, 1) PRO. SALVTE. TI. CLAVDI. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS... LIBERORVMQVE... EX. VOTO. SVSCEPTO. C. IVLIVS. SEX. F. COR. POSTVMVS. PRÆF. ÆGYPTI. Vix puto. Claudii enim ævo ille floruit, non hoc Tiberiano. LIPS.

Mutiliæ Priscæ. Freinshemius putat eandem esse, quæ vitiose apud Dionem 58, 4. Πουπλία Πρίσκα, facili ob similitudinem literarum lapsu, pro Μουτιλία, C. Gemini Rufi uxor. ERN. Falli Freinshemium Ryckius inde probat, quod Prisca Taciti, adultera; Dionis, mariti amantissima fuit.

Pravis sermonibus t. s. perstimulare. Sic apud Livium, quamquam de alius ingenii homine, Demetrio, 40, 23, *missus hic comes, cum simplicitatem juvenis incauti, et suis haud immerito succensentis, assentando, indignandoque et ipse vicem ejus, captaret.* ERN.

Civitati Cibyraticæ. Cibyra, urbs Phrygiæ, Turcis dicta *Buruz.* BROT.

Ægiensi. In MS. est *Ægiensi*, unde Beroaldus dedit *Æginensi.* Sed Rhenanus, Aldus, et secuti dedere *Ægirenses.* ERN. Rhen. data opera posuit *Ægirensi;* nam et in margine addidit *Ægira.* Ce-

renus, proconsul ulterioris Hispaniæ, de vi publica damnatus ob atrocitatem morum, in insulam Amorgum deportatur. Carsidius Sacerdos, reus, tanquam frumento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvitur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exsilii, admodum infantem, pater Sempronius in insulam Gercinam tulerat. Illic adultus, inter extorres et liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur: neque tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac, ni Ælius Lamia, et L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis et paternis adversis foret abstractus.

XIV. Is quoque annus legationes græcarum civi-

terum parum refert, *Ægirensi* an *Ægiensi* legas. — Ægium, urbs Achaiæ, nunc *Vostitza*. Brot.

Proconsul ulterioris Hispaniæ. Id est Bæticæ, quæ populo relicta, et ideo in ea proconsul. Plura distinctius de Hispaniæ divisione infra ad H. 1, 13. Lips. Cod. *procons.* Unde Beroaldus expressit *proconsule:* quod secutus est Jac. Gronovius: at vide quæ dixi ad 2, 52. Certe ex hujus loci scriptura nihil definiri potest. Ern.

In insulam Amorgum. Ægæi maris insula, nunc *Amorgo*. Brot.

Carsius Sac. Sic MS. et edd. Reinesius in margine scripsit: *an Carsidius?* ex inscr. ap. Grut. p. 767, n. 10, ubi hæc ipsa conjectura Reinesii adscripta in ed. sec. adjuvatur non parum observatione ad 2, 63, sed multo certiori argumento intelligitur, *Carsidius* esse legendum ex 6, 48, ubi *Carsidius sacerdos:* sic enim ibi scribendum, non *Grasidius*. Itaque non dubitavi recipere in textum. Ern.

Pater Sempronius. Qui adulter in Julia, supra 1, 53. Lips.

Sordidas merces. I. e. quarum mutatio sordida homini nobili genere nato. Vivebat e quæstu sordido, i. e. indigno nobilitate sua. Non tam ad merces, aut certum mercium genus respicitur, sed ad mercaturam universam, quæ sordida putabatur et indecora nobili homini Sic mox c. 14, *levissima oblectatio*, est hominum levium, indigna gravi viro. Ern.

Neque tamen. Sic Gronov. ex codice.

tatum habuit : Samiis « Junonis, » Cois « Æsculapii » delubro, vetustum asyli jus ut firmaretur, petentibus. Samii decreto amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium judicium, qua tempestate Græci, conditis per Asiam urbibus, ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas : et accedebat meritum ex loco. Nam cives romanos templo Æsculapii induxerant, cum, jussu regis Mithridatis, apud cunctas Asiæ insulas et urbes trucidarentur. Variis dehinc et sæpius irritis prætorum questibus, postremo Cæsar « de immodestia histrionum » retulit : « multa ab iis in publicum seditiose, fœda per domos tentari : Oscum quondam ludicrum, levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate patrum coercendum sit. » Pulsi tum histriones Italia.

XV. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo,

Cois. Cos, Ægæi maris insula, nunc *Stan-Co.* Brot.

Decreto amphictyonum. De hoc concilio Græciæ, quod bis quotannis, vere et autumno, celebratum, missis civitatum legatis, cognoscere licet e Demosthenis or. de Corona, c. 49, 50, 51. Copiosa de amphictyonibus collectanea dedit Van Dalen in Diss. ad antiq. et marmora Diss. 6. Ern.

Oscum ludicrum. Quod celebratum Romæ, non romana lingua. Strabo 5, p 533 : Ἴδιον δέ τι τοῖς Ὄσκοις καὶ τῷ τῶν Αὐσονίων ἔθνει συμβέβηκε. Τῶν μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελοιπότων, ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις· ὥστε καὶ ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι. Censent idem cum Atellanis ludis : nec errant. Nam Atella, Oscorum urbs. Sermo autem oscus, diversus a latino. Titinnius ap. Festum in v. Oscum : *qui osce et volsce fabulantur, nam latine nesciunt.* Quo et Campani usi videntur, et, ut Livius alibi me docet, Samnites. Lips. Adde Liv. 7, 2. Ceterum de pantomimorum saltatione sermo est, de qua dictum ad 1, 54, cf. ad 14, 21. Ern. Oscæ linguæ

neque minus morte amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, unusque e senatoribus Rhodii secessus comes. Ita, quamquam novo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti, publica pecunia patres decrevere: apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procurator Asiæ, Lucilius Capito, adcusante provincia,

specimen docte exponit J. B. Passerius, fol. Rom. 1774.

Lucilius. Sic Gron. ex cod. prius erat *Lucillius*.

Censorium funus. Quæri video, quid sit censorium funus. Vertranius censuit, id esse, in cujus nimiam pompam, ut in opus censorium, animadvertere censoribus licuisset, nisi jussus prætoris adfuisset. Nimis velim, ad manum mihi laurus sit, quam mordeam: ita præcordia mihi saliunt ad risum. Alii idem putant funus publicum, funus censorium, funus indictivum. Non audio. Arbitror ego, funus publicum et indictivum eadem; nec aliud esse, quam cum denuntiatur et indicitur publicitus per præconem: censorium, partem ejus esse, id est, ut omne censorium funus publicum sit (qui enim aliter honoratum esse potest?) at non omne publicum, censorium. Ut inter magistratus honoratissimi censores, isque cumulus quasi reliquarum dignitatum: sic inter funera illud primo loco. Itaque Capitolinus de Pertinace, 15, *Funus imaginarium ei et censorium ductum est, et ab ipso Severo funebri laudatione honoratus est*. Tacitus de Sabino fratre imperatoris H. 4, 47, *Funusque censorium Flavio Sabino ductum*. Et 13, 2, *Decretum Claudio censorium funus et mox consecratio*. Qua ergo nota eximium hoc funus? Credo ista, ut omnia in eo purpurea essent, vestes stragulaque; in aliis, tantum purpura prætexta. Non obscure annuere mihi videtur Polybius 6, 53. Postrema ejus loci græce sic habent: Ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονὼς, περιπορφύρους (intellige ἐσθῆτας λαμβάνουσι), ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς, ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς, διαχρύσους. Publico autem funeri opponitur tacitum, id est, sine pompa, sine designatore, sine ludis, præcone, indictione, silens et quietum. Seneca de Tranquill. 1, 1: *Quid opus est sæculis duratura componere? Vis tu nunc id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es; minus molestiarum habet funus tacitum*.

Apud forum Augusti. Ubi in utraque porticu ab ipso Augusto locatæ statuæ omnium veterum ducum. Suet. 31. Lips.

Procurator Asiæ. Eadem omnia e Tacito Dio 57, 23. Lips.

caussam dixerit, magna cum adseveratione principis, « non se jus, nisi in servitia et pecunias familiares, dedisse : quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua : audirent socios. » Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, et quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes « templum Tiberio matrique ejus ac senatui. » Et permissum statuere : egitque Nero grates ea caussa patribus atque avo lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur : aderantque juveni modestia ac forma, principe viro digna, notis in eum Sejani odiis, ob periculum gratiora.

XVI. Sub idem tempus, « de flamine Diali, in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege » disseruit Cæsar. « Nam patricios, confarreatis parentibus genitos, tres simul no-

Damnatur. Exilio. Dio 57.

Templum T. m. q. e. ac s. Huc facit numus smyrnensis, in quo hinc Tiberius, illinc Livia et senatus. V. Spanh. de Præst. NN. t. 1, p. 139.

Et permissum statuere. Int. templum, quod decreverant. Nam non licuit tales honores, ut templa, dies festos, in honorem Cæsarum instituere et usurpare, nisi præsciis et consentientibus ipsis. Atque interdum etiam res negata est. V. infra c. 37. Ern.

Nam patricios confarreatis parentibus. Non alibi tam expressi ritus in legendo Diali. Ait, *patricios,* quia, cum quindecim flamines essent, ex iis très primi, instituti a Numa, non nisi ex patribus legebantur: iique majores dicti : alii etiam e plebe, appellatique flamines minores. Addit, *confarreatis parentibus,* quia, ut Plinius ait 18, 3, *in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat.* Triplex enim matrimonii contrahendi mos, usu, farre, coemptione. Antiquissimum genus, farre videtur, quod Dionysius 2, 25, adpellat γάμον κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους : eratque necessum, non solum flaminem nasci confarreatis parentibus, sed et

minari, ex quis unus legeretur, vetusto more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa confarreandi adsuetudine, aut inter paucos retenta. Pluresque ejus rei caussas adferebat: potissimam penes incuriam virorum feminarumque: accedere ipsius cærimoniæ difficultates, quæ consulto vitarentur: et quando exiret e jure patrio, qui id flaminium apisceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege, sicut Augus-

ipsum cum flaminica farre jungi. Servius Danielis in excerptis a Pithœo ad Georg. 1, 31, *Tribus modis apud veteres nuptiæ fiebant; usu, si, verbi gratia, mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset; farre, cum per pontificem max. et Dialem flaminem per fruges et molam salsam conjungebantur: unde confarreatio appellatur, ex quibus nuptiis patrimi et matrimi nascebantur; coemptione vero atque in manum conventione, cum illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, ut, si quis prior fuisset defunctus locum hereditatis justum alteri faceret.* Iterum ad Æn. 4, 104: *Quid enim est aliud dextræ, quam in manum convenire; quæ conventio eo ritu perficitur, ut aqua et igni adhibitis, duobus maximis elementis, natura conjuncta habeatur: quæ res ad farreatas nuptias pertinet, quibus flaminem et flaminicam jure pontificio in matrimonium necesse est convenire.* Et ib. ad v. 374: *Mos fuit flamini ac flaminicæ, ut per farreationem in nuptias convenirent, sellas duas jugatas, ovili pelle superinjecta poni, ejus ovis, quæ hostia fuisset: et ibi nubentes, velatis capitibus, in confarreatione, flamen ac flaminica residerent. Confarreationes autem tonitru dirimit.* Pulchræ reliquiæ. Adde Festum in *Diffareatio*, et Arnobium lib. 4: *Uxores enim dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæsitis. Usu, farre, coemptione, genialis lectuli sacramenta conducunt.* Lips.

Et quando exiret. Defectum locum censeo, et deesse quæ ad cæremoniarum difficultatem pertinent. Qui cautus cæremoniæque flaminio adjunctæ, habes apud A. Gellium 10, 15. Lips. Aliter sentio cum Vertranio, Mercero, aliis, qui locum integrum putant. *Quando* est *quia*, ut sæpe apud nostrum, quod et notavit Muretus. Tres caussas commemorat Tacitus: in quibus tradendis variat, more suo, formam loquendi. Jac. Gronovius testatur in codice esse *accederet*, unde col-

tus quædam ex horrida illa antiquitate ad præsentem usum flexisset.» Igitur tractatis religionibus, placitum, «instituto flaminum nihil demutari.» Sed lata lex, qua «flaminica Dialis, sacrorum caussa, in potestate viri, cetera promiscuo feminarum jure ageret.» Et filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capessendas cærimonias, decretum « Corneliæ virgini,» quæ in locum Scantiæ capiebatur, « HS. XX. et quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter vestalium consideret.»

XVII. Cornelio Cethego, Visellio Varrone coss. pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum « pro incolumitate principis » vota susciperent, Neronem quoque et Drusum iisdem diis commendavere; non tam caritate juvenum, quam adulatione:

ligit, Tacitum scripsisse *accedere et ipsius c... et quando*. Ern.

Flaminica Dialis. Flaminia, appellari mulier ipsa videtur ex lapide prisco MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. Lips. Flaminiam alii distingui volunt e Festo, qui flaminiam facit sacerdotulam, quæ flaminicæ præministret. Sed monimenta antiqua non consentiunt. In Inscr. ant. ap. Reines. Cl. 5. n. 48, memoratur *flamen Martialis et Æmilia Flaminia uxor*, et insc. 49, *Flavia Flamina Flavial.* ubi v. Reinesium. Ern. In lapide ap. Smetium Ins. ant. f. 77, 12, legitur male *Flamina*, sed in indice emendatum *Flaminica*, ad quod non attendit Grut. p. 459, 9.

Maluginensis. Cf. 3, 58, 71.

HS. XX. Lege: *sestertium vicies.* Nam plus esse debet, quam antea datum, quia dignationem augere, et cupiditatem capessendi sacerdotii injicere voluit. Atqui antea 2, 86, jam dederat *decies sestertium*: ergo jam duplum. Ern. [Gall. monet. 384,446 fr. 42 c.]

Sedes inter vestalium. Quibus locus e regione prætoris. Suet. Aug. 44: *Solis virginibus vestalibus locum in theatro separatum, et contra prætoris tribunal dedit.* Lips.

Vota susciperent. Notat Dio 57, 24, hoc anno prima decennalia Tiberii Cæsaris celebrata: quorum originem pete ab eodem scriptore 53, 16. Lips.

quæ « moribus corruptis perinde anceps, si nulla, et ubi nimia est. » Nam Tiberius, haud unquam domui Germanici mitis, tum vero « æquari adolescentes senectæ suæ, » impatienter indoluit : accitosque pontifices percunctatus est, « num id precibus Agrippinæ, aut minis, tribuissent. » Et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti (etenim pars magna e propinquis ipsius, aut primores civitatis erant). Ceterum in senatu oratione monuit in posterum, « ne quis mobiles adolescentium animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret. » Instabat quippe Sejanus, incusabatque « diductam civitatem, ut civili bello : esse, qui se partium Agrippinæ vocent : ac, ni resistatur, fore pluris : neque aliud gliscentis discordiæ remedium, quam si unus alterve maxime prompti subverterentur. »

XVIII. Qua caussa C. Silium, et Titium Sabinum adgreditur : amicitia Germanici perniciosa utrique; Silio et, quod ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus sacroviriani belli victor, quanto majore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur.

C. Silium et Titium Sabinum. Titurium Sabinum Muretus legendum putat; quo nomine fuit quidam D. Julii Cæsaris legatus. Ern. Vide B. G. 5, 24. Noti quoque sunt NN. Titurii Sabini in NN. fam.

Silio et, quod. Sic interpungendum, ut jam monuit Acidalius : Silio etiam hæc caussa perniciei, hoc perniciosum fuit, etc. Ern. De Silio v. 1, 32; 2, 6; 3, 43.

Quanto majore mole procideret. Quanto majoris dignitatis, et gloriæ esset, quantoque altiore adeo e fastigio rueret. Notum illud Claud. in Ruf. 1, 22, *tolluntur in altum, Ut lapsu graviore ruant.* Ern. *Procideret* Muretus dedit; legebatur *procederet.*

Dispergebatur. Ita Pichena e cod.: prius erat *dispergatur.*

Credebant plerique, auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice jactantis, « suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur : neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. » Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia eo us que læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur.

XIX. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ invisa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissusque Varro consul, qui, « paternas inimicitias » obtendens, odiis Sejani per dedecus suum gratificabatur. Precante reo « brevem moram, dum adcusator consulatu abiret, » adversatus est Cæsar: « solitum quippe magistratibus diem privatis dicere: nec infringendum consulis jus, cujus vigiliis niteretur, ne quod res publica detrimentum caperet. » Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud res publica esset, cogun-

Pro gratia odium redditur. Seneca epist. 19: *Quidam quo plus debent, magis oderunt. Leve æs alienum debitorem facit: grave, inimicum.* Lips.

Multa adseveratione. Cum magna severitatis et gravitatis specie, nove dictum. Cf. c. 42, et 6, 2. Ern. Item 13, 18.

Aut Varro consul. Harlæus corrigit *per Varr. consulem.* At tu cave tam infeliciter corrigenti auscultes. Cicero 7, Fam. 30, *sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant.* Ib. 9, epist. 14, *quem quidem, post te consulem, solum possumus vere consulem dicere.* Et 4, epist. 1, *te frustra in senatum, sive potius in conventum senatorum esse venturum.* Gron. Similiter Cicero in Philippicis sæpe negat consulem esse

tur patres; silente reo, vel, si defensionem cœptaret, non occultante cujus ira premeretur. « Conscientia belli Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avaritiam fœdata, et uxor Sosia » arguebantur: nec dubie repetundarum criminibus hærebant: sed cuncta quæstione majestatis exercita, et Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit.

XX. Sævitum tamen in bona, non, ut stipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: sed et liberalitas Augusti avulsa, computatis singillatim quæ fisco petebantur. Ea prima Tiberio erga pecu-

Antonium. Sed tamen inde sensus commodus non fit. Non enim quæritur, an dignus consulis nomine Varro, sed an, qui consulis potestatem habeat, accusator esse possit, salva æquitate; quod ea prematur reus. Ern.

Uxor Sosia. Iis nominibus, de quibus Cæcina queritur, 3, 33. Ceterum Jac. Gronovius sic vult distingui. *Coguntur patres. Silente reo... premeretur: conscientia belli... arguebantur.* Ern.

Non ut stipendiariis. Id est, Gallis provincialibus, quos exhauserat. Lips.

Sed liberalitas Augusti avulsa. Alii aliter, in loco, ut solet, obscuro, et fere intellegunt, avulsis separatisque iis, quæ Augustus dono ei dederat, reliqua petita in fiscum. Ego putarem, illa vel maxime obnoxia fuisse, et ut ab ingrato repetenda. Sed meo judicio, nihil hic de primo Augusto, de Tiberio ipso sermo est: et hic denique avaritiam ejus se revelasse, antea occultam. Legerem pro hoc sensu, *Augusti convulsa.* Supra 3, 18, Tacitus dixit, *Tiberium adversus pecuniam satis firmum fuisse*, et alibi sic ostendit. Lips. Recte negat Freinshemius, Tiberium hic intelligi, qui nuspiam a Tacito Augustus vocatur. Obscuritatem loco attulit Taciti consuetudo perpetua, non probata illa meliori ætati, variandæ constructionis in singulis membris. Sensus est: non tam de repetundis accusatus est, cujus criminis convinci poterat, quam majestatis. Et tamen in bona impetus factus: non quo sociis redderentur, quibus eripuisset: etenim illi non repetebant, nec de repetundis reus fuerat: sed ut Augusti dona, ab hominis ingrati et majestatis convicti bonis avellerentur. Itaque summa facta est omnium, quæ Augustus dedisset, eaque in fiscum petita. Hæc inter se optime cohærent: et ita accepit etiam Freinsh. Com-

niam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galli sententia, qui « partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur, » censuerat. Contra M. Lepidus « quartam adcusatoribus, secundum necessitudinem legis, cetera liberis » concessit.

putatio facta est nominum, ut in caussa repetundarum fieri solebat: de qua constat e Cic. Verrinis. Adde supra 1, 74. Locus similis est mox 23: *Erat illi prædarum receptor ac socius populandi rex Garamantum: non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in majus audiebantur.* Ern. Sic et Brot. Danesius, teste Ursino, ex cod. vet. post *sed* addit *et*, probante Extero. Videtur omnino requiri; adjeci.

Diligentia. Est avaritia, studium pecuniæ augendæ, cupiditas pecuniæ. Sic optimis scriptoribus, sæpe tamen etiam in bonam partem *diligentia* dicitur, ut cum *pater familias diligens vocatur.* Cicero Verr. 1, 48, *qui in ea re adventitia et hereditaria tam diligens et attentus esset.* Ern.

M. Lepidus. Sic Ryckius recte. Cf. dicta ad 1, 13; 3, 35.

Secundum necessitudinem legis. Legis, ut censeo, Juliæ de majestate. Nam, quod alii de Papia suspicantur refuto. Dicit a me Tacitus, qui cuncta in hac quæstione exercita scribit lege majestatis. Quarta autem præmium, non in hac solum, sed etiam de repetundis lege. De qua ipsa nihil abnuo, quin hic accipiamus. Asconius in Verrem non uno loco ostendit, quadruplatores dictos a præmio quartæ, quam consequebantur. Innuit ipse Cicero lege et more id receptum. *Non enim*, inquit, *spolia C. Verris, sed existimationem populi rom. concupivi.* Fortasse et in criminibus aliis præmium idem. Ideo vulgare præmium id interpreter in Paullo l. 13. De jure fisci: *Heredem*, ait, *ejus ultra vulgare præmium nihil consecuturum.* De lege majestatis auctor mihi adfirmandi Josephus 19, 2, ubi de servis, quos Caius in dominos emittebat: ῥᾴδιον γὰρ, inquit, ψευσαμένοις τε κατὰ τῶν κυρίων πεπιστεῦσθαι, καὶ τὰ χρήματα ἐνδείξασιν αὐτῶν, ἅμα ἐλευθέροις τε εἶναι καὶ πλουσίοις, μισθῷ τῶν κατηγοριῶν, διὰ τὸ ἆθλα αὐτοῖς προκεῖσθαι τὰς ὀγδόας τῶν οὐσιῶν. Si octava servo, bene colligo, libero quartam. Nec in servili accusatione aliud capere persuadeor, quam crimen majestatis. Illud moneo, principum ævo, non tam ex lege quam arbitrio senatus præmia decreta. L. 6, 47: *Qua damnata, cum præmium accusatori decerneretur, Junius Otho trib. pl. intercessit.* Sic 16, 12: *Liberto et accusatori præ-*

Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem et sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit : neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate et gratia apud Tiberium viguerit. Unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos : an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque, inter abruptam contumaciam et deforme obsequium, pergere iter, ambitione ac periculis vacuum. At Messallinus Cotta, haud minus claris majoribus, sed animo diversus, censuit, « cavendum senatusconsulto, ut quamquam insontes magistratus, et culpæ alienæ nescii, provincialibus uxorum criminibus, perinde quam suis, plecterentur. »

XXI. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili

mium operæ (non pecunia ulla, sed) *locus in theatro inter tribunicios viatores datur.* Interdum certa pecunia attributa, ut Eprio Marcello quinquagies HS. Thrasea damnato : Regulo septuagies HS. et sacerdotium, damnato Crasso, Tacitus A. 16, 33. H. 4, 42. Nec prætereundus hic Dionis locus, qui de præmiis eorum qui Cæsaris percussores accusabant 46, 49 : χρήματα, inquit, ἐκ τῆς τοῦ ἁλόντος οὐσίας, καὶ τὴν τιμὴν ἢ τὴν ἀρχὴν τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἄρα ἔχων ἦν, τό, τε μηκέτι μητ' αὐτὸν, τοῦς τε υἱεῖς τούς τε ἐγγόνους αὐτοῦ στρατεύεσθαι, ἐλάμβανον. Ut videantur legis ejus Pediæ exemplo instituta præmia accusatorum. Lips.

Mess. Cotta. Cf. 5, 3; 6, 5.

Cavendum SC. Et cautum non dubie hoc anno. Si enim ante; quorsus hæc sententia? Tamen Ulpianus de officio proconsulis l. 4, 2, decretum id refert ad Cottam et Messallam coss. id est, ad quartum ante annum. Ait : *Proficisci quidem proconsulem melius est sine uxore; sed et cum uxore potest, dummodo sciat senatum Cotta et Messalla coss. censuisse futurum, ut, si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio et vindicta exigatur.* Vir doctissimus (Cujac. Obs. 6, 30) conatur legere, *senatum Cotta Messallino consulente censuisse.* Acute : sed, me judice,

ac feroci viro. Is namque, ut retuli, « cessurum se urbe ob factiones adcusatorum, in senatu clamitaverat, et spreta potentia Augustæ, trahere in jus Urgulaniam, domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit: sed in animo revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit, adversum majestatem habiti: adjecitque, « in domo ejus venenum esse, eumque gladio accinctum introire curiam. » Quod, ut atrocius vero, tramissum: ceterorum, quæ multa cumulabantur, receptus est reus; neque peractus, ob

non exsolvet ullum acumen Domitium hac culpa. Lips. Muretus etiam conjicit *censente*. Ern.

Feroci viro. Ex iis, quæ mox et pluribus 1, 12, tradita sunt, apparet, *ferociam* h. l. in bonam partem dici, de homine forti, qui non timeat offensiones potentum, libere dicat, quæ indignitate sua movent animum. Ern.

Ut retuli. Vide 2, 34.

Pisonemque gravius. Mendum arguunt multa. Primum, quod accusator nemo expressus, ut solet: quod Tiberius ipse incusasse eum dicitur, insolens imperatori: quod pars accusationis spreta dicitur, ut atrocior vero: quod non evenisset principe accusante. Ne quis dicat, non legitimam accusationem fuisse, tantum principis mandatum: ecce addit, *ceterorum receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam.* At reus recipi sine accusatore non potuit. Lego igitur, *Pisonem Q. Granius.* Granii Romæ non ignoti jam inde a Lucilii ævo, apud quem Granius præco: et infra 6, 38, Granius Martianus; supra 1, 74, Granius Marcellus. Lips.

Venenum esse. Quo fine? an ut Cæsari præberet, an potius ipse in necessitate uteretur? atque ita liberior scilicet, proviso exitu, ferociorque agitaret. Et apparet ita mox factum, ac mortem sumpsisse. Lips.

Reus, neque peractus. H. e. sed accusatio, reo mortuo, non potuit ad exitum perduci, ut reus condemnaretur. Hoc enim sensu hæc ætas dixit *reum peragere* et secuta. V. Budæus ad Pand. p. m. 300. Sed Plinius ep. 3, 9, ter dixit pro *reum facere : Salvius Liberalis legatos graviter increpuit, tanquam non omnes, quos mandasset provincia, reos peregissent.* Atque sic antiquiores dixere : Ovid. Trist. 1, 1, 24, *Et peragar populi publicus ore*

mortem opportunam. Relatum et de Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut judicio jurati senatus Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seriphio consenuit.

reus : ubi male Ciofanus priori sensu capit: nam sequitur, *neu, cave, defendas;* et sic est etiam Pont. 4, ep. 6, 30; Valer. M. 6, 2, 4, ubi itidem male Vorstius; Livius 4, 42, etc. Non igitur simpliciter verum, quod Budæus tradit. Ern.

Per immodicas inimicitias. Suspectum. Lips. Oblatrando, accusando, violento ingenio inimicos sibi sine modo suscitaverat.

Ut judicio jurati senatus. Quod sub Augusto ei accidit, scriptis etiam librisque abolitis. Sueton. Calig. 16, noster 1, 72. Ait *judicio jurati senatus.* Quod erat, cum senatus deum testem advocabat, se censiturum, quod e fide sua reque publica videretur. Livius 42, 21: *Ut juratus senatus decerneret, qui eam rem quæreret decerneretque.* 30, 40: *Patres igitur jurati (ita convenerat) ita censuerunt, uti consules provincias inter se compararent.* Appianus B. C. 2, 127: Τοῦτου μόνου δεξάμενοι τὸ λεχθὲν οἱ ἕτεροι, ᾔτουν σφίσι ψῆφον ἀναδοθῆναι περὶ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ ὅρκῳ. Tacitus infra c. 31: *P. Suillium amovendum in insulam censuit tanta contentione animi, ut et jurejurando obstringeret e rep. id esse.* Morem eum postea obtinuisse in omni senatu, idque lege quadam Trajani, colligas ex Plinii verbis. epist. 5, 14. *Quinetiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, perlata lege de senatu habendo, jurare coegit, e republica esse quod censuisset.* Græci id vocabant ἱερὰν συμβουλήν: et formula ejus eleganter expressa apud Xenoph. περὶ ἀναβ. Κύρου 5, 6, in oratione Hecatonymi. Εἰ μὲν συμβουλεύοιμι ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλά μοι κἀγαθὰ γένοιτο· εἰ δὲ μή, τἀναντία· αὕτη γὰρ ἡ ἱερὰ συμβουλὴ λεγομένη εἶναι, δοκεῖ μοι παρεῖναι. Sed is mos quando primum cœpit? haud temere dixerim. Puto tamen Coriolani ævo, in cujus caussa tribuni plebis volunt et impetrant, ut *senatus juratus sententiam dicat, uti solet in consessu judicum,* Dionysius ait 7, 39. Lips.

Saxo Seriphio. Seriphus, nunc *Serpho*, parva Ægæi maris insula. Brot.

Consenuit. Bene, *consenuit.* Nam annis 25 in exsilio hæsit. Eusebius Chron. *Cassius Severus orator egregius 25 exsilii sui anno, summa inopia, moritur :*

XXII. Per idem tempus, Plautius Silvanus, prætor, incertis caussis, Aproniam conjugem in præceps jecit : tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbata mente respondit, tanquam « ipse somno gravis atque eo ignarus, et uxor sponte mortem sumpsisset. » Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum, in quo reluctantis et impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque judicibus, Urgulania, Silvani avia, pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Urgulania. Reus, frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor ejus, adcusata, « injecisse carminibus et veneficiis vecordiam marito, » insons judicatur.

XXIII. Is demum annus populum romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit.

vix panno verenda contectus. LIPS.

Plautius Silvanus. Similis at non eadem res narrata Quinctil. 7, 2 : *Id autem genus, de quo novissime dixi, non solum in scholis sæpe tractatur, sed etiam in foro. Nam id est in caussa Nævii Arpuniani* (lego *Nonii Aproniani*) *solum quæsitum, præcipitatane esset ab eo uxor, an se ipsa sua sponte jecisset. Quam actionem equidem solam in hoc tempus emiseram : quod ipsum fecisse seductum juvenili cupiditate gloriæ fateor.* De hoc ipso autem Plautio lapis (ap. Grut. p. 453), TI. PLAVTIO. M. F. A. N. SILVANO. ÆLIANO. PONTIF. SODAL. AVG. III. VIR. A. A. A. F. F. Q. TI. CÆSARIS. LEGAT. LEG. V. IN. GERMANIA. — LIPS. Male lapidem ad hunc Silvanum referri, jam monuit Mercerus. Nam ille Vespasiani ad tempora vixisse dicitur. Non vidit Lipsius integrum titulum. ERN. Cf. ep. 27 Reinesii ad Rupertum.

Urgulania. Urgulanii in gente Plautia sunt. Lapis (ap. Grut. p. 452) M. PLAVTIVS. M. F. VRGVLANIVS. et Suetonii Claudio 26. Plautia Urgulanilla, non Herculanilla, ejus uxor : quod recte monuit ex veteri libro Torrentius. LIPS.

Nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant: jamque tres laureatæ in urbe statuæ, et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemæo, Jubæ filio, juventa incurioso, libertos regios, et servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in majus audiebantur: ipsaque e provincia, ut quis fortunæ inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæsar, post res a Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari nonam legionem jusserat:

Sibi impetrando. Corrigo, *ubi impetrando.* Lips. Cod. MS. *sub:* quod quomodo ortum sit, facile intelligi potest. Ern.

Tres laureatæ. Furii Camilli, L. Apronii, Junii Blæsi. De statuis triumphalibus Plinius 33, 46, et Tacitus in Agricola 40. *Igitur triumphalia ornamenta, et illustris statuæ honorem, et quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in senatu jubet.* Lips. Cf. 2, 52, 3, 21, 72.

Raptabat Africam. Non, *reptabat*, ut vulgo. Alibi: *Igitur raptare inter se, immittere latronum globos.* Lips. V. Fabri Sem. 2. 16.

Ptolemæo Jubæ filio. Quem Caius postea interfecit. Sueton. c. 26: *Ptolemæum regis Jubæ filium consobrinum suum (erat enim et is M. Antonii ex Selena filia nepos) interfecit.* Seneca de Tranq. 11: *Ptolemæum regem Africæ, Mithridatem Armeniæ, inter Caianas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est: alter, ut meliore fide mitteretur, optabat.* Ex verbis Senecæ apparet, dimissum Ptolemæum, sed per viam, jussu Caii, interfectum. Lips.

Bello mutaverant. Maluerant bellum gerere, belli pericula subire, quam servili libertorum imperio subesse. Nam *servilia imperia* sunt libertorum, quibus nimium potestatis permiserat Ptolemæus, et per contemptum servi vocantur, ut alibi apud nostrum videbimus fieri. Ern.

[*Rex Garamantum.* Vid. Ann. 3, 74.]

E provincia. Africæ, Romanis subjectæ.

Nonam. Cf. 3, 9.

nec proconsul ejus anni, P. Dolabella, retinere ausus erat, jussa principis magis, quam incerta belli, metuens.

XXIV. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, « rem romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paullatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubuissent, » auget vires, positisque castris, Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella, contracto quod erat militum, terrore nominis romani, et, quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul principes Musulanorum,

Proconsul ejus anni P. Dolabella. Cujus memoriam in Illyrico servat lapis (ap. Grut. p. 396): P. CORNELIO. DOLABELLÆ. COS. VII. VIRÓ. EPVLON. SODALI. TITIENSI. LEG. PROPR. DIVI. AVGVSTI. ET. TI. CÆSARIS. AVGVSTI. CIVITATES. SVPERIORIS. PROVINCIÆ. HILLYRICI. — LIPS. Adde numum Tiberii, in cujus aversa Livia sedens velata cum epigraphe: PERMISSV. P. DOLABELLÆ. PROCOS. ap. Vaillant NN. Col. tom. 1, p. 91.

Proconsul ejus anni. Cod. MS. et Beroaldus, Alciatus, *proconsule ejus anni*, quod recepit Gronovius: sed vereor, ne ultima litera orta sit ex initiali sequentis, et Tacitus dederit *proconsul:* quod sensisse videntur, qui a Beroaldo discesserunt. Adde ad 2, 52. Et mirum, hic servasse Beroaldum scripturam codicis, cum 2, 52 non servarit. ERN.

Thubuscum oppidum. In Numidia, seu Mauritania Cæsariensi, Thubuscum. Ptolemæo 4, 2, dicitur Tubusuptus, nunc *Burg, dans le canton de Kuko.* BROT.

Primo sui incessu. Sui, ut otiosum plane et nulli usui, Acidalius volebat mutare in *statim.* Mallem et ipse, si codex scr. faveret, aut necessitas aliqua urgeret. ERN. Hiller. Racem. 30, conjicit legendum *sub incessu.* Sic Cæs. B. G. 8, 49, *sub discessum suum.* Id. B. C. 1, 27, *sub profectione.* Flor. 2, 11, *sub adventu hostis.* Verum Heinsius, cui id pridem placuerat, monet, nostrum quoque dicere *sui servitutem, cultum, metum, famam.* (Ann. 2, 58; 14, 43.) Boxh. male tuetur pristinam lectionem *sibi.*

Musulanorum. Musulani, *la partie occidentale du pays des Dattes.* BROT.

defectionem cœptantes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi, nec uno incursu consectandum hostem vagum; excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis aut tribunis data: et prædatorias manus delecti Maurorum duxere: ipse consultor aderat omnibus.

XXV. Nec multo post adfertur, « Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus, consedisse; fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur. » Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, et concentu tubarum ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta

Legatis aut tribb. Sic codex scr. pro quo Beroaldus dedit *ac* sine necessitate : non tot habebat legatos Dolabella, ut omnibus legatum præponere posset. Itaque partim legatis, partim tribunis dedit. Ern.

Consultor ad. o. Sic Sall. Jug. 85, 47; 103, 7. Work.

Auzea. Castellum fuit haud procul lacu qui nunc appellatur *le lac Tritteri*, orientem versus, in Mauritania Cæsariensi, seu Numidia. Brot.

Positis mapalibus. V. ad 3, 74.

Fisos loco, quia vastis. Forte Tacitus scripsit, *qui vastis*. Gron. Crederem, si Cicero auctor esset, aut Livius. In Tacito et alia ejusmodi loca reperias, ubi τὸ *quia* durius dicatur. 6, 4: *Haterius invidiosior fuit, quia ... meditabatur,* et sic sexcenties. Ern.

Præpeditis equis. Recte Freinsh. dictum judicat pro compeditis. Πεποδισμένους appellat Xenophon loco per omnia huic simili. Παιδ. 3, 3 de Assyriis : πεποδισμένους γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτναις, καὶ, εἴ τις ἐπ' αὐτοὺς ἴοι, ἔργον μὲν νυκτὸς λῦσαι ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δε ἐπισάξαι. Atque eadem de Persis Ἀνάβ 3, 21, δῆτε γὰρ ἵπποι αὐτοῖς δέδενται, καὶ ὡς ἐπιτοπολὺ πεποδισμένοι εἰσὶ, τοῦ μὲν φεύγειν ἕνεκα, εἰ λυθείησαν.

prœlio provisa: hostibus contra, omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium; sed pecorum modo trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, et adversum eludentes optatæ toties pugnæ, se quisque ultione et sanguine explebant. Differtur per manipulos, « Tacfarinatem omnes, notum tot prœliis, consectentur: non, nisi duce interfecto, requiem belli fore. » At ille, dejectis circum stipatoribus, vinctoque jam filio, et effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Isque finis armis impositus.

XXVI. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius, Sejano tribuens, ne Blæsi, avunculi ejus, laus obsolesceret. Sed neque Blæsus ideo illustrior, et

Ab his igitur Persis, progenitoribus suis (Sallust. Jug. c. 18 vide), fortassis hunc morem retinuerunt Numidæ. *Pedicam* appellare videtur respectu ad hanc rem Livius 21, 36. Ern.

Differtur per manipulos. Sive imperium ducum, sive cohortatio mutua militum. Imperium ducum voce deditur per exercitum. Dicitur et *dare tesseram* apud Sueton. Galb. 6, item *signum dare* apud eundem Cal. 56, 58. Ern.

Dilectis circum. Mercerus *disjectis.* Ego etiam statim, *offusis undique*, malim. Lips. Quin potius forsan *dejectis*, id est prostratis. Sic Phædrus fab. 2, 1: *Super juvencum stabat dejectum leo.* Martialis 1, ep. 61: *Non nisi dejecta pascitur ille fera*, ex felici, ut puto, conjectura C. Barthii, ubi vulgo etiam *delecta.* Neque abest longe nostri 11, 29, *uxore dejecta plus potentiæ ostentando.* Gron. Hoc exprimendum curavi pro *deletis*, quod nunc, e Pichenæ conjectura, edit. obtinet. Lectionem cod. *delectis* vitiosam esse convenit. Pro eo haud dubie et elegantius est *dejectis*, quam *deletis*, etiamsi hoc quoque recte dicitur, ut infra c. 51 et scripturæ cod. convenientius. Sic 2, 60 vidimus *delectus* in eodem codice esse pro *dejectus.* Nec displicet mox cum Lipsio legi *offusis.* Vid. tamen ad H. 2, 70 de verbo *erumpere.* Ern. — Heinsius volebat *affusis.*

Sejano tribuens. Int. *hoc*, ne quis erret, non, *triumphalia.* Sejano, vel petenti, vel sponte in hoc gratificari volebat. Ern.

huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignis captivos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur et Garamantum legati, raro in urbe visi, quos, Tacfarinate cæso, perculsa gens, et culpæ nescia, ad satisfaciendum populo romano miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera, daret, « regemque et socium atque amicum » adpellaret.

XXVII. Eadem æstate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtisius, quondam prætoriæ cohortis miles, primo cœtibus clandestinis, apud Brundisium et circumjecta oppida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia: cum, velut munere deum, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, cui provincia,

Et culpæ nescia. Immo, *culpæ conscia;* atque ita scribo. Nam supra 23, ait, *prædarum receptorem et socium prædandi fuisse Garamantum regem, missis levibus copiis.* Non ergo extra culpam. Lips. Jac. Gronovius putat excidisse *non :* lenior Ryckii medela, *nec culpæ nescia.* Ern. Vide et 3, 74.

Antiqua patrum munera. Et valde quidem antiqua. Siquidem Porsenæ regi ea missa lego apud Dionysium 5, 35: Ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Τυῤῥηνῶν συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο Πορσίνᾳ μὲν πέμψαι θρόνον ἐλεφάντινον, καὶ σκῆπτρον, καὶ στέφανον χρύσεον, καὶ θριαμβικὴν ἐσθῆτα, ὑφ' ἧς οἱ βασιλεῖς ἐκοσμοῦντο. Nec prius vestigium, opinor, ejus ritus. Lips. Adde Liv. 30, 15, ubi v. Drackenb. Ern.

T. Curtisius. Reinesius malebat *Curtilius :* quod nomen est apud Cicer. ad Att. 14, 6, 10; nostrum 13, 56, et alibi Itaque non displicet ea conjectura. Vide tamen supra ad c. 13. Ern.

vetere ex more, Cales evenerat. Is, disposita classiariorum copia, cœptantem cum maxime conjurationem disjecit. Missusque a Cæsare propere Staius, tribunus, cum valida manu, ducem ipsum, et proxi-

Cales evenerat. Calles est scriptura codicis MS. quam expressere Beroaldus, Rhenanus, Aldus, etc. restituit Ryckius, J. Gronovius, sequitur Burmannus de Vectig. P. R. p. 107. Lipsianæ edd. habent *Cales*, unde in alias venit, sicque laudat Pighius Ann. t. 1, p. 468, non probans eos, qui *Calles* emendent, quod *Cales* esset in edd. antiquis, quas non inspexerat. Ceterum non dubitandum, quin Tacitus scripserit *Cales*. Primo, non potest doceri, *silvas callesque* fuisse ordinariam quæstoriam provinciam; quod esse debet, si Curtio quæstori sorte evenerunt calles *e vetere more*. Extraordinaria autem illa provincia fuit decreta, cum res et necessitas postularet: unde Cæsari et Bibulo decreta. Neque tum extra ordinem data erat Curtio: quippe bello illo servili exorto, cum jam illam provinciam obtineret, nec quæstori bellum servile mandatum fuisset: multo minus sine militibus, quos nullos eum habuisse planum est. Aliud est, calles provinciam habere, ut latronibus, paucis cum militibus, obviam eat; aliud bellum cum servis gerere, quod cum exercitu factum omni tempore: idque non videtur cogitasse Ryckius. Jam porro rem maritimam mandatam fuisse Curtio, patet e sequentibus. Nam, qua ope opprimit servos? nempe per classiarios, quos sub manu habebat. Ergo maritimam rem curavit et maritimam provinciam habuit: quæ nulla alia esse potuit, quam Calena, quam appellari a Dione maritimam provinciam, observavit jam Pighius, etsi non indicato loco. Denique non raro librarii pro *Cales* scripserunt *Calles*: veluti ap. Livium 8, 16; 29, 15, ubi bene monet Drakenb. etiam alibi scribas sic errasse. In nostro etiam in aliis verbis hæc litera duplicatur temere, ut in *Sillanus* pro *Silanus*, *molliri* pro *moliri*, in Guelf. in *callones*, *colloni* et sexcentis aliis. Editor nuperus, Broterius, defendit *calles*, sed non explicat: repudiatque provinciam *Caleticam*; quam sane nemo fando audivit, ut ipse dicit. Sed *Calenam* nemo debet ignorare, quæque a nobis hic satis demonstrata est. Ern. — Provincia illa J. Cæsari et M. Bibulo coss. olim decreta, ne Cæsar graviora agitaret, et remp. turbaret. Suet. in Jul., c. 19. Brot.

Cœptantem cum maxime. Sic est in cod. MS. et sic Rhenanus et Muretus legendum putabant, cum in editis esset *tum maxime*. Ern.

Staius tribunus. Dubitant, num *Statius* legendum sit; nempe ob

mos audaciæ, in urbem traxit, jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immensum, minore in dies plebe ingenua.

XXVIII. Iisdem consulibus, miseriarum ac sævitiæ exemplum atrox, reus pater, adcusator filius, nomen utrique Vibius Serenus, in senatum inducti sunt. Ab exsilio retractus, illuvieque ac squalore obsitus et tum catena vinctus pater, orante filio. Præparatus adolescens multis munditiis, alacri vultu: « structas principi insidias, missos in Galliam concitores belli, » index idem et testis dicebat; adnecte-

insolentiam nominis *Staius :* Reinesius putat esse *M. Staium Flaccum*, qui anno Urbis 784 duumvir Nolæ fuit, ut tradit fragmentum fastor. municipal. Nolæ repertum, ap. Gruterum p. 1087. ERN.

Nomen viri, Q. Vibius. Puto legendum totum locum, *reus pater, accusator filius* (*nomen utrique Vibius Serenus*), *in senatum inducti sunt.* Quod postea firmatum a veteri lectione didici, quæ est, *virique* (sive potius *utrique*, si Pichenæ fides). Nec male etiam coiverit hiulca alias oratio, trajectis verbis: *reus pater, accusator filius, in senatum inducti sunt. Nomen viri Q. Vibius Serenus, ab exsilio retractus.* LIPS. Malebam : *reus pater, accusator filius* (*nomen utrique Quintis Vibiis Serenis*), *inducti sunt.* GRON. Muretus quoque legit : *nomen utrique Vibius Serenus.* — Heinsius id exemplis confirmat Ann. 2, 80; 4, 72.

Perorante filio. Præparatur adolescens multis munditiis. Audio virum magnum et meritis in literas clarum Err. Memmium legere : *Perorante filio pater. Paratur adolescens.* Et rei et hominis caussa quis non comprobet? LIPS. Magis placet Jac. Gronovii sententia legentis *pater, orante filio.* Etenim nondum perorabat filius, sed orabat caussam, et deinde *præparatus.* ERN. Suum cuique. Illa Jac. Gronovii emendatio Lampugnani est, sive M. Freheri, ut putant, qui Mirandulano codici acceptum refert, et bene monet, id *perorante filio* factum ex *pr.* pro *pater.* Est autem scita lectio; minus commoda Heinsii, quam vide. Si quis malit pro *sunt* legere *senex* cum Pichena, non mutandum *perorante,* pro accusante, ut monent Bipontini. Ast eorum conjectura legentium, *peroranti filio præparatur*, ingeniosa est; verum non unquam credo dictum, *reum accusatori præparari.* Respice c. 13.

batque, « Cæcilium Cornutum, prætorium, ministravisse pecuniam : » qui tædio curarum, et, quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus, nihil infracto animo, obversus in filium, quatere vincula, vocare « ultores deos, ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret, filium autem quandoque supplicia sequerentur. » Adseverabatque, « innocentem Cornutum et falsa exterritum : idque facile intellectu, si proderentur alii : non enim se cædem principis et res novas uno socio cogitasse. »

XXIX. Tum adcusator « Cn. Lentulum et Sejum Tuberonem » nominat; magno pudore Cæsaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus, senectutis extremæ, Tubero, defecto corpore, tumultus hostilis et turbandæ rei publicæ arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quæsitum : et quæstio adversa adcusatori fuit : qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, « robur et saxum, aut parricidarum pœnas » minitan-

Præparatus legendum monebat Venturius, teste Pichena.

Cæc. Cornutum. Amisenum numum, qui in aversa Romam deam exhibet, adscripto : ΕΠΙ ΓΑΙΟΥ ΚΑΙΚΙΛΙΟΥ ΚΟΡΝΟΥΤΟΥ, Vaillant in NN. Cæciliæ gentis ad hunc nostrum refert. Contra Eckhel. in D. NN. vet. vol. 2, p. 347, coll. p. 396, ad septimum Romæ sæculum rejicit : quod si sit, is Cornutus ex primis fuerit, necesse est, qui Pontum, Mithridate devicto, rexere. Lepidus est more suo Harduinus, qui in Hist. Aug. ex NN. restit. Othonis tempori tribuit numum, erroris insimulans Tacitum, quod Cornutum sub Tiberio posuerit.

Robur et saxum, aut parricidarum pœnas. Robur dicebant Romani obscurum carcerem, gallice *le cachot;* quod olim malefici in carcere robusteis arcis includebantur. Vide F. Festum. Saxum illud, Tarpeium est, nunc *le Capitole*, e quo præcipites agebantur rei. Parricidarum pœna fuit

tium, cessit urbe: ac, retractus Ravenna, exsequi adcusationem adigitur, non occultante Tiberio vetus odium adversus exsulem Serenum. Nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem literis, exprobraverat, « suum tantum studium sine fructu fuisse; addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures superbas, et offensioni proniores. Ea Cæsar octo post annos retulit, medium tempus varie arguens; etiam si tormenta pervicacia servorum contra evenissent.

XXX. Dictis dein sententiis, « ut Serenus more majorum puniretur, » quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius, « Gyaro aut Donusa claudendum, » cum censeret, id quoque adspernatus est, « egenam aquæ utramque insulam » referens, « dandosque vitæ usus, cui vita concederetur. » Ita Serenus Amorgum reportatur. Et, quia Cornutus sua manu ceciderat, actum « de præmiis adcusatorum abolendis, si quis majestatis postulatus, ante

culeo insutos, vivosque in flumen dejici. Brot. De robore et saxo, vid. Liv. 38, 59. Plaut. Pœnul. 5, 3, 33.

Post damnatum Libonem. At in damnatione Libonis nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes. Lips. At vide 2, 30. Ern. Latere ibi sub nomine *C. Livii* (rectius *Vibii*) suspicatur bene Gruterus. De eo respice et c. 13.

More major. Cf. dicta ad 2, 32.

Intercessit Gallus Asinius. Vulgo vitiosa distinctio. Scribe totum locum, *intercessit. Gallus Asinius G. a. D. claudendum censere.* Id est, censebat. Intercedendi aspernandique verba ad Cæsarem ipsum referenda sunt, qui jure tribuniciæ potestatis intercessit decreto, invidiæ minuendæ. Lips. Ut nunc editur, habet cod. MS. auctore Pichena. Sed sic aliquid deest, velut *cum*, quod videbatur Mureto et Ryckio. An *censuerat* fuit? Illud autem plane non necessarium, cum Freinshemio conjicere mox pro *aut, Cotta.* Ern. Mihi haud dubium, excidisse *cum*; restitui.

Donusa. Ægæi maris insula, nunc *Stenosa.* Brot.

perfectum judicium, se ipse vita privavisset: ibaturque in eam sententiam, ni durius, contraque morem suum, palam pro adcusatoribus, Cæsar, « irritas leges, rem publicam in præcipiti, » conquestus esset: « subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent. » Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, et pœnis quidem nunquam satis coercitum, per præmia eliciebantur.

XXXI. His tam adsiduis, tamque mæstis modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium, equitem romanum, probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris, qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, et quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. Neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur: quin ipse, compositus alias, et velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At P. Suilium quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, convictus « pecuniam ob rem judicandam cepisse, » « amovendum in insulam » censuit, tanta contentione animi, ut et jurando obstringeret, « e re publica id esse. » Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, et Claudii prin-

Conquestus esset. Id *esset* expungit Gruterus, retinet Wopkens.

P. Suilium, quæstorem. Gloriatur ipse in oratione contra Senecam 13, 42, *Se quæstorem Germanici; illum domus ejus adulterum fuisse.* Lips.

Ob rem judicandam. Sic MS. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus,

cipis amicitia diu prospere, nunquam bene, usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, « tanquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset. » Catus, ut retuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat. Ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur, non obstitit.

XXXII. Pleraque eorum quæ retuli, quæque referam, parva forsitan et levia memoratu videri, non nescius sum: sed nemo annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges, aut, si quando ad interna præverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatium certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto et inglorius labor. Immota quippe, aut modice lacessita pax, mæstæ urbis res, et princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa, primo adspectu levia, ex quis magnarum sæpe rerum motus oriuntur.

Aldus, Seb. Gryphius, Lipsius (in iis exemplis, quæ inspexi). Ern.

Judicio perculerat. Vertranius malebat *indicio*, probabili conjectura; nam Cato *indicium* tribuitur diserte 2, 27. Quia, etiam inter accusatores fuit c. 30, et, quia occasionem dedit judicio in Libonem habendo, potest sane *judicio perculisse*, utcunque defendi. Sed *indicio* tamen melius, et sic laudat hæc verba Gronovius ad c. 59. Itaque etiam prætuli. Ern.

Veteres pop. r. res. Freinshemius ex 1, 1, malebat *veteris*, probante Ryckio. Ern.

Nobis in arto. E Virgil. Georg. 4, 6, *In tenui labor, at tenuis non gloria*, ductum Muretus notavit. Ern.

Incuriosus erat. Acidalius tollit *erat*.

Rerum motus oriuntur. Lego *monitus oriuntur.* Non enim ullos

XXXIII. Nam cunctas nationes et urbes populus, aut primores, aut singuli regunt: delecta ex his et consociata rei publicæ forma, laudari facilius, quam evenire; vel, si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur, ut olim, plebe valida, vel, cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, et quibus modis tem-

motus ex accusatione aliisque talibus oriri vult: sed rerum salubrium exempla monitionesque. Qui revera pulcherrimus historiæ fructus. Lips. Probat Freinsh. Sane sequentia docent, hoc aut simile quid requiri. Planius enim hæc mox explicantur, vid. ad 2, 53. Ern.

Delecta ex his, etc. Sensum esse arbitror eum, quem Freinsh. putavit: civitatem, quæ sit ex his tribus mixta et temperata, ut omnium commoda complectatur, incommoda vitet, facilius laudari et optari, quam inveniri, et, si uspiam sit, diuturnam esse non posse. Neque dubito, Tacitum in animo habuisse cum alios politicos, tum Polybium, qui 6, 9 sqq. romanam remp. laudat hoc nomine, quod omnium illarum trium formarum commoda complexa sit, vitatis singularum vitiis, eamque solam rempublicam perfectam esse dicit, quæ sit e tribus istis temperata. Talem autem formam vocat primo *delectam ex illis tribus*, nempe qua partes suas: quæ fiat, ut Longinus, quamquam in alia re, dicit sect. 10, ἐκλογῇ τῶν λημμάτων καὶ συνθέσει. In altero verbo dubitatio est. Codex habet *consciata*, unde Beroaldus fecit *constituta*, quod secuti sunt omnes editores. Jac. Gronovius autem putabat, Tacitum dedisse *concinnata*; ita edere non ausus. Ego autem non dubitavi edere *consociata*, unde *consciata* ortum esse, clarum est. Sic e *sociorum* sæpe in libris factum est *suorum*, non alia de caussa, quam quod scriptum esset *sciorum*. Vid. Drakenb. ad Livium 23, 16. Contra e *consciorum* in MS. Guelf. 15, 59, factum est *consociorum*. *Consociare* est *conjungere*, quocum verbo sæpe jungit Cicero. Ita fit respublica, quæ constat e trium formarum bonis delectis et in unum consociatis et conjunctis. Apud Cic. ad Div. 3, 3, *consociatissima voluntate* bene edidit Victorius: alii inde fecere *constantissima*. Liv. 24, 24, rem *consociatam*.... incaute aperit, pro compositam et constitutam de conjuratione, consilio plurium. Recepere hanc lectionem editores Francici. Ern. Gebauerus in Diss. de regio ap. Germ. nom. legi vult *exasciata*, pro numeris omnibus perfecta. Qua voce sic utitur Plautus Asin. 2, 2, 92.

Temperanter haberetur. Ita tractaretur, ut neque irritaretur

peranter haberetur, senatusque et optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum et sapientes credebantur: sic, converso statu, neque alia re romana quam si unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt; plures aliorum eventis docentur. Ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. Nam situs gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæva jussa, continuas adcusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, et easdem exitu caussas conjungimus: obvia rerum similitudine et satietate. Tum, quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cujusquam, punicas romanasve acies

sævitia, insolentia, acerbitate, neque assentando corrumperetur. Ern.

Neque alia rerum. Emendavi, *neque alia re rom.* Rem romanam hoc sensu non semel dixit. Lips. Probant hanc emendationem Acidalius, Freinshemius, qui tamen etiam vulgatum explicari posse putat. Ryckius malebat *neque alio rerum*, ut referretur ad *statu.* Sed hunc modum loquendi, sive hanc structuram verborum durissimam esse, quivis sentiat. Ego Lipsium sequor. Scriptum fuit *alia re rom.* inde natum vitium. Sensus est: etsi non in regno vivimus, nec regem habemus, sed civitatem et rempublicam: tamen forma reip. administrandæ, quæ nunc est, nil differt a regno, nisi nomine. Ern.

Ceterum ut profutura. Dixit idem Thucyd. 1, 22: Καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται. Lips.

Retinent, etc. Videtur in animo habuisse locum e nobili Ciceronis ep. ad Lucceium 5, 12: *Varietas in scribendo, plena cujusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum in legendo retinere possit.* Ern.

Et easdem exitu caussas. Id est, pares exitus a paribus caussis. Passim damnati, ob suspiciones, delationes: innocentes, aut illustres. Vidi qui legeret, *easdem exitii.* Lips. Is est Pichena; sed sequentia reclamant. Ern.

Obvia rerum similitudine. In quibus rebus similitudo perpetua celeriter satietatem affert legentibus. Ern.

lætius extuleris: at multorum, qui, Tiberio regente, pœnam vel infamiam subiere, posteri manent: utque familiæ ipsæ jam exstinctæ sint, reperies, qui, ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi objectari putent. Etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed ad incœpta redeo.

XXXIV. Cornelio Cosso, Asinio Agrippa coss. Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, « quod, editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorum ultimum dixisset. » Adcusabant Satrius Secundus et Pinarius Natta, Se-

Pœnam vel infamiam. Cod. scr. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus, etc., habent *infamias:* idque restituit Jac. Gron. Lipsianæ *infamiam.* Ern.

Ut animus ex propinquo. Legam *ut nimis ex prop.* Si laudes nuperam virtutem, offendis: at de antiquis ferre possumus, ut ævo dissitis, et oggerere, *aliud sæculum* fuisse. At, si propinqua laudes, arguis et uris qui dissimiles. Si voles etiam, *ut animos ex propinquo,* non refutem. Lips. Sic etiam Mureto placebat: recepit Pichena. Ern. Eo lubentius, quod in cod. repererat *animis.* Dein *ex propinquo,* ut H. 2, 64, *e proximo.* — Kh. *ex prop.* Non videtur ad propinquum ævum pertinere, sed ad collationem, sc. contraria juxta se posita, i. e. propinqua, etsi tempore multum dissita, magis elucescunt.

Ad incœpta. Sic reperi in edd. omnibus. Cod. scr. habet *ancepto,* quod Jac. Gronovius putat factum ex *ad cœpta.* Ern.

C. Cassium Romanorum ultimum. Hoc quidem Bruti ipsius elogium fuit de Cassio jam mortuo: publiceque dixit Ἔσχατον ἄνδρα Ῥωμαίων τὸν Κάσσιον Plutarchus, in Bruto p. 1005. Inde ergo magnificam eam vocem Cremutius sumpsit. Neque aliter *Romanus quispiam, Philopœmenem laudans, ultimum Græcorum dixit:* quod in eodem Plutarcho leges p. 356. At in similem sententiam de Bruto, et ad Brutum, Lucanus canit 7, 588: *O decus imperii, spes o suprema senatus, Extremum tanti generis per sæcula nomen.* Lips. Suet. Tib. 61, Brutum et Cassium ab eo *ultimos Romanorum* vocatos dicit. Ern.

Satrius Secundus et Pinarius Natta. Alterius mentio Senecæ in Cons. ad Marciam, hujus Cre-

jani clientes: id perniciabile reo, et Cæsar truci vultu defensionem accipiens; quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: « Verba mea, P. C., arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque hæc in principem, aut principis parentem, quos lex majestatis amplectitur: Brutum et Cassium laudavisse dicor; quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus adpellaret: neque id amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam latrones et parricidas, quæ nunc vocabula imponuntur, sæpe ut insignis viros nominat. Asinii Pollionis scripta egregiam eorumdem memoriam tradunt. Messalla Corvinus, imperatorem suum Cassium prædicabat: et uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquavit, quid aliud dictator Cæsar, quam rescripta

mutii filiam, c. 22. *Propone*, inquit, *illud acerbissimum tibi tempus, quo Sejanus patrem tuum clienti suo Satrio Secundo congiarium dedit. Irascebatur illi ob unum aut alterum liberius dictum: quod tacitus ferre non potuerat, Sejanum in cervices nostras non imponi quidem, sed descendere.* Scribo, *escendere*, id est, pedetentim et per gradus imperatorem fieri. Lips.

Latrones et parricidas. Adspexit ad has servilis adulationis voces idem Lucanus, de Pompeii cæde 8, 609... *scelus hoc quo nomine dicent, Qui Bruti dixere nefas?* Qui poeta ubique tam liberi, immo licentis styli, in principes est, ut mirer ea scripta sub principe, et quidem tali. Lips.

Asinii Pollionis scripta. Qui 17 libros Historiarum scripsit, auctore Suida. Citat Suetonius, et alii. Lips.

Rescr. oratione. Anticatone. Plut. in Cæs. p. 733

oratione, velut apud judices, respondit? Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent: carmina Bibaculi et Catulli, referta contumeliis Cæsarum, leguntur: sed ipse D. Julius, ipse D. Augustus, et tulere ista et reliquere; haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia. Namque spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur.»

XXXV. « Non adtingo Græcos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita: aut, si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum et sine obtrectatore fuit, prodere de iis quos mors odio aut gratiæ exemisset. Num cum armatis Cassio et Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli civilis caussa, populum per conciones incendo? an illi quidem, septuagesimum ante annum perempti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas ne victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud scriptores retinent? suum cuique decus posteritas rependit: nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo

Sed multa cum acerb. Melius *et.* Wopk.

Ipse D. Julius, etc. Suet. Jul. 73. Plut. in Cic. p. 886.

Namque spreta exolescunt. Muretus leg. *Nam quæ spreta exolescunt.* Ern. Ursinus volebat: *namque quæ spr. ex.*—Cf. Cic. pro L. Man. Hier. ep. 2, ad Nep. t. 6.

An illi quidem. Pichena, *at illi quidem,* interrogationis nota in verbo *retinent* deleta. Sic et Boxhornius. Male. Nam τὸ *num* suprà ea vi est, qua *utrum :* itaque hoc alterum est duorum, quæ interrogare instituit. Gron. Paschalius quoque in marg. habet *at.* Broterius accipit *an* pro *annon*, ut sæpe alias. Sed id rarius. V. tamen Ovid. Her. 17, 247.

Septuagesimum ante annum. Rotundum numerum posuit, non verum, qui erat 66. Facilis supputatio. Nam bellum Philippense a. U. 711, at nunc 778. Lips.

Quas nec victor quidem abolevit. Genus mendi, quod passim

5.

Cassii et Bruti, sed etiam mei meminerint. » Egressus dein senatu, vitam abstinentia finivit. Libros per ædiles cremandos censuere patres; sed manserunt, occultati et editi. Quo magis socordiam eorum irridere libet, qui præsenti potentia credunt exstingui posse etiam sequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis, gliscit auctoritas: neque aliud externi reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.

XXXVI. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut feriarum latinarum diebus, præfectum urbis, Drusum, auspicandi gratia tribunal in-

insedit, et jam dudum nimis secure doctis hominibus transmittitur. Scribe: *quas ne victor quidem abolevit*. Gron.

Vitam abstinentia finivit. Cremutii cordi mortem fuse descripsit Seneca, in consolat. ad Marc. cap. 22. Brot.

Libros per ædiles. Alias id per triumviros factum. In vita Agricolæ 2: *Delegato triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur*. Alias per prætorem. Valerius 1, 1, 12: *Græcos Numæ libros L. Petillius prætor urbanus ex auctoritate senatus per victimarios igne facto in conspectu populi cremavit*. Primus Romanorum hanc ingenii sui pœnam subiit Labienus. Vide pulchra apud Senecam patrem lib. 5, controv. initio. Lips. Cf. 14, 50, Suet. Cal. 16

Occultati et editi. Occultati a filia et ab eadem postea editi. Itaque nihil muto. Vertranio tamen placet, *et abditi*. Non moris Tacito, bina verba ponere ejusdem rei Vide Senecæ Consolat. ad Marciam 1. Scripserat hic Cremutius bella civilia et res Augusti, extantque fragmenta, ex quibus genus dicendi colligas, in Suasoria Senecæ de morte Ciceronis. Lips. [Ernest. legendum proponit *redditi*. At nihil mutandum puto; nam id moris est, et illud sæpissime apud nos animadverteris, ingenii opera quæ, edictis imperantium tollenda sunt, in manibus nonnullorum occultata manere et postea effusius erumpere.]

Præfectum urbis Drusum. Capio Drusum Germanici filium. Moris enim, ut latinarum diebus præficeretur urbi adolescens aliquis ex prima nobilitate. Dico adolescens, quoniam, ut Mutius ait, *ex ea ætate præfectus fiat, quæ non sit senatoria*, apud A. Gell. 14, 8. Dio tamen indicare

gressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium. Quod a Cæsare palam increpitum, caussa exsilii Salviano fuit. Objecta publice Cyzicenis « incuria cærimoniarum D. Augusti, » additis « violentiæ criminibus adversum cives romanos. » Et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus sua constantia, quam præsidio Luculli, pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum. Neque tamen id Sereno noxæ

videtur ab Augusto id institutum 49, 42: Ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς αἱρετοὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πολίαρχοι παῖδες ἄνηβοι ἐξ ἱππέων, ἀλλ' οὐχ ἐκ βουλευτῶν γεγονότες, ἦρξαν. Ita et Nero præf. urbi a Claudio Sueton. 7. Lips. *Urbis* est in cod. ser. et edd. vett. Ern. Apud Gell. pro *Mutius* lege *Junius*.

Auspicandi gratia. Moris, ut quicumque munus aut magistratum caperent, primo ejus die leviter aliquid delibarent, auspicii saltem caussa. Asconius ad illud Cic. in Verrem: *Qui auspicato a chelidone surrexisset*. 1, 40: *Auspicari dicuntur ineuntes magistratus: et quia chelidon, id est hirundo, urbem frequentat, facete urbanam provinciam Chelidonis auspicio meretricis dicit esse susceptam*. Itaque appellabant primum illum auspicalem diem. Vide Panegyr. Maxim. c. 6; Suet. Neron. 7, 46; Ovid. Fast. 1, 167; Senec. ep. 83, 84; Plin. ep. 5, 5. Lips.

Quod a Cæsare palam increpitum. Jure, quia, ut dixi, non seriæ caussæ, sed leves quædam tunc agi solitæ: multo minus capitales, et ominis sævi ac scævi. Lips.

Cyzicenis. Cyzicus, urbs Mysiæ minoris. Ejus ruderibus nunc nomen *Attaki*. Brot.

Incuria cærimoniarum D. Augusti. Quod fanum honori ejus cœptum non perfecissent, et quod cives quosdam rom. in vincla habuissent. Dio 54, 7; et Suet. 37: *Cyzicenis, in cives rom. violentius quædam ausis, publice libertatem ademit, quam bello Mithridatico meruerant*. Ademerat sane Cyzicenis libertatem et Augustus, ob cives item Rom. flagris cæsos: sed mox restituit; uti apud Dionem reperies 54, 7 et 23, actis anni 734 et 740. Strabo 12, p. 576, Cyzicum liberam fuisse ait suo etiam ævo. Ex quo vides, magnum illum scriptorem desiisse vivere aut scribere, ante hunc Tiberii annum. Lips. Ex mente Ryckii: quod Augusti benefactoris sui cultum intermiserint.

fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat; nam, ut quis districtior adcusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles, pœnis adficiebantur.

XXXVII. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis, oravit, « ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio matrique ejus exstrueret. » Qua occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, et respondendum ratus iis, quorum rumore arguebatur, « in ambitionem flexisse, » hujuscemodi orationem cœpit. « Scio, P.C., constantiam meam a plerisque desideratam, quod Asiæ civitatibus, nuper idem istud petentibus, non sim adversatus. Ergo et prioris silentii defensionem, et quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cum D. Augustus sibi atque urbi Romæ templum apud Pergamum sisti non pro-

Nam ut quis districtior. Plane ex illo Sallustiano oraculo, sub Tyrannis, Jug. 31. *Quam quisque pessume fecit, tam maxime tutus est.* Lips. *Districtus* est acerbus, sævus, gravis, ut recte Freinsh. Ern.

Hispania ulterior. Lusitania et Bætica, *le Portugal, l'Andalousie, et le royaume de Grenade.* Brot.

D. Augustus sibi. Exemplum hujus adulationis a Persis, de quibus apud Q. Curtium postremus servorum Cleo 8, 5: *Persas non solum pie, sed etiam prudenter reges suos inter deos colere: majestatem enim imperii salutis esse tutelam.* Eadem Augusto mens, sed ut leniret invidiam, non sibi soli permisit templa statui, sed conjunctim urbi Romæ: quæ jampridem scilicet inter deas. Suet. 52: *Templa quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia nisi communi suo Romæque nomine recepit.* Ita a communi Asiæ Pergami statutum templum, de quo hic Tacitus, et denarii veteres: in quibus templi forma cum inscriptione: COM. ASIÆ. ROM. ET. AVG. id est, commune Asiæ Romæ et Augusto; de quo satis multa Dio, 51, 20, in actis anni 725. Facit, quod in lapidibus legimus, FLAMINI. ROM. ET. AVG. et apud Rufum templum Romæ et Augusti in ipsa urbe. Lips. De nummo cit. v. Spanh. t. 2, p. 650. Eckel. D. NN. vet. t. 2, p. 466.—De templo mylasensi, v. Pococke in Desc. of the East. t. 2, part. 2, p. 61. De ara lugdunensi,

hibuisset; qui omnia facta dictaque ejus vice legis observem, placitum jam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adjungebatur. Ceterum, ut semel recepisse veniam habuerit, ita per omnes provincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum: et vanescet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur. ».

XXXVIII. « Ego me, P. C., mortalem esse, et hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleam, et vos testor, et meminisse posteros volo, qui satis superque memoriæ meæ tribuent, ut majoribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidum, credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies et mansuræ: nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur. Proinde socios, cives, et deos ipsos precor: hos, ut mihi ad finem usque vitæ quietam et intelligentem humani divinique juris mentem duint; illos,

Menetrier, et Comm. Gall. acad. insc. t. 12, p. 253, et NN. Aug.

Omnia facta dictaque. Quod de se hic Tiberius, tribuit illi etiam Strabo 6, extremo: *Tiberius*, inquit, *successit Augusto:* Κανόνα τῆς διοικήσεως καὶ τῶν προσταγμάτων ποιούμενος ἐκεῖνον. Lips.

Vener. senatus. Cf. supra c. 15.

Pro sepulcris spernuntur. Æque ac sepulcra spernuntur. Hæc enim contemptorum principum delubra, verius sepulcra erant, quam templa. Brot.

Deos et deas ipsas. Optime: nec, ut alii, *deas* rejicias. Est solennis precatio, exemplo Græcorum. Demosth. de Cor. 1.: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις: et sæpius. Est a fonte Homerico Il. θ' 5: Κέκλυτε μευ, πάντες τε Θεοὶ, πᾶσαί τε Θέαιναι. Lips. In cod. MS. bis est *et deos*, inde veteres editores dedere *et deas.* Jac. Gron. autem emendabat *exteros.* Malim Pichenam sequi, qui illam inanem repetitionem librarii putabat. Nam etiam *socii* sunt *exteri.* Ern.

ut, quandoque concessero, cum laude et bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur. » Perstititque posthac secretis etiam sermonibus adspernari talem sui cultum : quod alii « modestiam, » multi, « quia diffideret, » quidam, ut « degeneris animi, » interpretabantur. « Optumos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem et Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos, deum numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. Cetera principibus statim adesse : unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam : nam contemptu famæ, contemni virtutes. »

XXXIX. At Sejanus nimia fortuna socors, et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Cæsarem codicillos. Moris quippe tum erat, quamquam præ-

Quandocunque. Cod. scr. *quandoque*, ut 1, 6 editi omnes *quandocunque.*

Melius Augustum, qui speraverit. Fatetur ipse in literis ad dissimillimum sibi successorem : *Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet*, Sueton. 71. Livius 1, 7, *Hæc tum sacra Romulus una ex omnibus peregrina suscipit : jam tum immortalitatis virtute partæ, ad quam eum sua fata ducebant, fautor.* Gron.

Principibus statim adesse. Legendum *affatim adesse,* Muretus putabat : quod sequentia videntur postulare. Ern.

Prosperam memoriam. Chifletius tentat *posteram* in ep. ad Lips. t. 1. Coll. Burm. p. 728, ut Horat. Carm. 3, ult. dixit *postera laude.* Vulgatum melius. De *prospera fama* vide ad cap. 52. Ern.

Nimia fortuna socors. H. l. intelligam vecors, demens. Vid. ad 31. Ern. Lipsius in margine emendabat *vecors.*

Flag. Livia. Cf. supra c. 3.

Moris quippe tum erat. Probus sapiensque mos, et quem ego sane laudem. Repertorem ejus C. Cæsarem fuisse, moneatur a me juventus. Ita enim Plutarchum accipio in Cæsare, p. 716: Λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν, Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι, τὴν κατὰ πρόσωπον ἔντευξιν ὑπὲρ τῶν ἐπειγόντων, τοῦ καιροῦ, διά τε πλῆθον ἀσχολιῶν, καὶ

sentem, scripto adire. Ejus talis forma fuit: « Benevolentia patris Augusti, et mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Attamen, quod pulcherrimum, adeptum, ut conjunctione Cæsaris dignus crederetur: hinc initium spei. Et, quoniam audiverit, Augustum, in conlocanda filia, nonnihil etiam de equitibus romanis consultavisse; ita, si maritus Liviæ quæreretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. Non enim exuere imposita munia; satis æstimare, firmari domum adversum iniquas Agrippinæ offensiones; idque liberorum caussa: nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum principe explevisset. »

τῆς πόλεως τὸ μέγεθος, μὴ περιμένοντος. Quod referri non nisi ad amicos præsentes posse clarum est. Tenuit coluitque eumdem morem Augustus, qui *sermones cum singulis, atque etiam cum Livia sua, graviores, non nisi in scriptis et e libello habebat; ne plus minusve loqueretur.* Suet. 84. Lips.

Conjunctione Cæsaris. Filia ejus Claudii filio desponsa. Lips.

Etiam de equitibus romanis. Suet. Aug. 63: *Agrippa defuncto, multis ac diu etiam ex equestri ordine circumspectis conditionibus, Tiberium privignum suum elegit.* Lips.

Non exuere imposita munia. Int. præfecturam prætorii, munus equestre: nolle altius ascendere, ad majores honores provehi, ut ea de caussa hoc matrimonium expetat. Sic c. 50, *sua quisque munia servarent immoti:* maneret quisque in loco, faceretque mandata. Ern.

Liberorum caussa. Non hoc dicit, quod in fronte videtur: velle se matrimonium liberorum caussa, uti formula et lex erant: sed firmandæ Drusi domus, quæ desolata jam illo mortuo erat, contra Agrippinam. Firmandæ, inquam, liberorum Drusi gratia: et ut illos (nepotes Tiberii) tue-

XL. Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus, tanquam ad integram consultationem, petivisset; adjunxit: « Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: principum diversam esse sortem; quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Ideo se non illuc decurrere, quod promptum rescriptu: posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus iisdem tolerandum haberet: esse illi matrem et aviam, propiora consilia: simplicius acturum: de inimicitiis primum Agrippinæ; quas longe acrius arsuras, si matrimonium Liviæ velut in partes domum Cæsarum distraxisset: sic quoque erumpere æmulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli: quid, si intendatur certamen tali conjugio? Falleris enim, Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, et Liviam, quæ C. Cæsari, mox Druso, nupta fuerit,

retur. Sequentia id adfirmant, alioqui longinqua: *nam sibi satis vitæ*, etc., quasi dicat, de se non angi, aut sua posteritate: felice, si cum principe vivat, obeatque. Lips.

Ad integram consultationem. I. e. nullis dolis aut præjudiciis corruptam. Ut Sallust. Jug. c. 108: *Consulta sese omnia cum illo integra habere.* Work.

Ceteris mortalibus. Vix abest, quin ad Sallustium respexerit, quem non legit solum sedulo, sed sublegit. Nam apud eum Cæsar pari sententia disserit in Cat. 51: *Aliis alia licentia est, P. C., Qui demissi in obscuro vitam agunt, si quid iracundia deliquere, pauci sciunt: fama atque fortuna eorum pares sunt. Qui magno imperio præditi, in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita in maxima fortuna minima licentia est.* Lips. *In eo stare*, utilitatis finibus contineri, ad solam utilitatem referri. Mox: *Vis tu quidem intra istum locum sistere.* Ern.

Falleris enim, Sejane. Respondet illi parti. *Non enim exuere se imposita munia.* Lips.

C. Cæsari. Augusti filio. Lips. Sc. per adoptionem. Ern.

ea mente acturam, ut cum equite romano senescat. Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros, in summis imperiis videre? Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus et primores, qui, te invito, perrumpunt, omnibusque de rebus consulunt, excessisse jam pridem equestre fastigium, longeque antisse patris mei amicitias non occulti ferunt, perque invidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si, cum in omnis curas distraheretur, immensumque attolli provideret, quem con-

Intra i. l. sistere. Hæc est antiqua et vera lectio, cui male quidam supposuere *subsistere*, fato quodam verbi illius. Vid. Gronov. ad Livium 4, 10. *Sistere* est continere se, coercere. Sic infra c. 48, *dum populatio lucem intra sisteretur.* Ern.

[*Qui, te invito, perrumpunt.* I. e. ait Ernest. fines istos, intra quos continere te vis, modestiam tuam. Hanc interpretationem admittendam putarem, si contextus haberet *te invitum;* credo subaudiendum esse locum.]

Excessisse jam pridem. Quare? aut quo in facto? Credo, quia prætoriis honoribus insignitus Sejanus a Tiberio, atque ita velut exemtus equiti, et insertus in senatum. Sed et postea consulem eum fecit et senatorem palam. Suetonii igitur scriptio, adfirmantis in Tito c. 6, *præfecturam prætorii, nunquam ad id tempus, nisi ab equite rom. administratam*, nonne legenda caute? videtur: et cum exceptione hujus, atque etiam alius (ut alibi dicam) exempli in Clemente Arretino lib. 4 hist. Lips.

Patris mei amicitias. Id est, amicos. Intellegit Augusti Agrippam aut Mæcenatem. Lips.

Mirum hercule, etc. Sensus est: non debemus mirari, si Augustus aliquando deliberavit, an equiti filiam collocaret. Etenim ille pro sua prudentia, qua rem quamque in primisque tantam, ab omni parte considerabat, cogitabatque, quid publice privatimque nasci a conjugio tali posset, videbat, tali conjunctione tantum attolli homines, ut facile possent spiritus sumere, et sibimet ipsi molesti esse, si jam per se nobiles et honorati essent. Itaque cogitavit, an non melius et tutius foret, equitem generum deligere, qui, expers rei publicæ, procul ab honoribus et negotiis publicis egis-

junctione tali super alios extulisset, C. Proculeium, et quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis rei publicæ negotiis permixtos. Sed, si dubitatione Augusti movemur, quanto validius est, quod M. Agrippæ, mox mihi conlocavit? Atque ego hæc, pro amicitia, non occultavi: ceterum neque tuis, neque Liviæ destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad præsens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ tuusque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu, vel in concione non reticebo. »

XLI. Rursum Sejanus, non jam de matrimonio, sed altius metuens, « tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam » deprecatur. Ac ne adsiduos in domum cœtus arcendo infringeret potentiam, aut receptando facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat; sua in manu aditus, literarum-

set. Nam tamen majorem ceteris ista conjunctione fore, et nihil contra se moliturum. Ern.

C. Proculeium. Qui frater Varronis Murenæ, illius, qui in Augustum conspiravit: cujus etiam soror Mæcenati uxor. Dio 54, 3. Laudat eum Horatius od. 2, 2, 5: *Vivet extento Proculeius ævo, Notus in fratres animi paterni.* Lips.

Dubitatione. Hoc est, deliberatione, cui mox opponitur decisio. Lips. *Dubitare* etiam Cicero pro considerare, deliberare, dixit pro Rosc. Am. 31, de Offic. 1, 3, et noster infra c. 57, extr. Ern.

Non jam. Sic Muretus, Pichena, Ursinus. Prius legebatur *non tam.*

Altius metuens. Metuebat non tam, ne matrimonii istius spes irrita esset, sed ne majora incommoda sequerentur. Mox *deprecatur,* intellige, vel coram, vel potius

que magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent: mox Cæsarem, vergente jam senecta, secretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramissurum: et minui sibi invidiam, adempta salutantum turba; sublatisque inanibus, vera potentia augere. Igitur paullatim negotia urbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus « quietem et solitudinem: quis abesse tædia et offensiones, ac præcipua rerum maxime agitari. »

XLII. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio, cunctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet

per epistolam alteram. Ern. Sic et 16, 29. Petr. Sat. c. 128. Wopk.

Per milites commearent. Observa literas per milites solere transmitti, et quidem per eos qui speculatores dicti. Plutarchus in Galba p. 1056: Nymphidium præfectum prætorio valde offensum scribit, quod consules literas et diplomata μὴ παρ' αὐτοῦ καὶ σφραγῖδα καὶ στρατιώτας λαβόντες ἀνέπεμψαν. Nec alius sententiæ illud Taciti H. 2, 73: *Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ Vitellio accesserit, postquam speculatores e Syria Judæaque adactum in verba ejus Orientem nuntiavere.* Hæc clara, et firmandæ Suetonii scripturæ, quæ in omnibus fere MSS. Cal. 44: *Magnificas Romam literas misit, monitis speculatoribus, ut vehiculo ad forum usque et curiam pertenderent.* Depravarunt vulgo *sæpe latoribus.* Lips.

Vera potentia augere. Sublatisque inanibus, se vera potentia crescere et augeri. Eodem modo verbo *augere* usus est Sall. Frag. hist. p. 947, et Cato apud Gellium, 18, 12: *eodem convenæ plures ex agro accessitavere: eo res eorum auxit.* Unde merito Gellius: *id quoque habitum est in oratione facienda elegantiæ genus, ut pro verbis habentibus patiendi figuram, agentia ponerent: ac deinde hæc vice inter se mutua veterent.* Brot.

Votieno Montano. Cujus inter celebres oratores mentio Senecæ Contr. 28, et Præf. lib. 4. Etiam inter poetas Ovidio ex Ponto 4, 16, 11: *Quique vel imparibus numeris, Montane, vel æquis Sufficis, et gemino carmine nomen habes.* Lips.

patrum cœtus vocesque, quæ plerumque veræ et graves coram ingerebantur. Nam postulato Votieno, « ob contumelias in Cæsarem dictas, » testis Æmilius, e militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, et, quamquam inter obstrepentes, magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur, adeoque perculsus est, ut « se vel statim, vel in cognitione purgaturum, » clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem majestatis pœnis adfectus est: Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam, adulterii delatam, cum Vario Lìgure, quamquam Lentulus Gætulicus, consul designatus, lege Julia damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, « quod in acta D. Augusti non juraverat, » albo senatorio erasit.

Magna adseveratione. Vide ad c. 19, possis etiam h. l. capere pro constantia. Ern.

Majestatis pœnis adfectus est. Quibus pœnis, propius disce ex Eusebio in Chron. *Votienus Montanus Narbonensis orator in Balearibus insulis moritur, illuc a Tiberio relegatus.* Lips.

Lege Julia. Ab August. lata. Vid. Sueton. in Aug. c. 34. Lege Julia adulterium gladio punitum tradit quidem Tribonianus, Inst. 4, Tit. 18, *de Publicis judiciis.* Sed seram fuisse hanc pœnam, nec ante Constantini M. tempus vulgatam, eruditi viri contendunt. Certior ergo est adulterii pœna, quam habet Julius Paulus, *sentent. Recept.* lib. 2, t. 26, *de adulteriis* leg. 14, *adulterii convictas mulieres dimidia parte dotis, et tertia parte bonorum, ac relegatione in insulam placuit coerceri. Adulteris vero viris pari in insulam relegatione dimidiam bonorum partem auferri, dummodo in diversas insulas relegentur.* Brot.

Albo senatorio. Album τὸ λεύκωμα, id est, tabulæ albatæ, in quibus nomina aliudve quid inscriptum. Sic legis album prætoris, album decurionum, album judicum. Et in Tertull, adv. Marc. 5, 1, album Apostolo-

XLIII. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum et Messeniorum legationes, de jure templi Dianæ Limnatidis, quod « suis a majoribus, suaque in terra dicatum, » Lacedæmonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus : « sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C. Cæsaris et M. Antonii sententia redditum. » Contra Messenii, « ve-

rum. Senatorum autem album primus instituit Augustus a. U. 746; cum, recenso senatu, mulctas infrequentibus imposuisset, et simul definisset numerum, intra quem SC. non fieret. Eas ad res visum necessarium album : quod renovatum quotannis, et in Curia propositum. Dio 55, 3, Τά τε ὀνόματα συμπάντων τῶν βουλευόντων ἐς λεύχωμα ἀναγράψας ἐξέθηκε, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν κατ' ἔτος οὕτω ποιεῖται. Lips. De albo v. Salmas. de mod. Usur. p. 678. Ern.

Dianæ Limenetidis. Scripturam eam juvare aliquid Callimachi versus videntur in Dianæ Hymno v. 38.... Καὶ μὲν ἀγυιαῖς Ἔσσῃ καὶ λιμένεσσιν ἐπίσκοπος. Quasi eadem illa dea viis præsit portibusque. At tu nihil ambigens repone, *Limnatidis.* Ita historia hic postulat, et consensio scriptorum. Sive enim a Limnis vico (qui aliter Amyclæ dictus) Messeniæ : sive ἀπὸ τῆς λίμνης, a palude, agnominata ea dea, certe *Limnatis* scribendum sive *Limnetis.* Prioris sententiæ Strabo esse videtur l. 8, p. 361 : Τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, Λιμναῖον, ἐφ' ᾧ Μεσσήνιοι περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσαι, δοκοῦσι τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσίαν, ἐν μεθορίοις ἐστὶ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας. Ὅπου κοινὴν συνετέλουν πανήγυριν καὶ θυσίαν ἀμφότεροι. Nec dissimilia l. 6, p. 257. At a lacu derivat clare Pausanias 4, 31; 7, 20; itemque Artemidorus 2, 35; qui Dianam in somniis visam boni ominis piscatoribus esse vult, quoniam et Λιμνῆτις dicatur. Lips. Idem sentiunt Ferretus, Vertranius et Heinsius ad Ovid. Met. 5, 48. De Diana Limnatide, item Limenetide laudatur hic Meursius in Laconicis 1, 2. Cod. MS. habet *Limenatidis.* Ern. Meursius *Limenatidem* Dianam a *Limnatide* distinguit; istam a portu dictam in confinio Lacones et Messenios communi cultu veneratos, de cujus templi jure tum disceptatum sit; hujus a lacu nominatæ fanum, λιμναῖον, aliud in Laconia, aliud in Messenia fuisse. Prioris, *Limenetidis,* nomen quoque in Anthol. 6, 3, reperisse tradit. Ast ibi non Diana, sed mullus, τρίγλα λιμενῖτις, occurrit. Potius ad Callimachi locum a Lipsio cit. poterat provocare. Verum Strabo-

terem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi » protulere, « suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse: monimentaque ejus

nis et Pausaniæ consensus de *Limnatide* dea et conjectura Meursii et codicis auctoritate merito prævalet. Legendum *Limnatidis.*

Veterum inter Herculis posteros. In tria regna Argivum, Lacedæmonium et Messenium. V. Isocratis Archidamum p. 282, et collecta Prideausio ad Marm. Oxon. Ep. 6. Ern.

Dentheliatem agrum. Lectionis et historiæ obscuræ locus. Placet, *Regi Penthilo Eleatem agrum.* Penthilus Arcadiæ, et, nisi fallor, Messeniorum rex, filius Orestis. Strabo 13, p. 582: Ὀρέστου δὲ ἐν Ἀρκαδίᾳ τελευτήσαντος τὸν βίον, διαδέξασθαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πένθιλον λέγουσι, καὶ προελθεῖν μέχρι Θράκης ἑξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον, ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς Πελοπόννησον κάθοδον. Velleius 1, 6: *Post Orestis interitum filii ejus, Penthilus et Tisamenus, regnavere triennio. Tum, fere anno octogesimo* (Strabo numeravit annos duntaxat sexaginta) *post Trojam captam, centesimo et vigesimo quam Hercules ad deos excesserat, Pelopis progenies, quæ omni hoc tempore, pulsis Heraclidis, Peloponnesi imperium obtinuerat, ab Herculis progenie expellitur.* Tempora et res satis conveniunt: disconvenit fortasse Tacitus, qui regem ipsum e posteris Herculis facere videtur. At, cum omnia Græcorum scrinia excussi, qui progeniem Herculis prodidere, interque alios Theophilum l. 2, adversum gentes: Penthilum nullum reperio. Turbat etiam, quod Pausanias 4, 1, ubi Messeniorum reges ordine enumerat, neminem recenset hoc nomine. Quid si legas ergo *Pentheo Eleatem agrum?* quid si, *Temeno?* qui certe inter Heraclidas est. Sed is Argis regnum habuit, ut Pausanias auctor 2, 18, 19. Quem eumdem in hac historia si sequimur 4, 3, Cresphonti nomen fuit Messeniorum regi: cui in divisione, per fraudem liquescentis sortis, terra ea obvenit. Scripserim ergo *suoque regi dein Eleatem agrum.* Eleatem sane retineo, quia Strabo mihi auctor 8, p. 345, totam regiunculam inter Dymen et Messenam Eleam vocatam fuisse. *Dentheleatem,* sive potius *Dentheletem,* recipere non possum, quia Thraciæ ii populi; apud quos qui potuit esse hoc templum? Dixi multa, si erro, da sodes coronam: quia taurum toties non ferire difficile est, ait ille.

Add. Mercerus *Tegeatem*, aut *Thuriatem* mallet: et cum eo Pausanias profecto, quem vide 4, 31. Nec enim ἔργα facio, historiarum hæc πάρεργα. Lips. Mercerum sequitur etiam Freinsh.

rei sculpta saxis et ære prisco manere. Quod si vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse. Neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse. Idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii judicium. Sic Milesios, permisso publice arbitrio, postremo Atidium Geminum, prætorem Achaiæ, decrevisse. » Ita secundum Messenios datum. Et Segestani « ædem Veneris, montem apud Erycum, vetustate dilapsam, restaurari » postulavere; nota memorantes de origine ejus, et læta Tiberio. Suscepit curam libens, ut consanguineus.

Meursius autem in Laconicis 1, 2, emendat *Deltheniatem* e Stephano, qui habet : Δελθάνιοι, πόλις μία τῶν περιμαχητῶν Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων. Verum ibi Holstenius e literarum ordine turbato colligit legendum Δενθάλιοι, quod probat Ryckius, negatque rationem esse, cur potius Tacitus e Stephano, quam hic ex illo corrigatur. Chifletius ep. ad Lips. t. 1. Coll. Burm. p. 728, *suoque regi datum Heliatem agrum cessisse.* Ern. Mercerus non pro *Tegeate*, sed pro *Thuriate* agro pugnat. Ceterum nota, ut dicta intelligi queant, in cod. legi : *suoque recident Heliatem...* unde Rhen. conjectabat primus : *suoque regi Penthelo Eleatem.*

Vatum, annalium ad testimonia. Vates sunt poetæ, quorum testimoniis veteres usos in dirimendis controversiis de finibus, satis notum est e Strabone et aliis, observatis Menagio ad Laert. 1, 47. Meursio in Solone c. 7, laudatis Fabricio Bibl. Gr. vol. 1, p. 345. Ern.

Publice. Sive decreto civitatum litigantium, sive reipublicæ Milesiorum, quod placet Freinshemio. Ern.

Segestani. In Sicilia Segesta, nunc *Castel a Mare.* Brot.

Montem apud Erycum. Immo *Erycem :* Eryx enim Siciliæ ille mons dictus, descriptus Polybio 1, 55, cum ipso templo, et Straboni, in 6, p. 272; de eo Virg. Æn. 5, 759. — *Eryx*, nunc *monte San Giuliano.* Brot.

Ut consanguineus. Quia Segestani pariter a Trojanis orti. Panegyricus tamen scriptor (Eumenius c. 3) ad solos in Sicilia Mamertinos eam gloriam transfert : *Imputavere se origine fabulosa,* inquit, *in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses.* Lips. Segesta ab Ænea condita ferebatur. Dionys. Hal. A. R. 1, 52. Cic. Verr. 4, 33. Eryx, Veneris filius, Æneæ frater. Virg. Æn. 5, 24 et 412.

Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatumque P. Rutilii exemplum. Namque eum legibus pulsum, civem sibi Smyrnæi addiderant. Quo jure Vulcatius Moschus, exsul, in Massilienses receptus, bona sua rei publicæ eorum, ut patriæ, reliquerat.

XLIV. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, et L. Domitius. Lentulo, super consulatum et

Massiliensium. Massilia, nunc *Marseille en Provence.* Brot.

P. Rutilii exemplum. De quo Ovidius ex Ponto 1, 3, 63, *Et grave magnanimi robur mirare Rutili, Non, usi reditus conditione dati. Smyrna virum tenuit, non Pontus et hostica tellus.* Velleius 2, 13; Cicero Font. 13; Seneca ep. 24; omnes scriptores. Lips. Cf. Val. M. 6, 4, 4.

Lentulo super consulatum. Plures Lentuli sub hoc ævum, et vereor, ut confuderint quosdam viri docti. Lentulum Augurem eumdem fuisse cum hoc Gætulico censent. Non consentio ego. Primum, quia ille semper Auguris cognomine, quasi ad discrimen adfectus: quod desiisset, facto loco agnomini meliori. Ubi, inquam, ille Augur nominatur, nusquam adjectum Gætulici nomen. Iterum, quia huic Auguri liberi nulli. Colligo ex Suetonii Tiberio, qui 49 ait: *Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuerit, angore et metu ad fastidium vitæ a Tiberio actum: et ut ne quo nisi ipso herede moreretur.* Non tam impudens Tiberius (præsertim hoc imperii sui ævo), qui id exprimeret ab homine, cui suus heres. At Lentulo Gætulico filius, uti docebo, cognomine eodem. Denique notari Augurem, ut inertem, sine ingenio, sine lingua, a Seneca video: illum laudari a Tacito hic et 1, 27, *Maxime infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate et gloria belli firmare Drusum credebatur, et illa militiæ flagitia primus aspernari.* Non movet me, quod opes magnas Gætulico Tacitus tribuit, magnas item Auguri Seneca Suetoniusque. Disparitas enim elucet eo ipso. Gætulico gloriæ fuerunt opes innocenter partæ et modeste habitæ, ait noster: vitio Auguri, cujus sordes et sterilitatem notat Seneca his verbis de Benef. 2, 27: *Cn. Lentulus Augur divitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent (hic quater millies HS. suum vidit; proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit), ingenii fuit tam sterilis, quam pusilli animi. Cum enim esset avarissimus, numos citius emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat sermonis.* Censeo ergo, diversum ab Augure Gætulicum fuisse: censeo tamen, non pugno. Sed et Gæ-

triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter paratæ et modeste habitæ. Domitium decoravit pater, civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat: ipse delectus, cui minor Antonia, Octavia genita, in matrimonium daretur. Post exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum: easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit et L. An-

tulici duo, pater filiusque. Pater ecce, qui hoc anno mortuus: filius, qui sequenti consul. Nominant Fasti, Dio 59, 22. Tacitus ipse 46. Velleius clarissime 2, 116: *Sed Cossus etiam victoriæ testimonium in cognomen filii contulit, adolescentis in omnium virtutum exempla geniti.* Filius est, cui locus inter doctos: cujus historiæ et poemata laudantur a priscis. Historia a Suetonio Cal. 8: *Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum scribit.* Poemata a Martiale in ep. præm. l. 1; Sidonio ep. 2, 10, et carm. 9, 250; et Probo. Leguntur et hodie quædam græca 3 et 6 Anthologiæ, ubi corruptæ titulus Γετουλίου pro Γαιτουλικοῦ. Supervixit iste ad Caii principatum, interfectus ab eo, cum Germaniæ præfuisset decem annos. Dio l. c. Lips.

Gætulis. Gætuli, gens valida, supra Mauritaniam longe lateque exspatiabatur; nunc *la partie la plus occidentale du pays des Dattes.* Brot.

Modeste habitæ. H. e. sine insolentia e divitiis et profusione. *Paratæ* est in MS. et sic vett. edd. et adhuc Rhen. et Aldus. In Lipsianas *partæ* irrepsit vitio operarum. *Paratæ* restituit Pichena. Ern. Rhen. 1519, *paratæ*, sed 1544, *patæ*, visiose; unde ortum *partæ*.

Domitium decoravit pater. Vide Suetonium in Nerone 1; Velleium 2, 72. Lips.

Ipse delectus. Sic Pichena ex *dejectus* codicis; prius erat *deletus*.

Cui minor Antonia. Vertranius, Muretus volunt scribi *major* e Suetonio, qui Ner. 5, majorem Domitio, Cal. 1, minorem Germanico tribuit. Sed etiam infra 12, 64, *minor* dicitur ubi v. Lipsium. Jac. Gronovius succurrere voluit legendo *cui minori*, h. e. cum adhuc ætate esset ea, qua nondum magistratum gessisset: quod mihi durum videtur. Ern.

Albim. L'Elbe. Brot.

tonius, multa claritudine generis, sed improspera. Nam patre ejus, Julo Antonio, ob adulterium Juliæ morte punito, hunc, admodum adolescentulum, sororis nepotem, seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. Habitus tamen supremis honor; ossaque tumulo Octaviorum inlata per decretum senatus.

XLV. Iisdem consulibus, facinus atrox in citeriore Hispania admissum a quodam agresti nationis Termestinæ. Is prætorem provinciæ, L. Pisonem, pace incuriosum, ex improviso in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos adtigerat, dimisso equo, per derupta et avia sequentis frustratus est; neque diu fefellit: nam, prehenso ductoque per proximos pagos equo, cujus foret cognitum: et repertus, cum tormentis edere conscios adigeretur, voce magna, sermone patrio, « frustra se interrogari, » clamitavit: « adsisterent socii ac spectarent: nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret. » Idemque cum postero ad quæsitionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoque

L. Antonius. Nepos Octaviæ, sororis Augusti. Brot.

Julo Antonio. Cf. 3, 18.

Sororis nepotem. Natus enim ex Julo Antonio et Marcella Octaviæ F. Lips.

Specie studiorum. Strabo 4, p. 181, et noster in Agric. 4.

Nationis Termestinæ. Cujus nationis urbs princeps Termes; nunc parum mutato nomine, *Tiermès, dans la vieille Castille.* Brot.

Uno v. in mortem adfecit. V. ad 2, 62. Groslotius tentat *adecit*, ἀρχαϊκῶς pro *adegit.* Sordes istæ sunt. Ern. — Sic c. 62. Cf. et 14, 8; Vell. 2, 85; Obsequens de Prod. c. 129. Wopk.

Idemque cum postero. Subaud. die.

Ad quæsitionem. Ἀρχαϊκῶς. Sic variis locis Plautus. Utrum Tacitus, aliis quoque locis antiquarius, an librarius talis dederit,

caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: qui pecunias, e publico interceptas, acrius, quam ut tolerarent barbari, cogebat.

XLVI. Lentulo Gætulico, C. Calvisio coss. decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis inculti, atque eo ferocius agitabant. Caussa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, et validissimum quemque militiæ nostræ dare adspernabantur; ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut, si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi adversum adcolas belligerare. Ac tum rumor incesserat, fore ut disjecti, aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed, antequam arma inciperent, misere legatos « amicitiam, obsequiumque » memoraturos; « et mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur: sin, ut victis, servitium indiceretur, esse sibi ferrum et juventutem et

pro certo non dicam. Ern. Ast ap. Plautum Capt. 2, 2, 3; Cist. 2, 3, 48, etc. legitur ubivis *quæstioni, quæstione.* In Cas. 3, 1, 16, *inquisitioni.*

Qui pecunias. Plinius 10, epist. 28: *Nunc reipubl. Prusensium impendia, reditus, debitores excutio; quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex caussis a privatis detinentur: præterea quædam minime legitimis sumptibus erogantur.* Et ep. 34: *Erit enim pecunia, ex qua fiat, primum ea, quam revocare a privatis et exigere jam cœpi.* Idem in Panegyr. 70: *Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, inque ea civitatis amplissimæ reditus egregia constitutione fundaverat.* Adde nostrum 13, 48, et quæ ad 2, 54, notavimus. Gron.

Qui montium editis. Hi sunt, quos ὀρεινοὺς Θρᾶκας Thucydides appellat describitque 2, 96: Παρεκάλει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρακῶν τοὺς πολλοὺς τῶν αὐτονόμων καὶ μαχαιροφόρων, οἳ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. Quod ait eos αὐτονόμους: idem

promptum libertati, aut ad mortem, animum.» Simul castella rupibus indita, conlatosque illuc parentes et conjuges ostentabant, « bellumque impeditum, arduum, cruentum » minitabantur.

XLVII. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo e Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, veniret; addita præsenti copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum. Quidam audentius apertis in collibus visebantur : quos dux romanus, acie suggressus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis valida manu montem occupat, angustum et æquali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata, aut incondita, tuebatur : simul in ferocissimos, qui

Tacitus voluit, cum hic scripsit, *ne regibus quidem nisi ex libidine parere solitos*. Lips.

Donec exercitus in unum conduceret. Si bene attenderis, animadvertes, alterutrum horum, *donec exercitus in unum conduceret,* et *dum Pomponius Labeo cum legione*, etc., *veniret*, prorsus esse supervacuum, et idem omnino garrulitate inepta dicere. Qua possumus liberare Tacitum, si scribamus : *At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, cum Pomponius Labeo e Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venissent, addita præsenti copia ad hostem pergit.* Neque aliter ab auctore fuisse censeo. Gron. In cod. est *quam* non *dum*, et *venire* non *veniret :* unde Jac. Gron. sic locum concinnat : *mitibus responsis; postquam Pomp... venere, addita*, etc. Vulgatum non recte habere, quivis sentiet, et alterutro modo corrigendum esse. Ern. Bipontini legunt *cum.... venere*. Brot. *donec... conduceret* uncis includit.

Rex Rhœmet. Cf. 2, 67; 3, 38.

Aut incondita. Recte. Rhenanus, *at incondita,* præter Taciti

ante vallum, more gentis, cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere; propius incedentes, eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum et armorum tumultu trucem, haud procul instruxerat.

XLVIII. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi: iisque permissum « vastare, urere, trahere prædas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam et vigilem capesserent. » Id primo servatum: mox versi in luxum, et raptis opulenti, omittere stationes, lascivia epularum aut somno et vino procumbere.

mentem. Lips. Rhenani conjecturam Aldus expressit. Muretus etiam *armata* delebat, et vir doctus in ed. Gryphii, corrigens, *magna vis, sed incondita*. Lectio vulgata vera, infra 49, *multitudo bellatorum, imbellium*. Ern. Paschal. in marg. *at* vel *haud*. Hoc volebat et Heinsius. Vulgatum bene habet.

More gentis. Notat barbaricum eum ritum eleganter Thucydides in orat. Brasidæ 4, 126: Οὗτοι δὲ τὴν μέλλησιν μὲν ἔχουσι τοῖς ἀπείροις φοβεράν. Καὶ γὰρ πλήθει ὄψεως δεινοὶ, καὶ βοῆς μεγέθει ἀφόρητοι. Ἥ τε διακενῆς ἐπανάσεισις τῶν ὅπλων ἔχει τινὰ δήλωσιν ἀπειλῆς· προσμίξαι δὲ τοῖς ὑπομένουσίν αὐτὰ οὐχ ὅμοιοι. Ubi scribi velim, πλήξει ὄψεως, quod Tacitus transtulit ad Germanos, *corpus visu torvum*. De hoc ritu in loco plura. Lips.

Crebra et inulta vulnera. Freinshem. *inulta* legendum vidit; et sic habent veteres edd. Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi, Gryphii. In Lipsianis irrepsit vitio typographorum *multa*. Ern.

Servatum. I. e. observatum. Work.

Raptis opulenti. Sic e MS. vere restituit Pichena: et sic video exhiberi in Lipsiana Antverpiensi 1648 (item 1627) e Pichena, ut opinor. Quæ ab ipso vivo curatæ sunt, fere habent *rapti opulentia*, ut Ber. Alciati, Rhenani, Aldi, Gryph. quod an data opera scrip-

Igitur hostes, incuria eorum comperta, duo agmina parant, quorum altero populatores invaderentur; alii castra romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlii non acciperet : tenebræ insuper delectæ augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur : Thracum auxilia, repentino incursu territa, cum pars munitionibus adjacerent, plures extra palarentur, tanto infensius cæsi, quanto « perfugæ et proditores, ferre arma ad suum patriæque servitium, » incusabantur.

XLIX. Postera die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari, successu noctis alacres, prœlium auderent. Et postquam castello aut conjunctis tumulis non degrediebantur, obsidium cœpit per præsidia quæ opportune jam muniebat : dein fossam loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est : tum paullatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, artaque circumdare : et struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil æque, quam sitis, fatigabat, cum ingens mul-

tum sit nec ne, nescio. In Lipsianis est etiam *capti* : quod male vulgatis omnibus tribuit Pichena, cum haud dubie operarum vitio pro *rapti* in Lipsianas venerit. Ern.

Incursu... palarentur. Sic Pichena e cod. prius legebatur *concursu... pabularentur.*

Tumulis non degrediebantur. Sic e MS. pro vulgato *digrediebantur* recte a Pichena repositum. Sall. Jug. 49, *monte degrediens.* Ern.

Jam muniebat. Immuniebat, hoc est, in tumulis istis muniebat, sicut infra 11, 19, *ne jussa exuerent, præsidium immunivit*, Freinshemius conjiciebat. Possis etiam *communiebat.* Ern.

Loricamque contexens. Id est, exiguum vallum, et sepem e

titudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris, juxta clausa, egestate pabuli exanimari : adjacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat : pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit; his deditionem, aliis mortem, et mutuos inter se ictus parantibus. Et erant, qui « non inultum exitium, sed eruptionem » suaderent, neque ignobiles, quamvis diversi sententiis.

L. Verum e ducibus, Dinis, provectus senecta, et longo usu vim atque clementiam romanam edoctus, « ponenda arma, unum adflictis id remedium, » disserebat. Primusque se cum conjuge et liberis victori permisit : secuti ætate aut sexu imbecilli, et quibus major vitæ quam gloriæ cupido. At juventus Tarsam inter et Turesim distrahebatur : utrique destinatum cum libertate occidere : sed Tarsa « properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus, » clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro. Nec defuere, qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis. Et ingruebat nox nimbo atrox, hostisque, clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat :

cratibus, aut sepis instar : ideoque hic, *contexens*. Vide Poliorcetica nostra 2. Dial. 2. Lips.

Simul æque armenta. Malim, *Simulque armenta*. Possit etiam, *Simul equi, armenta*. Sed hoc præfero. Lips. Probat Pichena. MS. *eque*. Jac. Gronovius : *uno reliquo fonte uterentur simul. Æque armenta*, etc. Quod mihi quidem non placet. Ern. Tò *equi* expungendum censet Grut. quod eorum rarior in montibus usus. Videtur ortum ex *Simulque*.

cum Sabinus circumire, hortari, « ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti, telisque non in falsum jactis. »

LI. Interea barbari catervis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora jacere : nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas : quidam, pontes et scalas ante fabricati, inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahere et adversus resistentis cominus niti : miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ spes, et, si cedant, insignitius flagitium; illis extrema jam salus, et adsistentes plerisque matres et conjuges, earumque lamenta addunt animos. Nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna : incerti ictus, vulnera improvisa, suorum atque hostium ignoratio : et montis anfractu repercussæ, velut a tergo, voces, adeo cuncta miscuerant, ut quædam munimenta Romani, quasi perrupta, omiserint. Neque tamen pervasere hostes, nisi admodum pauci : ceteros, deleto promptissimo quoque aut saucio, adpetente jam luce, trusere in summa castelli; ubi tandem coacta deditio, et proxima sponte incola-

Hortari, ne. Sic Liv. 29, 4. Ter. Hec. 1, 1, 16.

Propugnaculis, eaque prensare. Dubitat turres esse Freinshemius : recte. Intellige *loricam*, quam c. 49, textam dixit. Noster 1, 68, *proruunt fossas, injiciunt crates, summa valli prensant.* Ut muri, sic valla propugnacula dicuntur, unde urbs, castra defendantur. Ern.

Muralia pila. Majora iis, quæ in acie jacerentur, quod facilius dejiciuntur et majori cum vi. Cæs. B. G. 7, 82, jam laudavit Freinshemius. Ern.

In summa castelli. Sic cod. MS. editi *ad summa.* Ern.

rum recepta. Reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, præmatura montis Hæmi et sæva hiems subvenit.

LII. At Romæ, commota principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra, sobrina ejus, postulatur, adcusante Domitio Afro. Is recens prætura, modicus dignationis, et quoquo facinore properus clarescere, « crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principem et devotiones » objectabat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit. Quo initio invidiæ, « Non ejusdem, » ait, « mactare D. Augusto victimas, et posteros ejus insectari. Non in effigies mutas divinum spiritum transfusum; sed imaginem veram, cœlesti sanguine ortam, intelli-

Sponte incolarum. MS. *incorum*, ex quo primum editum *inimicorum :* quod alienum, animadvertente Beroaldo ipso in notis : deinde e correctione Mureti edidit Pichena, quod sequentes editores recte secuti sunt. Jac. Gronovius tamen suspicabatur *vicorum*. Ern. Crollius conjicit *istorum*.

Præmatura m. H. et s. hiems. Forsan legendum *præter naturam m. Hæmi.* Sic *natura montis* Liv. 38, 20 et 26; Cæsar. Bell. Gall. 1, 21. Sane singularis dictio *montis hiems*. Work.

Comm. p. domo. Per Drusi mortem, 4, 8.

Claudia Pulchra sobrina. Dionem adi, qui 59, 19, historiam hancce recensuit inter acta Caii, ubi de Domitio. Sobrina hæc Claudia quomodo Agrippinæ fuerit, nondum reperi : hoc tantum, filium ejus Quinctilium Varum, desponsum filiæ Germanici : quod ostendo infra. Lips.

Quo initio invidiæ. Int. faciendæ. Hinc initium et occasionem invidiæ faciendæ, dicendi ea, quæ invidiam Tiberio facerent, sumsit. Sic mox c. 53, *invidiam et preces orditur*, 6, 29, *culpam invidia velavisse*, i. e. invidia ipsi facienda velare tentasse, 15, 19, *magna cum invidia senatum adeunt*. Ern.

Sed imaginem veram. Mallem etiam paullo rectius : *sed imaginem veram, cœlesti sanguine*

gere discrimen, suscipere sordes. Frustra Pulchram præscribi, cui sola exitii caussa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiæ, ob eadem adflictæ.» Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere; correptamque græco versu admonuit « non ideo lædi, quia non regnaret. » Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus : divulgato ingenio, et secuta adseveratione Cæsaris, qua « suo jure disertum » eum adpellavit. Mox capessendis adcusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quam morum forma

ortos, intelligere discrimen. Gron. Quidam etiam malunt *se imagineri v.* sed vulgati idem sensus. Ern.

Suscipere sordes. Hoc ad Agrippinam, quæ ipsa in sordibus, ut videtur, ob reatum Pulchræ sobrinæ. Lips.

Sosiæ. Cf. c. 19.

Græco versu admonuit. Sueton. c. 53, extulit, *Si non dominaris, filiola, injuriam accipere existimas?* ex quo Canterus noster divinat. Εἰ μὴ κρατεῖς, τεκνίον, ὑβρίζεσθαι δοκεῖς. Sed non est dubium, quin ad Jasonis vocem aspexerit Tiberius, quam ille in Tragœdia quapiam emiserit : cujus mens hæc et verba apud Aristotelem Polit. 3. 4, Καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως Ἰάσων ἔφη, πεινῆν, ὅτε μὴ τυραννοῖ, ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι. Lips. Pichena et J. Gronovius testantur in MS. esse *non :* quod cur spernatur, nulla caussa est. Sine interrogatione exprimit Tacitus, quod Suetonius cum interrogatione, quia præcedit *admonuit,* cui hoc aptius, ut facile quivis sentiet. Pichena, ut Suetonio similem Tacitum faceret, scripsit *num*, quod illud verbum non patitur : unde nemo imitatus est. Ern. Cum Pichena iterum facit Crollius, neque τὸ *correptam admonuit* repugnare putat interrogationi. Parum, puto, interest. Male. Hillerus pristinam lectionem præfert, *ideo lædi.* Codicis lectio *num* aut *non* requirit.

Suo jure disertum. Et sane magnificat eum ubique Quinctilianus quem senem ab se adolescentulo cultum ait 5, 7. Lips.

Morum forma An Tacitus *fama* scripsit? quod epitheton desiderare res videtur. *Prosperam famam* dixit etiam Hist. 1, 14, *secundam* Cicero ad Q. fr. 1, 1, et alii. Eademque sententia alibi quoque utitur Tacitus. Mox enim *eloquentiæ demsit* de fama capiendum. Sic contra c. 61. *Hate-*

fuit : nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam.

LIII. At Agrippina, pervicax iræ, et morbo corporis implicata, cum viseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrimis, mox invidiam et preces orditur : « subveniret solitudini, daret maritum : habilem adhuc juventam sibi ; neque aliud probis, quam ex matrimonio, solatium : esse in civitate....... Germanici conjugem ac liberos ejus recipere dignarentur. » Sed Cæsar, non ignarus, quantum ex republica peteretur; ne tamen offensionis aut metus

rius eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ. Supra c. 38, *prospera sui memoria*, quæ statim explicatur per *famam*. 15, 59, contra pro *forma corporis* male MS. Bud. *fama*. Idem visum Cannegietero in Rescriptis Boxhornio de Catone c. 31. Ern. *Fama* quoque Heinsius, sublato operarum vitio.

Invid. et preces. Cf. 3, 67.

Esse in civitate Germanici. Non ego medicus huic loco : vidi (Groslotius) qui legeret : *esse in civitate, qui Germanici c.* Sed in manuscripto cum palam lacuna sit, *civitate........ Germanici*, cur non defectum arbitremur? Lips. Supplementum illud probant Vertranius, Muretus, Gruterus, Ryckius : Jac. Gronovius autem Agrippinæ nomen excidisse putat : *esse in civitate, Agrippinam G. c. ac liberos qui recipere dignarentur.* Illud lenius puto : etsi nihil definio. Ceterum invidiose dictum facile patet. Aliter corrigit Rutgers. Lect. Venusin. c. ult. interpungit post *esse :* et *civitate* putat factum ex *orvitate*, i. e. *orbitate. In orbitate* (sua) *Germ. c. ac l.* etc. *dignaretur.* Malherbius ap. Gevart. Elect. 3, 3, conjicit : *Solatium in ea ætate, Germanici c. a. l.* etc. Ern. Paschalius etiam supplebat. *qui.* Crollius recte monet, majorem indicari lacunam a Pichena, quam quæ sic expleatur; supplet ergo : *qui Augusti neptim.* Heinsius volebat : *esse in civitate tanta, qui.* Hillerus : *esse in civ. nobiles multos, qui. Dignarentur* ex cod. dedit Pichena, prius erat *dignaretur*, quod Acidalius pro superbia feminæ passive accipiendum statuit, *qui* ab ipsa *dignaretur.*

Ex rep. peteretur. Cui, illo conjugio cum Augusti nepte, ve-

manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego, a scriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinæ, filiæ: quæ Neronis principis mater, vitam suam et casus suorum posteris memoravit.

LIV. Ceterum Sejanus mœrentem et improvidam altius perculit, immissis, qui, per speciem amicitiæ, monerent, « paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. » Atque illa, simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos adtingere cibos : donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat. Idque quo acrius experiretur, poma, ut erant adposita, laudans, nurui sua manu tradidit. Aucta ex eo suscipio Agrippinæ, et intacta ore servis tramisit. Nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, « non mirum, » ait, « si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur. » Inde rumor, « parari exitium : neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quæri. »

LV. Sed Cæsar, quo famam averteret, adesse frequens senatui, legatosque Asiæ ambigentes, « qua-

lut alterum caput dabatur. Ideo de *metu* sequitur, quem silentio dissimulavit. Lips.

Commentariis Agrippinæ filiæ. Quæ mulier perita et industria præter sexum. Citat eam Plinius indice libri 7. Lips.

Servis tramisit. Quid ad fulcra lecti, ex more. Lips.

Famam averteret. Et populi sermones alibi occuparet. Eo enim fine ipse in senatu creber, et res illustriores actæ; ne vacare ipse privatis videretur, neve populo de iis loqui esset. Lips. Suet. Calig. 48 : *Confestimque urbem petiit, deflexa omni acerbitate in senatum, cui ad avertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur.* Nota fabula de cane Alcibiadis. Gron.

nam in civitate templum statueretur, » pluris per dies audivit. Undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversæ. Neque multum distantia inter se memorabant, « de vetustate generis, studio in populum romanum, per bella Persi et Aristonici aliorumque regum. » Verum Hypæpeni, Trallianique, Laodicenis ac Magnetibus simul, tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum « parentem urbis Romæ Trojam » referrent, nisi antiquitatis gloria, pollebant: paullum addubitatum, quod Halicarnassii, « mille et ducentos per annos, nullo motu terræ mutavisse sedes suas, vivoque in saxo fundamenta templi adseveraverant. » Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei: nam « Tyrrhe-

Templum statueretur. Illud, quod destinatum Tiberio et senatui a communi Asiæ. Lips.

Neque multum dist. int. se. Sic cod. prius *inter se dist.*

Hypæpeni. Hypæpa, urbs Lydiæ, nunc *Berki*. Brot.

Tralliani. Trallis, urbs Lydiæ, Ptolemæo Cariæ, nunc *Chora.* Brot.

Laodicenis. Laodicea, urbs Phrygiæ, nunc *Ladik*. Brot.

Magnetibus. Patet tamen ex numo Gallieni, Magnetes per se solos duobus sæculis post potuisse ludos celebrare. Vid. Eckhel. vol. 3, p. 107. — Magnesia ad Sipylum, urbs Lydiæ, nunc *Magnisa*. Brot.

Ut parum validi. Int. divitiis: quo etiam mox *pollebant* spectat: alias *validæ urbes* a magnitudine, munimentis, copiis militaribus dicuntur potius. Ern.

Ilienses. Huc numi varii Iliensium in honorem Romæ. Cf. Eckhel. vol. 2, p. 484.

Halicarnassii. Cod. *Alicarnasii*, quod defendit Jac. Gron. ad Herodoti titulum, non ego. Ern. — Halicarnassus urbs Dorides, nunc *Bodroun*. Brot.

Mutavisse. Scite Paschal. in margine: forte *nutavisse*.

num Lydumque, Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem : Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrheno datum novas ut conderet sedes : et ducum e nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia : auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis, cui mox a Pelope nomen. » Simul « literas imperatorum, et icta nobiscum fœdera bello Macedonum, ubertatemque fluminum suorum, temperiem cœli ac dites circum terras » memorabant.

LVI. At Smyrnæi, repetita vetustate, « seu Tantalus, Jove ortus, illos, sive Theseus, divina et ipse

Atye rege genitos. Atys, Herculis et Omphales filius, e duobus filiis sorte jacta alterum retinuit Lydum nomine, alterum in Italiam misit coloniæ deducendæ : cui nomen Tyrrhenus, et ab eo Tyrrhenia terra. Ita fere Strabo 5, p. 219, convenienter ad Taciti verba : et Tertull. de spectaculis 5: *Lydos ex Asia transvenas in Etruria consedisse, Timæus refert, duce Tyrrheno, qui fratri successerat* (lego, *cesserat*, sive, *secesserat*), *regni contentione.* Paullo diversus tamen ab istis Dionysius 1, 27. Cf. et Velleius 1, 1. Lips. De Atye et ejus progenie v. Dionys. l. c. Scalig. Canon. Isag. l. 2, p. 159, l. 3, p. 327, qui primos reges Lydorum Atyadas facit, a quo discedit Rupertus ad Besold. p. 104 et 112. Ern.

Cui mox a Pelope nomen. Quem Pelopem, vulgo Phrygem, Pausanias 5, 1, et quidam Lydum faciunt. Lips.

Seu Tantalus Jove ortus. Variantes has sententias super condita Smyrna notabis passim. De Theseo et Atheniensibus, sensit Epigrammatarius 4, 4. Εἰς εἰκόνα Πεισιστράτου, ubi Athenienses hoc argumento Homerum sibi vindicant : Ἡμέτερος γὰρ ἐκεῖνος ὁ χρύσεος ἦν πολιήτης, Εἴπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἀπῳκίσαμεν. De Amazone, quæ nomen Smyrnæ a se dederit, initio libri 14 Strabo. Ceterum lapides numique hoc oppidum Zmyrnam scribunt, non, ut obtinuit, per sigma. Lips. Et sic scribitur etiam in codice MS. h. l. et supra 3, 63. V. Jac. Gronov. ad h. l. Vide etiam de hac scriptura Pierium in Castig. ad Virg. Æn. 7, 648. Ern. De Z initiali vocis Smyrna v. querentem lit. Σ ap. Lucianum in Jud. vocalium.

stirpe, sive una Amazonum condidisset; » transcendere ad ea, quis maxime fidebant in populum romanum officiis, missa navali copia, non modo externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur : « seque primos templum urbis Romæ statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem jam populi romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, et validis per Asiam regibus. » Simul « L. Sullam testem » adferebant, « gravissimo in discrimine exercitus, ob asperitatem hiemis, et penuriam vestis, cum id Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes, qui adstabant, detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse. » Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulere. Censuitque Vibius Marsus, « ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legaretur, qui templi curam susciperet. » Et quia Lepidus ipse deligere, per modestiam, abnuebat, Valerius Naso, e prætoriis, sorte missus est.

LVII. Inter quæ, diu meditato prolatoque sæpius consilio, tandem Cæsar in Campaniam, specie dedi-

Sive Theseus. Hic Theseus non est rex Athenarum, sed Thessalus Theseus, Admeti et Æoli progenies, Deucalionis filius. Vid. Herodot. *Larcher*, l. 6.

Prætulere. Sic cod. Ad rem ipsam spectat numus Smyrnæ, in quo signum Tiberii in medio templo. V. Spanh. de Præst. NN. t. 1, p. 139. Eckhel. v. 2, p. 547.

Super numerum. Eum, qui aut usitatus esset in quaque provincia, aut in SC. præfinitus, quo provincia decreta fuisset. Olim quidem SC. numerus definitus, quo provincia ornabatur. Ceterum, quia Lepido optio legati data, videtur tum moris fuisse, ut præsides in provinciis senatus et populi legatos legerent, ut olim libera rep. quamquam et tum variatum in ea re. V. dicta in Clave cic. Ern.

Deligere. Sic e cod. Pichena; prius erat *deligi se.* Muretus dabat *deligi a se.*

Cæsar in Campaniam. Vox

candi templa, apud Capuam Jovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul urbe degere. Caussam abscessus quamquam, secutus plurimos auctorum, ad Sejani artes retuli: quia tamen, cæde ejus patrata, sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem, cum factis promeret, locis occultantem. Erant, qui crederent, in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi prægracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ul-

abest sententiæ explendæ. Lego, *Cæsar iit Campaniam*. Lips.

Apud Nolam. Loco, ubi mortuus. Adi Dionem 56, 46, in extremo; Suet. 40. Lips. Ceterum e cod. MS. *templa* pro vulg. *templum* rescripsi. Templum Jovis Capuæ *Capitolium* dictum ap. Sueton. l. c. Ern.

Ad Sejani artes retuli. Supra c. 41. Ern. Adde, quod imperator se magis tutum ibi crederet post ea, quæ ex Votieno audierat. c. 42.

Sex postea annos. Abiit urbe Tiberius a. U. 779, nec rediit: abiit vita a. 790. Undecim ergo abfuit continuos annos. Errorem Plutarchi non dissimulo, aut potius exscriptoris, libello de exsilio p. 602, ubi legitur Tiberius septem annis Capreas inhabitasse. Verba sunt: Τιβέριος δὲ Καῖσαρ ἐν Καπρέαις ἑπτὰ ἔτη διητήθη μεχρὶ τῆς τελευτῆς. Falsum. Nec juverit eum, quod non statim Capreas secessit. Vix enim in Campania hæsit dimidiatum annum, ut liquet ex Cornelio nostro. Damna ergo lectionem, nisi mavis Plutarchum, et scribe δέκα vel ἕνδεκα ἔτη. Etiam in Suetonii loco, ubi de hac absentia, adhæresco c. 51: *Toto quidem triennio, quo vivente matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius, quam uno die ac paucissimis vidit horis.* Et malim, *toto biennio.* Egressus enim Tiberius fine a. 779, obiit illa principio a. 782, ut ex Tacito clarum. Non ergo fuerunt inter toti tres anni. Lips. *Annos conjunxit* est, sex annos continuos, post illos quinque superiores annos, mansit in eodem secreto. Sic *consulatus conjungere* Suet. Cal. 17, dixit. Ern.

Quippe illi prægracilis. Pugnat hæc delineatio e diametro cum Suetonii verbis 68: *Corpore fuit amplo atque robusto: statura, quæ justam excederet. Latus ab humeris et pectore: ceteris quoque membris usque ad imos pedes æqualis et congruens.* De veritate, secundum neutrum pronuntio. Quod sequitur, *ulce-*

cerosa facies ac plerumque medicaminibus interstincta : et Rhodi secreto vitare cœtus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam, matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam adspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus, Germanicum, sororis nepotem, et cunctis laudatum, rei romanæ imponere : sed, precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. Idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

LVIII. Profectio arto comitatu fuit : unus senator, consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia : eques romanus, præter Sejanum, ex inlustribus, Curtius Atticus : ceteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cœlestium, « iis motibus siderum exces-

rosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta : explicat idem Suetonius : *facie honesta, in qua tamen crebri et subtiles tumores.* In cujus verbis vitium : quid enim est *subtilis tumor?* Libri aliquot Pulmanni nostri *subiti tumores.* Nihilo melius. At tu, me duce, scribe, *substilli tumores*, vel etiam *substilles.* Non potuit magis aptiore verbo exprimi liquor saniesque, quæ in ejusmodi tumoribus minutatim stillat. Ita *substillum* Festo, *tempus ante postque pluviam, quod jam stillaret aut nondum desiisset.* Tertull. de Pall. 2 : *Aut imbres ruunt, et si qua missilia cum imbribus, dehinc substillum, et denuo sudum.* Cato de Re rust. 156, in Stranguria usurpat : *Nunc de iis, quibus ægre lotium it, quibusque substillum est.* Lips.

Medicaminibus. Galenus de Compos. medicam. per gen. 5, 11, pastillos præscribit ad herpetas Tiberii.

Tiberio Germanicum. Memoria rei in numo Tiberii Tarraconensi in cujus postica *Drusus* et *Germanicus Cæss.* Vaill. NN. Col. t. 1, p. 82.

Cocc. Nerva. Cf. 6, 26.

Ex inlustribus. Vid. ad 11, 4. Ern.

Curtius Atticus. Est ille, quem 6, 10, subversum artibus Sejani ait, et ad quem Ovidii El. 2, 4 et 7. De Ponto. Lips.

Iis motibus siderum. I. e. ut

sisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur, unde exitii caussa multis fuit, properum finem vitæ conjectantibus vulgantibusque : neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis et falsi ; veraque quam obscuris tegerentur. Nam « in urbem non regressurum, » haud forte dictum : ceterorum nescii egere, cum propinquo rure aut litore, et sæpe mœnia urbis adsidens, extremam senectam compleverit.

LIX. Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum auxit vana rumoris ; præbuitque ipsi materiem, cur amicitiæ constantiæque Sejani magis fideret. Vescebantur in villa, cui vocabulum Speluncæ, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu : ejus os, lapsis repente saxis,

vulgo loquuntur ea constellatione, quam Græci θέμα, συνδρομὴν vocant, etc. In eoque et motus ratio habetur, per quem fiunt certi positus siderum. Gellius 14, 1 : Chaldæos profiteri, *de motu deque positu stellarum dicere posse, quæ futura sint.* Noster infra H. 2, 78, *responsa vatum et siderum motus.* Ern.

Casum. Sic conjiciebat Freinshem. legendum pro *caussam.* Verum vidit. Sed non opus conjectura erat inspicienti vett. edd. Beroaldi, Aldi, Rhenani, Alciati, Gryph. in quibus est totidem literis *casum* atque etiam in MS. Errore operarum primum irrepsit *caussam*, cui paullo ante præcedens verbum *caussam* locum fecit. Sequentes editores negligentia inspiciendarum vett. edd. vitium propagarunt. Ern. *Casum* habet Rhen. 1519, *Caussam* id. 1544 : unde in sequentes.

Villa cui vocabulum Speluncæ. Hæc villa, nunc *Sperlonga*, fuit in Campania, haud procul Terracina, marique vicina. Brot.

Mare Amuclanum inter. Nunc *le golfe de Gaëte.* Brot. Amyclæ duplices. Alteræ Laconum quæ silentio perierunt, ut parœmia est : alteræ Italorum, inter Caietam et Terracinam, quas a serpentibus deletas crediderunt Solinus 2, 32 ; 7, 8 ; Pliniusque 3, 9. Ab his Amyclis, mari illi nomen. Lips.

Fundanosque montes. Nunc

obruit quosdam ministros : hinc metus in omnes, et fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus genu, vultuque et manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus : atque habitu tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant. Major ex eo : et, quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. Adsimulabatque indicis partes adversus Germanici stirpem, subditis, qui adcusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem, proximum successioni, et quamquam modesta juventa, plerumque tamen, quid in præsentiarum conduceret, oblitum, dum a libertis et clientibus, apiscendæ potentiæ properis exstimulatur, « ut erectum et fidentem animi ostenderet : velle id populum romanum, cupere exercitus ; neque ausurum contra Sejanum, qui nunc patientiam senis et segnitiam juvenis juxta insultet. »

LX. Hæc atque talia audienti nihil quidem pravæ cogitationis : sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultæ ; quas adpositi custodes ex-

les montagnes de Fondi. Brot.

Adsimulabatque judicis partes. Freinshem. in ed. 1638, adsentiebat Mureto, *indicis* legenti, quod probe gnarus fuerit Sejanus, quantum invidiæ apud omnes, apud Tiberium etiam ipsum suspiciosum, movere potuisset. Idem postea (in paraphrasi) sic exposuit : *Quapropter occasione illa ad subvertendos Germanici liberos usus, tanquam judicis officio contra eos fungebatur, exclamabatque, quantam illi animadversionem mererentur, qui adversus beneficia principis tam ingrati forent.* At ego subscribo Mureto, et malo *indicis.* Hoc enim ipso libro cap. 28, *index idem et testis dicebat;* cap. 31, *Catus Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat*; 6, 9, *ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset.* Justinus 32, 2 : *Ad cujus rei probationem immittit indices, testes subornat.* Et mox *testes indices-*

ceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diversæ insuper solicitudinum formæ oriebantur. Nam alius occursum ejus vitare: quidam, salutatione reddita, statim averti: plerique inceptum sermonem abrumpere: insistentibus contra inridentibusque, qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu: seu loqueretur, seu taceret juvenis, crimen ex silentio, ex voce. Ne nox quidem secura: cum uxor vigilias, somnos, suspiria matri Liviæ, atque illa Sejano, patefaceret: qui fratrem quoque Neronis, Drusum, traxit in partes, spe objecta principis loci, si priorem ætate et jam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiæ et solita fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni erat. Neque

que torquere. Talem se gerebat apud Tiberium Sejanus, tanquam invitus, fide ac devotione cogente, principi domus suæ vomicas indicaret. Gron. Pichena et Grut. aliique et Crollius præferunt *judicis.*

Defendere daretur, diversæ insuper. Acidalius putat, post vocem *daretur,* pauca quædam deesse, quæ illam periodum absolvant, et ab integro scribenda sequentia, quæ cum superioribus necti in unam periodum nequeant: *diversæ insuper solicitudinum formæ oriebantur.* Sane *insuper* hic durius est, nec commodum sensum habet. Ern. Crollio *insuper* est continenter, quod vereor, ut probet. Mihi videtur significare *super his, exinde,* ob exceptas acutasque et in vulgus sparsas voces.—Wopkens. corrigit *his super.*

Falsum renidens vultu. Distinguo sic: *renidens vultu; seu loqueretur, seu taceret juvenis, crimen ex silentio, ex voce.* Turbant vulgo. Lips. Rectissime. Ern. Sic ap. Apuleium Met. 6, *renidens exitiabile, risu maligno.* Sil. Ital. 1, 398, *sævum arridens.* Cf. Pricæus ad Apul. Apol. p. 12.

Cum uxor. Julia Drusi F. quæ Neroni nupta: quamque postea Claudius, Messalinæ dolo, interfecit. Sueton. Claud. 29, et Dio 60, 18. Lips.

Promptior Neroni. Alii mal-

tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur; gnarus, præferocem et insidiis magis opportunum.

LXI. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris majoribus quam vetustis, vitaque non degener; et Q. Haterius, familia senatoria, eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ: monimenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigebat: utque aliorum meditatio et labor

lent *pronior:* quod verum puto. Sæpe sic Sueton. Ner. 40; Galb. 12, etc. Constructio cum dativo fraudi fuit, quam etiam Lipsius non concoquebat, adscribens loco Suetonii Ner. 40, *quis cum dativo?* Permutari in MS. istas voces notatum Heinsio ad Ovid. Rem. Am. 522, et aliis alibi. *Studia promptiora in aliquem* sunt 13, 8, sed hoc aliud est. Contra H. 2, 74, *in Titum pronior.* Ceterum, si *promptior* verum est, significat, facilior ad gratificandum, etc. Ern. *Promptus* etiam sic 12, 1. — Pichenæ displicet *pronior*, Wopkensio placet.

Asinius Agrippa. Censeo filium Asinii Galli: ideoque addit, clariores illi majores, quam vetustiores. Nam Asinia gens in lucem protracta ab Augusto, qui non injuria extulit avum hujus Pollionem. Lips.

Claris... quam. Omisso *magis.* V. 3, 17. Cf. A. Schotti Obs. hum. 5, 34.

Q. Haterius, eloquentiæ celebratæ. Inter declamatores recenset Seneca pater, Contr. 6. Inuritque eamdem notam quam hic Tacitus. *Q. Haterius,* inquit, *pulcherrimam imaginem movit. Cœpit enim subito quo solebat cursu orationis scribere* (vellem *describere*), *quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agrestium, et cum omnia implesset terrore, adjecit: Quid exhorruisti adolescens? socer tuus venit.* De eodem homine vitioque corrigendus Seneca filius epist. 40: *Namque Echeri cursum, suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano volo.* Lege, *Nam Q. Haterii.* Elegans in hanc rem Augusti jocus ap. Sen. Exc. Contr. 4, in præf. *Haterius noster sufflaminandus est.* Quod a curribus tractum. Ad hunc hominem Eusebiana ista refer in Chronicis: *Q. Haterius* (male in eo *Atherius*) *promptus et popularis orator, usque ad* 90 *prope annum in summo honore consenescit.* Lips.

Vigebat. Placebat, probabatur, florebat. Vid. ad Suet. Ner. c. 20. Ern.

in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul exstinctum est.

LXII. M. Licinio, L. Calpurnio coss. ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum: ejus initium simul et finis exstitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro, Atilius quidam, libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quæsivisset. Ad-

Canorum et profluens. Suavitas vocis et volubilitas verborum, facilitas in dicendo. Cicero Or. 2, 28; 3, 7. Idem Tusc. 5, 18, *profluenter loqui.* Ern.

Atilius quidam. Librariorum incuria hæc videntur luxata. Quæ restitueris, si, ut Cl. Ernest. placet, legeris: *Nam Atilius quidam, libertini generis, cœpto apud Fidenas amphitheatro, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit.* Brot.

Apud Fidenam. Hist. 3, 79, *Fidenas*, et sic libri omnes apud Sueton. Tib. 40, item apud Livium 2, 19. Unde merito dubitandum cum Burmanno ad Suet. l. c. an lectio hujus loci incorrupta sit, nec ne. Mihi posterius videtur. *Fidenam* tamen libri omnes ap. Virg. Æn. 5, 773. Ern. Fidenæ, oppidulum Sabinorum, nunc *Castello Giubileo.* Brot.

Nec municipali ambitione, sed, etc. *Ambitio municipalis* est studium gratiæ municipalium comparandæ, ut ad honores municipales, ut duumviratum, pervenias; quo sensu etiam *ambitionem urbanam*, ni fallor, legi, de iis qui Romæ talia facerent: quamquam etiam talis ambitio esse potest in eo, qui jam honores consecutus est, et gratiam famamque talibus captat. Sed quod *sordidæ mercedis* caussa munus illud editum dicit, id indicio est, hominem non gratuito admisisse spectatores, sed accepta pecunia sive mercede: unde intererat hominis, quam maximam spectatorum copiam adfluere. Eam mercedem quæstum Tacitus vocat sordidum; quia quæstus alioqui in talibus non solebat spectari, sed gratia et gloria. Ern.

In sordida mercede. Pichena putat legendum, *in sordidam mercedem.* Placet. Sensum ante declaravi. Ern. Subscribo Pichenæ emendanti, quia sic et

fluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus omnis ætas, ob propinquitatem loci effusius : unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur : immensamque vim mortalium, spectaculo intentos, aut qui circum adstabant, præceps trahit atque operit. Et illi quidem, quos principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis, quos, abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat : qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu, conjuges aut liberos noscebant. Jam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. Etiam quorum, diversa de caussa, amici aut necessarii aberant, pavere tamen : neque dum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

LXIII. Ut cœpere dimoveri obruta; concursus ad exanimos, complectentium, osculantium : et sæpe certamen, si confusior facies, et par forma, aut ætas, errorem adgnoscentibus fecerat. Quinquaginta ho-

11, 6. Germ. 24, et Livius 21, 43. Wopk.

Virile ac muliebre secus. Tacitus scripsit, *virile ac muliebre secus.* Vide ad Livium 26, 47. Gron. Recte. Et sic esse in MS. magna adseveratione testatur Jac. Gronovius : unde post eum recepimus, ut nuper fecimus in Suet. Aug. 44, et post nos Oudendorpius. Inscitia verbi viri docti non crediderunt oculis suis in MS. *secus* esse, sed *sexus* legerunt; unde etiam Beroaldus genus conformavit, et edidit, *virilis ac muliebris sexus.* Ern. Elegantius et certioris latinitatis est *sexus,* ut 6, 12. Wopk. De voce *secus* v. Charis. apud Putschium p. 61.

Præceps trahit. Sic MS. non *in præceps,* ut est in edd. quibusdam. Adde 6, 17. Ern.

Quinquaginta hominum millia. Nihil mutemus. Suetonius et Orosius 7, 4, *supra* viginti hominum millia periisse eo casu aiunt; nos-

minum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt : cautumque in posterum senatusconsulto, « ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res; neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ. » Atilius in exsilium actus est. Ceterum sub recentem cladem, patuere procerum domus, fomenta et medici passim præbiti : fuitque urbs per illos dies, quamquam mæsta facie, veterum institutis similis, qui, magna post prœlia, saucios largitione et cura sustentabant.

LXIV. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Cælio : « feralemque annum » ferebant, « et ominibus adversis susceptum principi consilium absentiæ, » qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Cæsar obviam isset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum ab inlustribus famaque apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam et ultro accitos munificentia juverat. Adduntur sententiæ, ut

ter quinquaginta, sed latius sumens, debilitatos, non solum obtritos. Lips.

Quadringentorumque millium res. [Gallicæ monetæ 76,851 fr. 36 cent.] Is ante Augustum census fuerat equestris.

Veterum institutis similis. Livius 2, 47 : *Neque immemor ejus, quod initio consulatus imbiberat, conciliandi animos plebis, saucios milites curandos dividit patribus. Fabiis plurimi dati; nec alibi majore cura habiti.* Justinus 28, 4, de Spartanis post pugnam ad Sellasiam bello Cleomenico : *Patentibus omnes domibus saucios excipiebant, vulnera curabant, lapsos reficiebant.* Gron.

Monte Cælio. Nunc *Saint-Jean de Latran.* Brot.

Ni Cæsar, etc. I. e. sed Cæs. obviam ivit. Wopk.

Sine ambitione. Nihil gratiæ tribuens, sed necessitati omnia. Sic Cicero *ambitiosas preces* opponit *necessariis.* Tirones videant

mons Cælius in posterum Augustus adpellaretur : quando, cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Junii senatoris, inviolata mansisset. « Evenisse id olim Claudiæ Quinctæ, ejusque statuam, vim ignium bis elapsam, majores apud ædem Matris deum consecravisse : sanctos acceptosque numinibus Claudios : et augendam cærimoniam loco, in quo tantum in principem honorem dii ostenderint. »

LXV. Haud fuerit absurdum tradere, montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens fecundusque erat : mox

Clav. cic. in h. v. Ern. Non *preces*, sed *rogationes ambitiosas* habet Cic. ad Div. 6, 12.

Augustus adpellaretur. Vide Suetonium cap. 48. Lips.

Claudiæ Quinctiæ. Duo nomina gentilitia huic feminæ? Non est romanum. Scribo, *Claudiæ Quintæ.* Tertia, Secunda, Quarta, Quinta, mulierum agnomina ab ordine nascendi. Ita Livio 40, 37, *Calpurnius Piso necatus a Quarta Hostilia uxore dicebatur.* In vetusto lapide QVARTA. LIVIA et alibi QVINTA. NONIA. Eoque exemplo hic *Quinta Claudia.* Judicium meum firmat historia, quia Ap. Claudio hujus patri quinque filiæ fuerunt. Cic. Cat. 11, *Quatuor robustos filios et quinque filias Appius regebat, et senex et cæcus.* Male ergo in scriptore de Viris illustribus Livia Claudia. Quod ad historiam hanc miraculumque habes apud solum, nisi aberro, Valerium 1, 8, 11 : *Possunt et illa miraculorum loco poni.... quod Q. Claudiæ statua, in vestibulo templi Matris deum posita, bis ea æde incendio consumpta, prius P. Nasica Scipione, L. Bestia; item M. Servilio et L. Limia coss. in sua basi flammis intacta stetit.* Lips. Sic e MS. restituit Pichena. Ern. Emendationem Lipsii Pichena firmat e cod. De Matre deum recepta a Claudia, v. Ovid. Fast. 4, 305.

Bis elapsam. Anno U. 643 et 756.

Augendam cærimoniam loco. I. e. sanctitatem : nomine Augusti imponendo. Freinshemius ad consecrationem loci refert. Sed illud, opinor, suffecerit. Ern. Sic et *cærimonia legationis* ap. Cic. pro Rosc. Am. 39, *sepulcrorum*, Tusc. 1, 12.

Querquetulanum cognomento. Rarior loquendi ratio. Ammianus 15, 7, *Valvomeres cognomento.* Work.

Cœlium adpellitatum a Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ, cum auxilium adpellatum ductavisset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco; seu quis alius regum dedit: nam scriptores in eo dissentiunt. Cetera non ambigua sunt; magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitasse, unde

A Cæle Vibenna. Mutant annales, in nomine, in tempore, in re. Nomen illi Cælem noster et Varro faciunt 4, 8. Cælium Dionysius 2, 36, et Tabula Claudiana, quæ Lugduni. Tempus adventus ejus ad Romulum Varro et Dionysius retulere: ad Tarquinium, Tacitus et Claudius in tabula dicta. Festus (ut fragmenta sunt) de Tarquinio item inseruit: sed dispescuit nomen; et Cælem ac Vibennam facit duos fratres. In re ipsa: Dionysius Romam migrasse eum, impulsum Romuli fama; Tacitus auxilii ferendi caussa; Claudius, exactum varia fortuna pulsumque, describunt. Tabulæ illius Claudianæ verba digna adscribi. Lips. Varro non *Cælem*, sed *Cœlium, Vibennam*, vocat; Festus *Cælem*, et rem refert ad Romuli tempora; de *Vibenna* silet.

Auxilium adpellatum tavisset. Hæc scriptura, aiunt, codicis Medicæi (quam servavere Beroaldus et Alciatus). Varie restituunt. Putem, τὸ *adpellatum* e priore linea repetitum frustra, delendumque. Ita legerim, *cum auxilium tulisset.* Lips. Varie tentatus a viris doctis. Aldus edidit *adpellitavisset,* ut Rhenanus conjecit. Non enim uno loco ita fecit Aldus. *Ductavisset* conjecere Ferretus, Vertranius. *At bella tum ductavisset* Pichena, Acidalius. Faernus *adpellatus tulisset:* quod probare videtur Ursinus. *Adpellatus* probo. *Ductavisset* est verbum sallustianum Jug. 70, ubi v. Cortius: quo noster etiam utitur Hist. 2, 100. *Auxilium adpellari* quoque est bona phrasis. Sic tribuni dicuntur adpellari, sc. auxilium. Obstat, quod *ductare exercitum* est ducere exercitum, præesse exercitui: cum hic desideretur potius *adducere.* Conjeci aliquando: *cum auxilium ab illo,* sive *belli, tentavisset,* sc. rex romanus, vel *tentavissent* Romani, e Virgilii Æn. 3, 146, *unde laborum tentare auxilium jubeat,* i. e. petere. Sed potius accipiendi verbum desideratur, quam petendi. Chifletius conjecit in ep. ad Lipsium t. 1, p. 728. Coll. Burm. *cum in auxilium adpellatus itavisset.* Non placet. Ern. Obstat, quod Dionys. Hal. 2, 36. Cœlium sponte, non adpellatum adventasse scribit. Neque, cum paullo ante legatur *adpellitatum*, Tacitus iterum posuerit *adpellatum.* Ryckius vult: *ad bella tum tu-*

Tuscum vicum, e vocabulo advenarum, dictum.

LXVI. Sed, ut studia procerum et largitio principis adversum casus solatium tulerant, ita adcusatorum major in dies et infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque Varum Quinctilium, divitem et Cæsari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ, matris ejus, condemnator: nullo mirante, quod diu egens, et parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia adcingeretur. Publium Dolabellam socium delationis exstitisse, miraculo erat, quia, claris majoribus, et Varo connexus, suam

lisset. Crollius: *adportavisset.* Forsan legendum: *ad bella ductavisset* Tum potuit facile ex *duc* oriri.

Unde Tuscum vicum. Aliter visum Livio, qui 2, 14, cognominatum vult a reliquis exercitus Porsenæ, qui e fuga receperant se Romam, victi ad Ariciam a Cumanis. *Pars*, inquit, *perexigua duce amisso, quia nullum propius perfugium erat, Romam inermes et fortuna et specie supplicum delati sunt.... His locus ad habitandum datus, quem deinde Tuscum vicum adpellarunt.* Varro item leviter dissentit. *Hi post Cœlis obitum*, inquit, *quod nimis munita loca tenerent, neque sine suspicione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus Vicus Tuscus, et ideo ibi Vortumnum stare, quod is deus Etruriæ.* De Vortumno quod ait, confirmat Propertius 4, 2, 3: *Tuscus ego Tuscis orior, nec pœnitet inter Prœlia Volscinos, deseruisse focos.* Ubi perperam *Volscinos*, quia Volsci in Etruria non fuerunt. Libri manuss. *Volsanos*, quos sequor, aut certe, *Volsinios.* Lips.

Adversum casum solatium tulerant. Adversis casuum conjicit Muretus. Sic 3, 24, *illustrium domuum adversa solatio adfecit D. Silanus.* Ern. Heins. *adversum casus.* Bene.

Varum Quinctilium. Censeo filium esse infelicis patris, qui in Germania cæsus. Sed, quomodo Cæsari propinquus? Credo, quia Germanici filiam duxerat uxorem. Seneca 1, Controv. 1, 3: *Declamaverat apud illum hanc controversiam Varus Quinctilius, tunc Germanici gener et prætextatus.* Itaque absocer illi Tiberius fuit. An etiam propinquus alia de caussa? Puto, quia Claudia Pulchra, Vari mater, sobrina Agrippinæ dicitur supra. Nec tamen ultra reperi. Lips.

Claudiæ.... condemnator. Su-

ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus, et « opperiendum imperatorem » censuit: quod unum urgentium malorum suffugium in tempus erat.

LXVII. At Cæsar, dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, « ne quis quietem ejus inrumperet, » concursusque oppidanorum, disposito milite, prohiberentur: perosus tamen municipia et colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit trium millium freto ab extremis surrentini promontorii dijunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis pauca subsidia: neque adpulerit quisquam nisi gnaro custode. Cæli temperies hieme mitis, objectu montis, quo sæva ventorum arcentur: æstas in Favonium obversa, et aperto circum pelago peramœna: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque Telebois habitatas, fama

pra c. 52. Adde de v. *condemnare* supra dicta. Ern.

Capreas. Capreæ, nunc *l'île Capri*, a Surrento, nunc *Sorrento*, octo millibus passuum distantes, circuitu quadraginta millia passuum. Plin. 3, 6. Brot.

Pauca subsidia. Id est, stationes et tutiora loca, in quibus naves subsidere et suffugium habere possent. Lips. Sic et Turneb. Adv. 3, 9. Ern. *Subsidium* in gen. locus tutus 2, 63.

Pulcherrimum sinum. Campanum sinum, nunc *le Golfe de Naples*. Brot.

Faciem loci. Sub Tito scil. Cf. Plin. ep. 6, 16 et 20.

Telebois habitatas. Ideo Teleboæ pro ipsis Capreis, Ausonio: .... *viridesque resultant Teleboæ.* Virgilius caussam nominis tangit Æn. 7, 735.... *Teleboum Capreas dum regna teneret.* Emit, sive permutavit eas cum rep. Neapolitanorum imp. Augustus, traditis earum vice Pithecusis, sive, ut Suet. adpellat, Ænaria, Aug.

tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus et molibus insederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultos in luxus et malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Sejanus, augere etiam in urbe suetus, acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam et Neronem insidiis: quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat; ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem D. Augusti amplecti, popu-

92. Notat Dio 52, 43, et clare Strabo lib. 5, p. 248. Ab hac caussa ergo Capreæ in censu Cæsarum: quam Tiberius 12 villarum nominibus insedit, ait noster. Iis villis nomina fuisse censeo 12 deorum ex Suetonio, qui Capreis adsignat *villam, cui nomen Jovis*, cap. 65. Sed et pharus in ea insula, usui nautis. Idem c. 74, *Turris phari terræ motu Capreis concidit.* Quod ponit inter omina Tiberianæ mortis. Exstructa iterum, ex his Statii versibus: *Teleboumque domos: trepidis ubi dulcia nautis Lumina noctivagæ tollit Pharus æmula Lunæ.* Lips.

Duodecim villarum. Neque corrigendum aliquid censeo, nec tamen satisfaciunt interpretationes, quas adhuc editas vidi. *Duodecim villarum nominibus et molibus* est, duodecim villis clarorum nominum ob veteres possessores, nec minus substructionum magnificentia conspiciendis. Gron. Crollius legi vult: *d. v. montibus et molibus.* Hiller. Rac. 32, *culminibus et m.* Duodecim villarum loca detegere sategit ante viginti annos Accuccius, medicus. Indicat ea, et omnis generis monumenta, inde ab a. 1786, a se Capreis detecta, describit Norb. Hadrawa in epistolis italice editis et germanice versis, 4, Dresdæ 1794. In iis templorum, aquæductuum, tessellatorum pavimentorum, vasorum, etc., frequens mentio.

Tanto occultior in luxus. Scribo, *occultos.* Quanto magis olim intentum, tanto magis nunc resolutum dicit in luxus occultos et malum otium. Gron. Verissime. Ern. Paschal. conjectat *oculatior:* frustra.— Wopkens. ad 3, 29, ostendit Taciti stilo convenire *occultior.*

Celeberimo fori. Intelligo, *parte fori celeberrima*, alias dici oportuerat *celeberrimo foro.* Wopk.

lumque ac senatum auxilio vocare. Eaque spreta ab illis, velut pararent, objiciebantur.

LXVIII. Junio Silano, et Silio Nerva coss. fœdum anni principium incessit, tracto in carcerem inlustri equite romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. Neque enim omiserat, conjugem liberosque ejus percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes, unus; eoque apud bonos laudatus, et gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petitius Rufus, M. Opsius, prætura functi, adgrediuntur, cupidine consulatus; ad quem non nisi per Sejanum aditus; neque Sejani voluntas nisi scelere quærebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent; deinde adcusationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum sermones: mox laudare constantiam, « quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, adflictam deseruisset: » simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et, postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effu-

Silio Nerva. Perizonius ep. ad Heinsium Coll. Burm. t. 4, p. 760. *Silianum* verum putat, cum patre Silio natus, ab A. Nerva adoptatus fuerit, et filius, de quo 15, 48, a Phlegonte Mirab. 23, corrupte Σιλανιανὸς, in inscr. vet. diserte *Silianus* vocetur: et sic ibi legi vult Lipsius; ad quem locum plura. Vide tamen dicta ad Ann. 1, breviar. Ern.

Inlustri equite r. Titio Sabino. Titum prænomen illi dat Plinius 8, 61. *Ap. Junio*, ait, *P. Silio coss. cum animadverteretur ex caussa Neronis, Germanici F. in T. Sabinum et servitia ejus.* Lips.

Et gravis iniquis. Est, ut opinor, invisus iis, qui odissent eos. Mox restitui veterem lectionem *Petitius R.* pro Lipsii *Petilius*, quod id nomen in inscriptionibus pluribus ap. Muratorium recitavi. Ern. In Lipsiana 1574 legitur *Petitius;* in ed. 1627, *Petitius*, et in marg. *Petilius.* In lapidibus utrumque nomen frequens.

dit lacrimas, junxit questus; audentius jam onerat Sejanum, sævitiam, superbiam, spes ejus: ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Iique sermones, tanquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiæ facere. At jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores suos, quasi ad fidissimum, deferre.

LXIX. Consultant, quos memoravi, quonam modo ea plurium auditu acciperentur: nam loco, in quem coibatur, servanda solitudinis facies: et, si pone fores adsisterent, metui visus, sonitus, aut forte ortæ suspiciones erant. Tectum inter et laquearia tres senatores, haud minus turpi latebra, quam detestanda fraude, sese abstrudunt; foraminibus et rimis

Junxit questus. Arbitror legendum *junxitque questus: que* absorbuit prima in *questus.* Ern.

Speciem arctæ amicitiæ facere. Muretus et Faernus legebant, *fecere.* Placet. *Tanquam vetita miscuissent* est, tanquam consilia prava agitassent, aut socii scelerum fuissent. Ern.

Ortæ suspicionis erat. Hæc est Rhenani conjectura. Cod. MS. lectio et vett. edd. est *ortæ suspiciones erant.* Mihi *metus visus* aliquid duri habere videtur. Quid si Tacitus dedit: *metu visus, sonitus, aut forte ortæ suspiciones erant,* sive etiam *metui,* unde *metus* facile fieri potuit. Ern. Sequor cum Crollio conjecturam hanc, quæ codici maxime congruit.

Tectum inter et laquearia. Di deæque auctores perdant tam scelestæ fraudis, cujus tamen exemplum ab Ephoris esse, moneo juventutem, Pausaniam Spartæ regem, cum ad Ephoros detulisset Argilius quidam proditionis, et occultæ cum rege societatis, eamque in rem literas ejus ostendisset: ut tamen ipsi coram ea audirent cognoscerentque, commenti fraudem sunt, ut in templum perfugeret Argilius, quasi ad aram. Ubi Pausaniæ in os hæc exprobraret, apud conscium non negaturo: Ephori autem in occulto laterent, duplici quodam tabulato disclusi. Pete hæc a Thucydide disertim narrante I, 133. Nec dubitabis, quin perfidiæ novum exemplum sit a facto illo. Lips. Cicero Topicis: *Multi etiam in res odiosas imprudentes inciderunt; ut Staterio nuper accidit, qui ea locutus est, bonis viris subauscultantibus pariete interposito, quibus patefactis in judicium-*

aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum et in cubiculum trahit; præteritaque et instantia, quorum adfatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille et diutius, quanto mæsta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde adcusatio, missisque ad Cæsarem literis, ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narravere. Non alias magis anxia et pavens civitas, egens adversum proximos: congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumspectabantur.

LXX. Sed Cæsar, solennia incipientis anni, kal.

que prolatis rei capitalis jure damnatus est. Gron. Aptius exemplum e Valer. M. 6, 7, 2, attulit Jac. Gronovius, ubi *inter camaram et tectum cubiculi abditi memorantur.* De camara, sive laqueari tectis subjuncto, vide dicta ad Sueton. Ner. 34.

Quanto. Sic cod. MS. Beroaldus, Alciatus. Ex eo in ed. Rhenani, operarum vitio factum *quando:* quod Aldus et sequentes tenuere: donec vetus restitutum a Pichena, Gronoviis. Ern. Rhen. prima 1519, habet *quanto;* in secundam mendum irrepsit.

Reticentur. Paschal. forsan *retinentur.* Si quidem reticeri non amplius possunt, quæ semel prorupere.

Egens adversum proximos. Literula addita restituo: *tegens.* Dictio similis in Cicerone, pro Roscio Am. 40: *Tecti esse ad alienos possumus: socium vero cavere qui possumus?* Lips. Alii aliter tentant. Frustra omnes. Conjectura est, non vett. librorum lectio *egit, etiam,* ut vult Muretus: quod alioqui bonum sensum efficeret. Vulgatum defendit Jac. Gronovius, intelligens *fide,* qua destituta civitas merito *egens* dicatur: quod an aliis placeat, nescio. Ego intelligam potius *consilii.* Nesciebant homines, an etiam proximis satis crederent. Simile est, quod c. 74, dicit: *anxia erga Sejanum.* Sed facile largiar, locum sanum non esse. Ern. Sanum putat Crollius, quia, qui suspiciosus et solus agit, egens videatur. Pichena volebat *egerat.*

Solennia incipientis anni. Illudit nobis vir doctus (Vertranius) dum interpretatur, Tiberium ipso

januariis, epistola precatus, vertit in Sabinum, « corruptos quosdam libertorum, et petitum se » arguens, ultionemque haud obscure poscebat. Nec mora quin decerneretur: et trahebatur damnatus, quantum, obducta veste et adstrictis faucibus, niti poterat, clamitans, « sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere. » Quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas: deseri itinera, fora: et quidam regrediebantur, ostentabantque se rursum, id ipsum paventes, quod timuissent. « Quem enim

kalendarum die a senatu populoque strenas per epistolam exegisse; et id multis verbis. Quanto proclivius et verius erat dicere, Tiberium initio epistolæ *præfatum* (ita scripserim, quam *precatum*) de kalendis novi anni, quæ festæ et sacræ vulgo? Nec, *precatus*, damno sententia ista: ut sacra auspiciaque ejus diei prima epistola veneratus Cæsar sit. Ita supra legi. *Sed principio literarum veneratus deos.* Sane dies ille, si quis alius, religiosus in vulgus. Plinius 28, 5: *Primum incipientis anni diem lætis precationibus invicem faustum ominamur.* Templa aperiebant, vota concipiebant pro sua quisque publicaque salute. Prudentius in Symm. 1, 237... *Jano etiam celebri de mense litatur auspiciis epulisque sacris: quas inveterato, Heu miseri! sub honore agitant, et gaudia ducunt Festa Kalendarum.* Vide et Ovid. Fast. 1, 175. Sed et ludi tum in palatio. Julianus in Misopog. p. 339: Εἴργω τῶν θεάτρων ἐμαυτὸν ὑπ' ἀβελτερίας, οὐδ' εἴσω τῆς αὐλῆς παραδέχομαι τὴν θυμέλην, ἔξω τῆς νεομηνίας τοῦ ἔτους. At de stipe strenisque quæ est ratio? cum adeo aversatus eum morem Tiberius sit (homo alias abhorrens omnes ejusmodi vitæ amœnitates), ut plerumque extra urbem kalendis ipsis egerit, ne admitteret strenas. Vide Dio, 57, 8. Lips. *Januarias* edidit Beroaldus, quem ceteri secuti sunt. In cod. MS. est *januarius,* unde *januariis* debebat edere, ut nos post J. Gron. fecimus. Ern. Freinshem. jam volebat *januariis.*

Traheb. damnatus. De supplicio Sabini et fide canis ejus v. Plin. 8, 61.

Fuga, vastitas. Auctor vitæ Lucani: *Adeo ut quondam in latrinis publicis, clariore strepitu ventris emisso, hemistichium neronianum maxima consessorum fuga pronuntiarit: Sub terris tonuisse putes.* Gron.

diem vacuum pœna, ubi inter sacra et vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincla et laqueus inducantur? non prudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: quæsitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo modo delubra et altaria, sic carcerem recludant.» Secutæ insuper literæ, grates agentis, « quod hominem infensum rei publicæ punivissent: » adjecto, « trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, » nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur, in Neronem et Agrippinam intendi.

LXXI. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, avebat animus anteire, statimque

Ubi inter sacra et vota. Nihil enim triste publice privatimque primo illo die patrabant: nedum ut punirent. Plutarchus in Mario p. 482: Καὶ προσελθὼν (ὁ Μάριος) αὐταῖς καλάνδαις Ἰανουαρίαις, ἔτους ἀρχῇ, Σέξτον τινὰ Λικίννιον κατεκρήμνισεν, ὃ κἀκείνοις καὶ τῇ πόλει τῶν αὖθις ἐδόκει κακῶν γεγονέναι σημεῖον μέγιστον. Vide Senec. patr. Controv. 5, 4; Suet. de Tib. sævitia, 61; Philo. Jud. contra Flaccum, p. 976; Xenoph. Mem. 4, 8; Appian. B. C. 5, 34. Lips.

Non imprudentem. Scriptus codex *prudentem:* sed male. Objicit libere Sabinus, de industria et consulto Tiberium hæc patrare, ut omnibus constaret, omni tempore omnia in reos licere. Ita nemo excuset, inquit, tanquam ignarus aut incogitans hunc diem polluisset. Lips. Non Sabinus ista dixit: sed homines vulgo cogitavere, ideoque timuere. Jac. Gronovius defendit *non prudentem,* et servat, sed ita, ut interrogative capiat. Quod probare non possum. Si Tacitus dixit *non prudentem invidiam adiisse?* inepte subjiciuntur ista: *quæsitum meditatumque.* Præterquam quod interrogatio ab hoc contextu aliena est. Ern. Lectionem codicis recte defendit Crollius. Non sunt verba Sabini, sed vulgi, culpam, quamvis simulate, a Tiberio, Sejani artibus decepto, in hunc rejicientis. Id firmatur verbis Sabini: *has Sejano victimas cadere,* ad cujus dolos referenda et sequentia: *quæsitum meditatumque,* etc. Lipsii ratio contra placebat Freinshemio et Ryckio. Paschalius admittit *non imprudentem,*

memorare exitus, quos Latinius atque Opsius, ceterique flagitii ejus repertores, habuere, non modo postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, et oblatis in eandem operam recentibus, veteres et prægraves adflixit: verum has atque alias sontium pœnas in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum Agrippina matertera erat, « petendum a principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique sineret. » Nullam æque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis, quam dissimulationem, diligebat: eo ægrius accepit, recludi, quæ premeret. Sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis opperiretur: gnarus, lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia

et post *quæsitum* semicolon ponit; ast in explicando sensu haud feliciter versatur.

Latinius atque Opsius. De Opsio in his libris nihil: de Latinio habes 6, 4. Lips.

Veteres et prægraves. Groslotius *ut prægraves.* Ern.

Agrippina matertera erat. Nimirum, quia Vipsania uxor Asinii, consanguinea Agrippinæ soror: id est, eodem patre Vipsanio natæ ambæ, diversa matre. Lips.

Contationes principis. Contationes non apte aut recte *aperiri* mihi dicuntur, sive quis mallet, *operiri.* Ego, *cogitationes*, magis scribam. Tum explico: Sejanum mitigasse Tiberium, quia non nolebat frigus et lentitudinem illam excitari, ac cogitationes ejus produci; ut denique voti sui compos fieret, duobus illis afflictis, quod prævidebat fore, ut Tiberius occultam adhuc iram promeret, et atroce facto ostenderet, cum non ultra lateret. Et sane ita evenit, statimque initio anni proximi duo illi (Agrippina et Nero) accusati et damnati. An quis etiam, *operirentur,* mallet? Tum esset, mitigasse ideo Sejanum, quia nondum maturum videbatur sensus principis aperiri; excusavitque Asinium ejus dicti: ut scilicet majus odium mora conciperet, et denique tristibus factis efferret. Lips. Quidquid occinant, verum censeo, *opperiretur,* quod Mureto placuit. Hoc est, ut subserviret ingenio principis et specie cle-

facta conjungere. Per idem tempus Julia mortem obiit, quam neptem Augustus, convictam adulterii, damnaverat, projeceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata; quæ, florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.

LXXII. Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuere; nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jusserat modicum, pro angustia rerum, « ut in usus militares, coria boum penderent: » non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura; donec Olennius, e primipilaribus, regendis Frisiis impositus,

mentiam suadentis daret ei occasionem contandi differendique Gallum in maturius odium: sciens illum gaudere mora et quodam tractu consiliorum; postquam decresset, non pœnitere, sed a verbis immitibus ad sæva supplicia procedere. Sustinebat igitur ad tempus, donec major et accumulata offensio uno impetu Gallum prosterneret. Sed et supererat Julia Augusta, cujus ambo ad exserendum omne odium in domum Germanici mortem avide exspectabant. Gron. *Opperiretur* etiam Ernest. et Ryckio non displicet; non placet Acidalio, Pichenæ, Wopkensio.

Julia. Juliæ filia, quæ nupta Æmilio Paullo. Scholiastes Juvenalis in sat. 6, 158, *a barbaro relegatam* scribit: sed corrigendum, *ab avo.* Lips.

Convictam adulterii. Cf. 3, 24.

In insulam Trimerum. Sic cod. MS. et vett. edd. habent, estque adhuc in Lipsianis. Freinsh. recepit *Tremetum,* quia hodie est *Tremiti*, quod deinde in alias propagatum est, donec vetus *Trimerum* restituit Jac. Gron. Ern.

In usus militares. Nempe ad scuta, ad tentoria militum, etiam ad machinarum paratum. Simile tributum in Bosporo, tempore græcanicorum imperatorum, pensum Cedrenus docet ad a. C. 527, et appellat τὰς συντελείας τῶν βοῶν. Addit autem (quam vere nescio) *Bosporo inde nomen esse.* Ἀπὸ τοῦ τελεῖν Ῥωμαίοις κατ' ἔτος ἀντὶ χρημάτων βόας. Lego et *equos datos a Dalmatis,* in tributo: idque medio et inferiore ævo. Lips. Adde de Mil. 5, 5. Ern.

E primipilaribus. Int. Centu-

« terga urorum » delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira et questus : et, postquam non subveniebat, remedium ex bello : rapti, qui tributo aderant, milites, et patibulo adfixi. Olennius infensos fuga prævenit, receptus castello, cui nomen Flevum : et haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani præsidebat.

LXXIII. Quod ubi L. Apronio, inferioris Germaniæ proprætori, cognitum, vexilla legionum e superiore provincia, peditumque et equitum auxiliarium delectos, adscivit : ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit ; soluto jam castelli obsidio,

rionibus : quorum quanta dignitas fuerit, ex h. l. facile intelligitur, tum ex aliis Taciti et Suetonii, etc. Vide Lipsium l. c. 2, 8. Ern.

Modica domi armenta. Aliter est nostro ævo, et eminent. Lips.

Et, postquam non subveniebat. Legendum, *subveniebatur :* aut, *nemo subveniebat.* Lips. Sic et Rhenanus, Muretus et alii. Receptum deinde *subveniebatur* a Pichena et aliis. Servavi lectionem MS. Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi, etc., cum J. Gronovio, quia explicari potest, intellecto *Olennius.* Utrum Tacitus dederit *subveniebat* nec ne, pro certo non dixerim. Ern.

Qui tributo aderant. Int. exigendo : quorum opera, vi, tributum exercebatur. Ern.

Cui nomen Flevum. Scribo libris Histor. Lips. Heinsius *Flevo,* ex more nostri, ut 4, 28 ; 5, 1 ; 13, 12 ; 15, 37. Sed 11, 4, *quibus Petra cognomentum.*

Germaniæ proprætori. MS. Beroaldus et Alciatus *proprætore.* Post *proprætori* editum ab Rhenano, Aldo. *Proprætore* reposuit J. Gron. sed v. ad 2, 52. Ern. Rhen. 1519, *proprætore ;* 1544, *proprætori.*

Vexilla legion. V. ad 1, 38. Ern.

et ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus et pontibus, traducendo graviori agmini, firmat: atque interim, repertis vadis, alam Canninefatem, et quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi pellunt turmas sociales equitesque legionum, subsidio missos. Tum tres leves cohortes, ac rursum duæ; dein tempore interjecto alarius eques immissus: satis validi, si simul incu-

Alam Canninefatem. Cujus mentio Vulsiniis in lapide (ap. Grut. p. 385, 1): PRÆF. EQVITVM. ALÆ. PRIMÆ. CANNANEFATVM. LIPS. Sic scribitur etiam 11, 18, in ed. pr. ERN.

Pellunt turmas sociales. Rhen. sic emendavit pro *pelluntur,* quod est in MS. idque Aldus ceterique secuti. Sed Jac. Gron. legendum potius censet: *pellunt vi. Turmæ sociales* sunt, equites ex alis, quæ sunt sociorum. Primo pars equitatus alarii impetum fecit, mox equitatus legionarius, tandem universus alarius eques. ERN. Rhen. 1519, *pelluntur;* 1544, *pellunt.* Ni mendum sit in edit. J. Gron. 1721, hic in codice *legi pellunt vi* testatur: unde mirum, Pichenam legere *pellunt,* nec indicare lectionem codicis.

Alarius eques immissus. Rectissime Freinsh. ita rescripsit, pro vulgato tum, *acrius,* idque servatum seq. editoribus. Sed in eo nescio, an assentiendum sit viro doctissimo, quod equites alarios et legionum sic distinguit, ut illos ex sociis, hos e Romanis sumptos dicat. Nam istis temporibus equitatus omnis e sociis videtur fuisse: sed dividebatur sic, ut pars adjungeretur legionibus, quarum olim quæque equites trecentos habuerat alæ nomine, post quingentos fere, pars cohortibus sociorum, qui equites alarii dicti. Olim aliter fortasse fuit. Nam Livius, qui 35, 5 et 40, 40, clare distinguit *legionarios equites* et *alarios:* in posteriori loco mox *legionarios equites* vocat *Romanos. Alarii equites, postquam romanorum equitum tam memorabile facinus videre,* etc. Sed, licet fortasse *romanos equites* interpretari, qui cum Romanis erant: ut illi *alarii* etiam *equites sociorum* dicuntur, non, quia e sociis lecti (quamquam hoc quoque), sed quia cum ipsis pugnant. Sic et Victorius ad Cic. epist. 2, 17, judicat. Neque tamen hic aliquid pro certo affirmem. Ceterum hoc loco refellitur Schelius, qui ad Hyginum p. 68, contra Salmasium disputans, legioni etiam sub imperatoribus equites trecentos attribuentem,

buissent: per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit: atque ille, dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis, vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, et acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortis alasque, fessas vulneribus. Neque dux romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque, et insignes centuriones cecidissent. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum, apud lucum, quem Baduhennæ vo-

negat Tacitum, aut alium ætatis ejus, quæ sub imperatoribus fuit, scriptorem uspiam *legionarii equitis* mentionem fecisse, contenditque nullos alios, nisi alarum, equites illis temporibus fuisse: cum hic diserte *legionum equites* et *alarii* distinguantur: qui locus virum summum fugit. Etiam Hist. 1, 57, *equites legionis* occurrunt. Equites legionum quidem fuere, idque concedere Salmasio debebat, sed non ex ordine equestri. Idem tamen Diss. de agmine Vespasiani p. 298, corrigit se, et, cum alas Pannonicas et Mœsicas interpretatus esset equitatum legionum Pannonicæ et Mœsicæ (de quo vid. ad Hist. 3, 2), addit: *Hæ alæ, quia ex civibus conscriptæ et legionibus adjunctæ, in inscriptionibus ejus ætatis equites legionis etiam appellantur.* Quod ait de civibus romanis, dubium videtur, necdum idoneis locis inductus sum, ut credam. Nam legionibus etiam sociorum equites additos fuisse jam Cæsaris et liberæ rei publicæ extremis temporibus, clarum est e loco Hirtii B. Alex. 34, ubi C. Domitius legioni XXXVI equites centum a Dejotaro, totidemque ab Ariobarzane adjungit. Nempe Romani onerosissima militiæ in socios transtulere, inque his equitum præstandorum munus. Ern.

Acri pugna. Acris illa pugna inter *Sneck* et *Lewarde* commissa est. De ea vide Cl. Alting, *Notitia Germaniæ inferioris antiquæ*, p. 14 et 15. Brot.

Dux romanus. Pichena conjicit *Romanos.*

Insignes centuriones. Sunt, quos alibi vocat *primorum ordinum*, primipilares. Ern. Cf. 2, 11.

Quem Baduhennæ vocant. A nomine deæ Padæ: hodie *Holt*

cant, pugna in posterum extracta, confectos: et aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis, quondam stipendiarii, villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

LXXIV. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita, quamquam diversis super rebus consulerentur, « aram Clementiæ, aram Amicitiæ, effigiesque circum Cæsaris ac Sejani censuere: » crebrisque precibus efflagitabant, « visendi sui copiam facerent. » Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi degressi sunt: satis visum, omittere insulam, et in proximo Campaniæ adspici. Eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Sejanum, cujus durior congressus, atque eo per ambitum et societate consiliorum parabatur. Satis constabat, auctam ei adro-

Pade: de quo accurate dicentem vide Mens. Altingium in Not. Batav. et Fris. ant. t. 1, p. 14. Ern.

Aram Clem. Sic ara adoptionis 1, 14.

Societate consiliorum. Per ambitum et societate consiliorum est familiaris ejus prensando et conscientia atque opera ad illa, quæ identidem machinabatur. Neque enim *consiliorum* vocabulo accipio tantum illam summam consiliorum omnium de invadendo imperio, sed quævis vel directo vel per cuniculos eo ducentia cœpta; immo et nonnulla huc proprie non tendentia, et in quibus odio interdum solummodo aut libidini, ut solent potentiæ impotentes, indulgebat. Sed Freinshemius, quomodo, inquit, societas consiliorum iniri potuit ante congressum? Quasi scelerum ministris et pretiosis emptoribus desint proxenetæ, pararii, sequestres, commendatores. Ne longius abeamus, Firmius Catus et Tiberius societatem coierunt perdendi Scribonii Libonis citra congressum 2, 28. Suetonius Othone 5, *Ac primo quinque speculatoribus*

gantiam, fœdum illud in propatulo servitium spectanti. Quippe Romæ sueti discursus; et magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi, campo aut litore jacentes, nullo discrimine, noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur: donec id quoque vetitum. Et revenere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam male alacres, quibus infaustæ amicitiæ gravis exitus imminebat.

LXXV. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat: nam is aviam Octaviam et per eam Augustum avunculum præferebat.

commissa est res: deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant. Et plenæ aulæ, immo vita omnis, mirificis inter absentes, ignotos antehac, aut etiam invisos, sociandorum consiliorum viis. Gron. Ryckius Freinshemii interpretationem præfert; Ernestus Gronovii.

Gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. Simile illud Ciceronis ad Div. 6, 14, *cum omnem illius conveniendi indignitatem pertulissem.* Ceterum est σύλληψις in his verbis, cum *perpetiebantur* proprie tantum τῷ *fastus* conveniat: cujus generis exempla jam supra notavimus. Ern.

Donec idque vetitum. Alii τὸ *que* explicant *quoque;* alii *quoque* corrigunt; quod probo. Centies *quoque* in *que* mutatum et adjunctum voci præcedenti, ut *hodieque* pro *hodie quoque*. Vid. Burm. ad Suet. Claud. 19, Tit. 1, inprimisque Drakenb. ad Liv. 5, 26. Recepi nunc, quia vulgatum non est bene latinum, hoc cuilibet in mentem veniat, fuisse dicendum. Ern. Sic et Muretus, Heinsius, etc.

Coram Cn. Domitio. Occurrit in numo à Panormitanis in hon. D. Augusti cuso ap. Vaill. NN. Col. t. 1, p. 39.

Aviam Octaviam. Quia filius L. Domitii ex Antonia majore. Antonia autem ex Octavia et M. Antonio sata. Avunculus ergo major illi Augustus. Est autem hic Domitius, qui pater principis Neronis. Lips.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER QUINTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. I. Liviæ Aug. mors et elogium. — II. Tiberius etiam mortuæ iniquus. — III. Sejani potentia crescit. Agrippina et Nero a principe adcusantur. — IV. In eos populi favor, — V. irato Tiberio. Triennii acta desunt.

VI. Sejanus defecta cupidine imperii pervertitur, — VII — IX. cum magna amicorum strage.

X. Pseudo-Drusum persequitur Poppæus Sabinus. — XI. Discordia consulum.

Hæc gesta annis circiter tribus.

C. RUBELLIO GEMINO, C. FUFIO GEMINO,
M. VINUCIO QUARTINO, C. CASSIO LONGINO,
TIBERIO CÆSARE V, L. ÆLIO SEJANO. COSS.

I. Rubellio et Fufio coss. quorum utrique Geminus cognomentum erat, Julia Augusta mortem obiit,

COMMENTARIUS.

Rubellio, et Fufio coss. Fufio bene editur pro *Fusio*, quod vett. edd. habent. Nulli tum *Fusii*, ut bene docent viri docti passim ad Ciceronem et alibi. Et sic habent etiam inscriptiones apud Fabrettum p. 217: et Murator ad a. 775. *C. Fufius Geminus, L. Rubellius Geminus.* Sic et Pagius in Crit. Bar. et Noris. in ep.

ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, et adoptione Liviorum Juliorumque, clarissimæ. Pri-

consul. Ern. Ad Dionem male provocat Ryckius. Coss: quippe seriem, quæ in cod. deest, libro 58 præmisit Leunclavius, Reimaro teste. — Kh. delendum monet *Quartino*. V. Mercerus ad 6, 15. Hic ita: Coss. simul L. Cassius Longinus et M. Vinicius, ordinarii: rursus C. Cassius J. C. et Quartinus suffecti. Sic Cujac. ad lib. 11, de Orig. juris. Errarunt Onuphrius et Sigon. qui Cassios illos confundunt. Ergo Quartinus hic delendum. Pomponius lib. 2, de Orig. jur. § 47. G. Cassius *Longinus* consul fuit cum *Quartino*, temp. Tib. Noris. in ep. Cos. legi vult cum *Surdino*. Sic apud Grut. p. 1807, ex fastis: L. Cassius Longinus, M. Vinicius Coss. Suffecti C. Cassius Longinus, L. Nævius Surdinus. Simul ergo pro C. Cassio lege L. Cassio. Cf. et Noris. l. c. et Pag. Crit. Baronii t. 1, p. 18.

Geminus. Burmannus ad Vellei. 2, 12, corrigit *Geminis:* adde Gronovium supra ad c. 28, ubi similiter pro *nomen utrique Vibius Serenus* volebat legi: *nomen utrisque Quintis Vibiis Serenis*, et ad Livium 1, 1. Elegans est correctio: ut ibi quoque dixi, quam in Livio amplecterer; sed Tacitus sic pluribus locis. Vid. 11, 4, unde nihil definire audeo. Ern.

Julia Augusta mortem obiit. De cujus vitæ annis dissensus est scriptorum. Plinius 14, 8, annos ei tribuit 82. *Julia,* inquit, *Augusta 82 annos vitæ Pucino retulit acceptos, non alio vino usa.* At Dio 58, 1: Ἐν τῷ αυτῷ χρόνῳ, ait, ἡ Λιουια μετήλλαξεν, ἕξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα. Sed labor, ut Plinium e Dione corrigendum censeam. Lips.

Liviorum Juliorumque. Duas ergo familias complexa per adoptionem Livia. Ipsa enim e Claudiis, unde et cognomen tenuit Drusillæ. Sed pater ejus insertus adoptione in Livios, quod hic Tacitus voluit dictum. Nec aliter accipies quod scriptum 6, 51, *Quamquam mater in Liviam et mox Juliam familiam adoptionibus transierit.* Non enim ipsa, sed pater; cui nomen apud Velleium 2, 75. Livius Drusus Claudianus. Vocat simpliciter Dio 44, 48, Livium Drusum; et, cum a Bruto stetisset, post pugnam Philippensem manus ait adtulisse sibi. Clara hæc e Suetonio Tib. 3: *Ex hac stirpe (Claudia) Tiberius Cæsar genus trahit, et quidem utrumque: paternum a Tiberio Nerone, maternum ab Ap. Pulchro: qui ambo Appii Cæci filii fuerunt. Insertus est et Liviorum familiæ, adoptato in eam materno avo.* Ad quæ verba tamen interpretes connivent. Lips. Sic et Ryckius ad 6, 51. Grævius ad Suet. l. c. Sed quod dicunt, adoptatum jam nata filia, id non necessarium statuere ob verba 6, 51, alias etiam nepote jam nato fac-

mum ei matrimonium et liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros pacta, in urbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an invitam; adeo properus, ut, ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed, sanguini Augusti, per conjunctionem Agrippinæ et Germanici adnexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor facilis, et cum artibus mariti, simulatione filii, bene composita. Funus ejus modicum, testamentum diu inritum fuit. Laudata est pro rostris a C. Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est.

II. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, « magnitudinem negotiorum » per literas excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam, imminuit, paucis admodum recep-

tam adoptionem dicendum foret. Nam et hic ap. Suetonium dicitur insertus Liviorum familiæ. Ern.

Sanguini Augusti. Nam Germanicus Druso ortus, Liviæ sanguis: Agrippina ex Julia, sanguis Augusti. Lips.

Mater impotens. Non videntur mihi interpretes cepisse mentem Taciti. Non enim ei *mater impotens*, indulgens juri materno in liberos, et id extendens, quod Romæ parvum aut nullum erat: sed indulgens στοργῇ et studio potentiæ filii, cui adversus domum mariti, et adversus rempublicam, et adversus nepotem ex modestiore filio, omni bono maloque modo favit ac servivit. Prorsus ut hic idem sit *mater impotens*, quod 1, 10, *gravis in rempublicam mater, gravis domui Cæsarum noverca.* Gron.

Uxor facilis. Vide Dionem 58, 2; Sueton. Aug. 71.

Diu inritum fuit. V. Suet. Tib. 50, 57. Ern.

tis, et addito, « ne cælestis religio decerneretur: sic ipsam maluisse. » Quin et parte ejusdem epistolæ increpuit « amicitias muliebres, » Fusium consulem oblique perstringens. Is gratia Augustæ floruerat, aptus adliciendis feminarum animis; dicax idem, et Tiberium acerbis facetiis inridere solitus, quarum apud præpotentes in longum memoria est.

III. Ceterum ex eo prærupta jam et urgens dominatio. Nam, incolumi Augusta, erat adhuc perfugium; quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. Tunc, velut frenis exsoluti, proruperunt: missæque in Agrippinam ac Neronem literæ,

Cælestis religio. Quam tamen postea ei tribuit Claudius, effigie ejus in templo Augusti consecrata, sacrisque, quæ vestales facerent, institutis: edicto etiam, ut per nomen ejus feminæ jurarent. Dio 60, 5, et Suet. Claud. 11. Exstant nummi, DIVVS. AVGVSTVS. PATER. caput radiatum, ara ante pedes: parte adversa S. P. Q. R. DIVÆ. IVLIÆ. AVGVSTI. FIL. carpentum, cui subjuncti duo muli. Nec dubito, quin consecrata hæc Julia habitu et nomine Junonis. Prudentius in Symm. 1, 251: *Adjecere sacrum, fieret quo Livia Juno, Non minus infamis thalami sortita cubile, Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.* Quamquam eo nomine adfecta a poetis etiam viva. Ovidius ex P. 3, 1, 145: *Cum tibi contigerit vultum Junonis adire.* Ut autem Livia habitu Junonis, sic Drusilla a Caio consecrata Veneris, cognomento Pantheæ. Auctor Dio 59, 11. Quo refero inscriptionem priscam (apud Grut. 59, 3), VENERI. CÆLESTI. AVGVSTÆ. SACR. NVMMIA. C. F. DORCAS. S. P. F. C. LIPS. Numum de quo Lipsius, dedere Occo, Golzius, alii. Eum ad Juliam, Augusti filiam, referendum putabat Reinesius Var. lect. 1, 21; ast in ep. 35, ad Rupertum, errorem agnovit. Harduinum quoque ad Plin. H. N. 7, 46, eo nomine reprehendit Eckel. in D. N. N. vet. vol. 6, pag. 158.

Prærupta et vergens. Ita reposui et intelligo, cadentem aut præcipitem: non ultra in statu. Vulgo *urgens*, quod sævum explicant, nescio quo exemplo. LIPS. Recte sane Pichena defendit *urgens*, i. e. sævior ac violentior: quod Tacitus voluit. Sed

quas pridem adlatas et cohibitas ab Augusta credidit vulgus. Haud enim multum post mortem ejus recitatæ sunt. Verba inerant quæsita asperitate : sed non arma, non rerum novarum studium; « amores juvenum, et impudicitiam » nepoti objectabat. In nurum ne id quidem confingere ausus, « adrogantiam oris et contumacem animum » incusavit, magno senatus pavore ac silentio : donec pauci, quis nulla ex honesto spes (et publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur), « ut referretur » postulavere, promptissimo Cotta Messallino, cum atroci sententia : sed aliis a primoribus, maximeque a magistratibus, trepidabatur : quippe Tiberius, etsi infense invectus, cetera ambigua reliquerat.

IV. Fuit in senatu Junius Rusticus, componendis patrum actis delectus a Cæsare, eoque meditationes ejus introspicere creditus : is, fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiæ dederat),

quærit Lipsius, quo exemplo? Satis est exemplorum, modo absit captio. *Urgens* est premens, gravis, onerosa, injusti jugi aut oneris. Qua re? nempe ob sævitiam et violentiam. Varro : *Qui pote plus, urget.* Justinus 22, 5 : *Nec enim moraturos in ejus obsidione hostes, cum sua urgeantur,* id est, vexentur, male habeantur, in periculo sint. Gron. Virgil. G. 1, 146, *duris urgens in rebus egestas.* Cic. Tusc. 3, 25, *opinio magni præsentis atque urgentis mali.* Ern.

Adlatas et cohibitas. Acidalius malebat *sed.* Vulgatum verum. Pluribus locis sic loquitur Tacitus, ut 6, 21, ubi similiter Acidalius et alii *sed* corrigunt : quæ loca omnia sic tentare non ausim. 11, 5, *quadringentis nummorum millibus Suillio datis, et cognita prævaricatione.* Ibid. 38, *nec ille quæsivit; poposcitque poculum.* 12, 30, *subjectis, dum adipiscerentur dominationis, multa caritate, et majore odio postquam adepti sunt.* Ern. — Adde 21, 2.

Cotta Mess. De hoc v. 6, 5.

Componendis patrum actis. Duplicia acta reperio, senatus populique. Acta senatus alio no-

seu prava sollertia, dum, imminentium oblitus, incerta pavet, inserere se dubitantibus, ac monere consules, « ne relationem inciperent: » disserebatque, « brevibus momentis summa verti posse, quandoque Germanis * titium pœnitentiæ senis. » Simul populus, effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumsistit curiam, festisque in Cæsarem ominibus, « falsas lite-

mine Commentarii senatus, Tacito 15, 74. Acta populi, alias diurna, alias publica. Lips.

Imminentium oblitus. Mala præsentia et pericula negligit præ futuris. Plus scilicet timebat ab heredibus, quos destinabat, quam a Tiberio. Lips. Mox, *brevibus momentis*, exquisite dictum. Aptius alias et usitatius est *levibus:* sed voluit etiam temporis rationem habere. Ern.

Monere. Acidal. volebat *movere.*

Dandumque interstitium. in Flor. *quandoque Germanicis stitium* (immo *titium*) *pœnitentiæ senis.* Posset elici : *dandumque Germanis interstitium* (sive placet *spatium*) *pœnitentiæ senis.* Suadebat iste, saltem vel Germanicorum memoriæ magnæ (Drusi avi, et filii, qui pater aut maritus horum), Germanicorum, inquam, memoriæ hoc largiendum, ut spatium esset pœnitentiæ senis. Posse enim illum ad bonam mentem redire, si tempus medium esset, nec jussio ejus statim patraretur. Sane aliquid de Germanicis fuit : etsi locus fortasse non plenus. Lips. Rhenanus emendavit *dandumque interstitium pœnit. s.* idque in textum receptum secuti sunt postea editores inde ab Aldo usque ad Ryckium et J. Gronovium : qui lectionem cod. MS. reposuerunt. Certe in hac emendatione male negligitur vox codicis *Germanicis.* Mihi probabile videtur Tacitum scripsisse : *dandumque in Germanicis spatium pœnitentiæ senis.* Volebat dicere, quia res pertineret ad Germanicos, non esse festinandum : quæ sententia huic valde loco convenit. Vid. suprà 4, 11. Germanicos non intelligo præcise filios Germanici junioris, ut Broterius videtur putasse, qui *in Germanis* ferri posse negat, sed, ut Lipsius, de familia Germanicorum. Ceterum in textum inferre non sum ausus. Lacuna post hæc apud Beroaldum, Alciatum et Ryckium; mihi nihil amplius deesse videtur. Broterius conjicit : *quandoque Germanici stirpem, ubi spatium pœnitentiæ senis, resurgere.* Ern.

Festisque in C. ominibus. Ursinus, P. Faber de Magg. Rom. c. 2, volebant *faustis.* Idemque placet Burmanno ad Ovid. M. 6, 448, ubi etiam videndus Heinsius, qui locum Lucani 3, 101,

ras, et principe invito exitium domui ejus intendi, » clamitat. Ita nihil triste illo die patratum: ferebantur etiam, sub nominibus consularium, fictæ in Sejanum sententiæ; exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum: unde illi ira violentior, et materies criminandi: « spretum dolorem principis ab senatu: descivisse populum: audiri jam et legi novas conciones, nova patrum consulta: quid reliquum, nisi ut caperent ferrum? et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent? »

V. Igitur Cæsar, repetitis adversum nepotem et nurum probris, increpitaque per edictum plebe, questus apud patres, « quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice foret: integra tamen sibi cuncta » postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus, non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed, « paratos ad ultionem, vi principis impediri » testarentur.

VI. * Quatuor et quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quis ob metum paucæ, plures adsuetudine, « * mihi pudorem aut Sejano invidiam adlaturum

quo ad vulgatum defendendum hic utuntur, corrigit, quod in editione sua secutus est Burmannus. Verum puto: atque sic etiam 12, ext. pro *festis vocibus* legendum *faustis*. Ern. Pichena tuetur *festis*.

Ab senatu. Distingue contra vulgus, *spretum dolorem principis ab senatu, descivisse populum*. Lips.

Quatuor et quadraginta orationes. Quæ præeunt, gesta sunt Fusio et Rubellio coss. initio anni: hæc autem C. Memmio Regulo et Fulcinio Trione. Ita interciderunt acta pleraque anni 782, acta omnia anni sequentis, quo coss. M. Vinucius et L. Cassius. Item hujus anni, quo ex kal. maii suffecti Tiberio et Sejano consules Regulus et Trio. Lips.

Mihi pudorem aut. Ἀποσπασμάτιον ex oratione cujuspiam

censui. » .... « versa est fortuna, et ille quidem, qui collegam et generum adsciverat, sibi ignoscit: ceteri, quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. * Miserius sit, ob amicitiam adcusari, an amicum adcusare, haud discreverim. * Non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber, et mihi ipsi probatus, antibo periculum. Vos obtestor, ne memoriam nostri per mœrorem, quam læti, retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt. »

VII. Tunc, singulos, ut cuique adsistere, adloqui, animus erat, retinens aut dimittens, partem diei absumpsit, multoque adhuc cœtu, et cunctis intrepidum vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio, quem sinu abdiderat, incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blæsum multa fœdaque incusavisset.

VIII. Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. Illum indices arguebant, « claustra ærarii, cui præfectus erat, et militarem pecuniam rebus

damnandi ob Sejanum, uti et sequens membrum. Lips. Permixtionem hic se hujus et sequentis libri detexisse putant Bipontini; huc trahenda scil. quæ 6, 40, leguntur. Blæsum certe fuisse socium ejus, qui heic locutus.

Generum. Latissimo sensu. V. ff. l. 136, de V. S. De cetero cf. 6, 8.

Non crudelitatem. Magni animi voces, vel abrupti, et similes a Vibio Virio prolatæ, quem Livius sua manu moriturum ita loqui facit, 26, 13: *Cruciatus contumeliasque, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte prætterquam honesta, etiam levi, possum.* Lips.

Tunc singulos. Quis iste? dignus erat quem nossemus, ob constantiam mortis. Lips.

P. Vitellio et Pomp. Sec. Vitellius prætorius vir erat; de Pomponio vide ad 11, 13. Ern.

novis obtulisse: » huic a Considio, prætura functo, objectabatur « Ælii Galli amicitia, qui, punito Sejano, in hortos Pomponii, quasi fidissimum ad subsidium, perfugisset. » Neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantia fuit, qui vades exstitere. Mox, crebris prolationibus, spem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito, per speciem studiorum, scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius, multa morum elegantia et ingenio inlustri, dum adversam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.

IX. Placitum posthac, « ut in reliquos Sejani liberos adverteretur; » vanescente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, « quod ob delictum, et quo traheretur? neque facturam ultra: » et, « posse se puerili verbere moneri. » Tradunt temporis ejus auctores, « quia, triumvirali

Velii Galli amicitia. Lege, *Ælii* cujus gentis cognomen Gallus. Lips.

In fratrum constantia. Suetonius Vit. 2, ita narrat, ut de uno fratre modo dicat. *Publius*, inquit, *post præturæ honorem, inter Sejani conscios arreptus, et fratri in custodiam datus scalpro librario venas incidit.... et obligari curarique se passus, in eadem custodia morbo periit.* Lips. Adde ad 6, 3.

Per speciem studiorum. Doctus enim fuit, et scripta reliquit. Tertull. de Anima c. 46. *In Vitellii commentariis conditum est.* Lips.

Filius. Natu minor. Major statim post patris supplicium quasi paternæ conspirationis socius necatus videtur.

Puella adeo nescia. Illa ipsa quæ sponsa Claudii filio; ut hic notat Dio 58, 11. Lips.

Verbere moneri. I. e. castigari, puniri. Sic *objurgari flagris* Sueton. Oth. 2. Ern.

Triumvirali supplicio adfici virginem. Triumviri, qui alias

supplicio adfici virginem, inauditum habebatur, a carnifice, laqueum juxta, compressam: exin, oblisis faucibus, id ætatis corpora in gemonias abjecta. »

X. Per idem tempus Asia atque Achaia exterritæ sunt, acri magis, quam diuturno rumore, « Drusum, Germanici filium, apud Cycladas insulas, mox in continenti visum: » et erat juvenis haud dispari ætate, quibusdam Cæsaris libertis, velut agnitus, per dolumque comitantibus. Adliciebantur ignari fama nominis, et promptis Græcorum animis ad

judices capitales, prorsus iidem Romæ, qui undecimviri Athenis. Munus eorum præesse carceri, punire damnatos: itemque cognoscere de furtis admissisque servorum, aut ejusmodi viliorum capitum ad Mæniam columnam. Quod idem in Atheniensibus fuisse, disco ex Suida. Ἕνδεκα, inquit, ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἐπιμελομένη τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κατακρίτων, ἐφ' ἣν ἀνήγοντο οἱ κλέπται καὶ οἱ ἀνδραποδισταί. Nec ambigo, quin Romanis exemplum inde. Alia de his habes apud Rævard. 2, 18. Var. et Fabrum Sem. 2, 6, quæ non recoquam ego. Sed, cur ait, inauditum virginem adfici triumvirali supplicio, id est, laqueo? Id quidem ita ceperim, quasi non simpliciter virginem dixerit, sed impubem investemque. Lex enim non tam virginitati ignotum cautumque voluit, quam ætati. Ita nec pueros interfici fas, nisi toga sumpta et relatos in viros. Hinc apud Dionem scriptum, a triumviris in proscriptione jussum puerum quemdam togam virilem sumere, ut scilicet jure posset interfici, 47, 6. Καὶ ἄλλα τε, ait, διὰ τοῦτο πολλὰ παρενομήθη, καὶ παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφήβους ἐσήγαγον, ἵν' ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ. Apuleius 2, apol. de puero præcoci malitia ed. Pric. p. 95: *Hoc magis noxius, quod cum venia perniciosus est: et nondum pœnæ, jam injuriæ sufficit.* Quam caussam et hic subesse arbitror, ut compressa devirginataque mulier videretur et plena annis. LIPS. De triumviris capital. cf. ff. 1, t. 2, 30.

Per idem tempus. Hic Ryckius Apicatæ fata periisse putat, et asteriscum ponit.

Drusum. De vero Druso v. 6, 23.

Libertis, velut agnitus comitantibus. Scribendum opinor, *velut agnitum;* ut pendeat a *comitantibus.* Nam intelligere, *velut agnitus esse a se,* in hoc positu durum est. ERN. Hoc maxime placet. Immo sic jam Lampugna-

nova et mira: « quippe elapsum custodia, pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam invasurum, » fingebant simul credebantque. Jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabatur, lætus præsentibus, et inanium spe; cum auditum id Poppæo Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, Achaiam quoque curabat. Igitur, quo vera, seu falsa anteiret, Toronæum Thermæumque sinum præfestinans, mox Eubœam, Ægæi maris insulam, et Pyræum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim, romanam coloniam, ingressus, ibi demum cognoscit, sollertius interrogatum « quisnam foret, » dixisse, « M. Silano genitum: » et, multis sectatorum dilapsis, adscen-

nus dedit e cod. suo Mirand. Muretus volebat: *per dolum comitantibus*. Acidalius: *per dolumque comitatus*.

Et inanium spe. I. e. inani spe. Vulgatum ferri posse arbitror. Ern. Freinsh. credebat legendum *immanium*.

Achaiam quoque curabat. Ex decreto illo 1, 76, 80, quo *Achaiam et Macedoniam onera deprecantes levari proconsulari imperio tradique Cæsari, placuit*. Lips.

Toronæum Thermæumque sinum. Sinus Toronæus, nunc *le golfe de Cassandre*, vel *le golfe d'Agiomama*, ita dictus ab urbe Torone, nunc *Toron*. Ab urbe Therme, *Salonique*, cognominatus est sinus Thermæus, nunc *le golfe de Salonique*. Brot.

Eubœam. Nunc *Négrepont*. Brot.

Piræum Piræum litus, nunc *Porto-Leone*. Brot.

Corinthiense litus. Nunc *le golfe de Corinthe*. Brot.

Ibi demum cognoscit. Locus inter mancos. Nec enim ubi, aut quomodo deprehensus fugitivus ille, narratum. Post *cognoscit* ergo ponenda nota. Et statim scribe, *interrogato*. Lips. Immo sanus locus in MS. cod. in ed. Beroaldi, ubi sic exhibetur, ut nunc post Pichenam editur. Irrepserat vitio operarum *dixit se*, in ed. Rhen. pr. Id secuti sunt Aldus, Gryphius, etc. Hinc difficultas, et emendandi conatus. In Basileensi Alciati quidem a. 1519, adhuc est *dixisse*. Ern.

M. Silano. De quo 2, 59; 6, 20.

disse navem, tanquam Italiam peteret : scripsitque hæc Tiberio. Neque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus.

XI. Exitu anni, diu aucta discordia consulum erupit. Nam Trio, facilis capessendis inimicitiis, et foro exercitus, « ut segnem Regulum ad opprimendos Sejani ministros, » oblique perstrinxerat. Ille, nisi lacesseretur, modestiæ retinens, non modo retulit collegam ; sed, « ut noxium conjurationis, » ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

Neque nos. At repererunt Zonaras 11, 3, et Dio 58, 25, qui missum eum ad Tiberium tradiderunt, Caligulæ nuptias Antii celebrantem.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. I. Tiberii fœdæ libidines. — II. In Sejani et Liviæ memoriam sævitur. Togonii adulationem princeps inridet, — III. Gallionis increpat et punit. Paconianus. — IV. Latiaris. Dissidium consulum sedat Maximus. — V. Cotta Messallinus adcusatus. — VI. Tiberii confessio. Tyrannorum occulta supplicia. — VII. Cæcilianus, Servæus, Thermus damnati. Delationes crebræ. — VIII. M. Terentius, ob Sejani amicitiam adcusatus, egregie et libere se defendit, et — IX. absolvitur. Vestilius se interimit. Plures gregatim adcusati.

X. L. Pisonis præfecti urbani mors et funus. — XI. Præfecturæ urbis origo et progressus. — XII. De sibyllinis carminibus consultatio. — XIII. Seditio Romæ ob gravitatem annonæ coercita. — XIV. Equites romani conjurationis crimine cadunt.

XV. Germanici filiæ L. Cassio et M. Vinicio locatæ. — XVI. Fœneratores adcusati. Repressæ usuræ. — XVII. Liberalitate Cæsaris fides refecta. — XVIII. Iterum adcusationes majestatis et — XIX. omnes societatis cum Sejano rei necati.

XX. C. Cæsar Claudiam ducit. Tiberii præsagium de Ser. Galba. — XXI. Ars chaldæa. Thrasyllus. — XXII. De fato dubitatio. — XXIII. Asinius Gallus obit. Mors Drusi

miseranda. — XXIV. In eum atrox Tiberii animus. — XXV. Agrippina perit inedia. — XXVI. Cocc. Nerva sponte vita decedit.—XXVII. Mors Ælii Lamiæ, Flacci Pomponii, M. Lepidi.

XXVIII. Phœnix in Ægypto visa. Super ea narrationes et judicia. —XXIX. Labeo sponte moritur, invidiam amoliente Tiberio. Scaurus damnationem anteit. — XXX. Varii cives urbe exacti. Gætulicus mira fiducia evadit.

XXXI. Parthis Artabanum amoturis et petentibus regem Tiberius dat Phrahatem et, — XXXII. hoc mortuo, Tiridatem destinat. Orienti Vitellium præficit. — XXXIII-XXXV. Parthos Armenii invadunt; hos Albani Hiberique Thessalis orti juvant. — XXXVI. Artabano in Scythiam profugo —XXXVII. Tiridates sufficitur. — XXXVIII. Romæ Tiberius sævire pergit.—XXXIX. Poppæus Sabinus obit.

XL. Mors Vibuleni Agrippæ, Tigranis, Æmiliæ Lepidæ. —XLI. Clitas Cappadoces, regi suo rebelles, reprimit Trebellius. — XLII. Tiridates insigne regium accipit, —XLIII. mox Procerum dissidio pellitur, — XLIV. Artabano restituto.

XLV. Grave incendium Romæ Tiberius liberalitate mitigat. Macro Caligulam captat. —XLVI. Tiberius de successore deliberat. Ejus præsagium de Caligula. Morbum dissimulat. —XLVII. Acutia damnatur. Albucilla impietatis in principem defertur. —XLVIII. Arruntius tædio temporum venas resolvit. —XLIX. Papinius se præcipitat. — L. Tiberius defectionem suam tegit, Chariclis medici astu compertam. Finit oppressus.—LI. Ejus varii casus et mors. Gesta hæc annis circiter sex,

CN. DOMITIO, M. FURIO CAMILLO;

SER. SULPICIO GALBA, L. CORNELIO SULLA;

PAULLO FABIO, L. VITELLIO;

C. CESTIO GALLO, M. SERVILIO RUFO;

Q. PLAUTIO, SEX. PAPINIO;

CN. ACERRONIO, C. PONTIO, COSS.

I. Cn. Domitius et Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Cæsar, tramisso quod Capreas et Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat, ambiguus an urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: et sæpe in propinqua degressus, aditis juxta Tiberim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut, more regio, pubem ingenuam stupris pollueret, nec formam tantum et decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat: tuncque

COMMENTARIUS.

Cn. Domitius. Initium sexti libri arbitrario hic jure constitui, non certo. Cui enim probes tantam vim rerum, quantam dixi, trienniique gesta uno libro cum sequentibus inclusa fuisse? Secrevi igitur, non quia liqueret mihi initium in his demum verbis faciundum; sed quia magnitudinem resque gestas æstimanti, ita videbatur, denique ut scires saltem, hunc vulgo quintum librum in duos esse tribuendum. Lips.

Camillus Scribon. Ex. h. l. Camillum hunc consulem ordinarium merito faciunt Pagius in Crit. Baron. ad h. a. et Norisius in Ep. Cons. t. 2, opp. p. 864, quem sequitur, motus inscriptione antiqua (ap. Grut. p. 1087.) Bimardus in Antiq. Thes. Cularonensibus c. 5, p. 95, t. 1. Inscr. Mur. Alii Fastorum concinnatores suffectum faciunt. Ern.

Juxta Tiberim hortis. Hortos Cæsaris accipio, de quibus Horat. sat. 1, 9, 18: *Trans Tiberim longe cubat is prope Cæsaris hortos.* Ii vicini Naumachiæ fuerunt, siquidem eadem de re Suetonius Tiber. 72: *Bis omnino toto secessus tempore Romam redire conatus, semel triremi usque ad proximos naumachiæ hortos subvectus est, disposita statione per ripas Tiberis, quæ obviam prodeuntes submoveret.* Vide iis de hortis et Sueton. Julio 83. Lips.

Saxa rursum et solitudinem maris. Capreas insulam ita vocat, ubi non sic ut in continenti ab hominibus frequentari Cæsar potuit. Work.

primum ignota ante vocabula reperta sunt, sellariorum et spintriarum, ex fœditate loci ac multiplici patientia: præpositique servi, qui quærerent, pertraherent, dona in promptos, minas adversus abnuentes; et, si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi libita, velut in captos, exercebant.

II. At Romæ, principio anni, quasi recens cognitis Liviæ flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur, in effigies quoque ac memoriam ejus, et « bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur: » tanquam referret. Scipiones hæc et Silani et Cassii, iisdem ferme aut paullum immutatis verbis, adseveratione multa censebant: cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat, « deligere senatores, ex quis viginti, sorte ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem ejus defenderent: » crediderat nimirum epistolæ, « subsidio sibi alterum

Sellariorum et spintriarum. Vide, si lubet, Suet. Tiber. 43, et Turnebum 5, 1. Qui tamen non satis explicant cur sellarii dicti a fœditate loci. Sed ego non violo te, Pudor. Lips. V. Interpretes ad Suet. l. c. Ern. *Sellariolas popinas* habet Martialis ep. 5, 71. Cf. et Lamprid. in Heliog. 5.

Tum retulere Scipiones. Stigmatias locus non frustra. Desunt enim quædam. Vel hoc argumento, quod retulisse Scipiones dicit. At relatio consulum erat, censio tantum senatorum. Possit, si forte, legi *ut in fiscum cogerentur; coss. retulere. Scipiones hæc, et Silani et Cassii*, etc. sed ut rectum sit, non sanatum vulnus. Lips. Sed postea, cognita lectione codicis MS. unici *tam referret Scipiones*, quam Beroaldus mutavit in *tum retulere*, correxit *tanquam referret* in Dispunct. not. Mirand. codicis: quam emendationem Pichena in textum recte recepit. *Vere Lipsius et Pichena*, addit Grono-

ex consulibus » poscentis, « ut tutus a Capreis urbem peteret. » Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit gratis benevolentiæ patrum: « sed quos omitti posse? quos deligi? semperne eosdem? an subinde alios? et honoribus perfunctos, an juvenes? privatos, an e magistratibus? quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiæ gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. » Hæc adversus Togonium, verbis moderans: neque ultra abolitionem sententiæ suadere.

III. At Junium Gallionem, qui censuerat, « ut prætoriani, actis stipendiis, jus apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, » violenter increpuit; velut coram rogitans, « quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par esset: reperisse prorsus, quod D. Augustus non providerit. An potius discordiam et seditionem a satellite Sejani quæsitam? qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpen-

vius, *ceteri nugantur*. Eas nugas commemorare non est necesse. Ern. *Tanq. referret:* scilicet ineptias a senatoribus prolatas sic Tacitus irridet.

Gratis. Sic MS. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus : Aldus *grateis*, alii *gratias*. Illud post Jac. Gronovium restituimus. Ern.

Neque ultra abolitionem sententiæ suadere. Hoc est, nihil aliud præter sententiæ abolitionem, suasit : nec eo ulterius progressus est, ut recte Pichena. Ern.

Jun. Gallionem. Senecæ fratrem. Cf. 15, 73.

In quatuordecim ordinibus sedendi. Tanquam equites essent. Caussam sententia sumpsit a primipilaribus, qui, functi militia, equites censebantur. Simile voluit in prætorianis. Vide me in Milit. lib. 2, Dial. 8. Lips.

Quos neque dicta imperatoris. Hæret sententia, fortasse explicanda, si legas : *dicta non imperatoris :* negatione inserta. Lips. Sed post delendam vocem *imperatoris* censuit, quod etiam vi-

dum militiæ morem propelleret. » Hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus : et, quia incusabatur facile toleraturus exsilium, delecta Lesbo, insula nobili et amœna, retrahitur in urbem, custoditurque domibus magis-

sum Grotio. Rhenano (Heinsio, Ryckio) aliisque placet *neque dicta nisi imperatoris :* in his etiam Groslotio, qui tamen alterum præfert. Ern. Acidal. *edicta.*

Delecta Lesbo. Qui simpliciter relegabantur, habebant arbitrium insulæ. V. l. 7, D. de interd. et releg.

Custoditurque domibus magistratuum. Præter carcerem et custodiam militarem, custodia alia duplex : apud magistratus, et apud vades. Apud magistratus, cum reus consuli, prætori, ædili (interdum et senatori, etiam non e magistratu), committebatur, quod non nisi in reis illustrioribus usurpatum, eaque custodia libera dicta. Sallustius in Catil. 47 : *Senatus decrevit, uti abdicato magistratu Lentulus itemque ceteri in liberis custodiis haberentur. Itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Ceparius Cn. Terentio senatori traduntur.* Cicero in Bruto 96 : *Domi teneamus eam septam liberali custodia.* Quasi si alia illa servilis. Jul. Firmicus : *In custodia quandoque, sed libera exponetur.* Et sane hæc libera, digniorum tantum et plerumque senatorum. Hieronymus contra Vigilantium : *Sint ergo non tetro aliquo carcere, sed amœna et libera custodia, tanquam patres quidam ordinis senatorii.* Dio optime 58, 3, de Asinio Gallo : qui hanc custodiam φυλαχὴν ἄδεσμον vocat, id est liberam et sine vinclis ; additque, πρός τε γὰρ τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἐτηρεῖτο, ἔξω τῆς τοῦ Τιβερίου ἀρχῆς. Τότε γὰρ πρὸς τῶν στρατηγῶν ἐφυλάχθη, ἵνα μὴ φύγῃ, οὐ μὰ Δί, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ τελευτήσῃ. Sidonius ep. 1, 7, de Arvando : *In Capitolio custodiebatur a Flavio Asellio hospite, comite sacrarum largitionum.* Custodia apud vades, cum eorum periculo fidejussoribus reus tradebatur. Tacitus 5, 8 : *Nec aliud periclitantibus auxilii, quam in constantia fratrum fuit, qui vades exstitere.* Clariusque de eadem re Suetonius Vitell. 2 : *Publius post præturæ honorem inter Sejani conscios arreptus, et in custodiam fratri datus.* Ulpianus l. 1, de custod. reorum : *De custodia reorum æstimare proconsul solet, utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, an fidejussoribus committenda.* Symmachus l. 1, Epist. *Statui, ut Felix vadibus, qui Fulgentio non essent cogniti, traderetur.* Lips.

tratuum. Iisdem literis Cæsar Sextium Paconianum, prætorium, perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectumque a Sejano cujus ope dolus C. Cæsari pararetur. Quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia: et summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

IV. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, adcusator ac reus juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, ut retuli, præcipuus olim circumveniendi Titii Sabini, et tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, « cur, mutua adcusatione intenta, nunc silerent? metum prorsus et noxiam conscientiæ pro fœdere haberi: at non patribus reticenda, quæ audivissent. » Regulus, « manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum: » Trio « æmulationem inter collegas, et, si qua discordes jecissent, melius oblitterari, » respondit. Urgente Agrippa, Sanquinius Maximus, e consulari-

Sestium Paconianum. Sextius Paconianus scribitur infra: *Nec dispares Trebellieni Rufi et Sextii Paconiani exitus.* Lips.

Per idem odia. Emendo, *concepta pridem.* Lips. Sic etiam Faernus et Pichena. Salinerium, *per idem* explicantem, *iisdem de caussis,* nugari, vere judicat Gron. Ern.

Adcusator ac reus, juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Ursinus *præbebant:* nec improbo. *Præbebantur* tamen propius accedit ad vulgatam: nec inelegans est epexegesis.

Ut retuli. 4, 68.

Intenta. Pichena volebat *intentata;* sed ipse deiu sanum vulgatum judicavit ut supra *intenta pericula.*

Noxiam conscientiæ pro fœdere haberi. Noxia conscientiæ puto. Vide nos ad 1, 40, et 11, 22, *alii noxæ conscientiam*, ut Muretus; et forte rectius.

Sanquinius maximus. Verius, ut grandiori litera notes, *Sanqui-*

bus, oravit senatum, « ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent : sufficere ipsum statuendis remediis. » Sic Regulo salus et Trioni dilatio exitii quæsita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, et ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens, inlustribus viris perniciem, inter ganeam ac stupra, meditabatur.

V. Exin Cotta Messallinus, sævissimæ cujusque sententiæ auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque : Caiam, Cæsarem, quasi incestæ virilitatis, et, cum die natali Augustæ

nius Maximus, ut sit ejus gentis cognomen. Nam maximum ævo inter consulares fuisse, non placet, nec verum est. Consul enim suffectus demum fuit ante annos quatuor a. U. 781. Præfectum urbis eum fuisse comperior sub Caio, ex Dionis corruptis verbis, 59, 13 : Τριάκοντα δὲ δὴ ἡμέρας ἦρξε (Caius videlicet), καίτοι Λουκίῳ Ἀπρωνίῳ τῷ συνάρχοντι ἓξ μῆνας ἐπιτρέψας, καὶ αὐτὸν Σαουΐνιος Μάξιμος πολιαρχῶν διεδέξατο : scribe, Σαγκίνιος, et hunc cape, qui tunc præf. urbi et secundum consul. Præfuit et inferiori Germaniæ, ex Tacito 11, 18, *Chauci nulla dissensione domi, et morte Sanquinii alacres.* Lips. Mox *quæsita* v. 4, 68. Ern. Reimarus restituit Σαγκουΐνιος. Cf. c. 7, et 11, 18.

Inter ganeam ac stupra. Sic MS. cod. pro quo, errore operarum, apud Alciatum *ganeum :* quod secuti sunt omnes, usque ad Pichenam, qui vetus restituit. Ern. Cf. 3, 52.

Quasi incestæ virilitatis. Constabit sententia jocusque, *incertæ virilitatis.* Atque ita scribe : sic alibi : *Abdus ademptæ virilitatis.* Notat autem, Caligulam quasi ambigue virum, quique, ut Suetonius ait l. c., pudicitiæ neque suæ neque alienæ pepercerit. Infra c. 9, *sive composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, sive facto habita fides.* Locus aliquis in verbis, quasi dicas, androgynum eum fuisse, ἀμφοτέραν Ἀφροδίτην τηρώμενον. Lips. Querneus in Egreg. c. 12, explicat e Suetonii verbis : *pudicitiæ neque suæ, nec alienæ pepercerat :* ut sit virilitas incesto contaminata stupro. Ern. Bipont. conjiciebant *infestæ virilitatis,* ut in utraque voce ambiguitas esset, detorsioni obnoxia. Dein vero vulgatum *incestæ* retinent eo sensu, ut non Cottæ id dictum, sed per

inter sacerdotes epularetur,* novendialem eam cœ-

arguentium calumniam sic detortum credant. Broterius quoque nil mutandum censet vel ob id, quod a Suet. 24, *Drusillam vitiasse* scribitur *prætextatus adhuc.*

Die natali Augustæ. Immo vero, *Augusti.* Liviæ quidem natalem post mortem ejus epulo ludisve celebratum, non invenio. Nec vero Tiberius, alias haud pronus in matrem, id permiserit: cum etiam minores quosdam honores, a senatu ei decretos, vetuerit abrogaritque. Dionem vide 60, 5, ubi de iis, quæ Liviæ decreta: verbum nullum de natali. At de Augusti certum est: cujus vitalis dies annuis ludis epulisque celeber. Repete ea, quæ scripsi de Augustalibus ludis ad 1, 15. Lips. Recepit in textum Pichena. Verum puto: etsi non ignoro, etiam vivæ natalem celebrari potuisse, ut Sejani ap. Dionem 58, 2. Ern.

Inter sacerdotes epularetur. Observa ergo, illo die epulum fuisse, et, ut apparet, per collegia. Dio auctor, senatores tunc convivatos in Capitolio 54, 26, τὰ γενέθλια, inquit, τοῦ Αὐγούστου ὁ Ἴουλος, ὁ τοῦ Ἀντωνίου παῖς, στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομίᾳ καὶ σφαγαῖς θηρίων ἑώρτασε· καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὴν βουλὴν, κατὰ δόγμα αὐτῆς εἱστίασεν. Videtur idem scriptor hoc convivium extendere ad vulgus etiam hominum ib. 30, καὶ αὐτὸν, διά τε ταῦτα καὶ διὰ τἄλλα, ἀνδριάσι τε ἐκ συντελείας ἐτίμησαν, καὶ τῷ, τοῖς τε ἀγύνοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις καὶ συνθεᾶσθαι τοῖς ἄλλοις, καὶ συνδειπνεῖν ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ, δοῦναι. Lips.

Novendialem eam cœnam. Caussam joci paullo altius petendum. Mortuis, ritu romano, non ante diem nonum parentabatur. Tunc iis justa, ludi, epulæ, inscriptio, et funeri finis. Donatus Phorm. 1, 1, 6, *In nuptiis septimus dies instaurationem voti habet, ut in funere nonus, quo parentalia concluduntur.* Poetæ alludunt. Ut Virgil. Æn. 5, 64, *Præterea, si nona diem mortalibus almum Aurora extulerit.* Ut Statius in Archemori funere Theb. 6, 238, *Roscida jam novies cælo dimiserat astra Lucifer.* Et ab ea mente Justinianus in Novella quadam scribit, *in nonum diem fieri* μνήμας *defunctorum.* Glossæ: *Novemdialia,* Ἔνvατα ἐπὶ νεκροῦ ἀγόμενα. Augustinus in Genesim, 1, Q. 182: *Nescio utrum inveniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dies, quod apud Latinos novemdial appellant.* Nono ergo illo die, præter alia, cœna funebris epulæque. Jul. Obsequens 112: *In sacro novemdiali cœna, Deæ posita, a cane adesa, antequam delibaretur,* etsi ambigo, an id ad sacrum novemdiale referendum; quod solitum fieri (instituit Tullius rex, de quo Livius abunde 1, 31) post lapidum imbrem. Tertull. de Testim. animæ c. 4: *Vocas securos mortuos, si quando*

nam » dixisse: querensque de potentia M. Lepidi ac

extra portam cum obsoniis et mattiis (aliquid Suidas in Μελιτοῦττα), *tibi potius parentans, ad busta recedis, aut a bustis dilutior redis.* Idem de Resurr. carnis c. 1: *At ego magis ridebo vulgus tunc quoque, cum ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit: iisdem ignibus et promerens et offendens.* Eam vocat Apuleius cœnam feralem c. 4. Florid. *Procul igitur faces abigerent, procul ignes amolirentur, cœnam feralem a tumulo ad mensam referrent.* Et Juvenalis 5, 84... *dimidio constrictus gammarus ovo Ponitur, exigua feralis cœna patella.* Ubi nota ova (quia adhiberi ad lustrationem solita) videri in ejusmodi cœnis tralaticia fuisse, uti lentem et salem: ἃ νομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα, καὶ προτίθενται τοῖς νέκυσιν, ait in Crasso Plutarchus c. 36, t. 1, p. 555. Licet in Appiani Parth. eadem narrantis, φακοὺς καὶ μάζαν, lentem et libum. Sane certos quosdam cibos proprios fuisse huic mortuali cœnæ, docet etiam Xiphil. in Domit. 67, 9, ubi de simulato illo sepulcrali epulo: Καὶ μετὰ τοῦτο πάνθ' ὅσαπερ ἐν τοῖς ἐναγίσμασι καθαγίζεται, καὶ ἐκείνοις μέλανα ἐν σκεύεσιν ὁμοίως προσηνέχθη. Hanc cœnam silicernium vocatam, docent Nonius, Festus, et Tertull. Apolog. 13: *Quo differt ab epulo Jovis silicernium? a simpuvio obba? ab aruspice pollinctor?* Hunc morem transisse ad christianos, etiam Augustinus narrat, et leviter excusat 8, 27, de Civit. Dei. *Quicunque,* inquit, *epulas suas eo* (ad sepulchra martyrum) *deferunt: quod quidem a christianis melioribus non fit, et in plerisque terris nulla est talis consuetudo: tamen quicumque id faciunt, eas cum apposuerint, orant, et auferunt ut vescantur.* Et 6, 2. Confess. de matre sua: *Cum ad memorias sanctorum, sicut in Africa solet, pultes et panem et merum attulisset.* Addit mox, vetitum ab Ambrosio, *quod illa parentalia superstitioni gentilium essent simillima.* Paullini locum huic rei subtexo, in Felicis Natali 9... *ignoscenda tamen puto talia, parvis Gaudia quæ ducunt epulis, quia mentibus error Irrepit rudibus: nec tantæ conscia culpæ Simplicitas pietate cadit, male credula sanctos Perfusis halante mero gaudere sepulchris.* Ubi rusticulos suos in Italia excusat, quod usi vel abusi per simplicitatem veteri gentilium more, ad sepulchrum ipsum D. Felicis. Legam *pietate caret.* Ad eas ergo novemdiales epulas hic allusum, et cum natalis Augusti celebraretur, dies lætus auctorque vitæ, videri sibi Cotta ferales potius eas epulas dixit: sive quia ille natus exitii caussa multis (sic Heinsius): sive quia ante novem forte dies, multi a Tiberio animadversi interfectique. Quod placet: et mirum, ni exciderit is jocus (verior liberiorque, quam ut Cottam deceat) post stragem Sejani.

L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, « illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus. » Neque cuncta a primoribus civitatis revincebatur : iisque instantibus, ad imperatorem provocavit. Nec multo post literæ adferuntur, quibus, in modum defensionis, repetito « inter se atque Cottam amicitiæ principio crebrisque ejus officiis » commemoratis, « ne verba prave detorta, neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur, » postulavit.

Non absimile Plauti illud Aulul. 2, 4, 45, *Cocus ille nundinalis est, in nonum diem solet ire coctum*. Id est, feralis novemdialisque, et qui mortuis tantum parat in cœnam, ut præit nobis bene Festus. Lips. Crollio videtur Cotta natalitiam Augustæ post Tiberii secessum proxime celebratam dixisse *novemdialem*, quod ab eo tempore *Augustæ*, imperii ante sociæ et æmulæ, potentia videri poterat intermortua. Cf. 4, 57. Broterius cum Huetio putat, hæc dicta esse viva, sed morti proxima, Livia. Gruterus taciturnum fuisse convivium volebat ob metum ex multiplici cæde ortum.

Querensque de potentia. Sic bene ex MS. restituit Pichena, pro vulgato *querentemque*. Sed, quod inde colligit, legendum e conjectura Lipsii *dixisset*, et mox *addidisset;* idque in textum recipit : in eo fugit illum ratio. *Querens* pendet ab *arguitur*. Ern.

M. Lepidi. Manii, ut sæpe. Lips. Immo *Marci*, ut supra ostensum ad 1, 13; 3, 35. Ern. Sic et cod. MS.

Neque cuncta a primoribus. Vere puto correxisse Pichenam, Berneccerum, *eaque cuncta*. J. Gronovii ratio : *illos quidem senatus : me autem ? tuebitur Tiberiolus meus me. Quæ cuncta*, etc., multis modis displicet. Dixisset opinor : *me autem quis ?* deinde in responsione Tiberioli nomen primo loco posuisset, et omisisset τὸ *me*, etc. Ern. Prorsus adsentior Bipontinis, servandam lectionem receptam. Quia scil. non in cunctis revictus erat, ideo ad Cæsarem provocare potuit. Ceterum cod. habet *cuncta*. In editis legitur *cunctatus*, *contatius*.

Convivales fabulæ. Sunt ipsi sermones quicunque, inter convivium facti. Sueton. Aug. 70, *cœna ejus in fabulis fuit*, sc. hominum, vulgi : in sermonibus vulgi versata est. Ern.

In crimen duceretur. Sallust. Jug. c. 85, *in conscientiam du-*

VI. Insigne visum est earum Cæsaris literarum initium. Nam his verbis exorsus est: « Quid scribam vobis, P. C., aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deæque pejus perdant, quam perire me quotidie sentio, si scio. » Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus et ictus; quando, ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas fateretur.

VII. Tum, facta patribus potestate statuendi de « Cæciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, » placitum, « eandem pœnam inrogari, quam in Aruseium et Sanquinium, adcusatores L. Arruntii: » quo non aliud honorificentius Cottæ evenit; qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis æquabatur. Quintus Servæus posthac et

ceret. Wopk. Cf. infra 11, 34.

Quid scribam. Eadem habet Suet. Tib. 67.

Quomodo. Cod. *quando.* Pichena.

Perire me. Sic cod. Male ergo recentiores id *me* omittunt. Gron.

Præstantissimus sapientiæ. Credo, Socrati hoc elogium, et jure, tribuit. Apud Platonem sane de Rep. 9, p. 579.

Firmare solitus. Muret. *Adfirmare.* Frustra. Vide ad 3, 35. Iterum sic dixit infra c. 50. Ern. Sic et c. 28, et H. 2, 5. Wopk.

Aruseium. Reinesius malebat *Aruleium* in c. 40, quæ conjectura huc quoque pertinet. Id nomen occurrit ap. Grut. p. 961, 6. Ern.

Sanctissimis Arruntii artibus. De eo dixi supra ad 1, 13; 3, 11; at de accusatione ejus, nihil in libris qui nunc sunt. Lips. De morte ejus v. c. 48.

Q. Servæus posthac. Acidalius

Minutius Thermus inducti: Servæus, prætura functus et quondam Germanici comes; Minutius, equestri loco, modeste habita Sejani amicitia: unde illis major miseratio. Contra Tiberius, « præcipuos ad scelera » increpans, admonuit C. Cestium patrem, « dicere senatui, quæ sibi scripsisset: » suscepitque Cestius adcusationem: quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos a conjunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum: perinde, in foro, in convivio, quaqua de re locuti, incusabantur, ut quis prævenire et reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine et contactu. Sed Minutius et Servæus damnati indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Julius Africanus e Santonis, gal-

malebat *post hæc*. V. ad 3, 62, ubi corrigebat *post hos*. Ern.

C. Cæstium patrem. Duo ergo Cestii Romæ, pater filiusque? Non inveni. Fuit, qui Cæstium Pium vellet legi, quia frequens declamatoris ejus Senecæ mentio. Mihi, si quid mutandum, placeat, *Cæstium prætorem*: potuitque objici error ex notis. Cæstius quidem prætor fuit, ille ipse, uti divino, de quo Romæ inscriptio: C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO. PR. TR. PL. VII. VIR. EPVLONUM. Itaque apparet scribendum *Cestius*, litera spreta, quoniam et in nummis L. CESTIVS. Lips. Conjectura Lipsii, ut demonstrat Ryckius, refellitur ex eo, quod huic Cestio apud Dionem 58, 25, cognomen Galli, fuitque consul cum M. Servilio infra c. 31. Ern.

Quid repens. Sic MS. et edd. Sed jam Jucundus Veronensis in apographo correxit *recens*. Ern. Cf. H. 4, 25.

Destinare properat. Non abjecerim, *poterat*. Lips. Sic etiam Muretus, vel *properabat*. Ern. Heins. *properarat*.

Contactu. In ed. Oberl. *contractu*. Forsan errore operarum. N. E.

Indicibus accessere. Id est, servati sunt: quia indicium professi. Ita supra c. 3: *Summum supplicium decernebatur, nisi indicium professus foret*. Lips.

E Santonis. Santoni, vel San-

lica civitate, Seius Quadratus: originem non reperi. Neque sum ignarus, a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et pœnas, dum copia fatiscunt, aut, quæ ipsis nimia et mœsta fuerant, ne pari tædio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis incelebrata.

VIII. Nam ea tempestate, qua Sejani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques romanus M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: « Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat, agnoscere crimen, quam abnuere. Sed, utcunque casura res est, fatebor, et fuisse me Sejano amicum, et, ut essem, expetisse, et, postquam adeptus eram, lætatum. Videram collegam patris regendis prætoriis cohortibus; mox urbis et militiæ munia simul obeuntem. Illius propinqui et adfines honoribus augebantur: ut quisque Sejano intimus, ita ad Cæsaris amicitiam validus: contra, quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur; nec quemquam exemplo adsumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. Non enim Sejanum Vulsiniensem, sed Claudiæ et Juliæ domus par-

tones, nunc *la Saintonge et le pays d'Aunis*. Brot.

Originem. Ant. Augustinus, teste Ursino, in citato vet. codice reperit *cujus originem*.

Amplecti. Heinsius conjicit *palam amplecti*.

Fatebor et fuisse me. Tota hæc Terentii oratio, ut et caussa, simillima est illi Amyntæ apud Curtium 7, 1. (Sic et Philotæ ib. 6, 10.) Lips.

Sordibus conflictabantur. Respicit ad sordes reorum. Sensus igitur est: aut metuebant perpetuo accusationes, aut ab accusatoribus vexabantur. Ern.

Novissimi consilii. Nempe de Tiberio tollendo, quod Tiberio patefactum per Antoniam, Ger-

tem, quas adfinitate occupaverat, tuum, Cæsar, generum, tui consulatus socium, tua officia in re publica capessentem, colebamus. Non est nostrum æstimare, quem supra ceteros et quibus de caussis extollas. Tibi summum rerum judicium dii dedere: nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro, quæ coram habentur, cui ex te opes, honores, quis plurima juvandi nocendive potentia: quæ Sejano fuisse, nemo negaverit. Abditos principis sensus, et si quid occultius parat, exquirere, inlicitum, anceps: nec ideo adsequare. Ne, P. C., ultimum Sejani diem, sed sedecim annos cogitaveritis. Etiam Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hæc defensio et promiscua dabitur? immo justis terminis dividatur: insidiæ in rem publicam, consilia cædis adversum imperatorem puniantur; de amicitia et officiis idem finis et te, Cæsar, et nos absolverit.»

manici matrem. Joseph. Ant. Jud. 18, 6, v. Ryckius ad h. l. Conjurationis hujus mentio infra c. 14, et alibi. Ern.

Claudiæ et Juliæ. Claudiæ per filiam, Juliæ per se: quia Liviam duxerat Germanici sororem. Lips. Sed utrumque destinatum tantum fuit. Sejanus Liviam ducere voluerat 4, 39, et ducturus credebatur: Sejani filia destinata Claudii filio, auctore Dione 58, 11. Mox *Tiberii gener* dicitur, ob opinionem destinatæ ipsi Liviæ. Ceterum in MS. et editione Beroaldi est *et Claudiæ et Juliæ*, sine *sed*: quod defendit Jac. Gronovius. Et exstant sane alia hujus generis loca. Ern. Crollius legit *at*.

Satrium atque Pomponium. *Satrius* est ille, qui Cremutium accusavit 4, 34. *Pomponium* puto, *Quintum* prænomine, qui *moribus inquies*, ait noster infra c. 18, hæc et talia *factitari a se prætendebat, ut periculis Pomponii Secundi fratris mederetur*: de quo 5, 8. Lips. Hunc Satrium Ryckius putat conscium conjurationis fuisse, et Antoniæ dixisse, unde *conjurationis index* dicatur

IX. Constantia orationis, et, quia repertus erat qui efferret, quæ omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores ejus, additis quæ ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii literæ in Sex. Vestilium, prætorium, quem, Druso fratri percarum, in cohortem suam transtulerat. Caussa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem, ut impudicum, sive ficto habita fides. Atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas: precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul ac Sabino Calvisio, majestatis postulantur, et Vinicianus Pollioni patri adjiciebatur, clari genus, et quidam summis honoribus. Contremuerantque patres: nam quotus quisque adfinitatis aut amicitiæ tot inlustrium virorum expers erat? ni Celsus, urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Cæsar Pollionis ac Viniciani Scaurique caussam, ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

infra c. 47. Eodem ex numero Pomponium putabimus. Ern.

Seu composuerat. Forsan ab auctore scriptum erat, *quod composuerat.* Ad H. 1, 18, *seu* est pro *seu quod.* Hoc loco autem durior est illa dicendi ratio. Worm.

Annius Pollio. Est ille, qui postea in Neronem conjuravit, amicorum ejus præcipuus. 15, 56. Lips.

Vicinianus. Lego, *Vinicianus*, auctore Dione 60, 15, qui hunc Annium Vinicianum conjurasse in Claudium cum Scriboniano adserit. Lips. Sic et MS. Est ergo in Beroaldi ed. error vel scriptoris, vel operarum, quem Alciatus et ceteri secuti sunt. Ern.

X. Ne feminæ quidem exsortes periculi. Qua occupandæ rei publicæ argui non poterant, « ob lacrimas » incusabantur : necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Hæc apud senatum : nec secus apud principem Vescularius Atticus ac Julius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium Rhodum secuti, et apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius : Marino participe, Sejanus Curtium Atticum oppresserat. Quo lætius acceptum, sua exempla in consultores recidisse. Per idem tempus

Qua occupandæ reip. Muretus corrigit *quia*. Pichena probat. Recte. Huetius corr. *quæ*. Ern. *Qua* pro *quatenus*, Heinsius. Pichena quoque τὸ *qua* non improbat.

Fufii Gemini. Qui ante consul 5, 1, 2. Lips.

Vescularius Atticus. Sic. MS. et edd. vett. *Flaccus*, quod est in ed. J. F. Gronovii, est ex correctione Pichenæ, quia 2, 28, bis Flaccus dicitur. Potuit duplex cognomen habere, ut videtur Ryckio. Nec id rarum illis temporibus. Ern. Groslotius in Syll. Burm. t. 1, p. 349, putat, id cognomen *Attici* ex sequentis *Curtii* cognomine huc tractum, et aut delendum aut in *Flaccus* esse mutandum.

Rhodum secuti. Forte : *e vetustissimis familiarium Rhodum secutis.* Gron.

Curtium Atticum. Equitem r. ex illustribus, qui Tiberio comes Capreas, supra 4, 58. Lips.

Sua exempla. Phædrus 1, 26: *Sua quisque exempla debet æquo animo pati.* Ern. — Sic et Livius 7, 38; 29, 27; Ovid. Am. 1, 4, 46; Seneca Herc. fur. 735. Cf. Gron. ad 13, 16. Wopk.

Per idem tempus. Quid ergo Josepho, 18, 6, 10. Zonaræque in mentem venit, vivum eum facere Tiberio jam defuncto? Nec enim alium habeo, de quo possint illa intellegi : *a Caio binas epistolas missas, unam ad senatum de Tiberii morte et suo imperio ; alteram ad Pisonem præf. urbis, qua jubebat Agrippam e castris transferri in priscas suas ædes.* An imposuit Syro celebritas nominis Pisonis, et per Syrum (nam ab illo hausit) Græco? An alius aliquis Piso tunc præfectus? quod non reperi. Huic quidem Pisoni Ælius Lamia suffectus est, de quo Dio 58, 19 : Τόν τε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν.... Καὶ Λούκιον ἀντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν πρόπαλαι τῇ

L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiæ sponte auctor, et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi: ætas ad octogesimum annum processit: decus triumphale in Thracia meruerat: sed præcipua ex eo gloria, quod præfectus urbis recens continuam potestatem, et insolentia parendi graviorem, mire temperavit.

XI. Namque antea, profectis domo regibus, ac

στρατιᾷ προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. Scribe Λαμίαν. Ridiculus interpres, qui vertit *Lucium ei quæstorem suffecit*, inductus puerili errato. Sed ille ipse paullo post obiit, ut habes mox in nostro: et successit Lentulus Cossus. Disco ex Seneca epist. 84 (83): *L. Piso urbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, majorem partem noctis in convivio exigebat, usque in horam sextam fere dormiebat: hoc erat ejus matutinum. Officium tamen suum, quo tutela urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic et D. Augustus dedit secreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: et Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe et suspecta relinqueret et invisa. Puto, quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis præfectum, virum gravem, moderatum, sed mersum vino et madentem.* Lego ex libro MS. *ebrius ex quo semel factus est, fuit.* Id est, post unam illam ebrietatem (quæ tam bene cesserat, et cujus pretium præfecturam ipsam habebat, ut Plinius scribit 14, 28, et Suet. Tib. 42), semper placuit ei esse ebrium. Jacet alioqui sententia, nec a me erigi potest. Lips. De dissensu Taciti et Josephi, et iis, quæ hic de Josepho Lipsius dicit, alio loco dicetur commodius. Neque enim Tacito illustrando profuerit ista disputatio. Ern. Zonaras perperam hic allegatus videtur.

L. Piso Pontifex. Nescio, an ex notis error, scribendumque, *Piso P. U.* id esset, præfectus urbi. Lips. Sic etiam Muretus et alii. Recte. Ern.

Censorium fuisse memoravi. Non quidem in his libris, qui exstant. Tamen intelligi vult L. Pisonem socerum C. Cæsaris, qui censor cum Appio Claudio a. U. 704, quo ipso anno, ut ratio ætatis Tacito constet (ait enim vixisse octoginta annos) natus fuisse debuit hic Piso. Lips.

In Thracia meruerat. Velleius 2, 98: *Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus ejus gentis nationibus in arma accensis, L. Piso-*

mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui jus redderet ac subitis mederetur. Feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos. Dein consules mandabant: duratque simulacrum, quotiens ob ferias latinas præficitur, qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mæcenatem, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox, rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sum-

nis, quem hodieque diligentissimum atque lenissimum securitatis urbanæ custodem habemus, virtus compressit. Vide et Dionem 54, 34. Lips.

Feruntque ab Romulo Dentrem Romulium. Quia ap. Liv. 10, 1, *M. Livius Denter* occurrit, conjiciunt nonnulli hic *Livium* pro *Romulium* legendum: quasi necessario ille Livianus Denter e posteris illius primi præfecti: et non genti quoque Romuliæ sive Romuleiæ usitatum cognomen esse potuerit. Ern. In nonnullis istis sunt Muretus, Ursinus.

Numam Marcium. Est pater Anci Marcii, regis Numæ Pompilii gener, quocum prænomen Sabinum Numa commune habuit. Ejus mentio ap. Liv. 1, 20, ubi pontifex a Pompilio creatus dicitur: ad q. l. v. Sigonius. Vid. de hoc Numa Marcio Spanhem. de Us. et Pr. N. Diss. 10, t. 2, p. 19, 20, ubi recte repudiat Merceri conjecturam *Numæ nepotem Marcium*, quod et placuerat Reinesio Inscr. Class. V. n. 2. Ern. Intellige: quam et improbarat Reinesius.

Sp. Lucretium. Livius 1, 59. Ern.

Ferias lat. V. de his 4, 36.

Cilnium Mæcenatem. Non ut receptum est, *Cillinium*. Cilnius enim gentile nomen patris hujus et altoris Musarum. Cui domus prisca Arretium, ut olim ex Livio 10, 3, docui (v. Lect. Antiq. 1, 22), et adde Silii versus hujusce rei 7, 29: *Cilnius Arreti Tyrrhenis ortus in oris Clarum nomen erat.* Etsi ibi quoque vulgo, *Cilinus*. Nam Silius, ut solet, historiam exornat flore hominum sui superiorisque ævi. Præfecit autem Romæ Italiæque Mæcenatem Augustus per bellum Siculum. Consule Dionem 49, 16, in actis anni 718. Lips. Adde de gente Cilnia Demsterum in Etruria regali 2, 54, quem cum aliis

psit e consularibus, qui coerceret servitia et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat: primusque Messalla Corvinus eam potestatem, et paucos intra dies finem, accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta ætate, egregie toleravit. Dein Piso, viginti per annos pariter probatus, publico funere, ex decreto senatus, celebratus est.

laudat Drakenb. ad Livium l. c. ubi etiam de varietate MMS. in hoc nomine. Ern.

Coerceret servitia. Circumscribit potestatem præfecturæ, quæ tamen aucta. Suadeo, legas Dion. in Orat. Mæcenatis 52, 21. Lips.

Primusque Messalla Corvinus. Tradit idem Eusebius Chronico: *Messalla Corvinus*, inquit, *primus præfectus urbis factus, sexto die magistratu se abdicavit, incivilem potestatem esse contestans.* At Dio 54, 6, in actis a. 733, ita narrat, ut M. Agrippam primum faciat præfectum urbi, cui mox a. 738, c. 19. Taurum sufficit, hujus Corvini nulla mentione. Lips.

Finem. Heins. emendare studebat; *sed finiens*, vel *finitam.* Non opus.

Taurus Statilius. De hoc vide Ryckium ad 2, 1.

Viginti per annos probatus. Ligat me nodus. Quid? viginti per annos præfectus Piso? Fuerit ergo necesse est ab a. U. 765. Nam ab eo die in hoc tempus viginti ipsi anni. Atqui Augustus tunc vixit, imperavitque. Quomodo ergo verum, quod Plinius Suetoniusque consensu tradiderunt, a principe Tiberio Pisonem factum præf. urbis, propter bidui assiduam compotationem? Illius verba sunt l. 14: *Eaque commendatione* (ebrietatis scilicet) *credidere L. Pisonem urbis Romæ curæ ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum jam principem.* Nota ea, *apud ipsum jam principem.* Suet. 42: *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco et L. Pisone, noctem* (dissentit Plinius, qui ait duas noctes) *continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit.* Ait diserte *postea princeps.* Atqui vel ab initio principatus Tiberii ad hunc diem Pisonianæ mortis anni duntaxat 17. Sed hoc amplius ex Suetonio colliges, factum Pisonem præfectum, sub idem tempus, quo Pomponius Syriæ prætor. Ille autem Syriæ non ante annum 773, præponi potuit (Mœsiam

XII. Relatum inde ad patres a Quinctiliano, tribuno plebei, « de libro Sibyllæ, » quem Caninius Gallus quindecimvirum « recipi inter ceteros ejusdem vatis, et ea de re senatusconsultum, » postulaverat: quo per discessionem facto, misit literas Cæsar modice tribunum increpans, « ignarum antiqui moris ob juventam. » Gallo exprobrabat « quod scientiæ cerimoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut adsolet, lecto per magistros æstimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. » Simul commonefecit: « quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret. » Quod a majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Ery-

enim provinciam administrabat a. 772, uti ex Taciti 2, 66, clarum): non ergo tot annos Piso præfectus urbi. His rationibus cogor, ut in Tacito restituam, *Piso decem per annos;* quia Pomponium Syriæ præfuisse ante a. 75, non probabile. Sit ergo hic error ex notis geminatis. LIPS. Sic censet etiam Norisius ad Cen. Pis. Diss. 2, 16, 12. Sed Pagius Crit. Bar. t. 1, p. 7, defendit vulgatum, non bene, ut docui ad Suet. Tib. 42, ubi pluribus de h. l. actum. Summa redit huc, ut suspicarer, hic scriptum fuisse XV, et inde factum XX. Nam X et V sæpe in libris scriptis permutantur. Altera ratio, quam ibi proposui, ut numerus certus pro incerto dictus sit, probatur Jac. Gronovio et Broterio. ERN.

Lecto per magistros. Magistri sunt sacerdotum. Valerius 1, 1, 9: *A patre suo collegii Saliorum magistro jussus.* Plinius 28, 3, *quindecimvirum collegii magister.* In lapide (ap. Grut. p. 313, 3): ORDO. SACERDOTVM. MAGISTRO. SVO. Et Sueton. Calig. 22, Domit. 4. Capitolinus in Ant. Phil. 4: *Fuit in eo sacerdotio et vates et præsul et magister.* LIPS.

Sanxisse Augustum. Pete e Suetonio 31, in Aug. LIPS.

Neque h. pr. liceret. Arbitror, legendum *neve*, quod interdum in libris cum *neque* permutatur. ERN.

Sociali bello. Quid ais? Socia-

thris, per Africam etiam ac Siciliam et Italicas colonias, carminibus Sibyllæ, una seu plures fuere, datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subjicitur.

XIII. Iisdem consulibus, gravitate annonæ juxta seditionem ventum: multaque, et plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem. Quis commotus, incusavit magistratus patresque, « quod non publica auctoritate populum coercuissent : » addiditque, « quibus e provinciis, et quanto majorem, quam Augustus, rei frumentariæ copiam advectaret. » Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, prisca severitate: neque segnius consules edixere: silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

XIV. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, equites romani, cecidere conjurationis crimine. Ex

li sive Italico bello Capitolium flagravit? Non alios, sed te, in te advoco qui scribis Hist. 3, 72, *Capitolium flagrasse L. Scipione, C. Norbano coss.* a. U. 671. Atqui tunc jamdiu positum sociale bellum. Tullius tibi adsit, a memoriæ vitio non excuset. *Civili bello* scripsisse omnino te ex historia oportuit. Lips.

Erythris. Erythræ, urbs maritima Ioniæ, nunc *Erythri*, prope Chium insulam. Brot.

Notioni quindec. Verbum proprium in hac re, v. ad 3, 59. Ern.

Gravitate annonæ. Vid. ad 11, 4. Ern.

Neque segnius. Forte, *sequius.* Lips. Similiter locum Sallust. B. Jug. 75, extr. *nihilo segnius bellum parare*, tentat Cortius, et vult legi *sequius* pro *secus*, *secius*, quocum in libris permutatur. Vide quos ibi laudat Cortius et Davis. et Oudendorp. ad Cæs. B. C. 2, 7, etc. Ut credam, multis locis *segnius* irrepsisse pro *secius*, propter scripturam veterem *sequius :* tamen h. l. non concedam. Respondet enim *neque segnius* præcedentibus *prisca severitate :*

quis Geminius prodigentia opum ac mollitia vitæ amicus Sejano; nihil ad serium. Et Julius Celsus, tribunus, in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tanquam, desperatis rebus romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. Sane is repertus apud fretum Siciliæ retractusque per centurionem, nullas probabiles caussas longinquæ peregrinationis adferebat. Mansit tamen incolumis, oblivione magis, quam clementia.

XV. Servio Galba, L. Sulla coss. diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, L. Cassium, M. Vinicium

non ita commode *secius* vel *secus*. Ern. I. e. minus acriter, minus sedulo, ut 11, 15. Cf. Arutzenius ad Victorem in Cæsar. 40, 20. Wopk.

Sanus repertus. Quasi dicat, illuc tantum itare solitos ægros? Suspecta lectio. Mercero placebat *sane is*. Lips. Et aliis pluribus. Recte receptum est a viris doctis in textum. Ern.

Fretum Siciliæ. Nunc *le Phare de Messine*.

Ser. Galba, L. Sulla. Duobus simul prænominibus usum quamquam privatum Romæ temporibus istis, nedum gentem, putare est βεκκεσελην ίζειν et nostros mores miscere antiquis. Galbam autem non simul Lucium et Servium vocatum, sed *mutato prænomine*, cum Servius a patre appellatus esset, adoptatum a noverca *pro Servio Lucium usque ad tempus imperii*, dein rursus omisso Lucio Servium *usurpasse* prænomen, testis Suetonius. Gron. Hæc opposita sunt F. Ursino, qui ad h. l. produxerat eburneæ tesseræ inscriptionem *L. Sulp. L. Sulla*, de qua v. etiam dicta ad Suet. Galb. 4, eamque cum Tacito sic conciliaverat, ut Sulpiciam gentem duobus simul prænominibus usam diceret : quod sane probari non potest. Ceterum, cum Galba prænomine *Lucii* usque ad imperium usus sit, clarum est, in fastis consularibus scriptum esse debuisse *L. Galba*, ut in tessera. Ern. Cf. Murat. t. 1, p. 303.

L. Cassium. Ita recte, estque ille qui consul cum M. Vinicio Quartino fuit a. U. 783. Nam Suetonius diserte notat, Drusillam collocatam L. Cassio Longino consulari. Pomponius de Origine juris manum adiit viris magnis (Onufrio in Fastis et Ant.

legit. Vinicio oppidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat: mitis ingenio, et comptæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus, facilitate sæpius quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Juliam, Germanico genitas, conjungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore juvenum: dein, redditis absentiæ caussis admodum vagis, flexit ad graviora et offensiones ob rem publicam cœptas, « utque Macro præfectus, tribunorumque et centurionum pauci secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, » petivit; factoque large, et sine præscriptione generis aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit, deviis plerumque itineribus ambigens patriam et declinans.

Augustino de Fam. Rom.), qui scribenti credunt, C. Cassium Longinum illum, qui jurisconsultus, consulem fuisse cum Quartino Tiberii temporibus. Atque censent, hunc ipsum esse, qui progener Cæsari nunc factus. Mihi cautio est, ne temere credam homini, etiam alias fallaci. Erras. Vid. de hoc C. Cassio, 16, 7. Lips. Pomponius defenditur a Mercero ad h. l. et Cujacio ad D. 1, t. 2, de Orig. juris, et aliis. Sed hoc nihil ad nos. V. Rupertus et Reinesius in Epistolis p. 140, 160, 199, et Ryckius ad h. l. Ern.

Calibus ortus. Hic est M. ille Vinicius (placet aliis Vinucius scribi, etsi Dio semper Οὐϊνίκιος), ad quem historiam suam Velleius misit, cuique indecore et serviliter blanditur. Produxit vitam ad Claudium, et a Messalina, quia pudorem servavit, interfectus. Habes in Dione 60, 27. Pater ejus Publius, consul a. U. 755. Avus Marcus a. 735. Lips. *Calibus*, Pichena sic restituit; prius legebatur *Callibus.*—*Cales*, nunc *Calvi*, urbs Mediterranea *Campaniæ.*

Admodum vagis. Nescio, an melius, *vanis;* ut caussas dicat futiles levesque. Tamen non male, *vagis :* quasi alienis et parum certis. Lips.

Ambigens patriam. Beato pla-

XVI. Interea magna vis adcusatorum in eos inrupit, qui pecunias fœnore auctitabant, adversum legem dictatoris Cæsaris, qua « de modo credendi possidendique intra Italiam » cavetur ; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi fœnebre malum, et seditionum discordiarumque creberrima caussa : eoque cohibebatur, antiquis quoque et minus corruptis moribus.

cuit, *ambiens.* Vulgatam tueri videtur, quod supra scriptum : *Campaniam prælegebat, ambiguus an urbem intraret;* ni suspecta esset dictionis novitas. Lips. *Ambiens* etiam Ferretus. Sed *ambigens* verum puto. Ern.

Adversum legem Cæsaris. Suggerit eam legem aperte, quod sciam, solus Dio 41, 38: Ἐπειδή τε συχνοὶ πολλὰ χρήματά τε ἔχειν καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτειν ἐλέγοντο, ἀπηγόρευσε μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι. Et alludunt alii scriptores, ut Sueton. Tiber. 49, dum scribit quosdam damnatos, *quibus nihil aliud sit objectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent.* Partem, scilicet, majorem quam pro lege. In qua Suetonii vera sententia eruenda scholiastæ sunt frustra. Reliquum pecuniæ conferri Cæsar voluit in agros. Lips. Non credo locum Dionis huc pertinere. Nam, si quis sequentia legat, reperiet, Cæsarem præfinisse modum, non credendæ, sed domi habendæ pecuniæ, non modo in numis, sed etiam in supellectili aurea et argentea : voluisse ea lege efficere, ut hoc plures cogerentur credere pecunias, nec eas comprimerent, in arcaque haberent, neve copia pecuniæ paratæ esset materia rerum novarum, quo spectare etiam locum Suetonii Tib. 49, diximus ad illum locum. Lipsium tamen secutus est in notula ad Dionis locum J. A. Fabricius. Ceterum non dubito, legem hic innui Treboniam, qua fidem publicam constituit, et, ut ei in posterum caveretur, rem omnem fenebrem et pecuniariam. Nam Dio 58, 21, vocat hanc Cæsaris legem περὶ τῶν συμβολαίων. Id interpres latinus vertit : *de contractibus.* Male. Verte : *de pecuniis creditis ;* quas ita vocari, multis locis planum est. Vid. Gesnerum et Reizium ad Luciani Asinum init. ubi aliquis dicitur peregre abiisse propter πατρικὸν συμβόλαιον, *ad exigendam syngrapham*, pecuniam, quam pater alicui credidisset, ut ille Tiresias ap. Callimachum H. in Cererem v. 78, τέλθος ἀπαιτήσων. Hic igi

Nam primo duodecim tabulis sanctum, « ne quis unciario fœnore amplius exerceret, » cum antea ex libidine locupletium agitaretur; dein rogatione tribunicia ad semuncias redacta; postremo vetita versura: multisque plebis scitis obviam itum fraudibus, quæ totiens repressæ, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus prætor, cui ea quæstio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum: trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a principe petivere: et, concedente, annus in posterum sexque menses dati, quis, secundum jussa legis, rationes familiares quisque componerent.

tur locus Dionis huc pertinet. Ern. In Callimacho Erysichthon est, de quo sermo, Triopæ filius. — Cf. Dioni Cæs. Bell. Civ. 3, 1.

Duodecim tabulis sanctum. At eam sanctionem Livius ad M. Duillium trib. pl. refert post 12, tabulas aliquot annis. 7, 16, *C. Marcio, Cn. Manlio COSS., de unciario fœnore a M. Duellio tribuno pl. rogatio est perlata: et plebs aliquando eam cupidius scivit, accepitque.* Lips. Crediderim neglectam, ut alias sæpe, instauratam et severius sancitam nova lege. Ern.

Unciario fœnore. H. e. ne quis in centum asses plus menstrui fœnoris exigeret, quam unciam, h. e. unum assem pro centenis in annum. Ita recte explicant Muretus ad h. l. Sigonius ad Livium, Salmas. de Modo usurar. p. 291. J. Fr. Gronovius in Antexegesi priore de centesimis usuris et fœnore unciario, p. 63, sqq. Ern.

Dein rogatione tribunicia. Decem annis post illam Duellii. Livius 7, 27: *T. Manlio Torquato, C. Plautio COSS. semunciarium tantum ex unciario fœnus factum.* Lips. V. Salmas. l. c. Ern.

Postremo vetita versura. Id est, sublatum omne fœnus: quod ambigue Livius 7, 42, posuit in actis anni 412, quinto anno post semunciam constitutam. Magis cum Tacito adfirmat Appianus B. C. 1, 54. Lips. Similiter *versuram* explicat Salmas. l. c. p. 292, late. Adde Gronovium in Antexegesi poster. p. 162, nempe esse mutuum, quod sub fœnore sumatur: unde frustra tentarunt quidam (ut Acidalius) rescribere *usura.* Ceterum Salmasius non dubitat, talem legem latam, sed

XVII. Hinc inopia rei numariæ, commoto simul omnium ære alieno; et quia, tot damnatis, bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel ærario adtinebatur: ad hoc senatus præscripserat,« duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret.» Sed creditores in solidum adpellabant: nec decorum adpellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio et preces: dein strepere prætoris tribunal: eaque, quæ remedio quæsita, venditio et emptio, in contrarium mutari; quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obæratior, ægrius distrahebant; multique fortunis provolvebantur: eversio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat: donec tulit opem Cæsar, disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cavisset. Sic refecta fides, et paullatim privati quoque creditores reperti: neque emptio agrorum exer-

statim neglectam. Nempe nemo erat, qui crederet gratis: unde sua sponte lex irrita facta. Ern.

Commoto ære..... alieno. Id est, dum creditor quisque pecuniam creditam repetit eodem tempore, ut mox tradit Tacitus. Ern.

Duas quisque fœnoris partes. Sueton. Tiber. cap. 48. Simile quod Plinius epist. 6, 19, de senatu sui ævi: *Patrimonii tertiam partem conferre jussit in ea, quæ solo continerentur.* Capitolinus de M. Antonino 11: *Jussit, ut senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent.* Lips

Ægrius distrahebant. Quia emptores, necessitate vendendi cognita, simulabant, sibi non opus agris, et alia similia, ut fit, ut quam minimo pretio emerent. Ern.

Famam præceps dabat. Hic quoque (Muret. Acidal.) inculcatum eunt *in.* Vid. ad 4, 62. Ern. Et apud alios, Auson. Mosella 271. Ammianum 29, 1. Aur. Victor. 12 et 35. Wopk.

Millies sestertio. [Gallic. monet. 19,214,839 franc. 51 cent.]

cita ad formam senatusconsulti; acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

XVIII. Dein redeunt priores metus, postulato majestatis Considio Proculo: qui, nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam, pariterque damnatus interfectusque. Et sorori ejus Sanciæ aqua atque igni interdictum, adcusante Q. Pomponio: is moribus inquies, « hæc et hujuscemodi a se factitari » prætendebat, « ut, parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi, fratris, mederetur. » Etiam in Pompeiam Macrinam exsilium statuitur, cujus maritum Argolicum, socerum Laconem, e primoribus Achæorum, Cæsar adflixerat. Pater quoque inlustris eques romanus, ac frater prætorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere: datum erat crimini, « quod Theophanen Mitylenæum, proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani cælestes honores græca adulatio tribuerat. »

XIX. Post quos Sex. Marius, Hispaniarum ditissimus, defertur « incestasse filiam » et saxo Tarpeio dejicitur: ac, ne dubium haberetur magnitudinem

Pomponii Sec. Vide 5, 8.

Inlustris eques. Vid. ad 11, 4.

Theophanen Mitylenæum proavum. Horum avus fuit M. Pompeius Theophanes, Asiæ procurator, Tiberio ex intimis amicis. Strabo 13, p. 617. Lips. De Theophane vide e Cicerone congesta in Clave; Burm. ad Vellei. 2, 18, et Ryckium ad h. l. qui de suspicione Freinsh. ad 1, 72, *avum* legendum putat: nam Theophanis filium fuisse Pomponium illum ap. Strabonem, hujus hos duos. Si Strabo non fallit, verum est. Ern. *Theophanem*, sic cod.

Sex. Marius. Ex ea gente quoque in numis Calagurritanis occurrit duumvir apud Vaill. in NN. Col. sub Augusto.

Magnitudinem pecuniæ malo

pecuniæ malo vertisse, aurarias ejus, quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit: inritatusque suppliciis, cunctos, qui carcere adtinebantur adcusati societatis cum Sejano, necari jubet. Jacuit immensa strages: omnis sexus, omnis ætas: inlustres, ignobiles, dispersi, aut aggerati: neque propinquis aut amicis adsistere, inlacrimare, ne visere quidem diutius, dabatur; sed circumjecti custodes, et in mærorem cujusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquam, non contingere. Interciderat sortis humanæ commercium vi metus: quantumque sævitia glisceret, miseratio arcebatur.

XX. Sub idem tempus C. Cæsar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, conju-

vertisse. De qua vide Dionem 58, 22, et de hac historia tota. Nescio, an hic idem ille Marius, qui ante annos aliquot postulatus. 4, 36. *Drusum, auspicandi gratia tribunal ingressum, adiit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium.* Lips.

Aurariasque ejus. Pro *etiam aurarias* accipit Salinerius, et Heinsius ad Vellei. 1, 8, 2, neque tentandum fuisse a Faerno, qui *argentarias ejus* legebat, contendit. Neque tamen persuadet, neque J. Gronovio, neque mihi. Aut delendum τὸ *que* puto, aut legendum *quoque*. Vid. ad 4, 74. Id lenius puto, quam J. Gronovii conjecturam: *magnitudinem pecuniæ malo vertisse aurariasque eas, quamquam.* Ern. Id *que* abundare, vix dubium; delevi. Sic jam Muretus et Acidalius. De aurariis Hispaniæ v. Plin. 33, 21.

Jacuit immensa strages. Sueton. 61: *Viginti uno die abjecti, tractique, inter eos pueri et feminæ.* Lipsius corruptum numerum dicit, et substituendum putat mille.

Aggerati. Sic Pichena e cod. prius erat *aggregati* in nonnullis editionibus.

Diutius. Displicet hoc Heinsio, qui legendum conjicit *tutis* pro *tuto.*

Vi metus. Lipsius, *vi, metu.* Quod etiam Freinsh. placebat. Ern.

gio accepit; immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum rupta voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. Unde mox scitum Passieni, oratoris, dictum percrebuit: « Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse. » Non omiserim præsagium Tiberii, de Ser. Galba, tum consule: quem accitum, et diversis sermonibus pertentatum, postremo græcis verbis in hanc sententiam adlocutus, « et tu, Galba, quandoque degustabis imperium, » seram ac

Immanem animum, etc. Adde Sueton. Calig. 10. Ern.

Qualem diem. Corrupte. Videntur verba huc tralata ex pagina sequenti: *quem tum annum, qualem diem haberet.* Vertranius conatur, *qualem die Tiberius.* Hoc sensu, Caligula talem habitum induebat, qualem Tiberius quoque die induisset. Conjectura, quam ego non emerim sestertio numo. Lips. Dixi Observ. 1, 2, non modo nihil hic esse mendi, sed et verba exquisita. *Qualem diem induisset:* id est, qualem animum vultumque quoquo die sumpsisset vel gessisset Tiberius, talem et ipse induens ac præ se ferens. Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν, etc. Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι. Gron. Rectissime, etsi inest aliquid duri. *Habitum* de vultus atque oris specie dici, notum est, et supra jam vidimus. Huetius corrigebat *qualem in diem*, quod etiam Broterius recepit in textum, intellecto *habitum.* Ern. Aliquando suspicabar, *diem* ex voce præcedente natum. Verum haud dubie in verbo *induisset* e sequentibus intelligendum *habitum*, ut 4, 12. Bene hoc vidit Heinsius, qui *de die*, et Barthius, qui *in diem* rescribebat, quod veritati magis propinquum. Wopk. Acidal. volebat: *vultu, qualem T. induisset.* Bencius in Syll. Burm. t. 1, p. 76, *qualem idem:* quod nemo, credo, probaverit.

Præsagium Tiberii. Pugnat Suetonius, qui non Tiberio sed Augusto præsagium hoc tribuit; nec de consule Galba, sed puero. Lege eum cap. 4. A Tacito stant Josephus 18, 6, et Dio 57, 19. Lips. Quid si dicamus, Tacitum duplex præsagium Augusti et Tiberii confudisse? nam verba *seram ac brevem potentiam significans*, non conveniunt satis verbis: *tu quandoque degustabis imperium.* Ern.

Et tu Galba. Hoc de consule Tiberius: at Suetonius de puero refert, *Augustum apprehensa ejus buccula dixisse*, καὶ σὺ τέκ-

brevem potentiam significans, scientia Chaldæorum artis, cujus apiscendæ otium apud Rhodum, magistrum Thrasyllum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus.

XXI. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. Is literarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) præibat eum cujus artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subjectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasyllus, iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, imperium ipsi, et futura sollerter patefaciens, interrogatur, « an suam quoque genitalem horam comperisset : quem tum annum, qualem diem haberet? » Ille, positus siderum ac spatia dimensus, hærere primo, dein pavescere, et, quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, « ambiguum sibi ac prope ultimum

νον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παραγεύσῃ. Quæ sunt ipsa, quæ hic Tiberio adscribuntur : quod idem cum nostro et Dio facit. Ita censeat aliquis, Suetonium vel alios auctores secutum vel memoriola lapsum : et si potuit uterque diverso tempore prædixisse, sed itane verbis iisdem? Lips. Apud Suetonium ex melioribus libb. jam legitur παρατρώξῃ. Gron.

Thrasyllum. Qui etiam de re medica libros composuisse videtur, laudante Plinio plus uno loco. Pete fuse hæc a Dione 55, 11. Lips.

Super negotio consultaret. MS. codex *super ta negotio.* unde, *super tali negotio,* vel, *super eo negotio*, scil. præscientiæ conjecit Pichena. *Tali* probo. *Consultaret* int. aliquem, scientiam illam professum. Sic Plin. Pan. 76, *consultare aves.* Ern.

Pavescere. MS. *pavescente*, unde J. Gronovius conjicit *pavescens.* Non displicet. Ern.

Quantum introspiceret. Acida-

discrimen instare. » Tum complexus eum Tiberius, « præscium periculorum et incolumem fore, » gratatur; quæque dixerat, oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet.

XXII. Sed mihi, hæc ac talia audienti, in incerto judicium est, fatone res mortalium et necessitate immutabili, an forte volvantur. Quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos reperies; ac multis insitam opinionem, « non initia nostri, non finem, non denique homines diis curæ, ideo creberrime et tristia in bonos et læta apud deteriores esse. » Contra alii, « fatum quidem congruere rebus » putant, « sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium caussarum: ac tamen electionem vitæ » nobis relinquunt; « quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem: neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos, qui conflictari adversis videantur, beatos, ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos; si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera

lius volebat *quanto*, sed non opus. Cf. H. 2, 99; Livius 32, 5; Val. Fl. 1, 741. Work.

Præscium periculorum et incolumem. Acidalius, *præscium periculorum, sed incolumem* conjicit, ut supra 5, 3. Intellige ex *gratatur*, dicit, aperit. Ern. *Et* sæpe adversativam significationem habet, nec sollicitandum in locis seq. 1, 13; 5, 3; 11, 23; 13, 22; H. 2, 46; 3, 19. Work.

Creberrima et tristia. Freinsh. non dubitat legendum esse, *creberrime tristia,* deleto *et*. J. Gronov. suspicatur *creberrima tristia.* Illud melius puto, sed ut *et* servetur, et deinde *et læta* scribatur. Ern. Cod. habet *creberrima et tristia.* [*Creberrima* pro *creberrime*. Sæpissime, præsertim apud poetas, adjectivus pro adverbio usurpatur, cum neutro genere et plurali numero.]

Prospera utantur. Ἀρχαϊκῶς, ut alia. Catonem et Plautum, etc., sic dixisse, lexica docent. Ern.

inconsulte utantur. » Ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin « primo cujusque ortu ventura destinentur: sed quædam secus, quam dicta sint, cadere, fallaciis ignara dicentium: ita corrumpi fidem artis, cujus clara documenta et antiqua ætas et nostra tulerit. » Quippe a filio ejusdem Thrasylli prædictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim.

XXIII. Iisdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium: sponte, vel necessitate, incertum habebatur: consultusque Cæsar, « an sepeliri sineret, » non erubuit permittere, ultroque incusare « casus, qui reum abstulissent, antequam coram convinceretur. » Scilicet, medio triennio defuerat tempus subeundi judi-

Plurimis mortalium non eximitur. Sic MS. Beroaldus. Rhenanus primus dedit *eximi*, incuria operarum, ut puto: non enim video, quid inducere ad corrigendum potuerit, cum *eximitur* desiderent antecedentia. Hinc venit in Aldi, aliasque edd. *Eximitur* restituit Pichena, et ita irritas fecit conjecturas interpretum. *Eximi* defendit J. F. Gronov. Obs. 2, 14, ut dictum pro *eximi non potest*. Mox *et antiqua ætas et n.* MS. Beroaldus; *et* prius, post Beroaldum et Alciatum, neglectum, restituit idem. Ern.—Heinsio placet *eximatur*.

Fidem artis. Cui ipse Tacitus parum fidit. V. H. 1, 22.

Et antiqua ætas. Illud *et* ex cod. restituit Pichena.

In tempore memorabitur. Non est in libris, qui supersunt, id vaticinium; ne in Suetonio quidem. Lips. Sed apud Xiphil. 61, 2, ubi narrat, astrologum quemdam prædixisse, Neronem et imperaturum et matrem interfecturum. Ern.

Asinii Galli mors. Quem eodem die et convivam Tiberii fuisse, et eo subornante damnatum, narrat Dio 58, 3, in actis anni 783. Est ille, qui filius Pollionis Asinii librum edidit, quo patrem Ciceroni comparavit: cui rescripsit imp. Claudius. V. Suet. 41, et Plinius ep. 7, 4. A. Gellius 17, 1. Eusebius in Chron. notat *Asinium Gallum diris suppliciis mactatum anno ante T. Livii mortem.* Lips.

Medio triennio. Id est toto triennio, quod a tempore accusa-

cium consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, præscriptum fuisse Macroni, si arma ab Sejano tentarentur, extractum custodia juvenem (nam in palatio adtinebatur), ducem populo imponere : mox, quia rumor incedebat, « fore, ut nurui ac nepoti conciliaretur Cæsar, » sævitiam quam pœnitentiam maluit.

XXIV. Quin et invectus in defunctum, « probra corporis, exitiabilem in suos, infensum rei publicæ animum » objecit : « recitarique factorum dictorumque ejus descripta per dies » jussit : quo non aliud atrocius visum, adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent : et potuisse avum audire, legere, in publicum promere,

tionis ad mortem ejus effluxerat. Ern.

Tot consularium parenti. Plures enim filios habuit, qui consules. Vide ea, quæ notavi ad 3, 75. Lips.

Tomento. Cf. Plin. 27, 61; Dioscor. 3, 132.

Descriptum fuisse. Muretus, *præscriptum.* Lips. Et sic Jucundus scripserat in apographo suo, unde laudat Ursinus. Arbitror, vulgato aliquid defensionis reliquum esse. *Describere* exquisite dicitur pro imperare, mandare, etc., ubi aut pluribus ac per partes imperatur aliquid, aut ubi imperantur plura simul, rei perficiendæ aut avertendæ necessaria. V. dicta in Clave cic. in h. l. Tiberius, in disponendo opprimendi Sejani negotio, Macroni mandarat de Druso : unde, ei hoc *descriptum* fuisse recte et eleganter, ut opinor, dicitur. Horat. Art. poet. 86, *descriptas servare vices,* i. e. mandatas. Sed quoniam *præscriptum* est in MS. (et sic edidere Beroaldus et Alciatus) non dubitavi hoc præferre. Miror, quo modo Rhenano in mentem venerit *descriptus,* quod expressit etiam Aldus : Pichena *præscriptum* in MS. non vidit; Jac. Gronovius non restituit. Ern.

Probra corporis. Int. impudicitiam, quam 11, 2, *mollitiam* vocat. Ern.

Recitarique factorum, etc. In-

vix fides; nisi quod Actii centurionis et Didymi liberti epistolæ servorum nomina præferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. Etiam sua verba centurio, sævitiæ plena, tanquam egregium, vocesque deficientis adjecerat, quis primo (alienationem mentis simulans) quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitæ fuit, meditatas, compositasque diras imprecabatur: « ut quemadmodum nurum filiumque fratris et nepotes domumque omnem cædibus complevisset, ita pœnas nomini generique majorum et posteris exsolveret. » Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pavor et admiratio, callidum olim, et tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiæ venisse, ut, tanquam demotis parietibus, ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter servorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem.

XXV. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam, interfecto Sejano, spe sustentatam, provixisse reor, et, postquam nihil de

telligendum, ut opinor, *plurima*, aut simile quid. Genitivum cum tali ellipsi, more græco, supra quoque vidimus. Add. Burm. ad Suet. Ner. 37. Ern.

Alienationem m. simulans. Recte Bahrdtius hæc pro glossemate habet.

Imprecatur. Heins. *imprecabatur*, bene.

Nurum filiumque fratris et nepotes. Intellige *interfecerit*, quod latet in sequentibus: *domum cædibus complevisset.* Vid. ad c. 21, et alibi. Ita non opus cum Acidalio suspicari, vocem periisse. Ern. Incommode subaudieris *interfecisset.* Forsan in fine legendum *confecisset*, vel *in nurum... domumque omnem cædibus omnia complesset.* Usus is præpositionis occurrit 12, 35, item 4, 52. Sic et Sallust. Jug. 31. Liv. 22, 24. Wopk.

Provixisse. Porro vivere voluisse, vitam retinuisse. Aliud

sævitia remittebatur, voluntate exstinctam: nisi si, negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius fœdissimis criminationibus exarsit, « impudicitiam » arguens, « et Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad tædium vitæ compulsam. » Sed Agrippina, æqui impatiens, dominandi avida', virilibus curis feminarum vitia exuerat. « Eodem die defunctam, quo biennio ante Sejanus pœnas luisset, memoriæque id prodendum, » addidit Cæsar: jactavitque, « quod non laqueo strangulata, neque in gemonias projecta foret. » Actæ ob id grates, decretumque, « ut quintumdecimum kal. novembris, utriusque necis die, per omnis annos, donum Jovi sacraretur. »

XXVI. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, adsidere, caussas requirere, addere preces, fateri postremo, « grave conscientiæ, grave famæ suæ, si proximus amicorum, nullis moriendi rationibus, vitam fugeret. »

exemplum nondum reperi, aut proditum vidi. 3, 66, *propolluebat* pro porro polluebat: ubi tamen corrigunt viri docti. Ern. Forsan legendum *spe sustentatam primo, vixisse*, i. e. in vita mansisse; vel *vitam produxisse*. Wopk.

Grates. Diis actas Pichena putat, ut 14, 64; 15, 74. Tiberio, Freinshemius et Ryckius e Suet. 53.

Quintum decimum. Sic MS. non *quintodecimo*, ut est in editis recentioribus: nam Beroaldus, Rhenanus, Aldus, Gryph. illud habent. Similiter aliis locis loquitur Tacitus 12, 69, *tertium ante idus octobres*: ut jam docuit Jac. Gronovius: ubi similiter mutatum in *tertio*, restituit Pichena. Ern.

Nerva, continuus principis. Celeber juris auctor, de quo Pomponius: *Hic etiam Nerva Cæsari familiarissimus fuit*. Con-

Aversatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala rei publicæ viseret, ira et metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni, et palam læta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimicitiis Agrippinæ defensa erat: ut odium et gratia desiere, jus valuit; petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis quam immerita supplicia persolvit.

XXVII. Tot luctibus funesta civitate, pars mœroris fuit, quod Julia, Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cujus avum, Tiburtem, equitem romanum, plerique meminerant. Extremo anni mors Ælii Lamiæ funere censorio celebrata, qui, administrandæ Syriæ imagine tandem

sul fuit cum Vibio Rufino a. 775. Lips. Cf. et 4, 58. — Heinsius conj. *principi.*

Ferebant gnari. Dio Cassius 48, 21, tradit, caussas fuisse tum alias, tum hanc, quod Tiberius leges Cæsaris περὶ τῶν συμβολαίων, i. e. *de pecuniis creditis,* renovare voluisset, unde fidem labefieri et alios motus oriri viderit; eamque caussam fuisse, quare Tiberius postea rem moderaretur, et illud millies gratuitum daret. Dicendum esset potius, quod renovasset: nam Nerva ἀπεκαρτέρησε, post transactam caussam illam. Ern.

Dum intentatus. Ab accusatoribus, periculis nondum appetitus, nondum vexatus. Ern.

Precibus Aug. Cf. 3, 17.

Denupsit. Extra cognationem suam nupsit, interpretatur Muretus. Id esset potius *enupsit,* verbo Liviano. Ern.

Cujus avum, Tiburtem. At pater ejus tamen consularis, de quo 3, 51, *Solus Lepido e consularibus Rubellius Blandus adsensit.* Consul suffectus fuit a. 771. Lips. Ryckius illum ipsum consularem hic intelligi putat. Ern.

Funere censorio. Vide supra ad 4, 15. Ern. Lamiam celebrat Horat. 1, 26, et 3, 17.

Imagine t. exs. Nunquam enim

exsolutus, urbi præfuerat. Genus illi decorum; vivida senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat. Exin, Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæsaris literæ, quis incusabat, « egregium quemque, et regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur: » oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum adtineri. Obiit eodem anno et M. Lepidus, de cujus moderatione atque sapientia in prioribus libris satis conlocavi: neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Æmilium genus fecundum bonorum civium, et qui eadem familia, corruptis moribus, inlustri tamen fortuna egere.

XXVIII. Paullo Fabio, L. Vitellio coss. post lon-

provinciam adiit. De hoc usu Tiberii v. 1, 8.

Flacco Pomponio. De eodem Suetonius Tib. 42: *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione, cum Pomponio Flacco et L. Pisone, noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit.* Ubi aliquot libri, *Pompeio Flacco*, male. Est enim ille ipse, qui ante 15 annos Mœsiæ præfuerat. Cf. 2, 66. Lips.

M. Lepidus. Iterum, *Manius.* Lips. Vide dicta ad 3, 35.

Conlocavi. De mendo suspectum habet hoc verbum Muretus; et in promptu foret corrigere *commemoravi.* Sed etiam *ponere*, sic fere dicitur. Cicero de Fin. 2, 26, *Posuisti etiam, dicere alios*, i. e. commemorasti: est enim de disputatione sermo. De legibus 2, 3, *Magnus ille noster, me audiente, posuit in judicio*, etc., i. e. dixit. Ern. Sic *ponere* pro dicere, adfirmare Cicero de N. D. 1, 23. Pro Cœlio c. 7, in Verr. 2, 38. Work. Heins. volebat *concumulavi*, vel verbum tollendum suadebat. Hillerus Rac. 32, sqq. *cumulavi.* Aptius certe vulgatum. Ceterum provocat Tacitus ad 1, 13; 4, 20.

Paullo Fabio, L. Vitellio coss. Dio 58, 27. Solinus c. 33. Plinius 10, 2, biennio posterius ve-

gum sæculorum ambitum, avis phœnix in Ægyptum venit, præbuitque materiem doctissimis indigenarum et Græcorum, multa super eo miraculo disserendi; de quibus congruunt, et plura ambigua, sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, et ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus diversum, consentiunt qui formam ejus definiere. De numero annorum varia traduntur: maxime vulgatum quingentorum spatium: sunt, qui adseverent mille quadringentos sexaginta unum

nisse eum volunt, Q. Plautio, Sex. Papinio coss. Vereor, ut stare sententia Taciti possit, contra tot testes. Nota autem ex Dione 58, 24, hos ipsos consules post celebrata decennalia Tiberii pœna adfectos: quod tacuit noster. Ex quo non vane dixerim, narrationi huic annali deesse quædam. Non enim consulum supplicium certe omisisset. Lips. Negat Muretus consules interfectos fuisse. Vitellius quidem, imperatoris pater, Caligula et Claudio imp. vixit. Suet. Vitell. c. 2. Ern. Quæ hic loco alieno traduntur de phœnice, anno suo restituenda et ad c. 40, ablegandа censent Bip. ubi legendum: *Eo anno post longum sæc. amb.*, etc.

Formam ejus definiere. MS. codex *deffinere*. Sed literam *d*, a recenti manu, et legendum *effinxere*, Pichena censet. Non credo. *Effingere* non est, ut opinor, describere. Ern. Bip. *depinxere*. Verum *definire* veteres quoque de iis dixisse, quæ in sensus cadunt, ex Cic. Top. 5, docet Hill. Racem. 33. Idem *effingere* pro *describere* apud Cic. ad Herenn. 4, 49, poni ostendit.

Quingentorum spatium. Conf. Senec. ep. 42; Mela 3, 8.

Sexaginta unum. Nimis minutum aut curiosum de *uno* anno. Itaque Muretus sententiam expedisse mihi videtur: *sexaginta: unum in terris.* Neque enim probabile, hoc omissum, de unitate. Lips. Idem placet Ursino, Pichenæ: nisi quod ille insuper conjicit, e CDLX. factum esse CIↃCDLX. quod fortasse et ap. Plin. l. c. reponendum esse, ubi anni eduntur DCLX. Sed Salmasius ad Solinum p. 388, b. vulgatum defendit, intelligitque annum magnum canicularem Ægyptiorum, qui anno millesimo quadringentesimo sexagesimo primo circumagitur, auctore Censorino c. 18. Apud Plinium quidem l. c. traditur, Manilium statuisse, vitam phœnicis finiri anni magni conversione.

interjici; prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem, cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt: unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex his quæ vetus memoria firmavit. Confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fœtum oriri: et primam adulto curam sepeliendi patris: neque id temere, sed sublato murrhæ pondere, ten-

Id si probetur, sequentia de aliis debent accipi. Nam inter Amasin et Ptolemæum Evergeten tantum spatium temporis non intercedit. Sed in rebus fabulosis et nugatoriis nihil certi reperiri potest. Videnda etiam, quæ de hoc loco disputat Perizonius in Origin. Ægypt. c. 16. Ern. Nil hic mutandum. De tempore hic solum agitur, unde alienum videri posset de phœnicis unitate quid addi, judice Pichena. Fabulosus ille ales confictus videtur ad significandam periodum istam zodiacam. Cf. notata Bip. De phœnice vid. et Bochartus de Animal. 6, 5.

Sesostride primum. Sic ex emendatione doctorum virorum legitur. Nam Beroaldus edidit *Soside.* Jac. Gronovius autem mavult *Sesoside*, e vestigiis scripturæ, quæ est in MS. *aliter esse Soside. Sesosis* vocatur etiam a Diodoro. Sic 1, 53, et aliis. Ern.

Heliopolis. Urbs inferioris Ægypti, nunc *la Matarée.* Brot.

Amaside. Perizonius l. c. p. 312, aut *Anysi* vel *Anyside* legendum, aut certe Herodoti Anysin intelligendum putat, si hic locus ad aliquam veri speciem revocari debeat. Ern.

Hunc phœnicem. De Phœnice, lege Senec. ep. 42. Plin. et locum insignem apud Melam. 3, 8, sub fine. Vide varios auctores qui de Phœnice scripserunt, in notis ad Clementis epistolam ed. Ang. minoris formæ.

Suis in terris. Heinsii emendationem *surculis e thuris* Grævius in ep. ad Heinsium t. 4. Coll. Burm. p. 505, pro certissi-

tatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre atque adolere. Hæc incerta et fabulosis aucta. Ceterum adspici aliquando in Ægypto eam volucrem non ambigitur.

XXIX. At Romæ, cæde continua, Pomponius Labeo, quem præfuisse Mœsiæ retuli, per abruptas venas sanguinem effudit; æmulataque est conjunx Paxæa: nam promptas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat: et quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur, eorum, qui de se statuebant,

ma habet, nisi quod τὸ *e* abesse vult. Est sane peringeniosa. Melior tamen altera ejusdem *surculis tureis*. Ern.

Tentatoque per longum iter. Id est, cum prius tentaverit: sic sæpe historici loquuntur, Sallustius, Livius et Tacitus noster. Lips. Heinsius *itinere;* probat Grævius l. c. Recte. Ern. Bip. contra: *tentatoque* scil. *pondere p. l. iter.*

Atque adolere. Salmasius l. c. vult *neque adolere:* nam cineres jam in aram deferri, et ibi relinqui, non comburi corpus. Sed Tacitus certe putavit *corpus patrium deferri*, sicque accepit Herodotus 2, 73, cujus tota narratio hoc clamat. Idem dicit, phœnicem patrem suum in templo Heliopolitano θάπτειν, idque fieri in ara, noster et alii tradunt. Illud autem θάπτειν in ara quomodo fieri, quæso, potest, nisi cremando: sive ipse abjecerit in ignem, sive sacerdotibus comburendum reliquerit. Qualis autem modus narrandi: *in aram perferre, neque adolere?* Non potius omisisset Tacitus hoc addere? Idem judicandum de Ryckiano: *atque avolare.* Ern.

Cæde continua. Absolute capiendum est: cum Romæ cædes continuæ fierent: ideoque post ea verba interpunxi; nam alioqui plurium nomina sequi deberent. Et sic edd. vett. usque ad Lipsianas. Fortasse tamen alicui videatur legendum *at Romæ cædes continua, vel continuæ*, ut sit summa capitis 29 et 30. Et alibi vel nominativi pro ablativis accepti, vel in ablativos mutati. V. ad 11, 2, init. Ern.

Retuli. Supra 4, 47.

Paxæa. Sic cod. teste Gron.

Sepultura prohibebantur. Sepultura luctuque adfinium prohiberi, nisi magnorum scelerum damnatos (puta parricidii, perduellionis; idemque suspendiosos) non moris apud priscos. In-

humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar, missis ad senatum literis, disseruit, « morem fuisse majoribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere: id se repetivisse in Labeone. Atque illum, quia male administratæ provinciæ aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velavisse: frustra conterrita uxore, quam, etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. » Mamercus dein Scaurus rur-

valuit sub tyrannis, ideoque quasi novum, in Tiberii sævitia Sueton. notat. c. 61: *Interdictum, ne capite damnatos propinqui lugerent:* itemque: *Nemo punitorum non in gemonias abjectus, uncoque tractus.* Qui autem tracti, Tiberis eis sepultura. Idem in publicatione bonorum fuit: quæ apud antiquos in crimine perduellionis et hostilitatis tantum exercita, et fortasse parricidii. Ita Sp. Mælii *bona contacta pretiis regni mercandi vendere atque in publicum redigere quæstores jussi,* ait Livius 4, 15, ita Ciceronis damnati, a Clodio: M. Lepidi, a senatu publica facta, quia secutus Antonii sectam. Primus publicationem ad omnia crimina (publica intellego) traxit Cæsar: qui, ut Suetonius ait c. 42, *pœnas facinorum auxit: et, cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exsulabant: parricidas (ut Cicero scribit) bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.* Tenuit ea lex sub Augusto; qui tamen, cum multis divitibus vel dimidia pars nimiæ essent opes, et in ipso exsilio caussa luxus, sanxit, ut iis omnibus, quibus aqua et igni interdictum (id est, jurisconsultorum verbo, deportatis) non plus possidere liceret quingentis millibus numum. Dio 56, 27. Intenditque iterum sævitiam eam Tiberius, lata lege, qua interdictis aqua et igni adempta omnis testamenti factio. Idem Dio 57, 22. Quam legem interpretans Caïus l. 8. Qui test. fac. possunt: *Si cui aqua et igni interdictum sit*, inquit, *ejus nec illud testamentum valet, quod ante fecerit, nec id quod postea. Bona quoque, quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur.* Lips.

Morem fuisse majoribus. V. supra 2, 70, et ibi Lipsium, et quæ diximus ad Suet. Calig. 3. Ern. Adde Sen. de Ira 3, 23.

Invidia. Vid. dicta ad 4, 52. Ern.

Mamercus Scaurus. Male hic a Dione 58, 24. Μάρκος. De probrosa ejus vita lege Senecam de

sum postulatur, insignis nobilitate et orandis caussis, vita probrosus. Nihil hunc amicitia Sejani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tragœdiæ, a Scauro scriptæ, additis versibus qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio et Cornelio, adcusatoribus, « adulterium Liviæ, Magorum sacra » objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante Sextia uxore, quæ incitamentum mortis et particeps fuit.

XXX. Ac tamen adcusatores, si facultas incideret, pœnis adficiebantur: ut Servilius Corneliusque, perdito Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure, omittendæ delationis, ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua, demoti sunt. Et Abudius Rufo, functus ædilitate, dum Lentulo Gætulico,

Benef. 4, 31, aut potius non lege impuritatem hominis et ἄῤῥητον μίξιν. Notat eum brevi stigmate Tertull. de Pallio c. 5. *Dabo catharcticum impuritati Scauri, et aleæ Curii, et vinolentiæ Antonii.* Lips. Quem vide et ad Senecam l. c. Ern.

Rursum. Cf. c. 9.

Argumentum tragœdiæ. Cui nomen Atreus fuit. Versus, qui in Tiberium flecti videbatur, ex Euripide, Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν. Adi Dionem l. c. Lips.

Ab Servilio et Cornelio. Cornelio fuit cognomen Thusci. Seneca pater Suasoria 2: *Thuscus ille, qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia exstincta est, majestatis reum fecerat; homo quam improbi animi, tam infelicis ingenii.* Lips.

Sexitia. Lipsius in margine *Sextia.* Recte, ut opinor. Ern. Sic ergo posui.

Omittendæ delationis. Int. caussa. de quo genere loquendi jam supra dictum. *Capere pecuniam* autem est formula propria de iis, qui contra leges pecuniam accipiunt, qui corrumpi se pecunia patiuntur. V. Clav. cic. in h. v. Ern. — Sic et Wopk.

Lentulo Gæt. Is consul a. 779. Vide 4, 46.

sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, « quod is Sejani filium generum destinasset, » ultro damnatur atque urbe exigitur. Gætulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat, mirumque amorem adsecutus erat; effusæ clementiæ, modicus severitate, et proximo quoque exercitui, per L. Apronium socerum, non ingratus. Unde fama constans ausum mittere ad Cæsarem literas, « adfinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii, cœptam: perinde se, quam Tiberium, falli potuisse: neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. Sibi fidem integram, et, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter, quam indicium mortis, accepturum: firmarent velut fœdus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret. » Hæc, mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Sejani adfinium incolumis multaque gratia mansit, reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quam vi, stare res suas.

XXXI. C. Cestio, M. Servilio coss. nobiles Parthi in Urbem venere, ignaro rege Artabano. Is, metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos, mox superbiam in nos, sævitiam in populares sumpsit;

Effusæ clementiæ, modicus severitate. Effusam clementiam arbitror esse in condonatione aut levitate pœnarum; severitatis moderationem in disciplinæ militaris parum accurata et acri exactione. Ern. Sic H. 1, 69, *immodicus sævitia.* Wopk. Sed et Agr. 40, *cultu modicus.*

Per L. Apron. Cf. 4, 73.

C. Cestio. Is ap. Dionem in serie coss. Gallus cognominatur. Differt a C. Cestio, cujus pyramis Romæ. V. Ryckius.

Æquabilis in suos. I. e. lenis,

fretus bellis quæ secunda adversum circumjectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii, ut inermem, despiciens, avidusque Armeniæ, cui, defuncto rege Artaxia, Arsacen, liberorum suorum veterrimum, imposuit, addita contumelia, et missis, qui « gazam a Vonone relictam in Syria Ciliciaque, » reposcerent, simul « veteres Persarum ac Macedonum terminos, » seque « invasurum possessa Cyro, et post Alexandro, » per vaniloquentiam ac minas jaciebat. Sed Parthis mittendis secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia, ac perinde opibus, et proximus huic Abdus, ademptæ virilitatis: non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii, adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque,

mitis, æquus, justus. Nam *æquabilis* interdum dicitur pro *æqualis,* ut ap. Cicer. Off. 2, 11, *æquabilis prædæ partitio.* Sed *æqualitatis* verbo notio justitiæ adhæsit: nam *æqualis* v. c. *partitio* est eadem justa; et hinc etiam civilitatis, lenitatis. Vid. Clav. Cic. ERN.

Senectutem Tiberii ut inermem. Hoc est, liberis carentem. Vide dicta ad 1, 3. Sic etiam Freinshemius; a quo sine caussa idonea dissentit Jac. Gronovius. ERN.

Artaxia. Cui Germanicus diadema imposuerat. 2, 56.

A Vonone. De hoc 2, 1; 4, 58, 68.

Non despectum. Ex instituto Cyri apud Xenoph. 7, 5, qui custodiam curamque sui corporis solis commisit eunuchis: et intimam aulam ex hoc semiviro genere constituit, quasi fidissimo. Itaque deinceps in honore. Sed et Persæ primi privasse viro creduntur. Stephanus de Urb. Σπάδα, οὐδετέρως, κώμη Περσικὴ, ἐν ᾗ πρώτῃ εὐνουχισμὸς γέγονεν. Petronius c. 119: *Persarum ritu, male pubescentibus annis, Surripuere viros, exsectaque viscera ferro In Venerem fregere.* Alii ad Semiramim referunt, ut Ammianus 14, 6. Utramque famam posuit Claudianus in Eutrop. 1, 339... *seu prima Semiramis astu Assyriis mentita virum, ne vocis acutæ Mollities, lævesque*

aut nondum adultis, Phrahaten, regis Phrahatis filium, Roma poscebant: « nomine tantum et auctore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. »

XXXII. Cupitum id Tiberio. Ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis et astu res externas moliri, arma procul habere. Interea, cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictæ inardescere: et barbaris cunctatio, servilis; statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum, specie amicitiæ vocatum ad epulas, lento veneno inligaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum, omisso cultu romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum insumit, patriis mo-

genæ se prodere possent, Hos sibi conjunxit similes : seu Persica ferro Luxuries vetuit nasci lanuginis umbram. Ubi scriptum etiam, *Parthica.* Nullo vitio, quia populi ii tunc confusi. Lips. Unde factum, ut *eunuchi* pro primoribus, magnatibus dicerentur, ut docent viri docti ad Actor. 8, 27. Ern.

Phrahaten. Cf. 2, 1, 2.

Nomine et auctore. Nomine refer ad *genus Arsacis : auctore* autem ad *sponte Cæsaris* i. e. jussu, ut supra. Ern.

Ut sponte C. In edit. c. n. v. 1608, non nemo emendandum in margine notavit *et sponte.*

Lento veneno inligaret. Sic Hercules ap. Sophoclem in versione latina Cic. Tusc. 2, 8: *Ipse illigatus peste interimor textili,* de veste venenata : ubi in græco Sophoclis est χειρωθείς. Sed Cicero ad vestem respexit, de qua ante dixerat *irretire.* Hic *illigari* videtur vim impediendi habere, ut in illo Virgilii Æn. 10, 794, *inutilis inque ligatus.* Ern.

Insumit. Sic MS. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus cet. Lipsius tacite edidit *sumit.* Pichena correxit *resumit,* quod inde in alias edd. fluxit. Jac. Gronovius restituit *insumit,* quod imitati sumus. Tacitum sic scripsisse non affirmem. *Sumit* verum puto. *In* natum est e finali præcedentis verbi, ut sæpe alibi. Ern. — Lege *sumit,* ut apud Senecam de

ribus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten, sanguinis ejusdem, æmulum Artabano, reciperandæque Armeniæ Iberum Mithridaten deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: et cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. Eo de homine, haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque fœda memorari: ceterum, regendis provinciis prisca virtute egit. Unde regressus, et formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, et bona juventæ senectus flagitiosa obliteravit.

XXXIII. At ex regulis, prior Mithridates Pharasmanen perpulit, dolo et vi conatus suos juvare: repertique corruptores ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt: simul Iberi magnis copiis Armeniam inrumpunt, et urbe Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, filium Oroden ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit,

Ira 3, 8; Livium 3, 68. Vide et ad 14, 44. Worr. Recte sic omnino. Boxhornius, item Hillerus malebant *induit*. Cui bono?

Gentile imperium. Imperium Iberiæ, nunc *la Géorgie*. Brot.

Pleraque. In marg. edit. cit. non nemo *pluraque*. Non male.

Ad scelus cogunt. Ad interficiendum veneno Arsacen, ut recte Muretus. Ern.

Urbe Artaxata. Malim *urbem*. Tamen et Artaxatam et Tigranocertam priore numero noster aliique scripserunt. Lips.

Filium Oroden. Omnis hæc historia apud Josephum 18, 2. Lips.

Datque Parthorum copias. MS. *dat Parthorumque*: quod Jac. Gronovio placet, non mihi. Sed in copulis aliquid hic turbatum amplius credo. An scripsit Tacitus: *dat Parthorumque copias, et qui auxilia mercede facerent*. Certe illud *mittit* cum per se fri-

qui auxilia mercede facerent. Contra Pharasmanes adjungere Albanos, accire Sarmatas; quorum Sceptuchi, utrimque donis acceptis, more gentico, diversa induere. Sed Iberi, locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis adventabant, facile arcebantur, cum alios incessus hostis clausisset; unum reliquum, mare inter et extremos Albanorum montes, æstas impediret: quia flatibus etesiarum implentur vada; hibernus auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, brevia litorum nudantur.

XXXIV. Interim Oroden, sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, et detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula: ac sæpe, in modum obsidii, stationibus cin-

get, tum quia est sine copula. Ern. Acuta est Ernestia conjectura. Forsan legi posset *ad Parthorumque copias mittit, qui....* vel *dat P. copias mittitque qui.* Work. Recte. Copula obsequens pronomen potest excidisse.

Accipere Sarmatas. Profecto fuit, *acciere Sarmatas:* id est arcessere et advocare. Lips.

Sceptuchi. Sic Hom. Il. β. 86. Strabo 11, p. 496.

Caspia via Sarmatam. Quæ recentioribus Caucasia via, nunc *Testis*, rectius dicitur. Vid. Plin. 6, 12. Brot.

At qui Parthis adventabant. Nempe Sarmatæ, qui diversa, ut dixit, more gentis induerant: et hodie faciunt Tartari qui ea loca tenent. Lips.

Mare inter et. Mare, nempe Caspium: et res ita habet. Extremi fines Albanorum, versus Sarmatiam, Caspium mare tangunt. Ad illud usque, perpetuis fere montibus a Sarmatis separantur: ergo aditus in Albaniam, per litoris ejus oram et plana vicina. Sed hæc quoque, inquit, clausa tunc Sarmatis: quia ab oriente etesiæ flabant, et undas fluctusque in plana impellebant, atque ita restagnabant. Transitus autem Sarmatis non alius in Armeniam, quam per Albanos per illud litus. Lips. V. Ryck. ad h. l.

Æstas imp. Defendi potest; nam etesiæ ventus æstivus. Sed forte *æstus* scripsit Tacitus. Ern. De etesiis v. Plin. 2, 47; Colum. 11, 2.

Sæpe modum obsidii. Addi præpositionem: *sæpe in modum*

gebat: donec Parthi, contumeliarum insolentes, circumsisterent regem, poscerent prœlium. Atque illis sola in equite vis: Pharasmanes et pedite valebat. Nam Iberi Albanique, saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insuevere. Feruntque « se Thessalis ortos, qua tempestate Jason, post avectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Æetæ vacuosque Colchos repetivit. » Multaque de nomine ejus, et oraculum Phryxi celebrant: nec quisquam ariete sacrificaverit, credito vexisse Phryxum: sive id animal, seu navis insigne

voluit Muretus, Groslotius et Acidalius (item Pichena). Recte. Prima verbi sequentis absorbuit præpositionem, ut sæpe alibi. Ern. Restitui.

Sola in equite vis. Miror nemini in mentem venisse, aut *solo* aut *tota*, cum supra in *veteres* 4, 32, hæserint. Sola est *una*, quod etiam sic dicitur 4, 39, *Sola necessitudinis gloria usurum.* Ern. Peditem, ut in fuga, sic in acie, fluxa vestis impediebat. V. Herodian. 4, 30.

Thessalis ortos. Strabo lib. 11, p. 498, qui de Oraculo item Phrixi, et vetita arietis cæde, his verbis: Ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας ἱερὸν, Φρίξου ἵδρυμα, καὶ μαντεῖον ἐκείνου, ὅπου κριὸς οὐ θύεται. At aliter Justinus, qui hos ad orientem Albanos deducit ex Italia ab Albano monte. Ejus verba 42, 3: *Cum Albanis fœdus percussit Jason, qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum, Geryone exstincto, armenta ejus per Italiam duceret, secuti dicuntur: quique memores italicæ originis, exercitum Cn. Pompeii, bello Mithridatico fratres salutavere.* Lips.

Inanem regiam vacuosque Colchos. Inanem int. liberis, qui succedere parenti possint. Sic *vacua domus* ap. Sallust. Catil. 15, facta est sublato filio: ubi plura Cortius. infra c. 51, *vacui Penates. Vacui Colchi*, qui regem non habent. Sic *vacua Armenia* 12, 50, *provincia*, quæ præsidem non habet 2, 76, *legiones* 2, 46, quæ sine duce. *Mulier vacua* 13, 44, quæ sine marito. Ern.

Regiam Æetæ. Regia Æetæ sane Cyta, nunc *Cotatis*, Medeæ patria. Brot.

Colchos. Colchi, nunc *la Mingrelie*. Brot.

Multaque de nomine ejus. Id capio, loca sive templa de nomine ejus dici. Ita Strabo l. c. p. 503, *Jasonem, cum Armenio Thessalo, profectum usque ad mare*

fuit. Ceterum, directa utrimque acie, Parthus « imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum; contraque ignobilem Iberum mercenario milite, » disserebat; Pharasmanes, « integros semet a Parthico dominatu: quanto majora peterent, plus decoris victores, aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos: » simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædam ostendere.

XXXV. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se quisque stimulant, « ne pugnam per sagittas inirent; impetu et cominus præveniendum. » Variæ hinc bellantium species: cum Parthus, sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quæreret; Sarmatæ, omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent: modo equestris prœlii more, frontis et tergi vices: aliquando,

Caspium: Ὡς, inquit, μαρτυρεῖ τά τε Ἰασώνεια, καὶ ἄλλα ὑπομνήματα. Jasonea, acceperim sacella aut templa Jasonis honori. Justinus l. c. *Jasoni totus fere Oriens, ut conditori, divinos honores templaque constituit.* Quem etiam vide super hoc reditu in Colchos, Medea rursum adsumpta: ut hic noster tetigit. Lips. Cf. Strabo 1, p. 45.

Disserebat. Magis pro sententia esset, *differebat.* Lips. *Disserebat* verum est. Etiam alibi disserendi verbo tali loco utitur. Hist. 4, 69, *At Julius auspex vim romanam pacisque bona dissertabat.* Adde infra 44, 12, 2; 20, 35, 38. V. Obs. Misc. Nov. t. 2, 3. Sed Adicalii conjecturam, paullo ante *mercenarium militem* legendum, probo. Ern.

Equestris. Sic Rhen. emendavit; legebatur prius *equites tres.*

Frontis et tergi vices. Scribo *vice* et sententiam expedio. A Sallustio est, qui in Histor. fragm: *More equestris prœlii, sumptis tergis atque redditis.* Et in Jug. 59: *Quibus illi freti, non uti equestri prælio solet, sequi, dein cedere: sed advorsis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem. Frontis et tergi vice,* id est, alterna mutatione, modo frontis, modo tergi. Lips. Muretus et Acidalius malunt intelligi *erant,* vel *essent,* vel *facerent:* quod durum est, quia

ut conferta acies, corporibus et pulsu armorum pellerent, pellerentur. Jamque et Albani Iberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super eques, et a propioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quæ Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subveniunt, conspicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharasmanes: nam vulnus per galeam adegit; nec iterare valuit, prælatus equo, et fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi, falso credita, exterruit Parthos, victoriamque concessere.

XXXVI. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. Peritia locorum ab Iberis melius pugnatum. Nec ideo abscedebat, ni, contractis legionibus, Vitellius, et subdito rumore, tanquam Mesopotamiam invasurus, metum romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versæque Artabani res; inliciente Vitellio,

commune tribus membris subjectum *Sarmatæ*. Ern. Legendum videri posset *per fr. et t. vices*, ni potius cum Acidalio subaudiendum esset *ipsis essent*. Talis ellipsis exempla asperioris exstant apud Tacitum. Vide ad 1, 64; 2, 15. H. 1, 88; 2, 19, et mox ad c. 43. Wopk. *Erant* subaudit quoque Broterius. Gruterus accusativum absolute poni putat, ut H. 1, 44; 2, 78 (ubi v. Ern.); 3, 61; 4, 18, 19. Bipont. intelligunt *secundum vices*, uti apud Liv. 1, 9, extr.

Conferta acies. Sic correximus, quod omnes edd. obtinent *conserta*. Ern. Bipont. præferunt *conserta*. Mihi secus videtur.

Falso credita. Lego *dedita* vel *didita*. At Josephus revera occisum eum tradit 18, 2. Lips. *Didita fama* est 11, 1. Sed etiam Hist. 4, 34, est in libris *credita fama*, idque contra Lipsium et Rhenanum recte defendit Gron. Obs. 3, 10, p. 520. Vulgatum igitur et hic servandum. In Gesneri tamen Thes. L. L. ex his locis omnibus laudatur *didita fama*. Ern. — Wopk. addit 3, 44. H. 1, 34; 4, 34.

Tota mole regni. Ita Florus 3, 5, 14. Wopk.

« desererent regem, sævum in pace, et adversis prœliorum exitiosum. » Igitur Sinnaces, quem antea infensum memoravi, patrem Abdagesen aliosque occultos consilii, et tunc continuis cladibus promptiores, ad defectionem trahit: adfluentibus paullatim, qui, metu magis quam benevolentia, subjecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam, si qui externorum corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua et contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii (quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat); atque interim posse Parthos, absentium æquos, præsentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari.

XXXVII. At Vitellius, profugo Artabano, et flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridaten, « parata capessere, » robur legionum sociorumque ripam ad Euphratis ducit. Sacrificanti-

Antea. Sic cod. Provocatur autem ad c. 31, 32.

Occultos consulit. Scribo, *conligit.* Lips. Quomodo jam conligit, si demum ad defectionem trahit. Melius Faernus et Freinsh. *consilii:* idque non dubitavi recipere, quia in MS. non est *consulit*, ut id propterea ferendum sit, sed *consilit*; ut edidere etiam Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus, Gryphius: quod dubitari non potest e *consilii* factum: nam non raro in hac litera lapsi scribæ. V. Sciopp. Art. Crit. p. 56. *Occultus consilii* dicitur, ut alibi *manifestus consilii.* Ern. Immo 4, 7, *occultus odii: ambiguus consilii.* H. 2, 83; 4, 21.

Hyrcanis Carmaniisque. Hyrcani ad austrum maris Caspii, nunc *le Mazanderan et le Corcan.* Carmanii mari Persico vicini, nunc *le Kerman.* Brot.

Parthos absentium æquos. Prorsus idem consilii datum, et successu simili, regi Chilperico,

bus, cum hic more romano suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset, nuntiavere accolæ, « Euphraten nulla imbrium vi, sponte et immensum adtolli ; simul albentibus spumis, in modum diadematis, sinuare orbes ; auspicium prosperi transgressus. » Quidam callidius interpretabantur, « initia conatus secunda, neque diuturna : quia eorum, quæ terra cœlove portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura simul ostenderet omina, raperetque. » Sed ponte navibus effecto, tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit : exsul quondam, et Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate romana donatus : mox, repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus

ratione item pari, in Francia. Vide Aimoinum 1, 7. Lips.

Suovetaurilia daret, ille equum. De Suovetaurilibus dico ad H. 4, 53. De equo res sic habet. Solennis Persarum victima Soli, equus. Justinus 4, 10, *Solem unum esse deum Persæ credunt, et equos eidem deo sacratos ferunt.* Xenophon. 4, 5, περὶ Κύρου ἀναβάσ. Καὶ ἵππον, ὃν εἰλήφει παλαιότερον, δίδωσι (Ξενοφῶν) τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθῦσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ Ἡλίου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ. Et 8, 3, Κύρου παιδείας. Πρῶτον μὲν ἤγοντο τῷ Διῒ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέσσαρας.... μετὰ δὲ τούτους ἵπποι ἤγοντο θῦμα τῷ Ἡλίῳ. Idemque Pausaniæ in Lacon. 20, notatum. At de amne nihil nobis lectum. Sed et aliis gentibus victima, equus. Apud Romanos, Marti. Festus in *Equus.* Et apud Mysios : Florus 4, 12, *Illi statim ante aciem, immolato equo, concepere votum,* etc. Apud Massagetas item Soli. Strabo 11, p. 513, Θεὸν δὲ Ἥλιον μόνον ἡγοῦνται, τούτῳ δὲ ἱπποθυτοῦσι. Pugnat cum superioribus, quod idem Strabo 15, p. 727, de Carmanis scribit : Ὄνον τε θύουσι τῷ Ἄρει, ὃν Πέρσαι σέβονται Θεῶν μόνον. Alii enim Persis Solem, quem Mithram dicunt, deum unicum tribuunt, non Martem, ut hic (per oblivionem forte) Strabo. Lips. Adde ad Hist. 4, 53. Ern. De Suovetaurilibus v. Dionys. 4, 22.

Prosperi transgressus. Rhen.

campis, qui Euphrate et Tigre, inclutis amnibus, circumflui, Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo post Sinnaces auget copias : et columen patrium Abdageses gazam et paratus regios adjicit. Vitellius, ostentasse romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque : hunc, « Phrahatis avi et altoris Cæsaris, quæ utrobique pulchra, meminerit : » illos, « obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem retinerent. » Exin cum legionibus in Syriam remeavit.

XXXVIII. Quæ duabus æstatibus gesta conjunxi, quo requiesceret animus a domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Sejani, quæ ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta, vel abolita, pro gravissimis et recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio, ingruentis adcusatores haud perpessus, supre-

sic correxit. Ante erat *prospere:* secutus est Aldus cum ceteris. Ern.

Adjicit. MS. et edd. *adicit.* Ryckius *adjicit* edidit : bene. Nam sic alias scribitur in his libris : quo argumento Burmannus repudiat scripturam cod. Memmiani optimi *Delmaticum* ad Sueton. Aug. 20. *Adici* etiam ed. pr. 12, 1, et tamen ibi *adjici* editur. V. de hac scriptura in libris Drak. ad Liv. 2, 10. Ern.

Retinerent. Ita e manuscripto Pichena. Vulgo, *retineret.* Ern.

Fulc. Trio. De hoc v. 2, 28; 5, 11; 6, 4.

Supremis tabulis. Quæ testamentorum licentia adeo recepta, ut plerique ingeniorum petulantiam non alio velo exercerent. Ita Fabricius Veiento *multa et probrosa in patres et sacerdotes composuit, iis libris, quibus nomen Codicillorum dederat,* ait Tacitus 14, 50. Et ab hac mente in Augusto Suetonius 56, *Jocis quoque quorumdam invidiosis aut petulantibus lacessitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda testamentorum licentia, ne senatus quidquam constitueret, intercessit.* Ab hac, inquam, mente; nec virum doctum C. Sigonium, quisquam audiat corrigen-

mis tabulis multa et atrocia in Macronem, ac præcipuos libertorum Cæsaris, composuit, ipsi « fluxam senio mentem et continuo abscessu velut exsilium » objectando. Quæ, ab heredibus occultata recitari Tiberius jussit : patientiam libertatis alienæ ostentans, et contemptor suæ infamiæ, an scelerum Sejani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus, senator, a C. Graccho majestatis postulatus, vim vitæ suæ adtulit : Tatiusque Gratianus, prætura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus.

XXXIX. Nec dispares Trebellieni Rufi et Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, strangulatus est. Hæc Tiberius non mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed urbem juxta; eodem ut die, vel

tem, *de inhibenda scommatorum licentia*. Enimvero exempla hujus libertatis in extrema tabula habebis in Tacito plura. Et hæc autem et quæ sequuntur, tantum non ad verbum convertit Dio 58, 25, addito, Trionem vita interfecisse seipsum, quod nescio an intellegi satis habuerit Tacitus; an expressum ab eo per ignaviam describentium exciderit.

Et continuo abscessu. Faernus legebat *et continuum abscessum*. Ern. Sensus : *ob continuum abscessum*. Huet. volebat *continuos abscessus*. — Item Heinsius.

Trebellieni Rufi. Illius, qui, prætura functus, tutor a senatu liberis Cotyis Thraciæ regis datus fuit. 2, 67; 3, 38. Lips.

S. Paconiani. De hoc c. 3, 4.

Ob carmina illic in principem factitata. Video esse qui transponant, *ob carmina in principem factitata, illic strangulatus est*. Quasi carmina extra carcerem facta. Fallunt, falluntur que. Ante triennium enim hic Paconianus in carcere fuit, et, quia judicium professus erat, retentus : donec carmina exitium illi maturavere. Lege initium libri hujus. Lips.

Urbem juxta. Tusculi, aut in Albano. Dio 58, 24. Lips.

noctis interjectu, literis consulum rescriberet: quasi adspiciens undantem per domos sanguinem, aut manus carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus : maximisque provinciis per quatuor et viginti annos impositus; nullam ob eximiam artem, « sed quod par negotiis, neque supra erat. »

XL. Q. Plautius, Sex. Papinius coss. sequuntur. Eo anno, * neque quod L. Aruseius morte adfecti forent, adsuetudine malorum, ut atrox, advertebatur; sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa, eques romanus, cum perorassent adcusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerem

Manus carnif. Sic e cod. Pichena.

Poppæus Sabinus concessit vita. Sua sponte, non fato. Vide Dionem 58, 25. Lips. Male e versione latina. In græco est ἥδιστα mortuum esse ante, quam in accusatores incideret. Ern. De eo v. 1, 80; 4, 46; 5, 10.

Per quatuor et viginti annos. Muretus dubium movit ex eo, quod Tiberius tantum 23 annos imperavit, et Pomponius Labeo sub Tiberio octo annos præfuerit Mœsiæ. Sabinus Mœsiæ præpositus vivo Augusto a. U. 763. Addita est Macedonia et Achaia a. 768. Adhuc præerat a. 779. Macedoniæ et Achaiæ 4, 46, sed Mœsiæ Pomponius Labeo, fortasse sub Sabino; nam ejus jussu legionem ducit in Thraciam: item a. 782, ut patet e 5, 10. Unde jam anni 19, efficiuntur. Quando ex istis provinciis Romam redierit, non traditur. Tacito autem credo, hoc ipso anno in provincia mortuum esse; quod probabile fit ex 1, 80, et clarum est e Dione, qui l. c. in actis hujus anni mortem ejus refert, et in provinciis fuisse ἐς ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, successoremque habuisse Regulum. Ern.

Eo anno neque quod L. Aruseius. Desunt non dubie propria aliquot nomina eorum, qui damnati occisique. Lips.

Vibulenus Agrippa. Vibilius dicitur Dioni 58, 21. Lips.

raptus est, faucesque jam exanimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba, consularis, et duo Blæsi voluntario exitu cecidere: Galba, tristibus Cæsaris literis provinciam sortiri prohibitus; Blæsis sacerdotia, integra eorum domo destinata, convulsa distulerat; tunc, ut vacua, contulit in alios. Quod signum mortis intellexere; et exsecuti sunt. Et Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam retuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam, intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus; post a delatoribus corripitur ob servum adulterum: nec dubitatur de flagitio. Ergo, omissa defensione, finem vitæ sibi posuit.

XLI. Per idem tempus Clitarum natio, Cappadoci Archelao subjecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Trebellius, lega-

Laqueo vexatæ. Ut publicatis bonis sepultura prohiberetur. Cf. c. 29.

Duo Blæsi. Sic bene edidere Ryckius et Jac. Gron. Ante edebatur *Blæsii* et *Blæsiis.* Nam in MS. mox *Blæsis.* Ern.

Galba tristibus Cæsaris literis. Frater est illius, qui postea princeps. Suet. Galb. 3: *Caius attritis facultatibus urbe cessit, prohibitusque a Tiberio sortiri anno suo proconsulatum, voluntaria morte obiit.* Lips.

Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam retuli. Nusquam id in his libris scriptum. Lips.

Juveni Druso. Germanici filio, qui periit a. 786. Vid. c. 23. Ern.

Intestabilis. Vid. c. 61, extr. Ern.

Pater Lepidus. Mortuus paucis annis ante. Vid. c. 27. Ern.

Clitarum natio Cappadociæ, Archelao subjecta. Male vulgo, *Citarum.* In cod. est Cietarum, teste Pichena. — Clitæ, populi Ciliciæ asperæ et Tauri montis

tus, a Vitellio, præside Syriæ, cum quatuor millibus legionariorum et delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Davara nomen est) operibus circumdedit: et erumpere ausos ferro, ceteros siti, ad deditionem coegit. At Tiridates, volentibus Parthis, Nicephorium et Anthemusiada, ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ græca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam, parthica oppida, recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum, Scythas inter eductum, ob sævitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium, romanas per artes, sperabant.

XLII. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti, opibus aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis: et, quotiens concordes agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. Nam

accolæ. De his infra, ann. 12, 55. Taurus autem Turcis dicitur *Ramadan-ouglou-Yaïlakleri;* id est, *æstiva filii Ramadan*. BROT.

Minori Cadra, alteri Davara. Colles Ciliciæ Campestris, quæ nunc dicitur *la Caramanie*. BROT.

Nicephorium et Anthemusiada. Urbes Mesopotamiæ. Nicephorium, nunc *Racca*. Vid. Amm. Marc. 14, 3. BROT.

Halumque et Artemitam. Urbes Assyriæ. Halus, nunc *Galula*. Artemita, nunc *Dascara-el-Melik*. BROT.

Seleucenses. Seleucia, urbs Mesopot. ad Tigrim sita, nunc *Al-Modaïn*. BROT.

In barbarum corrupta. Int. *nomen*, ut e sequentibus intelligitur, sive *morem :* quod malim. Isocrates in Evag. ἐκβαρβαροῦν vocat. ERN.

populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regiæ libidini prior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, et quos recens ætas largius invenit : simul probra in Artabanum fundebant, « materna origine Arsacidem, cetera degenerem. » Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox, consultans, « quonam die solennia regni capesseret? » literas Phrahatis et Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit, « brevem moram » precantium. Placitumque « opperiri viros præpollentis : » atque interim Ctesiphon, sedes imperii, petita. Sed, ubi diem ex die

Populi imperium juxta libertatem. I. e. parum abest a libertate, quæ contraria regum dominationi. Imitatus est Thucydidem 3, 62, ubi oligarchia dicitur esse ἐγγυτάτω τυράννου : quem locum laudavit illustrandæ Cornelianæ sententiæ caussa Muretus. Id 1, 13 : ἐγγύτατα τοῦ νῦν τρόπου. Ern.

Materna origine Arsacidem. Verissimam esse, putat Ryckius, conjecturam Freinshemii corrigentis *paterna origine.* Nam Artabanus diserte *Arsacidarum e sanguine* dicitur 2, 3 : nec alium Parthi nisi Arsacidem ferebant (cf. c. 31), nec oppositio aliter constat. V. Freinsh. et Ryckium. Melius totum epitheton abesset. Sufficiebat enim *origine Arsacidem.* Sed scriptores in talibus non semper accuratissimi sunt. Ceterum argumenta illa non sunt omni exceptione majora. Etiam e filiabus posteri sanguinis nostri sunt, et e sanguine nostro; neque de eo dubitavere Lipsius ad A. 3, 4, extr. Gronov. ad 4, 52 : aut quisquam alius, quod sciam. Ergo et materna origine natus ex Arsacidis est e stirpe et genere Arsacidarum, et genus Arsacis. Tamen non abhorreo a conjectura Freinshemii, præsertim quod *Arsacides* dicitur. Ern. Ex mente Broterii *materna origine* Arsaciden dixere, ut spurium indigitarent.

Ctesiphon sedes imperii. Ut Herodianus ait 3, 9 : ἔνθα ἦν τὰ βασίλεια τοῦ Παρθυαίου. Ea urbs, sive pagus potius vicinus Seleuciæ. Strabo 16, p. 743 : Πλησίον δ' ἔστι χώμη Κτησιφῶν λεγομένη, μεγάλη· ταύτην δ' ἐποιοῦντο χειμάδιον οἱ τῶν Παρθυαίων βασιλεῖς. Plinius 6, 30 : *Ctesiphontem juxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi.* Et

prolatabant, multis coram et adprobantibus, Surena, patrio more, Tiridaten insigni regio evinxit.

XLIII. Ac, si statim interiora ceterasque nationes petivisset, oppressa cunctantium dubitatio, et omnes in unum cedebant: adsidendo castellum in quod pecuniam et pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exeundi pacta. Nam Phrahates et Hiero, et, si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula et novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, inluvie obsitus, et alimenta arcu expediens. Ac primo, tanquam dolus pararetur, territus; ubi data fides, « reddendæ dominationi venisse, » adlevatur animum, et, « quæ repentina mutatio? » exquirit. Tum Hiero « pueritiam Tiridatis » increpat; « neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo. »

conditorem ejus Vardanem regem facit Ammianus 23, 6. Pugnat tamen iis Procopius de Bello persico 2, 28: *Apud Assyrios civitates duæ maximæ sunt Seleucia et Ctesiphon, Macedonum ædificia.* De urbis hujus situ et duplici munitissima arce lege Gregorium Naz. Orat. 4, in Julianum. Lips. — Ctesiphon a Seleucia Tigri duntaxat separata. Duarum illarum urbium ruderibus exstructa est urbs *Bagdad.* Lamall.

Surena patrio more. Nomen dignitatis et quidem proximæ a rege apud Parthos: cujus mentio apud Strab. 16, p. 747. Plutarchum in Crasso, c. 56, 59, p. 561, 62. Zosim. c. 3, 15 Ammian. 24, 2; 30, 2.

Adsidendo castellum. Pro obsidendo, ut supra 2, 81; 4, 48: *adpugnare* pro oppugnare. Accusativus a præpositione, quæ in verbo est, pendet. Ern.

Haud concelebraverant. Turbas dedit hic scriptura corrupta codicis *haci:* quam Beroaldus fideliter expressit; item Alciatus. Pro eo Rhenanus et Aldus dedere *non;* quod secuti sunt omnes ad Pichenam, qui recte *haud* restituit. Faernus in *navi* mutabat, addito *non.* Ern.

XLIV. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere: nec ultra moratus quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, et præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam: neque exuerat pædorem, ut vulgum miseratione adverteret. Non fraus, non preces, nihil omissum quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Jamque, multa manu, propinqua Seleuciæ adventabat; cum Tiridates, simul fama, atque ipso Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus prœlium et festinati casus placebant, « disjectos et longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse, » disserunt, « proditores nuper hostesque ejus, quem rursum foveant. » Verum Abdageses, « regrediendum in Mesopotamiam, » censebat, « ut, amne objecto, Armeniis interim Elymæisque et ceteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus, et quas dux romanus misisset, fortunam tentaret. » Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, et Tiridates ignavus ad pericula erat. Sed

Falsos in amore, odia non fingere. Aur. Victor Schotti in Constantino M. *Quippe humanæ mentes frustratæ boni spe, asperius offenduntur, cum mutato rectore flagitioso, ærumnarum vis manet.* Gron.

Quam dum. Sic Muretus emendavit; legebatur prius *quantum.*

Quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. V. Jus. 31, 6. Wopk.

Artabano perculsus. Sic recte reposuit Rhenanus, cum edd. Beroaldi et Alciati, et MS. haberent *percussus:* de quorum verborum solita permutatione sæpe monitum est a viris doctis. Rhenanum statim Aldus secutus est. Ern.

Elymæisque. Elymæi, sinus Persici accolæ, nunc *la partie méridionale du Chusistan,* habitabant. Brot.

Ignavus. Sic e cod. Pichena; prius erat *ignarus.*

fugæ specie discessum : ac, principio a gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani : donec Tiridates, cum paucis in Syriam revectus, pudore proditionis omnes exsolvit.

XLV. Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta parte Circi quæ Aventino contigua, ipsoque Aventino. Quod damnum Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum et insularum pretiis. Millies sestertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis ædificationibus. Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit, templum Augusto, et scenam Pompeiani theatri : eaque perfecta, contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. Sed æstimando cujusque detrimento quatuor progeneri Cæsaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque, nominatione consulum, P. Petronius. Et pro ingenio cujusque, quæsiti decretique in principem honores. Quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius, C. Pontius, magistratum occepere; nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Cæsaris, nunquam sibi ne-

Gravi igne. Idem et eodem modo tradit Dio 38, 26. Sed Suet. Tib. 48, existimatur dissentire, montem Cœlium nominando pro Aventino. Vid. Muretus ad h. l. Frustra. Tum quoque pecunias tribuit, cum Cœlius deustus est. Vid. 4, 64. Hanc munificentiam Suetonius prætermisit, ut monuit Lipsius. Ern.

Aventino contigua. Aventinus mons, nunc *le mont de Sainte-Sabine.* Brot.

[*Millies sest.* Gallic. monet. 19,214,839 fr. 51 cent.]

Ædificationibus. Ne publice. Freinsh. sic volebat interpungi : *ædificationibus, ne publice.* Ern.

Templum Augusto. Vide Sueton. 47, in Tib. et 21, Calig. qui

glectam, acrius in dies fovebat, impuleratque, post mortem Claudiæ, quam nuptam ei retuli, uxorem suam Enniam, immittendo amore juvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur. Nam, etsi commotus ingenio, simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat.

XLVI. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda re publica primum inter nepotes: quorum Druso genitus, sanguine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur juventæ, vulgi studia, eaque apud avum odii caussa. Etiam de Claudio agitanti, quod is, composita ætate, bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarum in ludibria et contumelias verterent, metuebat. Quippe illi non perinde curæ gratia præsentium, quam in posteros ambitio. Mox, incertus animi, fesso corpore, consilium, cui impar erat, fato permisit; jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur

leviter dissentit. Ille enim semiperfecta opera fuisse ait, quæ noster perfecta. Lips.

Dominationis apisceretur. V. Lips. ad 3, 55. Frustra Pichena *dominationem.* Ern.

Commotus ingenio. I. e. vehemens, iracundus, ferox, etc. unde ap. Cicer. in Brut. c. 34, junguntur *fervidior et commotior.* Ern. Nonnemo *commodus,* teste Acidalio. Vulgatum rectius.

In sinu avi. Casaubonus ad Suet. Cal. 10, legi vult *aviæ*, et intelligit Liviam, apud quam primo educatus est: quod recte rejicit Ryckius. Ern.

Gnarum hoc. Int. ferocis et fervidioris ingenii esse Caium, et vitia ejus premi dissimulando. Ern.

Composita ætate. H. e. placida et a vehementioribus animi motibus aliena, quibus obnoxii ju-

providus futurorum. Namque Macroni, non abdita ambage, « Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari » exprobravit. Et C. Cæsari, forte orto sermone L. Sullam inridenti, « omnia Sullæ vitia, et nullam ejusdem virtutem habiturum, » prædixit. Simul crebris cum lacrimis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu : « Occides hunc tu, inquit, et te alius. » Sed gravescente valetudine, nihil e libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans; solitusque eludere medicorum artes, atque eos, qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.

XLVII. Interim Romæ futuris etiam post Tiberium cædibus semina jaciebantur. Lælius Balbus Acutiam, P. Vitelli quondam uxorem, majestatis postulaverat: qua damnata, cum præmium adcusatori decerneretur, Junius Otho, tribunus plebei,

venum animi esse solent. Ern.

Occidentem ab eo deseri. Gloria acuti dicti penes Pompeium, qui Sullæ abneganti triumphum confidenter dixit ap. Plut. in Pomp. c. 22, p. 625: Ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πλείονες, ἢ δυόμενον, προσκυνοῦσιν· ὡς αὐτῷ μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης ἐκείνῳ τῆς δυνάμεως. Fons dicti ab eo, quod plerisque populis religione receptum, salutare solem orientem : ut alibi dicam. Lips. Sic ap. Stat. Theb. 1, 170, *venturus amatur.*

In patientia. Legendum, *impatientia,* Muretus putabat : quod ego non intelligo. Ceterum vulgatum sanum non puto. Videtur legendum : *intemperantia f. s.* Sueton. c. 72, *nihil ex ordine quotidiano prætermitteret, ne convivia quidem ac ceteras voluptates, partim intemperantia, partim dissimulatione.* Melius certe nihil succurrit. Ern.

Solitus eludere. Tiberianum hoc apophthegma etiam Plutarchus inseruit præceptis de valetudine tuenda c. 49, p. 136, sed corruptus, vereor in numero : ἤκουσα Τιβέριόν ποτε Καίσαρα εἰπεῖν, ὡς ἀνὴρ ὑπὲρ ἑξήκοντα γεγονὼς ἔτη, καὶ προτείνων ἰατρῷ χεῖρα, καταγέλαστός ἐστιν. Nam post sexagesimum annum ait, quod

intercessit: unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo, conjurationis indice, fuerat, defertur impietatis in principem. Connectebantur, ut conscii et adulteri ejus, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. De claritudine Domitii supra memoravi. Marsus quoque vetustis honoribus et inlustris studiis erat. Sed « testium interrogationi, tormentis servorum, Macronem præsedisse, » commentarii ad senatum missi ferebant: nullæque in eos imperatoris literæ suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque, ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

XLVIII. Igitur Domitius, defensionem meditans, Marsus, tanquam inediam destinavisset, produxere vitam: Arruntius, cunctationem et moras suadentibus amicis, « Non eadem omnibus decora, » respondit. « Sibi satis ætatis: neque aliud pœnitendum, quam quod inter ludibria et pericula anxiam senec-

noster tricesimum, non dubie verius. Rescripserim, ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη. Juvante etiam Suetonio c. 68: *Valetudine prosperrima usus est.... quamvis a trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adjumento consilioque medicorum.* Lips. ubi v. dicta a nobis. Ern.

Satrio Secundo. Ille idem est, qui supra 4, 34, cliens Sejani, et nunc, ut apparet, ejus eversor. Lips. Ryckius ad c. 8, suspicatur, ab eo conjurationem Antoniæ patefactam, quod ipse aut nollet, aut non posset principem adire. Ern. Sic bene se habet, quod Jos. 18, 6, scribit, per Antoniam indicium factum.

Supra. 4, 75.

Vetustis hon. et inlustris st. Vide supra ad c. 30. Ern.

Testium interrogationi. Ea qualis olim fuerit, tirones cognoscent e dictis in Clav. cic. in h. v. Mox *commentarii* intell. in quos, quæ testes, et servi torti edidissent, relatum erat. Ern.

Quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam tole-

tam toleravisset, diu Sejano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos et supremos principis dies posse vitari: quemadmodum evasurum imminentis juventam? an, cum Tiberius, post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus et mutatus sit, C. Cæsarem, vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum, Macrone duce? qui, ut deterior, ad opprimendum Sejanum delectus, plura per scelera rem publicam conflictavisset. Prospectare jam se acrius servitium, eoque fugere simul acta et instantia.» Hæc vatis in modum dictitans; venas, resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu a semet vulnerata, jussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum ejus ministri, Carsidius Sacerdos, prætorius, ut insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium; et eædem pœnæ in Lælium Balbum decernuntur. Id quidem a lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes.

XLIX. Iisdem diebus Sex. Papinius, consulari familia, repentinum et informem exitum delegit, jacto in præceps corpore. Caussa ad matrem referebatur; quæ, pridem repudiata, adsentationibus at-

ravisset. MS. Flor. *pericularia.* Scribe *pericula varia.* Sed sic Lipsius. Possis et *paria.*

Carsidius Sacerdos. Sic pro *Grasidius* rescripsi ex iis, quæ dicta sunt ad 4, 13. Commune utriusque hominis cognomen utriusque nominis scripturæ prodest.

Consulari familia. Cf. c. 40.

que luxu perpulisset juvenem ad ea quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur adcusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur, « luctumque communem, et magis imbecillum, tali super casu, feminarum animum, » aliaque in eundem dolorem mœsta et miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret.

L. Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor : sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate, quamvis manifestam defectionem tegebat : mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. Illic,

Perpulisset juvenem ad ea. Intelligit incestum simile, quale objectum Ciceroni in Tulliolam : de quo infami sermone Servius ad illud Virgil. 6, 623, *Hic thalamum invasit nate.* Lips. Cf. Muret. V. L. 1, 12.

Genua advolveretur. Sic et 1, 13; 15, 71. H. 4, 81. Wopk.— Sic et Sall. frag. 6, 20.

Luctumque communem. Anne etiam, *lectum?* Lips. Cur *lectum?* immo *luctum* verum est. Cicer. Verr. 1, 44 : *Atque ego non dubito, quin ut mihi, cui filia maxime cordi est, res hæc acerba videatur atque indigna, sic unicuique vestrum, qui simili sensu atque indulgentia filiarum commovemini. Luctus communis* est, quem omnes parentes in morte liberorum capiunt : sequitur deinde de præcipuo feminarum et matrum. Mox : *alia in eundem dolorem* dicta : ut 11, 3, *verba in eandem clementiam.* Ern.

Miseranda diu ferret. Emendo, *miseranda differret*, conjunctis vocibus, quas diduxerant. Lips. Probant Acidalius, Ryckius. Sensus est : spargeret in omnes, qui aderant. Putem tamen etiam vulgati commodum sensum esse, si accipiatur pro *jactaret*, sc. sermone : quomodo *ferre* sæpe dicitur ap. Livium, nostrum et alios. Viri docti ac Scheff. in Obsc. Misc. t. 8, p. 291, *diu fleret.* Ern. Boxh. et Heinsius dabant *dissereret*, quod non displicet Crollio, nec Wopkensio, qui adfert 4, 50; 5, 4; 12, 20; 14, 13. *Differret* probant Lallemand et Broterius.

In villa, cui L. Lucullus De

cum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus, arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is, velut propria ad negotia digrediens, et, per speciem officii manum complexus, pulsum venarum adtigit. Neque fefellit: nam Tiberius, incertum an offensus, tantoque magis iram premens, « instaurari epulas » jubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen, « labi spiritum, nec ultra biduum duraturum, » Macroni firmavit. Inde cuncta conloquiis inter præsentes, nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur. XVII kal. aprilis, interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Cæsar egrediebatur: cum repente adfertur, « redire Tiberio vocem ac visus, vocarique, qui recreandæ defectioni cibum adfer-

ea fere his verbis Plutarchus in Mario c. 55, p. 424: *Villam in Misenensi Marius amœnam et mollius exstructam possidebat, quam deceret virum militarem et tot bellorum victorem. Eam aiunt* LXXV ∞. *denarium emisse Corneliam, nec multo post L. Lucullum quingentis millibus denarium et ducentis. Tantum brevi luxuria crevit, et civitas invaluit in abundantes opes.* Lips.

Charicles. De hoc v. Galenus de Comp. med. 9, 2.

Per speciem officii. Nescio an, *per speciem osculi.* Ea quidem mens Suet. 72, *cum manum sibi osculandi caussa apprehendisset.* Lips. Vulgatum quoque rectum et verum est. Idem Sueton. Cæs. 82, *assidentem conspirati, specie officii, circumsteterunt. Sed officium* h. l. est in osculando. Ern.

Firmavit. Vid. ad cap. 6. Ern.

XVII. kal. april. Haud dubie, *septimodecimo*, ut malebant antiqui. Neque aliter apud Suetonium scribendum et pronuntiandum. cap. 73. Gron. Latius Jac. Gronovius firmat parentis emendationem consuetudine Taciti, et scriptura codicis MS. XVII quam *decimo septimo* expressit Beroaldus. Ego scrip-

rent. » Pavor hinc in omnes : et ceteri passim dispergi, se quisque mœstum aut nescium fingere : Cæsar, in silentium fixus, a summa spe, novissima exspectabat : Macro intrepidus, « opprimi senem injectu multæ vestis » jubet, « discedique ab limine. » Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo ætatis anno.

LI. Pater ei Nero, et utrimque origo gentis Claudiæ, quamquam mater in Liviam et mox Juliam familiam adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites : nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Caius Luciusque Cæsares, viguere. Etiam frater ejus, Drusus, prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, accepta in matrimonium Julia, impudicitiam uxoris tolerans, aut declinans.

turam codicis reposui, sed ea sic est legenda, ut Gronovius voluit. De die ipso vide dicta ad Sueton. c. 73. Ern. De dissensu scriptorum circa diem, quo obiit Tiberius, v. Reimarus ad Dion. 58, 28.

Pavor hinc in omnes. Sic 4, 2, 59; 11, 8. Histor. 1, 20. Wopk.

Octavo et septuagesimo ætatis anno. Vel, ut Victor, post septuagesimum octavum annum et mensem quartum. Dio tamen anno toto diversus ab istis, qui l. c. ait vixisse ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ ἡμέρας ἐννέα. Et hercle verius, si Suetonio credendum et actis : qui natum Tiberium ponunt a. U. 712. Munatio et Lepido coss. xvi kal. dec. Mortuus autem est, consensu omnium, a. 790, xvii kal. aprilis. Quamquam et Dionis rationes non plane ad eum calculum pariaveris. Lips.

Mater in Liviam....transierit. Non quod ipsa adoptata sit, sed quod pater. Et tamen transisse in Liviam familiam dici potest, ut Tiberius ap. Sueton. c. 3 : insertus ei familiæ dicitur. Vid. ad 5, 1. Deinde pro *transierit* haud dubie legendum *transierat.* Ern. Sic *quamquam* cum subjunctivo 1, 24; 4, 24. Cic. Fam. ep. 4, 14; 13, 68. Wopk.

Aut declinans. Toleravit in

Deinde Rhodo regressus, vacuos principis penates duodecim annis, mox rei romanæ arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque, quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: intestabilis sævitia, sed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore et metu, suo tantum ingenio utebatur.

urbe, et coram; declinavit, cum Rhodum secessit. Lips.

Vacuos principis penates. Vide ad c. 34. Ern. Nullis jam æmulis. Mortuis Marcello, Agrippa, C. et L. Cæss.

Tempora illi diversa. Improprie de *tempore, die, anno, æstate* dici solent, quæ conveniunt hominibus ipsis, aut rebus tunc contingentibus, ut 1, 28; 2, 40; 3, 4. Cic. pro Ligario, c. 2. Durior etiam hæc locutio h. l. unde Pichenæ emendatio mihi placeret, ni constans esset scriptura librorum. Plura ad Justin. 28, 4. Wopk.

Egregium vita famaque. Verba *egregium, occultum, subdolum,* commode atque eleganter referri ad τὸ *tempus* docuimus Obs. 1, 2. Gron. Non hoc ceperat Pichena, qui legendum putabat *egregius.... occultus ac subdolus*, nec Acidalius, qui referebat ad *illi* et dabat *egregio.... occulto ac subdolo.*

Intestabilis sævitia. Muretus *inde stabilis sævitia:* tum vagum inter bona malaque fuisse, mox in sævitia stabilem et firmum. Adde 5, 3. Sed cave vel sic vel quidquam mutes: nam *intestabilis*, detestabilis. Gron. Sic dicitur supra c. 40. Ern.

— *Utebatur.* Sic Curt. 8, 8.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER UNDECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. I - III. Valerius Asiaticus a Suilio et Sosibio adcusatus fraude Messallinæ et Vitellii evertitur, et hilare moritur. — IV. Somnium sævitiæ caussa. — V. In perfidiam advocatorum lex Cincia flagitatur. — VI - VII. Præmiis pro patrocinio modus ponitur a principe.

VIII. Parthi discordant. Gontarzes pulsus vires reparat. — IX. Pacem init cum Bardane; — X. hic victor a suis cæditur.

XI. Ludi sæculares. Domitius Nero destinatur imperio. — XII. Messallina Silium deperit. — XIII. Claudius aliud agit. Leges fert. Novas literarum formas vulgat. — XIV. De literarum inventoribus. — XV. Claudius haruspices firmat.

XVI. Italicus rex Cheruscis petentibus datur.—XVII. Mox de eo discordia gentis et bellum. — XVIII. Rebellantes Chaucos Corbulo reprimit. Is severe agit in milites. — XIX. Frisios componit. Gannascum cædit. — XX. Ardor ejus a Claudio repressus. Fossam inter Mosam et Rhenum ducit. Insignia triumphi ei indulta. — XXI. Sic et Curtio Rufo. — XXII. Nonius perit. De spectaculo gladiatorum et quæstoribus.

XXIII. Galli civitatem plenam adfectant, et—XXIV. principe patrocinante, — XXV. impetrant, primo quidem Ædui. Patricii suppleti. Lustrum conditum.

— XXVI. Messallina, amore vecors, — XXVII. Silio palam nubit. — XXVIII. Turbantur aulici. — XXIX-XXX. Narcissus per pellices rem defert. — XXXI. Claudius trepidat. Messallina bacchatur; — XXXII. preces per Vestalem parat. — XXXIII. Narcissus principem nutantem incitat, — XXXIV. preces amolitur, — XXXV-— XXXVI. sontium, in his Mnesteris, supplicium urget. — XXXVII - XXXVIII. Messallinam, languente principe, dein ignaro, cædi curat.

Hæc gesta annis fere duobus,
C. Valerio Asiatico, M. Valerio Messalla;
A. Vitellio, L. Vipstano, Coss.

..... I. Nam Valerium Asiaticum, bis consulem, fuisse quondam adulterum ejus, credidit: pariterque hortis inhians, quos ille, a Lucullo cœptos, insigni magnificentia extollebat, Suilium adcusandis utrisque immittit. Adjungitur Sosibius, Britannici educator,

COMMENTARIUS.

Hunc librum ἀκέφαλον esse ne moneri quidem necesse est. Desunt autem, a fine libri 6, ad hujus initium, res gestæ annorum circiter decem. In quibus C. Caligulæ principatus in universum, et Claudiani imperii primores anni sex perierunt. Olim adolescens contextui Caianam historiam, et initia Claudii Corneliano exemplo stiloque. Distuli aut sprevi edere: postea in migrationibus meis, ut alia quædam, periit mihi hic labor, fraude an casu, non dicam. Lips.

Adulterum ejus. Poppææ, ut apparet. Lips.

Credidit. Messallina scilicet.

A Lucullo cœptos. Libri vett. *a Lucullo emptos.* Iidem *extollebat*, non, quod Rhenano supponere visum, *excolebat.* Luculliani horti infra sæpius nominati: et in principis res pervenerunt, manseruntque ad ætatem Trajani. De iis quidem Plut. in Luc. c. 81, p. 518: Ὅπου καὶ νῦν, ἐπίδοσιν τοιαύτην τῆς τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦνται. Lips.

Sosibius. Nescio, an ille sit, qui Arnobio nominatus l. 4, p. 144: *Nam ab Hippocoontis*

qui, per speciem benevolentiæ, moneret Claudium, « cavere vim atque opes principibus infensas: præcipuum auctorem Asiaticum interficiendi Cæsaris: non extimuisse concionem populi romani fateri,

liberis ipsum Sosibius Herculem cruciatum retulisse pronunciat. Itemque Clementi Alex. ad gentes p. 10. Suidas etiam literatoris meminit hoc nomine in Σωσίβιος. Lips. Libertus, pædagogus, sive etiam servus adhuc. Anicetus libertus, Neronis olim educator, est 14, 3. Tales *educatores* ap. Cic. Planc. 33. Mentio etiam educatoris in inscriptione ap. Murat. p. 1021, 1. Ern.

Auri vim atque opes. In vulgatis est, *caveri vim;* et turbant in restituendo loco Rhenanus et Maurus. Mihi veræ lectionis auctor Farnesianus liber in quo *cauri.* *e* litera superius adpicta: et historia ipsa, quoniam auri vis Asiatico caussa necis. Dio 60, 27: Ὁ δ' Ἀσιατικὸς ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πλούτου, ὑφ' οὗπερ καὶ ἀπέθανεν. Lips. *Auri vim* esse in cod. Flor. Pichena confirmat, negant alii et ibi esse *caveri*, quod restituit J. Gron. estque in ed. pr. Puteolani, etc. Sed *moneret* desiderat aut *caveret,* quod est in cod. Agr. aut cum Guelf. *cavere.* Sic 4, 67: *qui monerent perfugere ad Germanicos exercitus.* Video quidem a Salinerio laudari *orabant caveri insidias,* e 13, 13. Sed ibi Flor. *cavere,* idque recte repositum a Pichena. Igitur non dubitavi et hic sic rescribere. Si quis tamen malit e cod. Agr. *caveret,* non valde repugnem. Sed tamen *caveret* videtur esse correctio librarii, ita affecti, ut Pichena ad 13, 3, h. e. putantis, infinitivum vitiosum esse. Ern. Fallitur egregie Rhen. cum priorem codicis Bud. lectionem fuisse tradit: *caveri indeque.* Sunt hæc a secunda manu, restantque vestigia, quæ docent, adfuisse *auri vim atque.* Simile quid in cod. Flor. versari, dissensus Pichenæ et Gronovii ostendit. Ingeniose Bipontini ex cod. Farn. lectione exsculpunt *Valerii,* ubi *moneret* idem, quod *doceret.* Putant, Sosibium ista geminatione nominis augendæ invidiæ et fidei gratia usum; fuisse quippe Valerio opes gentilitias et Asiatici cognomen majores spiritus et ferociam principibus infensam signare. Addunt, solere nostrum et alias eos, de quibus dicit, mox gentilitio nomine, mox cognomine efferre, ut 5, 4, *Neronem Cæsarem, Germanici f.* H. 3, 11, *Apronium Saturninum.* Mihi recepta lectio bonum fundere sensum videtur.

Non extimuisse concionem. Ex scriptis legas, *non extimuisse concione populi rom. fateri, gloriamque.* Id est, in concione. Quod autem ait, præcipuum auctorem interficiendi Cæsaris Asiaticum, addicit ei Seneca de Tran-

gloriamque facinoris ultro petere. Clarum ex eo in urbe, didita per provincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Viennæ, multisque et validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet. » At Claudius, nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tanquam opprimendo bello, Crispinum, prætorii præfectum, misit: a quo repertus est apud Baias, vinclisque inditis, in urbem raptus.

II. Neque data senatus copia: intra cubiculum auditur, Messallina coram et Suilio « corruptionem

quill. 2, 18, *Ea referam, quæ illum* (Caium) *exitio dederunt: Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum et vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in convivio, in concione* (forte, *cognitione,* cum videlicet adsessor ei consiliariusque Asiaticus esset), *clarissima voce, qualis in concubitu esset uxor ejus, objecit. Di boni! hoc virum audire, principem scire, et usque eo licentiam pervenisse, ut non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito, princeps et adulterium suum narret et fastidium?* Vide Josephum Ant. 19, 1, 20. Lips. Rhenanus e cod. Bud. volebat *concionem*, quod est etiam in ed. princ. sublato mox *fateri:* quod non quidem ab ipso, sed ab aliis tamen in textum receptum, etiam Lipsio. Quod nunc est, restituit Pichena in libris, estque in MS. Guelf. etiam in ed. Puteolani, et Rivii. De re ipsa vide narrationem Dionis 59, 30. Ceterum res hic invidiose augetur. Nam proprie non fassus est tale quid, sed se optare dixit, ut interfecisset ipse Caium. Locus Senecæ a Lipsio allatus extat de Constantia c. 18. Ern. Sequor Bipontinos, qui *concionem* codicis Bud. admittunt, et recte distinguunt.

Viennæ. Vienna, urbs Allobrogum, et colonia, nunc *Vienne en Dauphiné.* Brot.

Promptum haberet. Alter Vatic. *porpretii haberet.* Nihil elicio, quod anteferam vulgatæ. Lips. Bip. forsan *pro pretio* aut *operæ pretium.*

Crispinum. Vide de hoc 12, 42.

Apud Baias. Nunc *Castello di Baja*, in Campania. Brot.

Suilio corruptionem militum. Sic cod. Flor. Guelf. ed. pr. Puteolan. Riv. Beroaldi, Alciat. Rhen. Ald. Gryph. Ern. Item. Bud.

militum, quos pecunia et stupro in omni flagitio obstrictos, » arguebat, exin « adulterium Poppææ, » ac postremum « mollitiam corporis » objectante. Ad quod victo silentio, prorupit reus, et, « interroga, » inquit, « Suili, filios tuos: virum me esse fatebuntur: » ingressusque defensionem, commoto majorem in modum Claudio, Messallinæ quoque lacrimas excivit. Quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum sineret. Ipsa ad perniciem Poppææ festinat, subditis, qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent; adeo ignaro Cæsare, ut, paucos post dies, epulantem apud se maritum ejus, Scipionem, percunctaretur, « cur sine

Mollitiam corporis. Impudicitiam: *probra corporis* dixit 6, 24. *Sic mollis* ap. Suet. Cal. 56. V. Burm. ad Phæd. 4, 14. Adde 15, 49. Ern. Extat gemma ejus testis cum epigraphe: Messal. Claud. invicta.

Victo silentio. Veteres, *indicto.* Recte: ut prorupisse ad loquendum intelligamus, etsi silentium ante jussum. Lips. Quia cod. optimos auctores habet τὸ *victo,* quid moramur alterum, quod utcumque versabis, nihil ex eo sani exsculpes? Nec placet tamen, quod Salinerius et Pichena scribunt, Asiaticum *vicisse silentium.* Qui enim ἀποχαρτερεῖ, nec se continet diutius, is vincitur, non vincit. Itaque silentium ejus victum est ab impudentia Suilii. *Victo silentio* est victa patientia. Gron. Ed. pr. *inito.* An *finito* fuit? Confunduntur enim in libris *inire* et *finire.* Vid. Drakenb. ad Liv. 35, 7; 44, 34. *Finis silentii* est ap. Cic. Marc. 1. Sed *victo* melius, eo sensu, quo Gronovius vult. Ea lectio præter cod. Flor. et Guelf. est in ed. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. *Indicto,* quod in scr. et edd. quibusdam reperitur, nihili est. Ern. Bud. et Covarr. *victo.* Sic et 4, 8, *victo gemitu.*

Sine uxore discubuisset. Discis hinc, uxores vulgo adhiberi solitas ad convivia. Æm. Probus in præf. *Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium?* Et olim quidem cubantibus viris sedere solitæ (ut Servius ex Varrone notat ad Virg. 7, 170, *Perpetuis soliti patres considere mensis.* Et Valer. Max. 2, 1, 2. De matrim. ritu): postea etiam accumbere. In accubitu ille mos, ut recumberent in sinu

uxore discubuisset? » ad quod ille, « functam fato, » responderit.

III. Sed consultante super absolutione Asiatici, flens Vitellius, commemorata « vetustate amicitiæ, utque Antoniam, principis matrem, pariter observavissent, » dein, percussis « Asiatici in rem publicam officiis, recentique adversus Britanniam militia, » quæque alia conciliandæ misericordiæ videbantur, « liberum ei mortis arbitrium » permisit: et

virorum. Ovid. ad puellam, quæ cum viro cœnatura Am. 1, 4, 5, *Alteriusque sinus apte subjecta fovebis? Injiciet collo cum volet ille manum?* Iterumque v. 35, *Nec premat indignis sinito tua colla lacertis, Mite nec in rigido pectore pone caput.* Sed et amicæ puerique meritorii non aliter jacebant apud amatores. Id vocabant interiorem jacere. Scipio in Orat. adv. Gallum apud Gell. 7, 12, *Qui in conviviis adolescentulus cum amatore cum chiridota tunica interior* (etsi A. Gellii in libris *inferior* scriptum: non item male) *accubuerit... eumne quisquam dubitet, quin idem fecerit, quod cinædi facere solent?* Itaque arguit ecce mollitiam a decubitu ipso. Suet. in Cæs. 49, Cæsarem a Dolabella dictum ait, *spondam interiorem regiæ lecticæ*: non ob alia caussa, ne interpretes ultra allucinentur. Eodem faciunt Tranquilli verba de Caii libidinibus c. 24, *Cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit, plenoque convivio singulas infra se vicissim collocabat, uxore supra cubante.* Nam sorores infra se, id est in sinu, collocabat, quasi justas uxores: legitima consorte loco pulsa. Nec aliud Cicero significat ad Div. 9, 26: *Infra Eutrapelum Cytheris accubuit.* Livius 39, 43, de scorto: *Tum illam infra eum accubantem negasse, unquam vidisse quemquam securi ferientem.* Ubi liber optimus, *in terra eum*, ut videatur fuisse, *intra*, et forte sic in prioribus. Lips.

Sed consultanti... commemorata. Vide mox notam ad v. *permisit.* Ern. Bud. *consultanti.*

[*Super absolutione.* Quidam interpres proponit super supplicio; at nihil mutandum: hic Tacitus ironice perfidiam Vitellii exprimit, quam vividius paulo inferius pingit his verbis, *impudico Vitellii ore caderet.*]

Antoniam. De qua lapsis Romæ (ap. Grut. p. 236): ANTONIAI. AUGVSTAI. DRUSI. SACERDOTI. DIAI. AUGUSTI. MATRI. TI. CLAUDI. CAISARIS. AUG. P. P. Lips.

Liberum ei. Tollendum forte

secuta sunt Claudii verba, in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam inediam et lenem exitum, « remittere beneficium, » Asiaticus ait: et usurpatis, quibus insueverat, exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum, se « honestius calliditate Tiberii, vel impetu C. Cæsaris periturum, » dixisset, « quam, quod fraude muliebri, et impudico Vitellii ore caderet, » venas exsolvit, viso tamen ante rogo, jussoque « transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. » Tantum illi securitatis novissimæ fuit.

IV. Vocantur post hæc patres, pergitque Suilius addere reos equites romanos inlustres, quibus Petra

ei. Cod. Ag. *Liberum mortis Arbitrium ei permisit.* Sed rectius *reo permisit.*

In eandem cl. Sic 6, 49, *alia in eundem dolorem mœsta et miseranda ferret.* Ern.

Lenem exitum. Levem ed. princ. Puteol. Riv. Aldi: vitio, ut opinor, operarum, in prima quidem. Ern. Bud. *lenem.*

Et usurpatis. Copulam Pichena restituit e vet. libris.

C. Cæs. Bud. *G. Cæs.* more græco. Sic ubivis.

Impudico Vitellii ore. Quiane inter Ligures Vitellius? an quia, ut Suetonius ait, Vit. 1, *amore libertinæ perinfamis: etiam salivis ejus melle commistis, quotidie ac palam arterias et fauces pro remedio fovebat.* Lips. — [Impudico ore, non sic interpretandum puto; sed hoc pertinere mihi videtur ad improbitatem linguæ Vitellii, nam impudicus sæpe ita adhibetur.]

Securitatis nov. Vacuitatis a timore, constantiæ, tranquillitatisque. MS. Guelf. Edd. pr Alciati, J. F. Gron. *novissime.* Melius *novissimæ* puto, respicique ad Virgil. 6, 231; 11, 285, *mandata et verba novissima.* Ern.

Equites romanos inlustres. Equites illustres jam liberæ reip. temporibus occurrunt apud Ciceronem Verr. 3, 24. Sed ibi opponuntur obscuris, ut inspicienti locum patebit, et sic dicuntur etiam ap. Livium 30, 18, ubi vide Dukerum. Sub imperatoribus autem dicti, qui censum senatorium haberent, et lato clavo, permissu imperatoris, uterentur, idque institutum ab Augusto, dictique etiam *equites laticlavii,* Vide in pr. Ryckium ad Ann. 2,

cognomentum. At caussa necis, quod domum suam Valerii et Poppææ congressibus præbuissent. Verum « nocturnæ quietis species » alteri objecta, « tanquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis : eaque imagine gravitatem annonæ

59, qui tamen Livii equites illustres male huc trahit cum Pichena. Ern.

Quibus Petra cognomentum. A quibus ala Petrina, opinor, nominata H. 4, 49, itemque in Notitia imperii c. 89. Lips. Ibi *Petriana* vocatur.

At caussa necis ex eo. Flor. cod. *ac.* Non sane satis aptum h. l. *at*, quod deleri, aut pro eo *et* legi volebat Acidalius : nec magis *ac* placet. Fortasse Tacitus scripsit : *quibus P. cognomentum*, vel *cognomen* (ut habet ed. pr.) *erat. Caussa*, etc. Terminatio verbi *cognomen* potuit absorbere primam syllabam τοῦ *erat.* Neque semper verbum substantivum omisit Tacitus. Ann. 5, 1, *quorum utrique cognomentum Geminus erat.* Deinde delevi *ex eo,* quod non est in Guelf. ed. Puteolani, Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi, etc. nec satis dignum Tacito. Ern. Bud. habet.

Mnesteris et Poppææ congressibus. Veterum editionum lectio, *Valerii et Poppææ;* apta sane ad historiam, quia Valerio Asiatico objectum adulterium Poppææ : et forte equitibus istis, quod interpretes et administri. Libri tamen scripti *Nesteris,* aut *Nestoris.* Ex quo Rhen. *M. Nestoris*, nec recte. Germanum illi pantomimo nomen *Mnester*: vel lapidis fide, qui in ædibus Crepanicorum Romæ (ap. Grut. p. 615): TI. JULIO. AUG. L. MNESTERI. Nescio ergo, an Poppææ etiam adulterium objectum dilecti hujus mimi : in quo et Messallina deperiit. Ceterum hæc Poppæa illa est, quæ, cunctas ætatis suæ fœminas pulchritudine supergressa, gloriam reliquit filiæ, quæ scortum sive uxor Neroni. Quam genuit ex priore marito T. Ollio. Lips. Rhenanum secutus est, ut solet, Aldus. Ego veterem lectionem, quæ etiam Ryckio placebat, restitui : estque in Guelf. De Valerii et Poppææ adulterio quæstio erat, non Mnesteris. Is nec accusatus, nec damnatus tum erat; quod necessarium foret, si hic nomen ejus locum haberet. Ern. Bud. *mnesteris* habet, vel *in nesteris,* non *nestoris,* ut Rhen. refert. In marg. recentior manus *Valerii.*

Spicea corona evinctum. Quæ Cereris propria, et sacerdotum item arvalium, ut Plinius notat 18, 2. Corona ea, alias non infelix, omen triste habuit, quod spicis esset retro conversis : sicut quod ante pugnam in Philippis, corona inversa Cassio imposita. Lips. Cf. Plut. in Bruto c. 56, p. 1002.

Gravitatem annonæ dixisset. Frustra *prædixisset*, vel *signifi-*

dixisset. » Quidam « pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpretatum, » tradidere, « vergente autumno mortem principis ostendi. » Illud haud ambigitur, qualicumque insomnio ipsi fratrique perniciem adlatam. Sestertium quindecies et insignia præturæ Crispino decreta. Adjecit Vitellius sestertium decies Sosibio ; « quod Britannicum præceptis, Claudium consiliis juvaret. » Rogatus sententiam et Scipio : « cum idem, » inquit, « de admissis Poppææ

cari dixisset Rhenanus, et *prædixisse* Heinsius. Nam et *dicere* ponitur pro *prædicere*, ut Heinsius ipse docet ad Virgil. Ecl. 1, 17, et locis ibi citatis. Huc referebat etiam Burmannus locum Virg. Æn. 7, 370 : *Sic dicere divos.* Ubi tamen hoc sensu dici non puto. Porro illud quoque non probandum, quod pro *gravitatem* Ursinus et Muretus volunt legi *caritatem*, quomodo etiam hunc locum laudat Burm. l. c. Nam *gravitas annonæ* est etiam 6, 13. Nempe, *gravitas* dicitur de omnibus, quæ male affecta sunt, non bene se habent : unde *gravitas corporum* ap. Cicer. Tusc. 3, 1. Adde Acad. 2 (4), 17, quod bene contra Bentleium, *pravitas* corrigentem, defendit Schultens ὁ μακαρίτης in Comm. ad Prov. Salom. c. 25, extr. Id. de Fin. 4, 12, *gravitate membrorum e cruciatu dolorum siquis quem levet.* V. Davies. Ern.

Quidam pampineam coronam. Consentit cum interpretatione hujus somnii Artemidorus 1, 79. ubi observat, coronam e vite præter Dionysiacos artifices mortem ac vincla significare, propter pampinos implicatos et inflexos. Similia crimina valuisse apud Constantium non inscite Ammianus narrat 15, 3 : *Mercurius solenniorum appellatus comes,.... si per quietem quisquam vidisse aliquid amico narrasset, id venenatis artibus coloratum in pejus, patulis imperatoris auribus infundebat; et ob hoc homo, tanquam inexplicabili obnoxius culpæ, gravi mole criminis pulsabatur. Hæc augente vulgatius fama, tantum aberat, ut prode- ret quisquam visa nocturna, ut ægre homines dormisse sese præsentibus faterentur externis; mærebantque docti quidam quod apud Atlantæos nati non essent, ubi memorantur somnia non videri.* Lips. In h. l. lege *somniorum ap. c.* et p. p. *inexpiabili.*

Sestertium quindecies. [Gallic. monet. 288,183 fr. 70 cent.]

Sestertium decies. [Gall. monet. 192,129 fr. 38 cent.]

sentiam quod omnes, putate, me idem dicere quod omnes: » eleganti temperamento inter conjugalem amorem et senatoriam necessitatem.

V. Continuus inde et sævus adcusandis reis Suilius, multique audaciæ ejus æmuli. Nam cuncta legum et magistratuum munia in se trahens princeps, materiam prædandi patefecerat. Nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo, ut Samius, insignis eques romanus, quadringentis numorum millibus Suilio datis, et cognita prævaricatione, ferro in domo ejus incubuerit. Igitur, incipiente C. Silio, consule designato, cujus de potentia et exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, legemque Cinciam flagitant: qua cavetur antiquitus, « ne quis, ob caussam orandam, pecuniam donumve accipiat. »

VI. Deinde obstrepentibus his, quibus ea contu-

Sentiam. Si hæc scriptura Taciti, in qua nemo hæreat: unde monstra lectionum, quæ sunt in MSS.? Florentinus *assenessentiam :* ex quo in ed. pr. *assenescentiam* expressum. Alii duo codd. Medic. *assentiam*. MS. Guelf. *Sententiam*. *Sentiam* ed. Puteol. Riv. Ern. Bud. *assentiam*. Bip. forsan *uxoris sentiam*.

Eleganti temperamento. Etenim hæc duplicem sensum habent: alterum dignum amore conjugali, nemo credit vera esse, quæ Poppææ objecta sunt, nemo probat factum, nec ego; alterum periculo vitando aptum: credo, quæ objecta sunt, et eadem, quæ ceteri senatores, decerno. *Elegantia* autem est in eo, quod *figura* est in his verbis, ut Suetonius vocare solet, eaque prudenter adhibita; in quo ipso est elegantia. Tirones videant Clavem cicer. in h. v. Rivius, deceptus vitiosa interpunctione, *idem dicere : quod omnes,* etc. addidit de suo *interpretati sunt*. Omnino pessime in hac editione textus interpunctus est: sed fere ut in Puteolani editione. Ern.

Quadringentis numorum millibus. [Gallic. monet. 76,851 fr. 36 cent.]

Memorabo. Vide c. 12 et 35.

Legemque Cinciam flagitant.

melia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, « veterum oratorum exempla » referens, « qui famam in posteros, præmia eloquentiæ cogitavissent pulcherrima. Alioquin et bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari. Ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur. Quod si in nullius mercedem negotia tueantur,

Quam M. Cincius Alimentus, tribunus plebis, tulit anno U. c. DL. BROT.

[*Discors Suilio.* Non id referendum ad caussam, sed ad veteres Silium inter et Suilium simultates.]

Fœdari. Ovid. Am. 1, 10, 39: *Turpe, reos emta miseros defendere lingua*

Ne fidem quidem integram manere. Quum Rhenani lectionem, e Budensi proditam, *nec fidem integ.* neque ex Vaticanis Vertranius et Lipsius, neque ex Florentinis Pichena sollicitarint, vero simile est, eos codices istam adfirmasse. Illa autem non infimæ notæ editio, non magis quam Frobeniana an. 1519, quam Aldina 1534, et omnes, quæ præcesserunt Rhenani recensionem, habent et hanc et alias audaciæ primitus edentium notas: quos eadem, opinor, efficaciæ objecta inanis species a veteri scriptura discedere compulit. *Nec fidem* est quod alii exprimerent, *sed nec fidem*, vel, *nec vero fidem.* GRON. Aldina edit. non præcessit Rhenani recensionem, sed anno post secuta est, eamque plerumque sequitur. Hic tamen ab ea recedit et habet *ne quidem.* Et hoc habent MSS. laudati Ryckio (in his Flor.) item Guelf. et edit. princeps, Puteol. Itaque recte defendunt Ryckius et Jac. Gron. ERN. Male cepere critici verba Rhenani. Is enim recte refert, in Bud. legi, *ne fidem int.* (omisso *quidem*), unde ipse fecerit: *nec fid. int.*

In nullius merced. Acid. *nullius in merced.*

Negotia tueantur. Facile credo, esse hic aliquid scabri. Lipsianæ ad marginem ostendunt in MSS. esse *negotiantur.* Forte. *Quod si in nullius mercedem negotia eant, pauciora fore.* Sic 3, 50: *Qui neque servatus in periculum reipublicæ, neque interfectus in exemplum ibit.* 14, 61: *Itur in principis laudes.* GRON. *Tueantur* a barbarica ætate et manu esse, Jac. Gronovius judicat, qui e cod. Med. *quod si in nullius mercedem negotia sint*, legi vult: quod et recepit Broterius. Ea si est Taciti manus, scire velim, quomodo inde *tueantur* factum: quod non erit barbarum, si intelligas *oratores* vel *advocati.* Si

pauciora fore: nunc inimicitias, adcusationes, odia et injurias foveri, ut quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. Meminissent C. Asinii et Messallæ ac recentiorum, Arruntii et Æsernini: ad summa provectos incorrupta vita et facundia.» Talia dicente consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia qua « lege repetundarum tenerentur;» cum Suilius, et Cossutianus, et ceteri, qui non judicium (quippe in manifestos) sed pœnam statui videbant, circumsistunt Cæsarem, ante acta deprecantes.

VII. Et, postquam annuit, agere incipiunt: « quem

nec sic placet, lege *curentur. Curentur* et *tutare* confunduntur in MSS. V. Cortius ad Sallust. Jug. 14, 19, idque est verbum proprium. Ern. Bud. *negotiantur.* Bip. *vertantur.*

Pauciora fore. In mar. cod. Bud. alii *potiora.*

Meminissent C. Asinii. Omisi verba, quæ non reperi in libris scriptis, aliunde inculcata. Lips. Nempe *T. Galbæ*, quod est in vett. In MS. Flor. est *gali Asinii Messalæ:* ex quo J. Gron. fecit *Galli, Asinii, Messallæ*, itaque edidit. Adjuvat ed. pr. in qua est *Gauinii Assinii M.* Nam *u* potest esse factum ex *ll*, ut contra in eadem 13, 14, pro *demouet* est *demolliet*, et *nii* adhæsisse e sequente nomine, ut supra in *ludibria pericularia*. Contra dici potest primum illud *gali* factum videri e *Gaii:* deinde vel maxime hoc, quod c. 7, in responsione ad hanc sententiam *Asinius* et *Messalla* commemorantur soli. nec credibile, eum, qui primo loco propositus esset, omissum fuisse in refellendo, cum etiam cetera nomina recentiorum accurate repetantur. Itaque retinui lectionem a Lips. inductam. Ern. Bud. *Galli, Asinii, Messale.*

Consentientibus. MS. ap. J. Gron. *censentibus.* Absolute *censere* etiam est 13, 26: *nec deerant, qui censerent.* sc. quod alii dixissent: consentit Guelf. Ern.

Et, postquam annuit tacens. Veteres, *tacere.* Lego, *postquam annuit, agere incipiunt,* Lips. Sic cod. Reg. ap. Ryckium. Cod. Agric. *dicere.* Flor. *postquam annuit, tacere incipiunt*, quod est in ed. pr. Inde Freinsh. corrigit *jacere*, quod placet Ryckio. Male. Sequitur enim justa oratio, de qua *jacere* non dicitur. Sed

illum tanta superbia esse, ut æternitatem famæ spe præsumat? usui et rebus subsidium præparari, ne quis, inopia advocatorum, potentioribus obnoxius sit. Neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiaris, ut quis se alienis negotiis intendat. Multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. Nihil a quoquam expeti, nisi cujus fructus ante præviderit. Facile Asinium et Messallam, inter Antonium et Augustum bellorum præmiis refertos, aut ditium familiarum heredes Æser-

nec melius Jac. Gronovii *facere*, intellecto *gratiam*, cujus ellipseos exempla desidero. Puteolanus autem ex eo fecit *tacens*, quod Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus ceterique secuti sunt. Est tamen in Guelf. Ego *agere* probo et recepi. Melius enim puto lectionem MS. sequi, quam conjecturam Puteolani. Ei lectioni favet etiam interpunctio cod. Flor. et cod. Agr. cujus lectio est glossa τοῦ *agere*. Corruptela est nata e duplicatione finalis in *annuit*, quod genus frequens est in codd. Ern. In Flor. cod. alia manus, sed antiqua, superne adposuit *agere*. Bud. habet *tacere*, ex quo r. m. fecit *tacens*. Boxh. volebat *placere*. Hillerus Racem. 34, *aspere*, ut apud Cic. de orat. 1, 53.

Quem illum tanta superbia esse. Sic MSS. et ed. pr. At Guelf. Puteolanus *ullum*, vitiose: quis enim ita loquitur? et id tamen Beroaldus, Alciatus, Rhen. Aldus aliique secuti sunt. 12, 36, *avebant visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset*. Ern. Bud. *illum*.

Usui et rebus subsidium præparari. Scilicet eloquentia comparanda. Eloquentiam comparari hoc consilio, ut prosit amicis, Reip. ed. pr. *præparare*. Mox Guelf. *potentibus*. Ern. Bud. *præparare... potentibus*.

Multos militia. Ad eam sententiam Sallustius: *Humillimus quisque in arvis, aut militia, nullius honestæ rei egens, satis sibi, satisque patriæ erat:* ut vere emendavit nobilissimus noster Dousa. Lips.

*Nisi, cujus fructus ante provideri*t. Sic ed. pr. Post inductum a Puteolano *providetur:* quod in *providerit* rursus mutavit e cod. Bud. Rhenanus. Pichena e cod. Flor. *præviderit* scripsit, quod est etiam in Guelf. id Rickius secutus est et J. F. Gron. Sed J. Gronovius docet, in cod. Flor. esse *providerit*. Ern. Et in cod. Agric. Planius tamen mihi hic videtur *præviderit*. Sic et Bip.

Refertos. Bud. *refectos*.

ninos et Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius, aut C. Curio, concionari soliti sint. Se modicos senatores, quieta re publica, nulla, nisi pacis, emolumenta petere. Cogitaret plebem, quæ toga enitesceret. Sublatis studiorum pretiis, etiam studia peri-

Qui a republica. Quidam scripti, *qui et a:* ex quo Pichena, *quieta rep.* et mox deinde, *petere.* Assentior. Lips. At. J. Gronovius sic mavult: *Se modicos senatores: quieta republica nulla nisi pacis emolumenta. Petere ut cogitaret.* Etenim omnes script. et edd. habent *peterent:* quod non est de nihilo. Nec antiquam lectionem arbitror spernendam *qui a republica nulla nisi pacis emolumenta peterent.* MS. Guelf. *qui et a republica.* Ern. Sic et Bud. et Flor.

Cogitare plebem. Displicent quæ scripsi olim, et induco. Vett. *cogitaret.* Scribo, *cogitare et plebem, qua toga enitesceret,* id est, etiam quemvis e plebe occupatum esse, ut emergeret se, et nitidiore toga uti posset. Lips. Scripsit omnino Tacitus: *cogitaret plebem, quæ toga enitesceret.* Nec satis faciunt interpretes. *Togam* utique Freinsh. accipit laxe nimis. Ea enim pacem pacisque artes omnes etsi aliquando possit complecti, tamen hic arctius nihil aliud significat, quam eloquentiam forensem. Ut Livio 22, 26, de C. Ter. Varrone: *togaque ac forum placuere, proclamando pro sordidis hominibus caussisque.* Plinius epist. 1, 22, *in toga negotiisque versatur: multos advocatione, plures consilio juvat.* Florus 4, 12, *ut primum togas et sæviora armis jura viderunt.* Reliquus autem sensus: meminisset, magnam partem plebeios ac de plebe esse, qui enitescerent atque in lucem se proferrent toga et causidicina: qui non possent tam magnum induere animum, et operam illam gratuitam præstare, nisi esurire domi et fame perire velint, dum alios beatos faciunt. Nam, quod dicere Tacitum faciunt, plebi non esse aliam viam ad dignitates, falsum est, ut norunt rerum romanarum periti. Pejus et ridicule, qui proprie accipit, quasi vellet Tacitus, ut plebs cogitet, quomodo niteat toga, sic oratorem cogitare, quomodo niteat oratio. Gron. Rectissime hæc. Et plane ed. pr. et Puteol. sic habent. Guelf. *cogitaret... qua.* Ceterum *enitescere* ætas hæc sic dixit. Plin. Pan. 4, et alibi. Ern. Lipsium sequuntur Heins. et Bip. Mihi potior videtur lectio a Gron. recepta, quæ et Ferrario placet de Re vest. 1, 33, Bud. *cogitaret p. qua.*

tura.» Ut minus decora hæc, ita haud frustra dicta princeps ratus capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.

VIII. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis, et ad præsentiam Cæsaris vocatum memoravi, monente Claudio, in regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat « discordare Parthos: summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi. » Nam, inter Gotarzis pleraque sæva (qui necem fratri Artabano conjugique ac filio ejus præparaverat, unde

Ut minus dec. Hæc interpunctio debetur Freinshemio. Ante male interpungebatur post *decora.* Ceterum in reliquis hæreo: quæ si sine vitio sunt, *frustra* est, sine idonea caussa, qua moveri debeat ad decernendum secundum ea. Sed ita *frustra* non dicitur. Arbitror, Tacitum dedisse, *ut m. decora hæc, ita haud frustra dicta. Princeps cap. p. p. modum,* deleto *ratus,* quod est ab interpolatore, qui vitiosa interpunctione deceptus, explendæ sententiæ addidit *ratus:* nisi id factum e *motus.* Ern.

Usque ad dena sest. [Gallic. monet. 1,920 fr. 99 cent.]

Quem egressi. Quem, id est, modum. Sic e Flor. Pichena, vett. edd. *quæ.* Ern. Bud. *quæ.*

Vectum memoravi. In libris scilicet, quibus descriptæ res Caii. Dio 60, 8, rem breviter tangit: Τὸν Μιθριδάτην τὸν Ἴβηρα, ὃν ὁ Γαΐος μεταπεμψάμενος ἐδεδέχει, οἴκαδε πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ἀπέπεμψεν. Quod hic in Tacito est, *vectum;* manuss. *vinctum.* Legerim, *ad præsentiam Cæsaris vectum vinctumque memoravi.* Quamquam Seneca non vinctum modo, sed in exsilium missum fuisse significat, de Tranquill. 11, *Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est* (Mithridates scilicet), *alter, ut meliore fide mitteretur, optabat.* Lips. Restitui *vinctum,* quod MSS. quidam et ed. pr. habent, et hic desiderari etiam Lipsius vidit. Quæ forma loquendi *ad præsentiam alicujus vehi?* Omnino nescio, quid sit *ad præsentiam,* quod cum *vectum* jam est in ed. Puteol. reperique et in Guelf. Ab ed. pr. abest. Tacitum quidem sic scripsisse non credo. Ern. Bud. *victum* et in marg. al. *vec-*

metus ejus in ceteros) accivere Bardanen. Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum invadit, ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat: neque cunctatur, quin proximas præfecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem ejus abnuentibus. In quos, ut patris sui quoque defectores, ira magis, quam ex usu præsenti, accensus, implicatur obsidione urbis validæ, et munimentis objecti amnis, muroque, et commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes, Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit.

IX. Tunc distractis Orientis viribus, et, quonam inclinarent, incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis romani ad excidenda castellorum ardua, simul Ibero exercitu campos persultante. Nec enim resistere Armenii, fuso, qui

tum. Bene Bip. *vocatum*, quo redditur Dionis μεταπεμψάμενος. *Vinctum* admitti posset, si adderetur *adductum*, *vectum* vel simile quid.

Acciv. Bardanen. Paullo aliter Jos. Ant. 20, 2.

Biduo. Deest in Bud.

Tria millia. Est ingens cursus in biduo: sed noctes etiam haud dubie assumptæ. Faciunt *trecenta septuaginta quinque* millia romana, est idem cursus, quem Annibal confecit, a Scipione victus: et vide me, si voles, Centuria Ep. ad Italos, epist. 59. Lips.

Præfecturas. Satrapias, ut Herodotus appellat 1, 192. *Præfecti* satrapæ. Ern.

Viribus. Bud. *copiis.*

Vi militis r. Int. conversa, aut simile quid, quod latet in *persultante c.* Συλλήψεως hujusmodi exemplum jam non unum vidimus. *Campos persultare* e Livio est 34, 20, quam *sæpe in agro eorum impune persultavissent.* Ern.

Nec enim resistere Armenii. Sic ed. pr. Puteol. et e cod. Bud. Rhenanus, Aldus. Alii *restitere.* Ern.

prœlium ausus erat, Demonacte, præfecto. Paullulum cunctationis adtulit rex minoris Armeniæ, Cotys, versis illuc quibusdam procerum; dein literis Cæsaris coercitus, et cuncta in Mithridaten fluxere, atrociorem, quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores, cum pugnam pararent, fœdus repente iciunt, cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat, congressique primo cunctantur, deinde complexi dextras, apud altaria deum pepigere, « fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere. » Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid æmulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit. Regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno; non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat.

X. Exin validissimas præfecturas invasit. Et reci-

Dein literis Cæsaris coercitus: Sic e Flor. Pichena: sic edd. pr. et Bud. Ern.

Fœdus repente faciunt. Lipsius proponit *faciunt;* at in Cod. Agr. *iciunt;* quod non spernendum putat Ernestus. Ex eo factum *jaciunt* in MSS. et edd. pr. sqq.

Cunctanter. Ed. pr. *cunctantur,* quod mihi longe melius videtur. Dubitant primo, quid agant: deinde confirmati dextras complectuntur. Forma etiam narrandi Tacito convenientior Ern. Recte.

Deinde c. d. Dein c. d. Bud. contra c. 2, pro *exin* habet *exinde.*

Exin validissimas præfecturas invasit. MSS. ed. pr. *invisit:* quod tamen in exemplo nostro antiqua manus correxerat *invasit:* et sic edidere Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, etc. Sed ante jam Puteolanus. Et ita est in Guelf. Ern. Rhenan. in Bud. legi ait *invisit;* debebat addere, id esse a r. m.

Et reciperare Armeniam. Non sanus locus; de quo velut in tenebris micabo. Libri scripti voce auctiores, *reciperare Armeniam habebat.* Et rectumne illud? ut sit Græcorum ἔχω, ἀντὶ τοῦ δύναμαι: quomodo Cicero, Apuleius, A. Gellius, aliique e Lati-

perare Armeniam avebat, ni a Vibio Marso Syriæ legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes, pœnitentia concessi regni, et revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. Et huic contra itum ad amnem Erinden: in cujus transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque prœliis medias nationes subegit ad flumen Sinden, quod Dahas Ariosque

nis interdum. An *havebat?* an *audebat?* verbum quidem infarciendum est, ruenti sententiæ sustentandæ. Veneta editione, *reciperare Armeniam parabat*, expressum invenies. In Vat. opt. (siquid hoc ad rem) *habeat:* scribitur, litera alia superne adjecta. Quid si etiam, *reciperare Armeniam ibat?* sive *vadebat*. Lips. Optime Rhenanus et Salinerius, qui *reciperare* pro *reciperabat* volunt. Vide Obs. 2, 14. Gron. *Habebat* est etiam in ed. pr. *parebat* in MS. Guelf. Codex Agr. adeo addit *in animo*. Mihi dicta a Gronovio l. c. nondum satisfaciunt. Nam exemplum infinitivi desidero in hac structura, sequente *ni*. Taciti quidem perpetua est consuetudo, in hac forma orationis verbum finitum usurpare. Hæc dubitatio dum idoneis exemplis tollatur, liceat mihi credere, legendum esse *reciperabat*. Verbum *parabat* in MSS. tribus reperit Broterius, ediditque Puteol. et inde Ber. quos Broterius secutus est. Ego eos imitari non ausus sum, quia in eo verbo minus est, quam res requirit; ideoque interpolatorem redolet. Ern. Bud. a r. m. *recuperare* et in marg. *parabat*. Bip. *habebat*, h. e. poterat. Sed id *habebat* in codd. ortum videtur ex *avebat*, ut recte Heinsius. Cui hoc non placet, legat *reciperabat*.

A Vibio. Præpositio est in MSS. ed. pr. Omisit Puteolanus, non demum Beroaldus, ut vult Jac. Gronov. qui restituit. Ern. Bud. *nisi a V*. Sed hoc *a* a r. m.

Foret. Bud. *esset*, et mox *vocante*.

Amnem Erinden. Ed. pr. *Eriden*. Ryckius conjicit: *Charindam*, qui a Ptolemæo 6, 2, inter Hyrcaniam et Mediam ponitur, memoratus etiam Ammiano 23, 6. Ern. Bud. *Erindem*.

Ad flumen Gynden. Vett. *Sinden*. Gyndes fluvius nominatur etiam Senecæ Ira 3, 21: *Cyrus cum Babylonem oppugnaturus festinaret ad bellum, Gynden late fusum amnem vado transire tentavit*, et quæ sequuntur: e quibus hauris sententiam Tibulliani versus 4, 141..., *aut rapi-*

disterminat. Ibi modus rebus secundis positus. Nam Parthi, quamquam victores, longinquam militiam adspernabantur. Igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria, atque eo ferocior et subjectis intolerantior: qui, dolo ante composito, incautum, venationique intentum, interfecere, primam intra juventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quæsivisset. Nece Bardanis turbatæ Parthorum res inter ambiguos quis in regnum acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdaten, prolem Phrahatis, obsidio nobis datum. Dein prævaluit Gotarzes: potitusque regiam, per sævitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad principem

dus Cyri dementia Gyndes. Ubi male vett. libri, *Cydnus.* Nam et Herodoto Gyndes, 1, 189. Lips. Ed. Puteol. aliæque vett. edd. *Gynden.* At ed. pr. MSS. etiam Guelf. *Synden:* quod restituit Broterius; nam *Gyndes* Babylonius est alienus, de quo v. Brouk. ad Tib. p. 372. Ern. Bud. *Synden.* — Nunc dicitur *Heri-rud.* Brot.

Nec cuiquam... parta. Sic dedit e cod. Bud. pro *nec enim cuiquam.... parata* Rhenanus. *Enim* etiam ab ed. princ. abest. Rhenanum statim secutus est Aldus. Ern. Bud. a 1, m. habebat *parata.* Rhenanus male ad eum provocat.

Subjectis intolerantior. Intolerabilior. Ag. r.

Turb. P. res, inter, etc. Muretus ita: *turb. P. res. Inter a. q. i. r. acciperetur, multi,* etc.

Prolem Phrahatis. Non filium, ne erres, sed nepotem ex Vonone. Ipse Tacitus infra 12, 10. Lips.

Obsidio n. d. Ryckius suspicatur, *obsidium* dici per appos. pro *obsidem*, et ex Agr. cod. citat 51, 1, *temeritate obsidii,* ubi in aliis *obsidis. Obsidium* pro statu obsidis sumi notat Gesnerus in Thes.

Potitusque regia. Vat. opt. *regiam.* Itaque scripsit. Lips. Sic et Flor. ed. pr. *Regia* dedit Puteol.

romanum occultas preces, quis, « permitti Meherdaten patrium ad fastigium, » orabant.

XI. Iisdem consulibus ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam, quarto et sexagesimo, quam Augustus ediderat, spectati sunt. Utriusque principis rationes prætermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani composui. Nam is quoque edidit ludos sæculares; iisque intentius adfui sacerdotio quindecimvirali præditus, ac tum prætor. Quod non jactantia refero, sed quia collegio quindecimvirum antiquitus ea cura, et magistratus potissimum exsequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio, circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Trojæ inirent, interque eos Britannicus, imperatore genitus, et L. Domitius,

et seqq. sic MS. Guelf. Ern. Cod. Agr. *rerum*.

Permitti Meherdaten. Vide Obs. 2, 13. Gron. I. e. ut potestatem daret eundi in patriam et capessendi regni. Adde Gruter. ad Martialem 10, 12. Drak. ad Liv. 3, 70. Ern. Scil. nonnulli legendum suadebant *remitti*, quod Grut. improbat.

Quarto et sexagesimo. Plinius 7, 49: *Eo minus miror Stephanionem, qui primus togatas saltare instituit, utrisque secularibus ludis saltasse, et D. Augusti, et quos Claudius consulatu suo quarto fecit; quando sexaginta tres non amplius interfuere anni*. Lips.

Collegio quindecimvirum. Ideo Horatius in Carm. sæc. 70: *Quindecim Diana preces virorum Curet*. — Et in numis Augusti IMP. CÆS. AVG. LVD. SÆC. XV. S. F. id est, *Quindecimviri sacris faciundis*. Quamquam ad eos et aliorum ludorum curam pertinuisse, alibi mihi dictum. Lips.

Magistratus potissimum. Hoc ad id spectat, quod prætorem se tunc præmisit: eoque, inquit, gnarum hujus rei et permixtum. Lips.

Pueri nobiles. Male Spanh. de Pr. NN. Diss. 12, 2, ad Britannicum et Neronem hos restringit. Inter eos fuisse, clare Tacitus refert.

Ludicrum Trojæ. Cf. Serv. ad Virg. Æn. 5, 545. Suet. Jul. 39. Aug. 43. Dio 43, 23.

L. Dom. adoptione. Huc Vaill.

adoptione mox in imperium et cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium loco præsagii acceptus est. Vulgabaturque, « adfuisse infantiæ dracones in modum custodum; » fabulosa et externis miraculis adsimulata. Nam ipse, haudquaquam sui detractor, unam omnino « anguem in cubiculo visam, » narrare solitus est.

XII. Verum inclinatio populi supererat, ex memoria Germanici, cujus illa reliqua suboles virilis: et matri Agrippinæ miseratio augebatur, ob sævitiam Messallinæ: quæ semper infesta, et tunc commotior quominus strueret crimina et adcusatores, novo et furori proximo amore detinebatur. Nam in C. Silium, juventutis romanæ pulcherrimum, ita exarserat, ut Juniam Silanam, nobilem feminam, matrimonio ejus

NN. Col. in Ner. trahit numum Babbæ cusum c. epigr. NERO CLAVDIVS CÆSAR.

Infantiæ ejus. Abest a Guelf. *ejus,* bene. ERN. Et a Bud. Bip. conjiciunt: *adf. infanti duos dr.* ingeniose: firmatur per sequens *unam.*

In modum custodum. Genios enim specie anguium apparere opinio erat, ut multis locis poetarum patet, v. Heins. et Drak. ad Silium 2, 585. Gorius ad Donii Inscr ant. p. 44. ERN.

Miraculis adsimulata. Flor. *adsimilata:* quod recepit Pichena. GRON. MS. Agr. ed. Puteol. et seqq. *assimulata.* Sed Guelf. ed. pr. *assimilata,* de verbo jam supra dictum. ERN. Bud. *adsimilata.*

Sui detractor. Burm. ad Ov. Met. 5, 246, putat fuisse *detractator,* et pro eo in MSS. datum *detractor.* Verum puto Sic H. 1, 83, libri quidam *detractione* pro *detractatione.* ERN.

Unam omnino anguem. Paullo aliter Xiphil. 61, 2, qui exuvias duntaxat serpentis ad caput Neronis pueri inventas ait: idque vates ita interpretatos, magnam potentiam ab homine sene capturum, quia serpentes positis exuviis senectutem exuerent. En vanitatem! LIPS. Adde Sueton. Ner. 6. ERN.

Detinebatur. Distinebatur edd. omnes, quas inspexi, præter primam, quæ habet *detinebatur.* Verba illa sæpe in MSS. confundi constat. ERN.

C. Silium. De hoc c. 5, et 35,

exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo, si abnueret, exitio, et nonnulla fallendi spe, simul magnis præmiis, opperiri futura et præsentibus frui, pro solatio habebat: illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhærescere; largiri opes, honores: postremo, velut translata jam fortuna, servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.

XIII. At Claudius, matrimonii sui ignarus, et munia censoria usurpans, « theatralem populi lasciviam » severis edictis increpuit, « quod in P. Pom-

et 4, 18, 19, et Juven. 10, 330. De Julia Silana 13, 19.

Vacuo adultero. Vide ad 6, 34. Cic. Catil. 1, 6, *domum novis nuptiis vacuefecisses.* Liv. 1, 46, *cum domos vacuas novo matrimonio fecissent* Guelf. ed. pr. *adulterio*, ut infra c. 26, init. *adulteriorum* pro *adulterorum*. Sed MS. Guelf. etiam in fin. cap. *adulterium* pro *adulterum*. Ceterum hæc sententia non pendere potest a præcedente supra *ut*, sed a tota præcedente sententia. Nam Messallina exturbavit uxorem e matrimonio Silii, quo sola frueretur adultero. Itaque suspicatus sum legendum esse, *vacuo quo ad p.* vel *quo vacuo a p.* Ern. Sic jam Ryck.

Illa. Si sequens statim periodus non ab *at* inciperet, crederem hic intercidisse *at* per finalem præcedentis verbi syllabam. Silius sperabat rem latere posse, at illa, quomodo res lateret, nihil curabat. Vix dubito, Tacitum scripsisse *ipsa.* Ern.

Egressibus adhærescere. Qui mos Romæ colendi potentiores. Lips. Idem factum interdum pantomimis, supra proditum, item a Plinio juniori, scimus, amore, sicut h. l. Ern. Bud. *et gressibus.*

Paratus principis. Cf. c. 30 et 35.

Munia censoria usurpans. De anno cœptæ a Claudio censuræ v. Pagium Crit. Bar. a. C. 48, de censura ipsa dicta ad Suetonii Claud. 16. Ern.

In P. Pomponium consularem. Qui consul fuit a. 782, iterum sub Caio, a. 794. Sed de prænomine illustris viri et poetæ quæro. Hic Publius dicitur: infra 12, 27, Lucius *Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas*, etc. Loqui enim eum de hoc poeta, docent quæ subjunxit: *decretusque*

ponium, consularem » (is carmina scenæ dabat), « inque feminas inlustres, probra jecerat.» Et lege

Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quis carminum gloria præcellit. At Dioni 59, 6, est Quintus: Ἔπειτα τοὺς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντας ἀπέλυσεν· ὧν εἷς ἦν Κύιντος Πομπώνιος, ἑπτὰ ὅλοις ἔτεσιν ἐν τῷ οἰκήματι μεθ' ὑπάτειαν κακωθείς. Quæ ipsa de hoc vate accipienda, clarum ex iis, quæ Tacitus 5, 8. Ubi cum descripsisset custodiam hujus Pomponii apud fratrem, addit: *At Pomponius multa morum elegantia, et ingenio inlustri, dum fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.* Et sunt ab eo tempore ad liberationem e custodia anni septem. Hanc nominis litem dabam secundum Dionem (quippe integre perscriptum apud eum prænomen est), nisi submonuisset Tacitus fratrem poetæ fuisse Quinctum 6, 18. *Sanciæ aqua et igni interdictum accusante Q. Pomponio. Is, moribus inquies, hæc et ejusmodi a se factitari prætendebat, ut, parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur.* Itaque nihil constituo. Est autem hic, non Atellanarum scriptor (qui L. Pomponius Bononiensis dictus, Ciceroni, Senecæ, Macrobio, Nonio, Festo, laudatus), sed tragœdiarum. Quintil. 10, 1, 98: *Eorum, quos viderim, longe princeps Pomponius Secundus, quem senes parum tragicum putabant, eruditione ac nitore præstare confitebantur.* Plinius epist. 7, 17: *Pomponius Secundus, scriptor tragœdiarum, si quid forte familiarior amicus tolleret, dum ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat: Ad populum provoco.* Hic est, quem tanti Plinius alter fecit, ut vitam ejus miserit in scripta 14, 6: *Nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponii Secundi vatis, cœnamque quam principi dedit.* Et 13, 26: *Ita sunt longinqua monumenta Tiberii Caiique Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere post ducentos.* Lips. De consulatu Pomponii primo, nondum mihi res liquida. In fastis quidem coss. suffecti traduntur eo anno *Q. Pomponius et Sanquinius* ab Onufrio, sed nullo argumento. In ed. Almeloveenianorum Fastorum pro testimonio laudatur inscrip. ap. Grut. p. 1087, n. 1. Sed ibi *A. Plautius* et *L. Nonius* eduntur, quos suffectos eo anno facit etiam Muratorius in Thes. inscrip. p. 302. Sed tota illa ἔκδοσις vitiis plena est, omninoque optandum, ut aliquis vir in his rebus accurate versatus, nominatim Hagenbuchius, hanc curam in se suscipiat, et fastos consulares constituat potius illustretque universos, quam epistolam consularem tantum scribat, cujus edendæ spem ab eo fieri video... Sed de Hagenbuchio irrita vota

lata sævitiam creditorum coercuit, « ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum fœnori darent. » Fontesque aquarum, ab Simbruinis collibus deduc-

fuere. Cui nunc provinciam hanc deferri cupiamus, non reperimus. Ern.

Ne in mortem parentum. Quæ circumscriptio juventutis jam ante vetita, Lætoria lege. Sed paullo aliter. Nam Lætoria lex saltem caverat iis, qui intra 25 annos; alios insuper habuerat: Claudius universe constituit de omnibus filiisfamiliarum, etiam supra legitimam ætatem. Lætoria etiam lex, fenoris aut pecuniæ nulla mentione, simpliciter vetabat, *minorem vigintiquinque annis stipulari*, id est ἐπερωτᾶσθαι, ait Priscianus, sive stipulanti respondere. De ea non dubie Plautus sensit Pseud. 1, 3, 68: *Perii! an non tum me lex perdit quinta vicenaria? Metuunt credere omnes.* Et Rud. 5, 3, 25: *Ni dolo malo instipulatus sies, nive etiamdum siem Quinque et viginti natus annos.* Asperius eamdem Claudii legem rettulit Vespasianus Suet. c. 11, *ne filiorumfamilias feneratoribus exigendi crediti jus unquam esset, ne post patrum quidem mortem.* Satis multa JCti ad SC. Macedonianum. Lips. MS. Guelf. *in morte*, male. Ern. Sic et Bud.

Ab Simbruinis collibus. Vett. *Sub imbruinis.* Lego, *sub imbrivinis.* Prorsum addi eam voculam placet. Non enim ex ipsis collibus deductam aquam vult: sed fontes aquarum, qui sub collibus, Romam perductos. Locus ipse in melioribus Livii libris, *Imbrivium*, 8, 30; et Silio 8, 370. ....*gelidoque rigantur Imbrivio.* Apud Celsum tamen Simbruinias item aquas legas 4, 5: *Consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum Simbruinarumque sunt, salutare est.* Lips. *Sub imbruinis* omnes vett. libri (in his et Bud.) ad Rhenanum, qui e Taciti A. 14, 22, correxit *Simbruinis.* Veterem lectionem reduxit e Flor. Pichena, quem secuti sunt Gronovii: Ryckius autem Rhenanum. E Lipsii correctione laudat hunc locum Sigonius ad Livium l. c. Sed Livii locus nil prodest Lipsio. Est enim Livianum *Imbrivium s. Imbrinium* potius, diversum ab loco hoc, unde aquæ deductæ, ut monuere Ortelius et Cluverius ap Drakenb. ad l. c. qui edidit *Imbrinium.* Apud Silium 8, 371. Meliores libri habent *Simbruvio:* atque id defendit N. Heinsius, ediditque Drakenb. Ergo non dubitandum, hic quoque *Simbruinis* vel *Simbruvinis* scribendum esse, præsertim cum infra 14, 22. Hæc scriptura sit in omnibus editis. Sed quia, ut recte monuit Jac. Gronovius, non est de nihilo, quod in MSS. est *sub Imbr.* ex ejus mente edendum curavi *ab Simbruinis.* Non male, ut opinor, Hesselius suspicatur

tos, urbi intulit. Ac novas literarum formas addidit vulgavitque; comperto, græcam quoque literaturam non simul cœptam absolutamque.

XIV. Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant (ea antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur); « et literarum semet inventores » perhibent; « inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tanquam repererint, quæ acceperant. » Quippe fama est, « Cadmum, classe Phœnicum vec-

in Vibio Seq. v. *Anien*, corruptum nomen *Simbruini lacus* in *Velinum* p. 8. Ern. Adde quæ ipse ad h. l. Vibii notavi p. 53. De stupendo opere ipso, quo Curtium et Cæruleum fontes Claudius urbi intulit, v. Plin. 36, 24, qui *nihil magis mirandum in toto orbe terrarum fuisse* adserit.

Primi per figuras animalium. Non animalium solum, sed et rerum mutarum, quæ hieroglyphicæ notæ dictæ. Literas tamen postea Ægyptiis sive Isis regina tradidit, sive Mercurius: sed ita, ut priscas illas notas, quas ἱερὰς dicebant, sacerdotes retinerent: alias, quas πανδήμους, vulgus. Lips. Specimen scripturæ hujus exstat in obelisco Ramessis, de quo 2, 60 Ern.

Fama est, etc. In totum hunc locum de literis græcis e Phœnice in Græciam perlatis, inde in Italiam, qui velut justum commentarium desiderat, legat disp. Scaligeri in Animadvers. ad Eusebii græca p. 110, et Montefalcon. Palæogr. gr. 2, 1, sqq. atque etiam Edm. Chishullum ad Inscr. Sigeam in Antiq. asiaticis, ut alios taceam: imprimisque inspiciat ap. Chishullum tabulam p. 24, in qua naturæ et orbis alphabetum exhibetur. Ern.

Cadmum. Atque ita creditum plerisque scriptoribus. Ut Clementi Alex. Strom. 1, 16: Κάδμος δὲ Φοίνιξ ἦν, ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν εὑρετής, ὥς φησίν Εὔφορος (verius, Εφορος), ὅθεν καὶ Φοινικήϊα τὰ γράμματα Ἡρόδοτος κεκλῆσθαι γράφει. Q. Curtius 4, 4: *Si famæ libet credere, hæc gens* (Phœnices) *literas prima aut docuit, aut didicit.* Isidorus 1, 3: *Græcarum literarum usum primi Phœnices repererunt... Hinc est, quod phœniceo colore librorum capita describuntur, quia ab ipsis literæ initium habuerunt.* Quod ait de colore capitum sive titulorum in libris, verum et vetus est. Ovidius Trist. 1, 7: *Nec titulus*

tum, rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus auctorem fuisse. »Quidam « Cecropem Atheniensem, » vel « Linum Thebanum, et temporibus trojanis Palamedem, Argivum, » memorant, « sexdecim literarum formas; mox alios ac præcipuum Simonidem, ceteras reperisse. » At in Italia Etrusci ab Corinthio Demarato,

minio, nec cedro charta notetur. Caussa tamen inepta, et ex pectore Isidori. De Cadmo inventore, Agenoris F. vide et Plinium 7, 57, et Suidam in Φοινικήϊα.

Cecropem Atheniensem vel Linum. Cecropem tamen plerique Ægypto ortum fatentur, et illinc intulisse literas. Linus est Apollinis et Terpsichoræ filius, de quo Suidas: Λέγεται δὲ πρῶτος οὗτος ἀπὸ Φοινίκης γράμματα εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. Ita vides in diversitate sententiarum, consentire tamen omnes de Phœnice, aut Ægypto: et bene Plinius, nunquam dubitasse ait l. c. quin literæ ab Assyriis essent. Lips.

Temporibus trojanis Palamedem. Videamus. Trojanis temporibus repertæ primum literæ? Immo, sive Cadmus, sive Cecrops eas reperit, trecentis propemodum ante id bellum annis. Quin et Orpheus poeta vixit scripsitque major illo ævo. At quidam ita memorant de Palamede. Sed vix tamen aliqui veterum; et ad fidem rerum emendes: *Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, sedecim literarum formas, et Trojanis temporibus Palamedem Argivum tres memorant, mox alios ac præcipue Simonidem ceteras reperisse.* Ita res habet. Sedecim literæ primo: Palamedes tres addidit, ut Isidorus l. c. censet, sive quatuor, ut Plinius 7, 57. Suidas in Παλαμήδης (et per me quidem in Tacito etiam legeris, *Palamedem Argivum* 4 *memorant;* nam ex notis omissis confusisque hic error): alias Simonides Pythagorasque. Possis etiam verbis non trajectis scribere: *Quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum. Et temporibus Trojanis Palamedem Argivum memorant* 4 *literarum formas,* etc. Etsi fateor tamen, in Gorgiæ declamatione pro Palamede eum dici *auctorem literarum* ἁπλῶς et indefinite. Itaque non nimis pertendo: etsi pro mea sententia licet Irenæum etiam addas advers. Hæres. 1, 12 (15). Lips. Taciti lectionem vulgatam defendit Casaubonus ad Sueton. Claud. c. 41, prolatis græcorum scriptorum locis, idem de Palamede tradentium. Ern.

In I. E. ab C. Dem. Id falsum videtur. Nam ante habuere literas pelasgicas, ut e monumentis antiquis docuere doctissimi viri, quæ sunt Cadmeis antiquiores. Ern.

Aborigenes Arcade ab Evandro didicerunt: et forma literis latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primum fuere: deinde additæ sunt. Quo exemplo Claudius tres literas adjecit, quæ usui, imperitante eo, post obliteratæ, adspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo.

Arcade ab Evandro. Sive a Carmenta ejus matre, ut visum aliis. Lips.

Et forma. Sic MS. Guelf. ed. pr. et Puteol. Male igitur Beroaldus *formæ* dedit; male J. Gronovius defendit *formas.*

Veterrimis Græcorum. Intelligit Phœnicias. Ern.

Sed nobis quoque paucæ. Latinis primo non nisi 16 literæ. Kappa Sallustius ludimagister invenit: gamma Spurius Carvilius: literam X ætas Augusti. Lips.

Claudius tres literas adjecit. Suet. 41: *Novas etiam commentus est literas tres, ac numero veterum quasi maxime necessarias addidit.* Uterque esse literas tres ait. Sed quærimus eas: et quibusdam visum promptius dubitare de Suetonii scriptura. Non adhibebo id mantelium ignaviæ meæ ego. Planissime tres Claudius reperit. Æolicum digamma cujus facies literæ Ⅎ inversæ. Quinctil. 1, 7, 27: *Nec inutiliter Claudius æolicam illam Ⅎ ad hos usus literarum adjecerat.* Et 12, 10, 29, *Æolicæ quoque literæ, qua cervom servomque dicimus, etiamsi forma a nobis repudiata est, vis tamen manet.* Hanc non Claudius solus inter literas habendam censuit, sed et Varro, si credimus Annæo Cornuto. *Hanc literam,* inquit in Orthographia apud Cassiod. n. 1, in Putschii Sylloge p. 2281, *Terentius Varro dum vult demonstrare, ita præscribit.* VA. *Qui ergo in hac syllaba sonus est, idem literæ erit.* Hoc digamma etiam hodie in lapidibus Claudianis (apud Grut. p. 196, 236, 238), TERMINAℲIT AMPLIAℲITQUE. et DIℲI. AVGVSTI. De hac ergo clarum. Secundam eruo e Prisciano 1, p. 557, antisigma. Ait: *Huic S* $_{t}$ *eponitur P. et loco Ψ fungitur. Pro quo Claudius Cæsar antisigma X hac figura scribi voluit: sed nulli ausi sunt antiquam scripturam mutare.* Antisigma ideo, quia duo sigma obverso dorso ƆC. Hac enim semilunæ figura prisci Græci sigma formabant. In tertia litera hæremus. Nec auxilio est grammaticorum manus. Non ille, qui AI diphthongum fuisse censet, quia in Claudii ævo lapidibus, ANTONIAI DIℲAI. et similia scripta. Constat enim, antiquitus creberrime usurpatam hanc diphthongum. Non etiam ille

XV. Retulit deinde ad senatum, super collegio haruspicum, « ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret: sæpe adversis rei publicæ temporibus accitos, quorum monitu redintegratas cærimonias, et in posterum rectius habitas: primoresque Etruriæ sponte, aut patrum romanorum impulsu, retinuisse scientiam et in familias propagasse: quod nunc segnius fieri: publica circa bonas artes socordia, et quia externæ superstitiones valescant. Et

qui literam nescio quam inventam a Claudio leniendo R putat, ex corruptis Velii Longi verbis: in quibus prioribus de æolico digamma saltem egisse Velium scio. Sed nec Martianus Capella, qui sic scribit l. 3: *Huic literæ S Divus Claudius P adjecit aut C, propter ψ et ξ græcas, psalterium, saxa.* Censet enim ille, a Claudio novum X repertum, quod vanum puto, quia X in usu temporibus jam Augusti, ut diserte monet Isidorus 1, 4. Sed et X inter eas a Varrone et Quinctiliano 1, 4, 9, censetur, quæ non necessariæ. Varro in Fragmento quopiam ex libro de Grammatica: *Literarum partium sunt, et dicuntur, ut* A, B, *partim dicuntur, et non sunt, ut* H *et* X, *partim sunt, neque dicuntur, ut* φ, ψ. Ex quibus verbis non absurde collegeris, duabus his literis, quæ necessariæ, Varrone teste, novam formam induisse Claudium nomenque. Et de ψ quidem clarum cui antisigma respondit: de φ Claudiano neglexerunt tradere grammatici, et ego non divino. Phi quidem litera, non dubie necessaria, et alius ejus sonus quam F, uti monuit etiam Quinctil. 12, 10, 29. Hæc in re grammatica nugamur: et omittere licuisset, si Claudii liber exstaret, quem de ratione harum literarum edidit. Lips. Vide interpretes Suetonii et Claudii locum, et Taylorum in primis ad Marm. Sandvic. p. 48. Ern.

In ære publicandis plebiscitis. Plebeiscitis cod. Agr. *Plebiscitis* Grotius; sed non tam plebi, quam omnibus civibus publicabantur.

Vetustissima. Quam ipsi Romani liberos suos capere volebant, ac publice mittebantur. Vide Valerium de Relig. 1, 1, et Cic. de Divin. 2, 23. Lips.

Temporibus accitos. Accitis. MSS. vett. edd. omnes. Sed *accitos* verum est, idque constructio desiderat. Sic volebat etiam Groslotius in Syll. Burm. t. 1, p. 350. Ern. *Accitos* ex cod. vet. dedit Ursinus. Bud. *accitis.*

Valescant. Ed. Puteol. *invalescant,* et omnes deinceps ad Pichenam, qui e MS. Flor. res-

læta quidem in præsens omnia; sed benignitati deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum, inter ambigua culti, per prospera obliterarentur.» Factum ex eo SC. « viderent pontifices, quæ retinenda firmandaque haruspicum. »

XVI. Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus, et uno reliquo stirpis regiæ, qui apud Urbem habebatur, nomine Italicus. Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii; mater ex Cattumero, principe Cattorum erat: ipse forma decorus et armis equisque, in patrium nostrumque morem, exercitus. Igitur Cæsar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur, « gentile decus magno animo capessere. Illum primum, Romæ ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad imperium. » Ac primo lætus Germanis adventus, atque eo magis, quod, nullis

tituit *valescant*, quod etiam ed. princeps habet. Ern. Bud. *valescunt.*

Quæ retinenda firmandaque haruspicum. Intelligo sane. Sed non videtur Claudius voluisse delectum fieri, quid negligendum, quid servandum: sed disciplinam priscam retineri et servari. Itaque videtur decretum esse, ut pontifices de disciplina illa retinenda et firmanda viderent. Suspicatus sum excidisse *disciplina :* quæ essent disciplina haruspicum retinenda firmandaque; phrasi antiqua et bona, quam sæpe corruperunt librarii, inscitia priscæ latinitatis. Et intelligendum *forent.* Ern.

Roma petivit. MS. vett. edd. *Romæ.* Aldus e Rhenani conjectura recepit primus *Roma* (ut 12, 14), quem ceteri recte secuti sunt. Ern. Bud. *Romæ.*

Italicus. Ryckius e cod Agr. profert probatque *Italicus*, et sic in sequentibus etiam exhibere MS. Flor. Et sic, quoad posteriora loca, etiam ed. pr. Itaque non dubitavi restituere. Vulgo *Italus.* Ern. Bud. *Ytalus.*

E Flavio. Cf. 2, 9.

Ex Cattumero. Cod. Agr. In Vatic. est, *Actumero :* Strabone 7, p. 292, Οὐκρόμερος ἡγεμὼν Κάττων, id est *Ucromerus*, vel ad etymon germanicum verius, *Acromerus.* Lips. *Actumero* etiam

discordiis imbutus, pari in omnes studio ageret: celebrari, coli, modo comitatem et temperantiam nulli invisam, sæpius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans. Jamque apud proximos, jam longius clarescere, cum potentiam ejus suspectantes qui factionibus floruerant, discedunt ad contermiinos populos ac testificantur, « adimi veterem Germaniæ libertatem, et romanas opes insurgere: adeo neminem, iisdem in terris ortum, qui principem locum impleat, nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos adtollatur? Frustra Arminium præscribi: cujus si filius, hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. At, si paterna Italico mens esset, non alium infensius arma contra patriam ac deos penates, quam parentem ejus, exercuisse. »

ed. pr. MS. Bodl. *Cactumero*. Ern. Bud. *Actumero*. Ex Bodl. videtur scribendum *Cattumero*.

Jamque apud proximos, jam longius clarescere. Sic vett. edd. usque ad Rhenan. qui e cod. Bud. recepit: *jamque apud proximos longius* (omisso altero *jam*); quod secutus est Aldus. *Apud*, quod e Flor. se restituere ait Pichena, in omnibus veteribus est, primumque in Lipsiana reperi *ad*. Ern. Bud. *apud*.

Principem locum impleat. Hoc ex Flor. dedit Pichena, et sic Tacitus alibi. Vett. edd. omnes et MSS. alii *principis*. Ern. Sic et Bud.

Supra cunctos adtollatur. Rhenanus se castigasse dicit *adtollatur*, et *solo*, et *posse*, pro *extollatur*, *loco*, *posset*. At omnia ista sunt in ed. pr. nisi quod *adtollitur* vitio operarum, et *venisse posse Testimesci*. Puteolanus induxit *extollatur*, *loco*, et *posset*; sed tamen e MSS. Nam et Guelf. *loco* et *posset*. Ern. Bud. habet *adtollatur*... *solo*... *posset*. *Temitesci*.

Arminium præscribi. Qui illi patruus: et tanquam in ejus gratiam honoremque principatu ornatus esset. Lips. Cf. 4, 52.

Infectum alimonio. Ita e Flor. Pichena. Sed sic etiam ed. pr.

XVII. His atque talibus magnas copias coegere: nec pauciores Italicum sequebantur. « Non enim inrupisse ad invitos, sed accitum, » memorabant. « Quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Cattumero præberet. Nec patrem rubori, quod fidem adversus Romanos, volentibus Germanis, sumptam, nunquam omisisset. Falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias, habeant. » Adstrepebat huic alacre vulgus; et magno, inter barbaros, prœlio victor rex: dein secunda fortuna ad superbiam prolapsus, pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus refectus, per læta, per adversa, res cheruscas adflictabat.

XVIII. Per idem tempus Chauci, nulla dissensione domi, et morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursavere, duce Gannasco: qui natione Canninefas, auxiliaris,

Puteolanus mutavit in *alimonia*, ut est in Guelf. unde in ceteras edd. fluxit. Add. Burm. ad Sueton. Calig. 42. Mox Guelf. *ac*. Ern. Bud. *alimonio... at.*

Nec patrem rubori. Quia sic est in MS. Flor. et ed. princ. *esse* etiam abest a MS. Covarruv. non dubitavi hoc præferre vulgato: *nec patrem illi rubori esse.* Et sic placebat Jac. Gronovio. Sic e cod. Agric. laudat probatque Heinsius in Obs. misc. t. 9, p. 383, ad 2, 2. Forma loquendi iterum occurrit 14, 55, et est a Livio 45, 13. Ern. Bud. *nec patrem robori.* De re ipsa v. 2, 9, 10.

Dein. Sic cod. Flor. Guelf. ed. pr. *dehinc* a Puteolano venit. Ern. Bud. *deinde.*

Langobardorum. Nunc *le Brandebourg.* Brot.

Morte Sanquinii. Sanquinii Maximi, de quo ad 6, 4. Lips.

Canninefates. Plin. 4, 29, *Cannenufates.* Apud Grut. p. 385, *Cannanefates.* — *Qui natione Caninefas.* Agr. *nationis Caninefatis, auxiliariis et diu meritis.*

Auxiliaris et diu meritus

et diu meritus, post transfuga, levibus navigiis prædabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus, dites et imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magna cum cura, et mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quæque habiles, per æstuaria et fossas adegit: lintribusque hostium depressis, et exturbato Gannasco, ubi præsentia satis composita sunt, legiones, operum et laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam, nisi jussus, iniret: stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. Feruntque « militem, quia val-

post transfuga. Vaticana scriptura, *auxiliare esd in meritis.* Fortasse *auxiliaris, dein emeritus.* Nam et auxilia, illo ævo, credam adstricta ad militiæ certum modum. Mercero placet, *auxiliare æs diu meritus.* Lips. Farnesianus codex MS. *auxiliare ex drumentis:* unde conjiciebat olim Lipsius, *auxiliaris ex frumentariis:* postea omnem hanc annotationem expunxit. Quod in conjectura facile fero: sed scripturam vetusti codicis insuper haberi nolim: quippe in qua videam vestigia veritatis ad hoc usque latentis. Eam esse credo: *auxiliaris et dux gentis.* Juvat quod legitur 4, 46, de Thracibus: *ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut, si mitterent auxilia, suos ductores præficere.* Gron. Cod. Flor. *auxiliare ex diu meritis*, unde Jac. Gronovius faciebat *auxiliare æs diu meritus* cum Mercero. Cod. Bud. et Agr. *auxiliaris ex diu meritis*, quod probat Ryckius. Reg. *auxiliares diu meritis.* Ed. pr. *auxiliare esd in meritis:* quod favet et ipsum Mercero. Puteolanus: *auxiliaris et diu meritus:* unde hæc lectio in ceteras edd. fluxit. MS. Guelf. *et ex diu m.* Lectionem quidem textus vitiosam esse facile est sentire. Bud. plane ut Flor. nam *auxiliaris* est a r. m.

Æstuaria et fossas. Per Drusianam fossam et lacus, qui plures tunc, in unum meridionalem coiverunt. Lips Mox Guelf. *deprehensis.* Ern. Bud. *depressis.*

Operum et laboris ignaras. Farnes. *ignavas.* Lips. Sic et ed. pr. MSS. Guelf. et alii. Quod recepit Broterius. *Ignaras* est, non adsuetas labori. Ern. Bud. *ignavas* a r. m.

lum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos.» Quæ nimia, et incertum an falso jacta, originem tamen e severitate ducis traxere: intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur.

XIX. Ceterum is terror milites hostesque in diversum adfecit. Nos virtutem auximus: barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem, clade L. Apronii cœptam, infensa, aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros a Corbulone descriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit: ac, ne jussa exuerent, præsidium immunivit; missis, qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo adgrederentur. Nec inritæ aut degeneres insidiæ fuere adversus transfugam

Vallum non accinctus. Aliud est, ac si dixisset *discinctus.* Non accinctum fodere, est sine gladio fodere: discinctum fodere, est soluta fluxaque tunica in morem muliebrem. At ex disciplina erat, cum gladio opus facere. Vegetius 3, 8, *milites gladio cincti fossam aperiunt.* Lips.

Falso jacta. Venet. ed. *jacta, aucta,* hæsitante librario utrum præferret, utrumque adscripsit. Ego quidem hic malim, *falso aucta.* Lips. Veneta editio est Riviana, in qua sic est. Ed. Put. *jacta vel aucta.* Ern. Bud. *acta,* ut Flor. Puteol. *jactà vel aucta.* Sic et Alciati. Sed Rhen. *jacta.* Bip. præferunt *aucta.*

Post rebellionem. Non ut receptum, *per rebellionem.* Historia ipsa narrata 4, 73. Lips. *Post* cod. Flor. ed. pr. *Per* a Puteolano inductum. Idque habet etiam Guelf. mox *et male f.* Ern. Bud. *post.*

Præsidium immunivit. Ita MSS. At vulgi lectio, *inde munivit,* suspicari possis, antique fuisse *endomunivit.* Uti apud Livium 5, 39: *Juventutem militarem senatusque robur in arcem Capitoliumque conscendere: armisque et frumento collatis, ex loco inde munito deos hominesque et romanum nomen defendere.* Scripserim, *endomunito.* Lips.

Degeneres insidiæ. Non indignæ nomine romano, aut ipso Corbulone: quia nempe in trans-

et violatorem fidei. Sed cæde ejus motæ Chaucorum mentes, et Corbulo semina rebellionis præbebat; ut læta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama. « Cur hostem conciret? adversa in rem publicam casura: sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem, et ignavo principi prægravem. » Igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, ut « referri præsidia cis Rhenum » juberet.

XX. Jam castra in hostili solo molienti Corbuloni hæ literæ redduntur. Ille, re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quam « beatos quondam duces romanos! » signum receptui dedit. Ut tamen miles otium

fugam et militiæ desertorem. Hoc enim est, quod *fidei violatorem* dicit: id est, sacramenti. Lips. MS. Guelf. *ac degen.* Ern.

Cum prospere egisset. Recte. Cod. Flor. *casuras inprospere*, quod expressit ed. pr. nisi quod, sive vitio operarum, sive quod ita descriptum e cod. esset habet *casurus in.* Puteol. habet *casura: cum*, ut est in Guelf. sensum autem potius cum Freinshemio puto, homines calumniatos dixisse, Corbulonem animos majores sumpturum et Claudio periculosum futurum. Ern. Bud. *casura ni.* Sed r. m. ex *ni* fecit *cum.*

Igitur Claudius adeo. Sic cod. Flor. Oxon. Guelf. ed. pr. Puteol. Beroaldi, a qua hic discedit ed. Alciati exhibens *Ideo Claudius adeo*, vitio haud dubie operarum, nam sequi Beroaldum solet: atque hinc *ideo* in ceteras venit, Rhen. Aldi, etc. Restituit *igitur* Jac. Gron. Ern. Bud. *Igitur Claudius adeo.*

Beatos quosdam duces. Corruptione literæ periit huic dicto Venus. Scribe, *quondam*, id est, olim libera repub. Persuadet Dio, qui sic extulit 60, 30: ὦ μακάριοι οἱ πάλαι ποτὲ στρατηγήσαντες. Lips. Recte. Sed edd. omnes *quosdam.* Ern. Pro *quosdam*, quod et in Bud. pugnat Salinerius.

Ne tamen miles. Sententia scripturam eam damnat. Lege ergo *ut tamen.* Lips. Sic et Gruterus et Pichena volebant: recte. In cod. Flor. est *vi*, quod confundi solere cum *ut*, docet post alios Drakenb. ad Liv. 4, 51, ed. pr. et MS. Reg. plane habet *ut.* Pu-

exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti millium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani vetarentur. Insignia tamen triumphi indulsit Cæsar,

teolanus *ne* invexit, quod est et in Guelf. ERN. Et in Bud. De otio v. c. 18.

Inter Mosam Rhenumque. Dio consentit 60, 30: Διετάφρευσε, inquit, πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥήνου καὶ τοῦ Μόσου, σταδίους ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μάλιστα. Nam stadia centum LXX milliaria conficiunt XXIII duobus stadii et semi minus: ita ut septem stadia cum dimidio pro milliari capias. Quod Plutarchus, Suidas, aliique monuerunt. Interpres tamen Dionis milliaria XXI vertit: et addit, non convenire illi cum Corneliana ratione. LIPS. Quæ de hac fossa varie a viris doctis disputantur, commemorare nihil attinet. V. Ryckium ad h. l. Cellar. G. A. t. 1, p. 211. Altingium t. 1, p. 47 et 114: qui sequitur Cluverium, qui putabat esse fossam, quæ a Leida Delphos, hinc ad vicum Mæseland ducta, tandem ad propinquum vicum Sluys Mosæ jungitur. ERN.

Fossam perduxit. Hæc est lectio ed. pr. quam et MS. Guelf. exhibet, quam restituere non dubitavimus. Est verbum proprium in ea re. Cæsar B. G. 7, 36: *Fossam.... a majoribus castris ad minora perduxit.* Dio. l. c. διετάφρευσε πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥήνου, καὶ τοῦ Μόσου, quod est ipsissimum *perduxit fossam*, etc. Nam *perducere fossam* dicitur ut *perferre legem*. Puteolanus deinde pro *perduxit*, dedit *produxit*, unde in omnes edd. venit *produxit*. Jac. Gronovius autem valde pugnat pro *præduxit*, sic compendium MS. Flor. legit, idque in textum recipit. In quo falli virum clarissimum putamus. Verbum *præducere* dicitur illud quidem de fossis sæpe et ap. nostrum 14, 32, sed semper cum vi muniendi, in castris, in obsidionibus, arcendi caussa, intercludendi, etc., factis, ut patet ex omnibus exemplis, quæ collegit præter Lipsium, quem ipse laudat de Mil. 5, 5: Heinsius et Drakenb. ad Silium 10, 411, aliique: unde ipse comparat cum græco προβάλλεσθαι: quod est ab h. l. alienissimum. Est pacis opus, non belli, recipiendæ aquæ factum, non arcendæ. ERN. Bud. *produxit.*

Qua incerta Oceani vetarentur. Recte, non *vectarentur.* Dio l. c. interpretatur, ἵνα μὴ οἱ ποταμοὶ ἐν τῇ τοῦ ὠκεανοῦ πλημμυρίδι ἀναῤῥέοντες πελαγίζωσιν. Fuisse ergo necessum est fossam eam inferioris Bataviæ parte, inter Rhenum veterem Mosamque: ubi fere ubique inter duos fluvios XXIII. milliarium intervallum. Supra agrum Batavum, inter Mosam et adhuc integrum Rhenum, esse non potuit: quoniam illic certe periculum nul-

quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, effodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri. Quis subactus miles, et quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas literas, nomine exercituum, precantium imperatorem, ut, « quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret. »

XXI. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore

lum ab æstu. Vertranius, cui legi placet *vitarentur* (hoc sensu, ut fossam eam perduxerit, qua commeari a Mosa ad Rhenum posset, ne Oceani pericula necessum esset subire), non placet. Multo minus Ferretus: qui μετέωρος certe fuit, cum Mosam hic cum Mosella confudit, et ea scripsit, quæ rideant Batavorum pueri. Lips. Recte Lipsius. *Vetarentur* est arcerentur, prohiberentur, ne restagnando terris nocerent. Adde Observ. 1, 5. Gron. Et sic edd. vett. Ern. Flor. Agr. Bud. etc. *vetarentur.*

In agro Mattiaco. Suspectum esse, et potius *Maciaco*, vel *Mazyaco* legendum videri (qui populi Africæ sunt) docui in Saturn. 2, 1. Lips. Vide quæ diximus de Pec. Vet. 4, 9. Gron. *Mattiaco* placet Rhenano, defenditque Cluver. Germ. Ant. 3, 7. Non in Africa ista gesta. Quod e c. 21. patet, triumphi insignia nactum ante, quam in Africam venisset. Ern.— *Ager Mattiacus*, nunc *le bailliage de Blankenstein, dans la haute Hesse.* Ibi adhuc exstant fodinæ argenti prope *Gladenbach*, teste Hubnero, Geog. univ. t. 5, pag. 465. Brot.

Effodere rivos. Omnes MSS. et edd. ante Lipsium habent et *fodere*. Ceterum melius puto, intelligi fossas, quibus aquarum rivi e metallis deducantur. Ern.

Triumphalia ante tr. Nempe ne triumphalium consequendorum caussa militibus molestias crearent, quales Corbulo et Rufus creassent. Ern.

De origine Curtii Rufi. Est, qui hunc censeat esse illum, qui memoriam scripsit rerum Alexandri, pure mehercules et latine. Modius certe noster, cujus censuræ Curtius non leviter debet, testatum reliquit, cognomen ei Rufi tribui a libris. Pugnare tamen ætas videatur, siquidem ad An-

genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim, et vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto, vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra mo-

gustum referenda illa sunt e libro ejus 10, 9: *Proinde jure meritoque populus rom. salutem se principi suo debere profitetur, cui noctis, quam pœne supremam habuimus, novum sidus illuxit. Hujus hercule, non solis, ortus lucem caliganti reddidit mundo, cum sine suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tum exstinxit faces? quot condidit gladios? quantam tempestatem subita serenitate discussit? Non ergo revirescit solum, sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, excipiet hujus sæculi tempora ejusdem domus utinam perpetua, certe diuturna posteritas.* Sed non sunt. Lips. Esse historiæ scriptorem putat etiam Ryckius. Non est hujus loci aut consilii nostri ista disputatio. Ern. Non esse historicum, ex silentio Taciti post alios infert Broterius.

Sectator quæstoris. Vatic. *sector:* nec sperno. Ad hastam enim sectiones exercebant. Vulgatam tamen firmat Plinius de hoc ipso Curtio Rufo ep. 7, 27, *Tenuis adhuc et obscurus obtinenti Africam comes hæserat.* Ait enim, comes. Lips. Non solet sectoris nomen magistratibus jungi. *Sectatores* et *assectatores* magistratuum dicuntur tenues homines, qui se adjungunt, quæstus alicujus caussa. V. Cicer. pro Rab. Post. 8: *Gabinii comes vel sectator.* Gabinius autem proc. Syriæ. Verr. 2, 26, 11: *Africanus vetus assectator.* Cf. Balb. 2. Sector autem alicujus est, qui ejus bona sub hasta emit, ut Antonius in Philippica 2, 15: *sector Pompeii.* Ern. Bud. *sectator.*

In oppido Adrumeto. Adrumetum, liberum Africæ oppidum, nunc *Kerkla.* Vid. eruditum Shaw, *Voyages,* t. 1, p. 237. Brot.

Oblata ei species muliebris. Plinius super eodem miraculo l. c. *Inclinato die spatiabatur in porticu. Offertur ei mulieris figura, humana grandior pulchriorque; perterrito, Africam se futurorum prænunciam dixit: iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eamdem provinciam reversurum, ibique moriturum.* Quod ait ultra modum humanum: semper ita antiqui, ut fidem divinitatis adstruant ejusmodi idolis. Virgilius Æn. 2, 773: *Visa mihi ante oculos, et nota major imago.* Juvenalis, 13, 221.... *tua sacra et major imago Humana, turbat pavidum cogitque fateri.* Xenophon. 8, 7, παιδείας· Ἔδοξεν αὐτῷ προσελθὼν κρείττων τις ἢ κατ' ἄν-

dum humanum, et audita est vox: « Tu es, Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies. » Tali omine in spem sublatus, digressusque in urbem, et largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam, et mox, nobiles inter candidatos, præturam principis suffragio adsequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velavisset, « Curtius Rufus videtur mihi ex se natus. » Longa post hæc senecta, et adversus superiores tristi adulatione, adrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præsagium implevit.

XXII. Interea Romæ, nullis palam, neque cognitis mox caussis, Cn. Nonius, eques romanus, ferro accinctus reperitur in cœtu salutantium principem.

θρωπον, εἰπεῖν· συσκευάζου, ὦ Κῦρε, ἤδη γὰρ εἰς Θεοὺς ἄπει. Tacitus H. 1, 86: *erupisse cella Junonis majorem humana speciem.* Lips.

Videtur mihi ex se natus. MS. Guelf. ed. pr. *esse natus.* Quod est illud ipsum, quod Rhenanus e cod. Budensi dedit *ex se natus.* Puteolanus dederat *ex senatu.* Est autem ambiguitas in verbis. Nam *ex se nati* dicuntur, qui majores ciere non possunt, obscuri homines genere; verum etiam, qui ipsi sibi nomen pepererе, non a majoribus accepere. Ergo indicavit Tiberius, Rufum obscuro loco ortum, et sibi aliquid nominis peperisse. Ern. Sic *Cicero ex se ortus.* Phil. 6, 6.

Mox. Heinsius vult *noxæ* ad Vellei. 1, 12: probat Græv. ad Flor. 3, 10: non Jac. Gronovius, nec ego. Respicit ad tormenta mox adhibita ad reperiendam caussam. Ern.

Cn. Nonius eques rom. Ed. pr. *S. N. Nonius*, quod est ortum e scriptura cod. Flor. *Gn. Nonius*; abestque *insignis.* Puteol. *Cn. Novius eques rom.* et sic sequentes veteres; item MSS. plures ap. Broterium, qui restituit. In Lipsianis *insignis* additur, quod recte Gronovii et Ryckius omisere. *Nonius* prætuli. Ern. Bud. *Novius Eques Rom.* prænomen *Gn.* a r. m. — *insignis* abest.

Ferro accinctus reperitur. Ideo Claudius primus (et fortasse hac occasione) scrutatores instituit, qui promiscue omnes ad principem salutandi vel qua alia caussa venientes excuterent. Suet. 35:

Nam, postquam tormentis dilaniabatur, de se non inficiatus conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus, P. Dolabella censuit, « spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur. » Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere

Salutatoribus scrutatores semper apposuit, et quidem omnibus, et acerbissimos. Quos tamen Vespasianus iterum sustulit, narrante eodem Suetonio 12. Verba Dionis ad hunc morem digna legi 60, 3: Κλαύδιος τάτε ἄλλα ἀκριβῶς ἐφυλάττετο, καὶ πάντας τοὺς προσιόντας οἱ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐρευνᾶσθαι ἐποίει, μή τι ξιφίδιον ἔχωσιν· ἔν τε τοῖς συμποσίοις πάντως τινὰς στρατιώτας συνόντας εἶχε. Καὶ τοῦτο μὲν ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν, καὶ δεῦρο ἀεὶ γίγνεται· ἡ δε δὴ ἔρευνα ἡ διὰ πάντων διὰ Οὐεσπασιανοῦ ἐπαύσατο. Mansit igitur de militibus: at de scrutatione Vespasianus sustulit. Mos iste scrutandi vetus, et Græcis quoque. Tangit Plutarchus in Timoleonte 21, p. 245: ubi Dionysium, jam exsulem, irrisum a quodam ait, *qui intrans ad eum vestem excussit, ut tyrannis fieri solet.* Lips.

De se non in.... conscios. Non integer locus vel indicio libri Farnesiani, qui cum lacuna refert: *De se novi.... conscios.* Videmur non incommode explere posse: *de se Novius confessus, conscios non edidit.* Lips. Edidi scripturam codicis Flor. potius quam conjecturam *Novius,* quam primus Puteolanus edidit, exstatque in Guelf. Farn. cod. *novi....* quod edidit Ryckius. Ed. pr. habet *de sonoi* vitiose pro *de se non in* (nisi virgula est alieno loco, edique debuit *noi,* ut in eodem libro 12, 58: *itesceret* pro *nitesceret*): nulla sequente lacuna. Quicquid sit, etiam hinc confirmatur Jac. Gronovii conjectura, quam verissimam puto: *de se non inficiatus.* Bene Pichena comparat locum Livii 24, 5: *de se ipso haud cunctanter fassus, conscios celabat:* quem in animo habuisse nostrum facile patet. Heinsius conjecit e cod. Farnes. vestigiis *de se novissime confessus.* Sed illud *novissime* friget, ut bene monuit idem Gron. Ern. Bud. *de se Novius conscios n. ed.* absque lacuna. Sanum sic esse locum, judicat Broterius post Gruterum. Ellipsin scil. admittunt et ita distinguunt: *de se Novius: c. n. e.* Lipsii conjecturæ favet cod. Agric. qui, teste Ryckio, habet *de se confessus c. n. e.* Displicet hoc Acidalio, quod in re manifesta confessione non esset opus. Ex hac ratione Bip. conjiciunt *de se noxiam fassus.* Verum in ista confessione non potest alius esse sensus, nisi noxiæ. Hinc non

magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima juventa consulatum ac dictaturam inirent. Sed quæstores, regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatique primum Valerius Potitus et Æmilius Mamercus, LXIII anno post Tarquinios exactos,

spernenda lectio cod. Flor. mihi videtur, a Gronovio, quem sequor, egregie suppleta. Barth. Adv. 45, 3, expungit *de*, reliqua sana perhibet: *se Novius, conscios non edidit.* — Cf. J. F. Gron. ad Statii Silvas c. 28, p. 177.

Ac ne ætas quidem dist. Mox cod. Fl. et ed. pr. *et* non *ac*, ut ceteræ. Ern.

Sed quæstores, regibus. De quæsturæ origine, ratione, etc., qui volet cognoscere plura, adeat in primis Pighium in Annal. ad. a. U. 244. *Tum* abest a MS. Guelf. Ern. In Bud. adest *tum*, abest *etiam*.

Quoad lex curiata. Intelligitur lex de modo potestatis, quæ regibus esset in populum: repetita est a Bruto, ut Coss. eadem potestas esset, quæ regibus fuisset. Eam Taciti temporibus adhuc superfuisse, ex h. l. clare patet. Ern.

Mansit coss. potestas deligendi. Videtur dissentire Plutarchus in Valer. Popl. c. 38, p. 110: sed vide notam ad verba *LXIII. a. p. T. e.* Ern.

Valerius Potus. Ita libri scripti. Lego *Potitus*, quod Valeriæ gentis cognomen est. In vulgatis Valerius Postumius, imperite. Est autem ille ipse, qui consul postea a. U. 284; quod clare ex Dionysio hauries 9, 51. Lips. Ed. pr. *Potus*, Puteol. dedit *Postumius*, ut est in Guelf. quod omnes secuti sunt ad Lipsium usque. Eadem editio habet copulam *et*, quæ e cod. Flor. accessit, neglecta inde a Puteolano, usque ad Pichenam, qui restituit. Pro *Potus* recte restitutum *Potitus*. Ern. Bud. *Val. Post. et Emilius.*

LXIII *anno post.* Error numeri. Nisi placet de primis quæstoribus totos XL annos a Livio et Dionysio discrepare Tacitum. Nam anno Urbis 299, Q. Fabio Ser. Cornelio coss. Livio 2, 41, primi quæstores nominati L. Valerius et Cæso Fabius: itemque Dionysio 8, 77. At ex hac Taciti putatione, circa a. demum Urb. 308, quæstores statuamus, necesse est. Quod falsum esse, liquet vel ex eo, quod Livius et Dionysius post annum illum 269 sæpius jam quæstores nominant.

ut rem militarem comitarentur. Dein, gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romæ curarent. Mox du-

Corrige hic ergo, XXIII *anno*, ut ratio constet. In altero tamen quæstore manet adhuc dissensus: qui Livio et Dionysio est Cæso Fabius, non Mam. Æmilius, ut nostro. Nam Plutarchus plane diversus, qui P. Veturium et M. Minucium nominat. LIPS. Eadem repetit Ryckius ad h. l. nec se expedit. In ed. pr. non per LXIII exprimitur numerus, sed est *sexagesimo tertio anno*. Ceterum Tacitus cum Livio et Dionysio, Plutarcho item, facile componetur sic: Plutarchus tradit quæstores primos, a regibus exactis: Livius et Dionysius nihil, nisi qui illo anno quæstores fuerint, qui diem dixerint Sp. Cassio; qui fuit annus XXIII a regibus exactis: Tacitus autem qui primi quæstores a populo creati sint; quod attendenti facile patebit, monuitque jam Drakenb. ad Liv. 4, 41. Plutarchus dissentit in hoc, quod jam Valerium Poplicolam concessisse populo creationem quæstorum dicit, a populoque creatos Veturium et Minucium. Verum aut alios auctores secutus est uterque, aut ea tantum liberalitas Valerii fuit, quam ceteri consules non sunt imitati, donec lege populo creatio quæstorum vindicata aut permissa est. Abramius ad Ciceronis Phil. 2, 20, sic conciliat Tacitum Plutarcho et Junio Grachano, qui etiam sub regibus a populo creatos scripsit, ut reges quidem consulesque ipsi elegerint, sed populus lege curiata probarit electionem. Sed ea ratio per legem curiatam sanciendi jam constituta serior est, et instituta ad usurpandam vetustatis memoriam. Lata disp. ad h. l. est viri docti in Miscell. Obs. t. 10, p. 257; in pr. p. 287, qui per transpositionem conciliari Livio et Plutarcho posse Tacitum existimat sic: *creatique primum, qui Romæ curarent: dein, gliscentibus negotiis, duo additi, Potitus et Æmilius Mamercus*, 90 *anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Mox*, etc. Videntur, quibus otium est, hæc excutienda. MS. Guelf. habet *annos*. Ern. Bud. verbis expressis: *sexagesimo tertio*. Bip. nodum bene solvunt. Tacitus suos sibi auctores habuisse putandus est.

Ut rem militarem comitarentur. Tacitum a Livio et aliis discrepare, monet Pighius l. c. quod primum duos militares quæstores creatos dicat, deinde demum additos duos urbanos, cum Livius tradat 4, 43, ab initio duos urbanos tantum fuisse, additos deinde duos alios, qui consulibus in bellum profectis adessent. Verba sunt: *Moles discordiarum inter plebem ac patres orta est; cœpta ab duplicando quæstorum numero, ut, præter duos urbanos quæstores, duo consulibus ad ministeria belli præsto essent.* Ego

plicatus numerus, stipendiaria jam Italia, et accedentibus provinciarum vectigalibus. Post, lege Sullæ, viginti creati supplendo senatui, cui judicia tradiderat. Et, quamquam equites judicia recuperavissent, quæstura tamen, ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellæ velut venundaretur.

XXIII. A. Vitellio, L. Vipsanio coss. cum de supplendo senatu agitaretur, primoresque Galliæ, quæ

rem omnem sic concipio. Fuere quæstores semper, sed a coss. ab initio creati, nisi ubi magistratuum ambitio, ut Poplicolæ, populo permitteret. Sed, cum coss. opus videretur in bellis ministerio quæstorum, propter rem pecuniariam, necessarium visum est, quæstores creari a populo comitiis curiatis, ut rem militarem possent attingere, quod injussu populi et sine lege curiata non licet. Id apparere videtur, ut arbitror, ex eo, quod etiam semper quæstoribus, consulem, qui imperium haberet, secuturis, lege curiata, dicis caussa, ut ipsis procons. opus fuit, ut existimat Gruchius, quamquam dissentiente Sigonio. Cicero Phil. 2, 20, objicit Antonio, quod, quæstor creatus, statim ad Cæsarem in provinciam cucurrerit *sine SC.*, *sine sorte*, *sine lege*. Ergo quæstores cum ante semper in urbe curassent ærarium, cœperunt jam etiam bellis interesse: ideoque, cum prope perpetua bella essent, prope semper aberant ab urbe quæstores. Hinc consilium natum est, ut præter duos illos quibus liceret in bellum ire cum consulibus, crearentur alii duo, qui assidui in urbe essent, quique quæstores urbani dicerentur, cum antea quæstores simpliciter dicerentur. Ceterum MS. Guelf. habet *commilitarem*, corrupte. Vide ad 1, 43. Ern.

Viginti creati supplendo senatui. Uti a Cæsare dictatore quadraginta, eadem, ni fallor, caussa. Vide Dionem 43, 47. Lips. — Senatores fiebant maxime, qui magistratum inferiorem gessissent. Solos quæstorios in senatum lectos a censoribus, ut cum Sigonio vult Pichena, non credo. MS. Guelf. *supplemento*. Ern.

Equites judicia recuperavissent. Non ut adimerentur omnino senatui, sed ut cum equitibus etiam communicarentur, quod factum esse constat lege Aurelia L. Cottæ. Ern.

Velut venundaretur. Quod jam nemo quamvis dignus, quæstor fieri vel auderet, vel posset, nisi qui valde dives, et perferendis munerum impensis esset. Ern.

comata adpellatur, fœdera et civitatem romanam pridem adsecuti, jus adipiscendorum in urbe honorum expeterent, multus, ea super re, variusque rumor. Et studiis diversis apud principem certabatur, adseverantium, « non adeo ægram Italiam, ut senatum suppeditare urbi suæ nequiret. Suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec pœnitere ve-

Fœdera et civitatem. Duplex Gallia, Cisalpina, Transalpina. Cisalpini iterum duplices, Cispadani, Transpadani. Ex his, qui cis Padum, jus civitatis assecuti sunt post bellum Marsicum: qui trans Padum, jus Latii eodem tempore, ferente Pompeio Strabone, qui pater Magni. Ea lex, Pompeia dicta. Sed, non contenti latinitate, Transpadani turbas sæpe moverunt: incitante etiam post quæsturam C. Cæsare. Nec enim de aliis Suetoniana illa capio Jul. 8. *Decedens ergo ante tempus colonias latinas, de petenda civitate agitantes, adiit, et ad audendum aliquid concitasset, nisi consules conscriptas in Ciliciam legiones paullisper ob id ipsum retinuissent.* Donec ille Cæsar dictator primum transtulit eos in civium jus, narrante Dione 41, 36. Τοῖς Γαλάταις, τοῖς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὲρ τὸν Ἠρίδανον οἰκοῦσι τὴν πολιτείαν, ἅτε καὶ ἄρξας αὐτῶν, ἀπέδωκε. At de Transalpinis non liquide pureque aliquid scriptum reperio, nisi quod Strabo ostendit Cavaros Salyesque civitate donatos, tempore tamen non expresso l. 4, p. 186. Πάντας, inquit, οὕτω προσαγορεύσι (Cavarorum nomine scilicet) τοὺς ταύτῃ βαρβάρους, οὐδὲ βαρβάρους ἔτι ὄντας, ἀλλὰ μετακειμένους τὸ πλέον εἰς τὸν τῶν Ῥωμαίων τύπον καὶ τῇ γλώττῃ, καὶ τοῖς βίοις, τινὰς δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ. Donatos tamen non dubium est ab Augusto: tuncne, cum Italiam ad Alpes promovit? an potius in diuturna illa peregrinatione, cum ad res Galliæ constituendas biennium continuum ille egit? Quod obiter suadere Dio videtur 54, 25, qui Augustum in ea peregrinatione libertatem et jus civitatis aliis dedisse ait, aliis ademisse. Civitatem autem accipimus, sine jure suffragii, quod nunc a Claudio demum adsecuti. Lips. De loco Strabonis v. Spanhem. de O. R. 2, 15, p. 92, qui per πολιτείαν male vult intelligi reip. formam. Ern.

Apud principem. Sic cod. Bud. et alii, item edd. vett. Recentiores quædam *principes*, male.

Indigenas consanguineis. Sensus videatur. Olim Latinos (qui indigenæ) suffecisse Romanis, sanguine et affinitate cum iis junctis: cur non nunc tota Italia? Possis etiam *indigenas consanguineos populos:* eodem sensu. Lips.

teris rei publicæ. Quin adhuc memorari exempla, quæ priscis moribus ad virtutem et gloriam romana indoles prodiderit. An parum, quod Veneti et Insubres curiam inruperint, nisi cœtus alienigenarum, velut captivitas, inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium, aut si quis pauper e Latio senator, fore? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique, hostilium nationum duces, exercitus nostros ferro vique ceciderint, D. Julium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc. Quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio et ara romana ma-

Veneti et Insubres. Gallicus uterque populus. Veneti, nunc *la Marche Trévisane et une grande partie des états de la république de Venise.* Insubres, *le Milanais.* Brot.

Aut si quis pauper. Negandi vim habet, quasi dicat: an aliquis etiam pauper e Latio senator fiet? non fiet, posset etiam, *aut ecquis.* Lips. Non male Acidalius conjicit: *quem... nobilium, aut, si.. senator, fore,* i. e. quem honorem ultra fore nobilibus aut senatoribus pauperibus e Latio. Sed vulgatum etiam defendi potest, et intelligi dictum pro pauperibus senatoribus e Latio. Ed. pr. *senatus.* Ern. Acid. conjectura optimum sensum exhibet. Adsumpsere Bip. Recepi et ego.

Ferro vique ceciderint. Ita in meis libris. et recte. Vulgo, *ferro ignique.* Simile mendum scio esse in Suetonii Claudio 21. *Diu cunctatus, an omnes igni ferroque absumeret, tandem e sua sede prosiluit.* Lege, *vi ferroque.* Lips. Sic cod. Flor. Guelf. et alii ed. pr. At Puteol. et sequentes *ignique.* Ern. Bud. *ferro vique,* ut Flor.

D. Julium apud Alesiam. V. Cæsar. B. Gall. 7, 79.

Apud Alesiam. Alesia, oppidum Mandubiorum, qui Æduis parebant, vertici montis *Auxois* olim impositum. Ex ejus ruderibus ad radicem montis exstructus pagus *Alise*, in Burgundia. De ejus obsidione vide Julium Cæsarem 7, 68 et sqq. Brot.

Inoriretur. MSS. Flor. Agr. Guelf. ed. pr. *moreretur.* Puteol. et seqq. *inoriretur.* Ex illo J. Gronov. facit *moveretur.* Heins. *renovaretur.* Illud melius. Putem *inoriretur* ferri posse, quamquam est verbum insolens. — In libris Lipsianis *memoretur.*

Qui Capitolio et ara romana. MSS. Flor. Guelf. Vat. habent *per se satis;* ita editio pr. exhi-

nibus eorumdem per se satis * fruerentur sane vocabulo civitatis: at insignia patrum, decora magistratuum, ne vulgarent. »

XXIV. His atque talibus haud permotus princeps, et statim contra disseruit, et, vocato senatu, ita exorsus est: « Majores mei (quorum antiquissimus Clausus, origine sabina, simul in civitatem romanam et in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consiliis rem publicam capessam, transferendo huc, quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro, Julios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo, et, ne vetera scrutemur, Etruria, Lucaniaque, et omni Italia, in senatum accitos. Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo

bet. Sed Jac. Gronovius scripturam codicis Flor. aliter legendam putat, atque ex ea conjicit *pestem minati sunt*, pro *ara*, *arci*. Ceterum Puteolanus edidit *prostratis*, quod omnes secuti sunt præter Ryckium, qui *per se satis* dedit. Nerius in Analect. l. 4, conjiciebat *prostrati*. Heinsius in ep. ad Periz. in coll. Burm. t. 4, p. 783, sic locum totum refingit: *quid si memoria eorum iteretur, quis pro Capitolio et arce romana manubias deorum pensastis* vel *depensastis*, vel *repensastis*. Perizonius respondens Heinsio, p. 788, probat *manubias deorum*: et est sane elegantissima conjectura: et præterea conjicit *pensastis*: ceterum veretur, ne hic lacuna sit: quod valde probabile est. Ern.

Sed insignia patrum. Addidi *sed*, e vestigiis ed. pr. quæ habet: *et insignia*. Ern. Aptius *at*. Bud. copula caret.

Ita exorsus est. Quæ oratio principis, memoriæ caussa, Lugduni habita celeberrima urbe Galliarum, et in æs incisa. Tabula manet illic etiam nunc. Lips. Mox ed. pr. *Claudius*. Puteol. *Clausus* cum seqq. Ern.

Orig. sabina. Cf. Suet. Tib. 1.

Alba. Ubi nunc *Palazzolo*. Brot.

Camerio. Camerium, urbs Sabinorum, periit. Brot.

Tusculo. Tusculum, urbs Latinorum, nunc *Frascati*. Brot.

Lucaniaque. Lucania, nunc *partie de la Basilicate, de la Principauté et de la Calabre ultérieure*. Brot.

Postremo ipsam. Romanam civitatem. Ern.

singuli viritim, sed terræ, gentes, in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, et adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti; cum, specie deductarum per orbem terræ legionum, additis provincialium validissimis, fesso imperio subventum est. Num pœnitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros e Gallia Narbonensi transivisse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis et Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit. Advenæ in nos regnaverunt. Libertinorum filiis magistratus mandari, non, ut plerique falluntur, repens; sed priori populo factitatum est.

Sed terræ gentesque. Codd. Flor. Agr. et ed. pr. absque copula, *sed terræ, gentes.* Heinsius conjiciebat *integræ gentes.* Ern.

Deductarum per orbem. In colonias nempe deductarum. Iisque misti e provincialibus fere semper aliqui, eodem jure. Lips.

Viros. Sub hac voce familiæ cujusdam nomen latere putat Muretus: placet et Acidalio — et Heinsio.

Dein cives. Bud. *eodem cives:* non male. Sed r. m. ex *eodem* fecit *dein.*

Libertinorum filiis. Hoc illud est, quod Sueton. notat in Claudio 24: *Appium Cæcum censorem, proauctorem generis sui, libertinorum filios in senatum, allegisse docuit: ignarus, temporibus Appii et deinceps aliquamdiu libertinos dictos, non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.* Et notat vere. Nam libertorum filii adeo a curia remoti temporibus priscis, ut nec in militiam sint admissi. Et bello Italico libertini primum militare cœperunt, ut notat Epitome Liviana 74. Lips. Ed. pr. *mandaret.* Ern.

Non, ut plerique falluntur, recens. Non hercle antiquius, quam a Cæsare. Primus ille libertorum filios allegit in senatum, et magistratu ornavit Dio 43, 47: καὶ παμπληθεῖς μὲν ἐπὶ τὴν γερουσίαν, μηδὲν διακρίνων, μήτ' εἴ τις στρατιώτης, μήτ' εἴ τις ἀπελευθέ-

At cum Senonibus pugnavimus. Scilicet Volsci et Æqui nunquam adversam nobis aciem instruxere! Capti a Gallis sumus! Sed et Tuscis obsides dedimus, et Samnitium jugum subivimus. Attamen, si cuncta bella recenseas, nullum breviore spatio, quam adversus Gallos, confectum: continua inde ac fida pax. Jam moribus, artibus, adfinitatibus nostris mixti, aurum et opes suas inferant potius, quam separati habeant. Omnia, P. C., quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuere. Plebeii magistratus post patricios; Latini post plebeios; ceterarum Italiæ gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque; et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit. »

XXV. Orationem principis secuto patrum consulto, primi Ædui senatorum in urbe jus adepti sunt. Datum id fœderi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo romano usurpant.

ρου παῖς ἦν, ἐσέγραψεν. Lips. MS. Guelf. *fallimur.* Ern. *Repens.* Cod. Flor. et ed. pr. Ceteræ usque ad Pichenam *recens.*

Breviore spatio. Ita, si Galliam comatam spectas, de qua hic agitur: nam decimo anno a Cæsare perdomita est. Aliter in aliis, quod historiæ dicent. Lips.

Omnia P. C. quæ nunc. Pulchram et acutam sententiam reperio a Synesio Cyrenensi episcopo, haud disparibus sane verbis, expressam in epist. 57: πολλὰ τῶν δεόντων ὁ χρόνος ἐξεῦρε, καὶ διωρθώσατο. Οὐχ ἅπαντα πρὸς παραδείγματα γίνεται, καὶ τῶν γενομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε..... ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι. Simile, sed breviter, Tertull. adv. Marc. 1, 9: *Omnis res anterior posteriori normam præministravit.* Lips.

Soli Gallorum fraternitatis nomen. In Panegyrico Flaviensium nomine ab Eumenio apud Constantinum dicto 2. *Quænam igitur gens toto orbe terrarum in amore romani nominis Æduis se postulet anteponi? qui primi omnium inter illas immanes et barbaras Galliæ gentes plurimis senatus consultis fratres populi rom. appellati sunt; et cum a ceteris Rhodano ad Rhenum usque populis ne pax quidem posset*

Iisdem diebus in numerum patriciorum adscivit Cæsar vetustissimum quemque e senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis jam reliquis familiarum, quas Romulus « majorum » et L. Brutus « minorum gentium » adpellaverant; exhaustis etiam, quas dictator Cæsar lege Cassia, et princeps Augus-

nisi suspecta sperari, soli consanguinitatis nomine gloriati sunt. Et postea 3: *Imputavere se origine fabulosa in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses: soli Ædui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenua et simplici caritate fratres populi rom. crediti sunt.* Bene ait, crediti. Neque enim aliunde, ut credo, fratres, quam ex sermone communi Gallorum Germanorumque, quo fideles socii, fratres amicique dicuntur: non quia ab iliaco sanguine, ut suggerunt quidam. Sed, quod Tacitus dicit, solos Æduos id nomen usurpasse; repugnat Lucanus, qui tribuit etiam Arvernis 1, 426: *Et docilis rector monstrati Belga covini, Arvernique ausi Latio se fingere fratres, Sanguine ab Iliaco populi.* Et lapis antiquus, qui Batavis (ap. Grut. p. 499, 13): GENS. BATAVORVM. AMICI. ET. FRATRES. ROM. IMP. quæ inscriptio eruta armamentario britannico, ad ostium veteris Rheni. Tamen Diodorus etiam pro Tacito 5, 25: Ἡ Γαλατία κατοικεῖται μὲν ὑπὸ πολλῶν ἐθνῶν διαφόρων τοῖς μεγέθεσι.... ὧν ἐστιν ἓν πρὸς Ῥωμαίους ἔχον συγγένειαν παλαιὰν καὶ φιλίαν, τὴν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διαμένουσαν. LIPS. Adde Cicer. ep. ad Div. 7, 10: et ibi Manut. ERN.

Romulus majorum. Tacitus sensisse videtur, omnes patricios qui a regibus lecti (plures enim reges post Romulum legerunt) majores fuisse: qui a Bruto, minores. Livius tamen 2, 1: et alii, contra. Cujus rei confusam veritatem vide apud Onufrium in Fastis, quem non exscribo. Sed Tacito, ut opinor, auctores sui. Lud. Vives tamen, patrum ævo doctrina celebri, verbis aliquot insertis hic legebat: *Romulus majorum gentium, L. Tarquinius minorum, Brutus conscriptorum appellaverant.* Cujus epistolam ea super re publicavit amicus meus, dum vixit, G. Canterus in Notis suis. (Nov. Lect. 2, 24: in Grut. Lamp. t. 3, p. 563.) At mihi nondum animus adsentiendi: nec tibi quidem, si cum judicio excusseris, quæ Onufrius per satyram et confuse, ut solet, collegit. LIPS.

Lege Cassia. De lege hac nominatim nuspiam traditur. Rem tradit Sueton. Cæs. 41. *Patricios allegit:* sed id fecit potestate quam lex Cassia dederat. ERN.

Augustus lege Sænia. Ille

tus lege Sænia sublegere. Lætaque hæc in rem publicam munia, multo gaudio censoris inibantur. Famosos probris quonam modo senatu depelleret, anxius, mitem et recens repertam, quam ex severitate prisca, rationem adhibuit, monendo, « secum quisque de se consultaret, peteretque jus exuendi ordinis : facilem ejus rei veniam. Et motos senatu et excusatos simul propositurum : ut judicium censorum, ac pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mollirent. » Ob ea Vipsanius consul retulit, « patrem senatus adpellandum esse Claudium. Quippe promiscuum patris patriæ cognomentum : nova in rem publicam merita non usitatis vocabulis honoranda. » Sed ipse cohibuit consulem, ut nimium adsentantem : condiditque lustrum, quo censa sunt civium LXIX cen-

idem Vives scribit *Servia*. Jus et mos Belgæ, dissentiendi ab Ibero. *Sænia* enim vera lectio. Colligo ex Dione 52, 42, extr. qui hunc patriciorum delectum confert in a. U. 725. Τότε τῶν εὐπατριδῶν γένος, inquit, συνεπλήθυσε, τῆς βουλῆς οἱ δῆθεν ἐπιτρεψάσης τοῦτο ποιῆσαι. Ex quo vides, *SC.* aliquod fuisse ejus rei, sive legem. Legibus nomina a consulibus : et consul suffectus prioris anni L. SAENIVS in monumentis. Vertranium ergo, qui *Sensiam* reposuit, non audiemus. LIPS.

Multo gaudio censoris inibantur. Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Puteol. Rhen. Ald. aliæque. Sed cod. Farn. edd. Beroald. Alciat. *Cæsaris*, male. Vid. c. 13. ERN. Grut. volebat *mutuo gaudio.*

Mitem et recens repertam. Repertam ab Augusto. Habes in Dione 52, 42, in extremo. LIPS. Adde Suet. Aug. 35. ERN.

Jus exeundi ordinis. Latinitas scribi vult *ordine;* aut potius *exuendi ordinis.* Ita 3, 17: *Piso exuta dignitate in decem annos relegatur.* LIPS. *Exuendi* recepit Ryckius, quem secutus sum. Noster H. 2, 86: *Senatorium ordinem exuerat.* Secutus est Broterius. ERN. Bud. *exeundi.*

LXIX *centena*, XLIV *millia.* Ne miremur de granditate numeri; cum jam tunc sub Augusto (nondum tum populis in civitatem acceptis) censa reperiam *quadragies centa millia.* LIPS.

tena, XLIV millia. Isque illi finis inscitiæ erga domum suam fuit. Haud multo post, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

XXVI. Jam Messallina, facilitate adulteriorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum « abrumpi dissimulationem » etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. « Quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. Insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis subsidium ab audacia petendum: adesse conscios, paria metuentes. Se cælibem, orbum, nuptiis et adoptando Britannico paratum: mansuram eandem Messallinæ potentiam, addita securitate, si prævenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita iræ properum. » Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum; sed, ne Silius summa adeptus sperneret adulteram, scelusque, inter ancipitia probatum, veris mox pretiis æstimaret. Nomen tamen matrimonii con-

Facilitate adulteriorum. Sic edidi ex ed. pr.; ceteræ omnes *adulterorum.* ERN.

Ut senectam principis opperirentur. Cod. Flor. (et Bud. a 1. m.) *senecta pr. opperiretur,* quod recepit Pichena (et Heinsius ferri posse putat). Ed. pr. *senecta pr. opperirentur.* Sed Puteolanus *senectam* edidit, quod et Spirensis edere voluisse videtur: idque ceteri secuti sunt, atque haud dubie verum est. Res enim pertinet non modo ad Silium, sed etiam ad Messallinam. Saltem legendum *senectam opperiretur.* Mox frustra Acidalius, Heinsius et Ryckius malunt *flagitii manifestis:* nam et vulgatum sensum bonum habet, nec Tacitus in oppositionibus sibi similis esse solet, ut jam sæpe vidimus. ERN. Sic 1, 3, *subsidia dominationi.* Ut non sit opus cum Acidalio, Heinsio, et aliis legere *flagitii*, etsi et hoc bonum sensum pareret.

Ne Silius summa adeptus. Sic prim. ed. Beroaldi. Ceteræ omnes

cupivit, ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat.

XXVII. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum consulem designatum, cum uxore principis, prædicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum li-

summam, etiam MSS. Rhen. qui e MS. Bud. dedit *summam,* int. rerum: idque Aldus secutus est, ceterique usque ad Lipsium, qui *summa* reddidit. *Summam* etiam MS. Guelf. Ern.

Ob magnitudinem infamiæ. Elegantissima gnome: cujus acumen non cepit Ferrettus. Explicat unus Seneca ep. 123 (122). *Nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est,* ubi tamen male, et præter reliquum judicium, Pincianus, *in fama est*, legi voluit. Ita autem est. Hominibus perditis et ad flagitia projectis, ipsa infamia voluptas est. Audi Valerium Max. 6, 9. De mutatione morum: *Perditæ luxuriæ Athenis adolescens Polemo, neque illecebris tantum, sed etiam ipsa infamia gaudens.* Ubi addo voculam e libro veteri, *neque illecebris ejus tantum:* sententia omnino volente. Lips. *Prodigos* int. famæ. Qui famam prodigunt atque contemnunt, tandem eo amentiæ veniunt, ut ipsa infamia delectentur, appetantque ea, unde vel maxima infamia veniat. Ern.

Sacrificii gratia Ostiam. Immo rei frumentariæ gratia, ait Dio 60, 31. pellicum caussa, Victor. Sed sacrificium credo a Claudio institutum rei frumentariæ caussa, in Castorum æde. Id enim numen ibi cultum, ventorum marisque caussa. Ita lego apud Ammianum 19, 10, in summa inopia frumenti, Tertullum, qui Præf. annonæ, *apud Ostiam in æde Castorum sacrificasse, tranquillitatemque mare mollivisse.* Id sacrum perpetuum fuit, et suspicor a Claudio institutum, qui portum illum celebrem et farum Ostiæ exstruxit. Celebrabatur solenni quadam lætitia, mense maio: ideoque post sæcula Maiuma dictum. Vide Suidam et Julian. in Antiochico. Lips.

Qui obsignarent. Int. tabulas dotis, sive, ut mox vocat, nuptiales tabulas. V. Suet. 26, qui Claudium inter signatores fuisse tradit. De tabulis nuptialibus v. Lipsium ad c. 30. Ern.

Suscipiendorum liberorum caussa. Ea formula in nuptiis legitimis solennis, ad conjugii verum

berorum caussa, convenisse: atque illam audisse auspicum verba, subisse, sacrificasse apud deos: discubitum inter convivas: oscula, complexus: noctem denique actam licentia conjugali. Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus tradam.

XXVIII. Igitur domus principis inhorruerat: maximeque, quos penes potentia, et, si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere, « dum histrio cubiculum principis insultaverit, dedecus quidem inlatum; sed discidium procul abfuisse: nunc juvenem nobilem, dignitate for-

finem. *Nec enim ob aliud*, ait Augustinus de sancta Virg. 7, *femina nubit, quam, ut mater fiat.* Unde et matrimonium ominis caussa dictum. Ideo Græci definiunt γάμον, σύνοδον ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον, ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ. Augustus senile quoddam conjugium injustum pronunciavit, *quoniam non quærendorum liberum caussa initum*, ait Valerius 7. Lips.

Subisse, sacrificasse. Verbum *subisse,* corruptum judico. Fortean, *nupsisse,* id est, solenni luteo flammeo, qui mos novis nuptis, faciem velasse. Lips Heinsius deesse quid putat, ut *templa subisse*. Bip. vel *nupsisse* legendum putant, vel intelligendum *subisse* velum nuptiale.

Discubitum inter convivas. Et quidem forma nuptiali: quæ volebat, ut nova nupta in gremio mariti jaceret. Morem eum exprimit Juvenalis 2, 119... *ingens Cœna, sed et gremio jacuit nova nupta mariti.* Lips.

Dum industria cubiculum principis insultaverit. Insultare cubiculum princip. id est, infamare, inhonestare, contaminare, conspurcare; quorum verborum aliquo aut simili usus fuisset, si de quovis alio homine quam scenico loqueretur. Artificium hominis et genus vitæ impetrarunt, ut hoc verbum mallet, qui ubique decora personis animadvertit et tribuit. Dum histrio cubiculum principis polluit et in eo quasi in scena exsultat, *dedecus quidem inlatum.* Intelligo *domui.* Itaque placet *exscidium*, non *dissidium,* non *discidium.* Et hoc ipsum *exscidium* grandius quam *exitium.* Horatius od. 3, 16, 11, *concidit Auguris Argivi domus ob lucrum Demersa exscidio.* Gron.

Sed exscidium. In Flor. est, *sed et scidium:* e quo Pichena *dissi-*

mæ, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi. Nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. » Subibat sine dubio metus reputantes « hebetem Claudium et uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallinæ patratas. » Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, « si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti forent. »

XXIX. Ac primo Callistus, jam mihi circa necem C. Cæsaris narratus, et Appianæ cædis molitor Nar-

dium. Sed profecto plus quam dissidium hic timebatur, et *exitium* atque extrema. Lips. Bud. *excidium.* Tac. videtur scripsisse *exscidium.* Lall. præfert *discidium,* ut c. 30. Sic et Bip. quos sequi lubet.

Dignitate formæ, juventa. Ita lego, non *forma.* Dignitas formæ proprie de viris, uti notat vetus literator Agrætius (ap. Putsch. p. 2269). Illud, *juventa,* suspectum facit Vatic. qui refert, *Vimentis.* Ex quo Palmerius diductum legebat, *vi mentis* Lips. *Vi mentis* est in cod. Flor. Ed. pr. *jumentis* corrupte pro *vi mentis.*

Mortes. Sic Lactant. *de Mortibus persec.* Aristoph. Plut. v. 483. θανάτους εἴκοσι.

Sed in eo, etc. *In eo* abest ab ed. pr. Ceteræ omnes habent. Mox pro *utque* puto legendum *neque:* alias dura ellipsis statuenda. Sensus enim est: hoc modo timendum et cavendum esse, ne Messallinæ defensio audiretur a Claudio, neve, etiam si non defenderet crimen, sed confiteretur, tamen deprecanti et culpæ veniam oranti, facilem se præberet et exorabilem. Si *utque* est a Tacito, intelligendum *timendumque ut c. a.* etc. vel *efficiendumque ut.* Ern. Bud. *utque.* Broter. legi vult *utique,* certe, omnino. Bip. reddunt per *et quomodo ;* sic τῷ *verti discrimen* jungitur a. Quinct. 6, 1, 37.

Circa necem Cæsaris narratus. C. Cæsaris Caligulæ: cujus necis conscius particepsque fuit hic libertus, narrante Josepho 19, 1, 10. Scilicet autem, Tacitum hoc narrasse in libris, qui de Caligula. Lips.

Appianæ cædis molitor. Vide Suet. 37, in cujus verbis, *Nec multo post ex composito irrumpere*

cissus, flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere, « num Messallinam secretis minis depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes: » deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt; Pallas, per ignaviam; Callistus, prioris quoque regiæ peritus, et potentiam cautis, quam acribus, consiliis tutius haberi. Perstitit Narcissus; et, solum id immutans, ne quo sermone præsciam criminis et adcusatoris faceret, ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Cæsaris mora, duas pellices, quarum is corporibus maxime insueverat, largitione ac promissis, et, uxore dejecta, plus potentiæ ostentando, perpulit delationem subire.

XXX. Exin Calpurnia (id pellici nomen), ubi datum secretum, Cæsaris genibus provoluta, « nupsisse Messallinam Silio, » exclamat. Simul Cleopatram, quæ idem opperiens adstabat, « an comperisset? » interrogat: atque illa adnuente, « cieri Narcissum »

Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis ut adesset, præceptum erat: quasi plane repræsentaretur somnii fides, accersi statim, ac mori jussus est. Historiam pete a Dione 60, 14. Lips.

Num Messallinam secretis. MS. Guelf. *non,* male, v. ad c. 24. Mox ed. pr. *ultra* male pro *ultro.* Sed hæc verba crebro etiam in MSS. confusa sunt. Sensus ne non modo nihil proficerent, sed insuper etiam perirent. Ern. Bud. *ultra* a. 1, m.

Prioris quoque regiæ. Sub Caio, apud quem in gratia potentiaque fuit. Dio, ubi de Domitio Afro 59, 19. Et eleganter Seneca ep. 47. Lips.

Quam acribus. Acribus MS. Guelf. edd. pr. Puteol. Quidam interpretes proponunt *acrioribus.*

Et solum id immutans. MSS. Flor. Reg. *ut,* quod habet etiam ed. pr. Puteol. edidit *et,* quem secuti sunt Beroaldus, Riv. Alciatus, Freinsh. Gron. Rhenanus delevit *et,* secutis Aldo, Pichena, Lipsio, Ryckio, nec est in cod. Agr. Mihi *et* verum videtur, tum propter libros, in quibus est et MS. Guelf. tum propter consecutionem. Ern.

Quarum is corpori. Vatic. *cor-*

postulat. Is, « veniam in præteritum petens, quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulavisset, nec nunc adulteria objecturum, » ait, « nec domum, servitia et ceteros fortunæ paratus reposcere. Frueretur immo iis: at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales. An discidium, » inquit, « tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus et senatus et miles: ac, ni propere agis, tenet urbem maritus. »

XXXI. Tum potissimum quemque amicorum vocat: primumque rei frumentariæ præfectum, Turra-

poribus. Lips. Sic et ed. pr. Recepi; aliæ omnes *corpori.* Ern. Bud. *q. is corporibus assueverat.*

Cis Vectium, cis Plautium. Emendavi præeunte Vaticano, qui habebat: *cis Vecticis Plautio.* Et vere. Duo enim famosi in hac Messallina et quasi primorum ordinum adulteri, Vectius Valens et Plautius Lateranus: quos tamen dissimulasse, et siluisse se dicit. Sed, an magis pro hac sententia, *bis Vectium, bis Plautium?* An, *circa Vectium?* Non accusatos quidem illos, aut certe iterum excusatos, sequentia etiam dicunt. Ceterum famosi, ut dixi, hi adulteri De Vectio mox noster et Plinius de medicis, 29, 4: *Exortus mox est Vectius Valens, adulterio Messallinæ Claudii Cæsaris nobilitatus.* Item Scribonius Largus c. 22: *Hoc medicamentum Apulei Celsi fuit, præceptoris Valentis et nostri.* De Plautio mox, et 13, 11: *Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ ordine remotum reddidit senatui.* At viri docti desperatam hujus loci restitutionem censebant: cum vulgo esset, *cis Vectium Plantium.* Lips.

Rumperetque tabulas nuptiales. Ad legitimum matrimonii actum tabulæ et signatores adhibiti. Tabulis et dos continebatur, et illa solennis conjugii caussa, liberum quærendorum. Juvenalis 2, 119, *Signatæ tabulæ, dictum, feliciter!* Apuleius Apol. p. 76, ed. Pric. *Quod in villa, non in oppido tabulæ sint consignatæ, quarto et ultimo loco objecere.* Lips.

Rei frumentariæ præf. Turranium. Dixi aliquid ad 1, 7, et videtur primus in hoc munere fuisse. Tamen ambigo de tota hac sententia, et ne verius legi: *Tum potissimos amicorum vocat, primumque rei fr. præf.* hac mente: vocat præcipuos amicos, ac primo Turranium, deinde Getam. Lips. *Turranium* jam ed. pr. non primus Rhenanus. Puteol. *Turranus.* Ern. Bud. *Turranium.*

nium, post Lusium Getam, prætorianis impositum, percunctatur. Quibus fatentibus, certatim ceteri circumstrepunt, « iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securitati ante quam vindictæ consuleret. » Satis constat, eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, « an ipse imperii potens? an Silius privatus esset? » At Messallina, non alias solutior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemiæ

Lusium Getam. Id illi verum et gentile nomen, non *Lucium*, aut *Luscium*. Duo autem hoc tempore prætorii præfecti, Lusius Geta, et Rufus Crispinus. Lips. *Lusius* h. l. ed. pr. at 12, 42. *L. Geta.* Ern. Bud *Lusium*.

Quibus fatentibus tum c. c. Libri mei scripti *tacentibus*. Lips. At MS. Flor. et Put. Beroald. etc. *fatentibus, quibus*, edd. omnes. MS. Flor. J. Gronov. *quis*. Sed *tum* hic nullo modo ferri potest, nec est in ed. pr. Ern. Bud. *fatentibus*. Acid. mavult *tacentibus*, ignaris scil. quid principi consulerent. *Tum* non est in Bud. Cod. Agr. quibus dubitantibus et incertis.

Eo pavore offusum. Cod. Agr. *eo pavoris effusum*. Genitivum probat Heins.

Adulto autumno, simulacrum vindemiæ per domum celebrabat. Adulto autumno, id est mense octobri. Itaque etiam in horologio veteri Romæ signatum eo mense, VINDEMIÆ SACRVM LIBERO. Et persuasum mihi, non aliud esse hoc vindemiale festum, quam sacra Liberi, quæ C. Cæsar primus Romæ celebravit; etsi Athenienses mense novembri celebrasse, in Philostrati 4, 21, legi. De ipsa re, Servius ad Virg. Ecl. 5, 29, *Daphnis et Armenias*, etc. *Hoc*, inquit, *aperte ad Cæsarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam.* Ideo numus percussus Cæsari, in cujus parte c. VIBIVS RVFVS, et impressa ara, cui persona histrionia imposita, item thyrsus et tigris adjuncta; ad memoriam non dubie hujus rei. Lampridius in Heliog. 11: *Cum ad vindemiam vocasset amicos nobiles, et ad corbes sedisset, gravissimum quemque percontari cœpit, an esset promptus in Venerem.... Posteaquam senes vidit erubescere, contulit se ad juvenes; a quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit, et dicere vere liberam* (emendo *Liberi*: in eo enim lusum, quasi ea libertas vindemialis digna vere Libero Deo) *vindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi, ab ipso primum repertum, ut in vindemiarum festo multa in dominos jocularia et*

per domum celebrat. Urgeri præla, fluere lacus: et feminæ pellibus accinctæ adsultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ: ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci

audientibus dominis dicerentur. Capitol. in Antonino Pio 11: *Vindemias privati modo cum amicis agebat.* Videturque ritus postea imperii fuisse, ut princeps extra urbem dies aliquot lasciviret et vacaret huic vindemiali festo. Paullus Diac. de gestis Longob. 3, 12: *Procedente itaque Tiberio ad villam, ut juxta ritum imperialem triginta dies ad vindemiam jocundaretur, Sophia vocatum ad se Justinianum voluit ad imperium sublimare.* Idem festum magnam coronam dictum esse, suspicor ex Tertulliani his verbis de cor. 7: *Sed et alias Liberum principem coronæ plane laureæ... etiam vulgus agnoscit, cum dies in illum solennes magnam appellat coronam.* Alia ab hoc festo, ne erres, Liberalia: quæ antiquæ liberæque reip. et incidebant in xv. kalend. apriles. De queis Varro L. L. 5, et kalendarium romanum. Lips. *Adulto autumno*, ut *adulta æstate*, 2, 23.

Per domum celebrat. Celebrabat cod. Agr.

Feminæ pellibus accinctæ. Codd. Oxon. Guelf. *nebridibus:* quod Jac. Gron. doctius, quam pro librariorum captu, videbatur. *Nebrides*, pelles damarum, quibus Bacchæ incingebantur: unde ap. Statium Theb. 2, 664, *nebrides* et *thyrsi* junguntur. Sed poetarum illud verbum est, quod aliquis ad marginem codicis sui adscripsit, unde in textum venit. V. ad H. 2, 98. Ern.

Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque Silius, hedera vinctus, gerere cothurnos. Eodem habitu Antonium depingit Velleius, qui Liberum se ferebat 2, 82: *Cum Liberum patrem appellari se jussisset, cum redimitus hedera coronaque velatus aurea, et thyrsum tenens, cothurnisque succinctus, curru velut Liber pater vectus esset Alexandriæ.* De cothurnis etiam Virgil. 9, 2, 8... *nudataque musto Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.* De thyrso præter alios Justinus ep. ad Zenam, c. 6: Ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσιν. Vide et Plinium 16, 62. Athenæus ejusmodi Bacchi insignia in Pyrrhicha saltatione recepta fuisse ostendit 14, 7. Lips. Cod. Oxon. *Crine fuso.* Deinde Guelf. *hedera junctus*, confusione frequenti librariis in istis syllabis. Mox c. 33, idem liber *vis* pro *jus.* Adde ad 12, 16, 29. Ern.

choro. Ferunt, Vectium Valentem, lascivia in præaltam arborem connisum, interrogantibus, « quid adspiceret? » respondisse, « tempestatem ab Ostia atrocem: » sive ceperat ea species, seu forte lapsa vox in præsagium vertit.

XXXII. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui, « gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni, » adferrent. Igitur Messallina Lucullianos in hortos, Silius, dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, adfuere centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Messallina tamen, quamquam res adversæ consilium eximerent, ire obviam et adspici a marito, quod sæpe subsidium habuerat, haud segniter intendit, jus-

Ferunt, Vectium. Bud. *Fertur, nerticium.*

Lucullianos in hortos. De quibus initio hujus libri. Tamen et Luciliana prædia reperio, et hic in MSS. constanter hortos Lucilianos. Lapis Romæ (ap. Grut. p. 594): D. M. CRESCENTIS. NEPOTI. FORTVNATI. CÆSARIS. N. SER. EXACTORIS. PRÆDIORVM. LVCILIANORVM. LIPS. Quia haud dubie Luculli horti intelliguntur, de quibus c. 1, quod clare patet e loco Jo. Antiocheni, quem ad c. 37, affert J. Fr. Gron. *Lucullianos* etiam contra libros legendum. MS. Flor. h. l. *Fucilianos*, ut Guelf. infra c. 37. *Lucilianos*, ut ed. pr. a quo non longe abit cod. Bud. *Fultianos, Lucianos*: *Lucculliani* horti occurrunt ap. Plut. in Lucull. 81, p. 518. Sed ap. Sext. Rufum et Aurelium Victorem reg. IX urbis Romæ *Lucullani* dicuntur. V. Ryckius ad h. l. Utrumque rectum. ERN.

Dissimulando metu. MS. Guelf. *dissimulato*. Illud melius: dissimulandi metus caussa. Flor. Bud. *metum*: male. ERN.

Digrediuntur. Ita Flor. et ed. pr. Ceteri *digreditur*. Illud recte restituit Pichena. ERN. Bud. *digreditur.*

Quamquam res adversæ consilium eximerent. Sic MSS. Flor. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. Ceteri scripti et edd. *adimerent*. Illud merito prætuli. ERN. Cf. 13, 15.

Jussitque, ut. Hoc quoque exemplum adscribetur iis, quibus

sitque, « ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent. » Et Vibidiam, virginum vestalium vetustissimam, oravit, « pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. » Atque interim, tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat: nulla cujusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas prævalebat.

XXXIII. Trepidabatur nihilominus a Cæsare: quippe Getæ, prætorii præfecto, haud satis fidebat, ad honesta, seu prava, juxta levi. Ergo Narcissus, adsumptis quibus idem metus, « non aliam spem incolumitatis Cæsaris » adfirmat, « quam si jus militum, uno illo die, in aliquem libertorum transferret: seque » offert « suscepturum. » Ac ne, dum in urbem vehitur, ad pœnitentiam a L. Vitellio et

viri docti hanc constructionem verbi *jubere* defendunt. V. Drak. ad Liv. 32, 16, et quos laudat et ipse et Dukerus ad 23, 21. Ern.

Vibidiam. Bud. *urbidiam*.

Vetustissimam. Est eadem, quæ *virgo maxima* dicitur. Nam ab ætate præerat, et sic dicebatur. Nos in *Vesta*. Lips.

Eripiuntur. MS. reg. *expuuntur*. Ed. pr. *reperiuntur;* ceteræ *eripiuntur*. An *excipiuntur*, vel *egeruntur*? Post forte melius *spem inc. Cæsari*. V. Intt. ad Liv. 1, 36. Ern. Bud. *eripiuntur*. Heins. *excipiuntur* probant et Bip. Hiller Rac. 8, conjicit *exportantur*.

P. Largo Cæcina. Fratre, opinor, C. Cæcinæ Largi, qui consul cum Claudio fuit, a. U. 795, et in consulatu interfectus. Quem intelligit Asconius, in pro M. Scauro: *Scauri domum possidet nunc Longus Cæcina, qui consul fuit cum Claudio;* scribe *Largus,* et disce hinc, quæ Asconii certa ætas. Lips. Ryckius putat, consulem ipsum illum gratiosum intelligi, legendumque *C. Largo*. Broterius edidit *et P. L. C.* quod in MS. Reg. est *a P. L. C.* non male. Pro *mutaretur* MS. Guelf. *invitaretur*. Ern. — *P. Largo Cæcina*. Cod. Bud. *P. Cecina*.

P. Largo Cæcina mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit sumitque.

XXXIV. Crebra post hæc fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam, « o facinus! o scelus! » Instabat quidem Narcissus, « aperire ambages et veri copiam facere: » sed non ideo pervicit, quin suspensa, et, quo ducerentur, inclinatura responderet, exemploque ejus Largus Cæcina uteretur. Et jam erat in adspectu Messallina, clamitabatque, « audiret Octaviæ et Britannici matrem; » cum obstreperet adcusator, « Silium et nuptias » referens: simul codicillos, libidinum indices, tradidit, quibus visus Cæsaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus « amoveri eos » jussisset. Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, « ne indefensa conjunx exitio daretur. Igitur, auditurum principem et fore diluendi

In eodem gestamine, etc. Id est gestatoria sella, quæ a Claudio deducta in vulgi usum, ut docui. Sic 14, 4, *Gestamine Baulos pervectam.* Apparet tamen in uno gestamine plures sellas fuisse, ut hic vides in Narcisso, qui eodem gestamine sellam poscit sumitque. Lips. Nullam necessitatem video sellæ intelligendæ, cum etiam *lecticæ gestamen* sit 2, 2. Sed recte Ryckius monuit, carpentum intelligendum. Neque enim quatuor in sella gestatoria sedes, nec in lectica, ut opinor: nec *sedes* de lectica commode dicitur. *Gestatio* quidem etiam de navi, vehiculo, dicitur apud Celsum 2, 15. Ceterum *assumitque* cod. Flor. unde lectio vitiosa ed. pr. *positus sumitque.* Ern. De *gestamine* v. Scheff. de re vehic. Bud. *poscit sumitque.*

Post hæc. Bud. *post hac.*

Vibidiam depellere nequivit, quin. Quin cod. Flor. Guelf. et ed. pr. restituit Pichena pro vulg. *quæ.* Ern. Bud. *quæ.*

Igitur auditurum. Sic MS. Flor. teste Jac. Gron. ad c. 19.

criminis facultatem, » respondit : « iret interim virgo et sacra capesseret. »

XXXV. Mirum inter hæc silentium Claudii : Vitellius ignaro propior : omnia liberto obediebant. « Patefieri domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem » jubet. Ac primum in vestibulo, effigiem patris Silii, consulto senatus abolitam, demonstrat : tum, quidquid avitum Neronibus et Drusis, in pretium probri cessisse. Incensumque et ad minas erumpentem, castris infert, parata concione militum : apud quos, præmonente Narcisso, pauca verba fecit ; nam, etsi justum, dolorem pudor impediebat. Continuus dehinc cohortium clamor, « nomina reorum et pœnas » flagitantium : admotusque Silius tribunali, non defensionem, non moras tentavit, precatus « ut mors adceleraretur. » Eadem constantia et inlustres equites romanos cupidos maturæ necis fecit. Titium Proculum, custodem a Silio Messal-

Guelf. et ed. pr. quod cur non et hic restituatur, ut ibi? Vulg. *ergo*. Ern. Bud. *igitur*.

In vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abolitam demonstrat. In atrio sive in vestibulo ædium imagines majorum : uti hic Silii patris. Sed enim Silius legatus olim inferioris Germaniæ damnatus crimine majestatis cum uxore Sosia Galla, ut 4, 19, narratum : ideoque et imagines abolitæ, quas tamen filius restituerat. Criminatur ergo id libertus. Lips.

Quidquid habitum Neronibus. Lege *avitum :* quod monuit me JC. Claudius Chiffletius. Lips.

Cohortium clamor deb. cont. In Guelf. et aliis MSS. ap. Broterium hic ordo : *Continuus dehinc cohortium clamor :* melior, ut puto. Ern. Sic et Bud.

Cupidos maturæ necis. Maturæ deest in Bud.

Custodem Silio ac Messallinæ datum. Quis dederit Silio custodem? Claudiusne, qui omnium ignarus? Logi. In Vat. est : *custodem Messallinæ dat.* aliena deinde manu adpictum, *ac Silio*. Lego igitur : *custodem Messallinæ datum ;* vel etiam *custodem a Silio Messallinæ datum*. Alte-

linæ datum, et indicium offerentem Vectium Valentem et confessum, et Pompeium Urbicum, ac Saufellum Trogum ex consciis « trahi ad supplicium » jubet. Decius quoque Calpurnianus, vigilum præfectus, Sulpicius Rufus, ludi procurator, Juncus Virgilianus, senator, eadem pœna adfecti.

rum quidem verum est, ut hic Titius sive a Claudio adpositus uxori custos, sive a Silio, ut amicæ. Utrumque enim solens Romanis. De maritis Tibullus 1, 6, 9, *Ipse malus docui, quo posset ludere pacto Custodes.* De amatoribus Propertius 2, 5, 29, *Quos igitur tibi custodes, quæ limina ponam?* Misellus ille custos! cui id monstrum commissum, quod non Argus cum Mercurio custodisset. Vertranius inexplicabilem locum censet, nisi custodem pro exactore interpretemur, scilicet qui mortis pœnas exigat. Verum merumque somnium. Lips.

Indicium offerentem. Bene confessum. Nam *indicium*, ait in Eunucho 5, 7, 13. Donatus, *proprie est ejus qui una peccaverit.* Asconius ad illud Cic. in Div. ad Q. Cæc. 11, *Quapropter, si indicium tibi postulas dari;* ait: *Index est, qui facinoris, cujus ipse est conscius, latebras indicat, impunitate proposita.* Quæ tamen impunitas circumscripta est: quia, ut idem notat, *Certa sunt, in quibus impunitas judici datur, ut in caussa proditionis, majestatis, et si quid hujusmodi.* Lips.

Et confessum. Bud. copula caret, quod probat Rhen. In voce *confessum* latere nomen cujusdam e consciis, putat Lall. quod verosimile.

Pompeium Urbicum. Pro *Urbicum* S. Guelf. *Vibium*, et *tradi* pro *trahi*, utrumque male. Ern.

Saufellum Trogum. Vatic. *Saufelium.* Scribo, *Saufeium;* et induxit librarios illud *I* longiusculum, ut *L* scriberent. Horum omnium mentio Senecæ in Menippæa de Claudii morte: ubi tamen disjunctim scribe *M. Helvius, Trogus.* Qui hic etiam Tranlus, male fortasse in Seneca, *Sex. Trallus.* Lips. *Saufelium* ed. pr. Ern. Bud. *Saufelum,* quod Lipsii conjecturam firmat, facilis in ea litera lapsus.

Trahi. Bud. *tradi.* Rhen. in *trahi* mutandum suadet.

Decius quoque Calpurnianus. Scripti libri, *Deorius.* Puto *Decrius*, quod nomen et infra invenies. Lips. *Deorius* ed. pr. Mox *Luncus Virgil.* Guelf. *Juneius.* Glandorpii Onomasticum laudat ex h. l. *Junium Virgil.* nescio, quo libro auctore. Ceterum verum videtur. Mox de *procuratore ludi* vid. ad 13, 22. Ern.

XXXVI. Solus Mnester cunctationem adtulit, dilaniata veste, clamitans, « adspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium jussis Messallinæ dedisset. Aliis largitione, aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum poti-retur. » Commotum his, et pronum ad misericordiam Cæsarem perpulere liberti, « ne, tot inlustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna peccavisset, nihil referre. » Ne Trauli quidem Montani, equitis romani, defensio recepta est. Is modesta juventa, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam a Messallina proturbatus erat paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia. Suilio Cæsonino, et Plautio Laterano mors remittitur: huic, ob patrui egregium meritum; Cæsoninus vitiis protectus est, tanquam, in illo fœdissimo cœtu, passus muliebria.

Bud. *Decrius q. Calpurnianus vigiliis præfectus... Juncus V.*

Mnester. Sic Bud. unde Rhen. male *M. Nestor.*

Obnoxium jussis Messallinæ. Commentum feminæ lepidum. Mimum istum deperibat Messallina; sollicitat. Ille tergiversari, metuere imperatorem. Quid ergo si maritus ipse jubeat? inquit. Et cum marito egit, quasi opera Mnesteris aliqua in re illi usus. Ille vocatum mimum male accipit, jubet in omnibus uxori obediat pareatque. Paruit; et id jussum valere sibi nunc vult ad veniam obtinendam et vitam. Dio 60, 22. Lips.

Ad cupidinem et fastidia. Sic MSS. Flor. edd. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. Gryph Pich. Gron. Ryck. At ed. pr. Lips. *fastidio:* in ed. pr. et MS. Guelf. est etiam *perturbatus.* Male. Ern. Bud. *proturbatus .. fastidia.*

Ob patrui egregium meritum. A. Plautii, suspicor, qui Britanniam Claudio subegit. Cf. Agr. 14. Lips.

Passus muliebria. Simile illorum inventum in Suetonii Domit. 10: *Qui se, quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probaverant.* Dii deæque istos, non corpore, non animo viros:

XXXVII. Interim Messallina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces; nonnulla spe, et aliquando ira: tanta, inter extrema, superbia agebat. Ac, ni cædem ejus Narcissus properavisset, verterat pernicies in adcusatorem. Nam Claudius, domum regressus et tempestivis epulis delinitus, ubi vino incaluit, « iri jubet, nuntiarique miseræ » (hoc enim verbo usum ferunt) « dicendam ad caussam postera die adesset. » Quod ubi auditum, et languescere ira, redire amor, ac, si cunctarentur, propinqua nox, et uxorii cubiculi memoria timebantur; prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus et tribuno qui aderant, « exsequi cædem: ita imperatorem jubere. » Custos et exactor e libertis Evodus datus. Isque raptim in hortos prægressus, reperit fusam humi, adsidente matre Lepida: quæ, florenti

adeo turpior omni morte hæc fuga mortis. Lips.

Verterat pernicies in adcusatorem. Sic ed. pr. recte restituit Rhenanus. Puteol. Ber. Alc. *perniciem*, etiam MS. Guelf. Mox MS. idem *incaluit*, et omnes vett. præter Rhen. quem sequitur Lipsius. Porro *ferunt* abest a cod. Oxon. Ern. Bud. *pernicies* a 1, m. Sic *vertere* neutraliter. 2, 20; 4, 31; 6, 19; 13, 37; 14, 31.

Prorumpit Narcissus. Sic MS. Flor. recte (Sic et Bud.). Nam sequitur *denuntiatque*. Ante Pichenam omnes *prorupit*. Confusio præsentis et perfecti frequens est in his libris, v. ad 15, 5. Mox ed. pr. *pergressus*, vitiose pro *prægressus*, quod habent edd. Puteol. Ber. Alc. Ryck. J. Gron. denique MS. Fl. idque secuti sumus. MS. Guelf. Rhenanus (e Bud.) *progressus*, item Ald. Lips. Jac. Gron. male, ut etiam contextus docet. Similis confusio infra 14, 13. Ern.

Evodus. Scribendum foret *Euhodus*, ut ap. Grut. 611, 12.

Adsidente matre Lepida. Quænam hæc Lepida? Ego vero reperisse me censeo famosæ feminæ (Messallinam dico) stirpem et matrem. Suetonius scribit 26: *Post has Valeriam Messallinam Barbati Messallæ consobrini sui filiam in matrimonium accepit.* Ubi dissimulant interpretes, quo-

filiæ haud concors, supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat; suadebatque, « ne percussorem opperiretur: transisse vitam; neque aliud, quam morti decus, quærendum. » Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat, lacrimæque et questus inriti ducebantur; cum impetu venientium pulsæ fores, adstititque tribunus per silentium, at libertus increpans multis ac servilibus probris.

XXXVIII. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque accepit, quod frustra jugulo ac pectori, per trepidationem, admovens, ictu tribuni transfigitur. Corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti, « periisse Messallinam, » non distincto sua an aliena manu. Nec ille quæsivit: poposcitque poculum et solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus, odii, gaudii, iræ, tristitiæ, ullius denique humani adfectus signa dedit, non, cum lætantes adcusatores adspiceret, non, cum filios mœrentes. Juvitque oblivionem ejus senatus, censendo, « nomen et effigies privatis ac publicis locis demovendas. » Decreta Narcisso « quæstoria

modo hic Valerius Claudio consobrinus. Dicam ego. Ex L. Domitio et majore Antonia natus est Cn. Domitius, pater Neronis principis, et item Lepida amita ejusdem, de qua infra. Hæc Lepida est illa ipsa, quæ nupta Valerio Messallæ, et quæ hic Messallinæ dicta mater.

Morte decus. Placet, *morti*, ut in Veneto (Riviano). Lips. Sic MS. Guelf. ed. pr. Puteol. Ber. Alc. Rhenanus *morte* dedit, quod Aldus secutus est et cett. Mox *cum impetu* ed. pr. quod e MS. Flor. reposuit et Pichena, ut mox *adstititque*, ceteræ vett. *tum* et *adstitit*. Post ex eodem MS. bene Pichena dedit *at* pro vulg. *ac*. Denique MS. Guelf. *increpitans*. Quod non displicet. Amat Tacitus frequentativa. Ern. Bud.

insignia; » levissimum fastidii ejus, cum supra Pallantem et Callistum ageret. Honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur, tristitiis multis.

morti. Forsan operarum vitio ap. Rhen. legitur *morte :* nil enim monet. Porro Bud. *tum impetu... astititque... ac lib... et servil.*

Levissimum fastigii ejus. MSS. Flor. Vatic. duo et ed. pr. *fastidii,* quod ego recipere non dubitavi, convenientissimum impotenti et arroganti liberto. Gratia liberti non dicitur Latinis, ut opinor, *fastigium.* Nec obstat, ut Ryckio videtur, quod hic laudare Narcissum voluisse Tacitus videatur. Vult dicere, eum honorem Narcissi superbiæ parum satisfecisse, cum in aula primum gratiæ locum teneret. Plin. Pan. 55: *Ut appareat, non superbia et fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non digneris.* Ubi pariter in cod. Vatic. *fastigio* ap. Schwarzium ad h. l. Ceteri scr. (in his Agr. et Reg. Ryckii) et edd. *fastigii.* Enimvero nec sic locum persanatum puto. Quis enim dicat *leve fastidii* vel *fastigii ?* Immo *fastidio* vel *fastidiis* potius legendum. Ern. Bud. *fastigii*, quod Hiller. Rac. 35, præfert. Bene quippe id convenire favori, quo libertos ceteros apud Claudium vicerit Narcissus. At potior omnino altera lectio, *fastidii* i. e. arrogantiæ.

Cum supra Pallantem. Sic in MS. Flor. esse testis J. Gron. scripta per compendium voce *supra,* quod etiam in aliis locis, ut supra c. 16, in verbis *supra cunctos adtollatur,* occurrit. Sane jam, dejecta Messallina, principem locum tenuit inter libertos potentes. Ryckius edidit *super.* V. ad 12, 9, ed. pr. mox *egeret* vitiose pro *ageret.* Ceterum ista in parenthesi accipienda, si *honesta* refertur ad *insignia quæstoria*, ut opinantur; sed vide mox. Ern.

Honesta quidem, etc. Hæc vulgo referuntur ad *quæstoria insignia*, sed nullo commodo sensu; nec patiuntur sequentia, quæ profecto non orta sunt e quæstoriis insignibus, omninoque illis senatus decretis. Primus Ryckius, ut opinor, vidit, esse epiphonema, quale Tacitus, aliique historici, solent addere in fine rerum magnarum. Sed ego insuper existimo, hic verba quædam excidisse, quorum in his ratio reddatur, velut *: hæc tum acta flagitiis Messallinæ ulciscendis :* aut *hæc supplicia a Messallina et adulteris sumpta :* aut simile quid. Inspiciat lector aliarum talium narrationum clausulas, ut A. 3, 19, in pr. hoc ipso libro c. 26. Nam verba *honesta quidem, sed ex quibus,* etc. necesse est habeant aliquid, ad quod referantur : quod hic nusquam est. Ern.

Flagitiis inultis. MSS. fere *tristitiis multis* vel *inultis.* Ed. pr. *tristitiis ultis*, et paullo ante *quis:* Ed. Puteol. et seqq. *flagitiis multis*, nescio unde. Rhen. Ald. etc. *flagitiis inultis*, e conjectura Rhenani. *Flagitiis multis* nullum commodum sensum habet in hoc contextu. Messallina flagitiosa : sed Agrippina facinorosa et scelerata. Itaque præfero *tristitiis multis :* sed id corruptum videtur e *tristitiæ multis*, sive *tristissima multis.* Sensus : Recte quidem Messallina cum adulteris punita : sed ea origo novorum malorum. Nam hinc multa nata sunt publice noxia, et privatis tristissima : quæ deinde in sequentibus libris traduntur. Ern. Bud. *tristitiis inultis.* Bip. conjiciunt *tristitiis mutatis*, i. e. ut tristibus tristiora succederent. Hiller. Rac. 35, *astutiis multis.*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER DUODECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. I-II. Claudius de matrimonio cum libertis deliberat. —III. Agrippina, Germanici fratris ejus filia, aliis prælata, L. Silano, cui desponsa Octavia, insidias struit, — IV. administro Vitellio, — V-VII. cujus artibus inducti senatus populusque infames nuptias probant. — VIII. Silanus mortem sibi conciscit. Seneca ab exsilio redux studiis Neronis præest, — IX. cui despondetur Octavia.

X. Parthi regem Roma petunt Meherdatem, — XI. quem, missum a Claudio, Cassius in regnum ducere conatur. — XII. Obstat fraus Abgari et — XIII. Izatis. XIV. Victus Meherdates Gotarzi traditur. Hoc mortuo regnum in Vononem, dein Vologesem transfertur. — XV. Mithridati, regnum Ponti reciperare niso, Romani resistunt et Cotys et Eunones. — XVI. Uspe urbe capta, — XVII. Zorsines deserit Mithridatem, qui, — XVIII. supplex Eunoni, — XIX-XXI. per eum a principe veniam impetrat, Romamque perducitur.

XXII. Agrippinæ artibus Lollia cedere Italia jubetur, Calpurnia pervertitur. — XXIII. Salutis augurium. Pomerium urbis prolatum, — XXIV. et qui olim protulerint.

XXV. Nero Domitius a Claudio adoptatur auctoritate

Pallantis. — XXVI. Britannicus depressus. — XXVII-XXVIII. Colonia in Ubios deducta. Catti latrocinia agitantes vincuntur. — XXIX - XXX. Vannius Suevorum rex a suis pulsus.

XXXI. In Britannia turbantes reprimit Ostorius Icenos, — XXXII. Cangos, Brigantes ;—XXXIII-XXXV. Silurum regem, Caractacum vincit. — XXXVI. Is, Romam perductus, — XXXVII. mascule Cæsarem adloquitur, et veniam impetrat. —XXXVIII - XXXIX. Britanni vires reparant. Ostorius, obtentis triumphi insignibus, obit. — XL. Ei Didius suffectus. Bellum intestinum Venutii et Cartismanduæ.

XLI. Neroni virilis toga maturatur, posthabito Britannico.— XLII. Burrus prætorio præfectus. Agrippinæ arrogantia. Vitellio favet.—XLIII. Prodigia Romæ. Caritas annonæ.

XLIV - XLVII. Bellum Armenios inter et Iberos. Rhadamistus Pharasmanis filius Iberus specie fœderis Mithridatem invadit, vinclis onerat, interimit.—XLVIII. Quadratus, Syriæ præses, de ultione deliberat.—XLIX. Pelignus Rhadamistum temere regium insigne sumere hortatur. — L. Parthi Armeniam invadunt. — LI. Rhadamistus a suis pellitur. Zenobia conjunx, ab eo vulnerata, ægre servatur.

LII. Furius Scribonianus relegatus. SC. de mathematicis. — LIII. SC. Claudianum de feminis, quæ servis conjungerentur. Adulatio in Pallantem. —LIV. Felix et Ventidius turbant Judæam. Quadratus quietem reddit. —LV. Motus in Cilicia sedat rex Antiochus.

LVI. Lacus Fucinus emissus, et in eo navale spectaculum, — LVII. et convivium cum periculo.—LVIII. Nero ducit Octaviam. — LIX. Statilius Taurus eversus. — LX. Procuratorum in provinciis auctoritas aucta.— LXI. Cois concessa immunitas.—LXII-LXIII. Byzantiis tributum ad tempus remissum : ejus urbis situs.

LXIV. Prodigia Claudianæ necis. — LXV. Lepidæ mors indicta. Narcissi liberæ voces. — LXVI-LXVII.

Claudium Agrippina veneno tollit. — LXVIII. Nero primordia imperii capit. — LXIX. Funus et consecratio Claudii.

Gesta hæc annis sex.

C. Pompeio, Q. Veranio;
C. Antistio, M. Suilio Rufo;
Ti. Claudio, V. Ser. Cornelio Orfito;
P. Cornelio Sulla, L. Salvio Othone;
D. Junio Silano, Q. Haterio;
M. Asinio Marcello, M'. Acilio Aviola, Coss.

I. Cæde Messallinæ convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio, cælibis vitæ intoleranti, et conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminæ exarserant: suam quæque nobilitatem, formam, opes contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii consularis filiam, et Juliam Agrippinam, Ger-

COMMENTARIUS.

Cælibi vitæ intonanti. In MSS. quibusdam *cælibis:* et vellet Pichena, *cælibis vitæ intoleranti.* Illud vulgatum, nescio quo modo, mihi pro moribus et sermone Claudii videtur. Lips. Recte Pichena; quem omnes postea editores secuti sunt. *Cælibis* ed. pr. Ceteræ omnes *cælibi.* MS. Agr. *insolenti:* quæ est glossa τοῦ *intoleranti. Intonanti* restituit J. Gronovius, defensione et explicatione verborum promissa, non adlata. Ern.

Ac digna tanto matrimonio. Forte *dignas.* Gron. MSS. Flor. Guelf. *dignam*, et ed. Puteol. Beroald. Rhen. Ald. etc. int. *se* Livius 1. 47, *defuisse, qui se regno dignum putaret.* Ern. Bip. præferunt *dignam.* Brot. et Lall. *digna.*

M. Lollii consularis filiam. Non prisci illius Lollii, qui moderator C. Cæsari datus, ne erres, sed filii ejus. Qui tamen quando consul fuerit, ignoro. Tempora suadent, et clarissime Plinius 9, 58, qui hanc Lolliam Paullinam neptem illius Lollii appellat. Lips. *Fi-*

manico genitam: huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant. At Ælia Petina, e familia Tuberonum, Narcisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc, ut quemque suadentium audierat, promptus, discordantes in consilium vocat, ac « promere sententiam et adjicere rationes » jubet.

II. Narcissus « vetus matrimonium, familiam communem » (nam Antonia ex Petina erat), « nihil in penatibus ejus novum, » disserebat, « si sueta conjunx rediret; haudquaquam novercalibus odiis usuram in Britannicum et Octaviam, proxima suis pignora. » Callistus « improbatam longo discidio, ac, si rursus adsumeretur, eo ipso superbam: longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam æmulatione, et privignis parentis loco futuram. » At Pallas id maxime in Agrippina laudare, « quod Germanici nepotem secum traheret,

lium abest a Guelf. Ern. Et a Flor. item a Bud. Adjecta videtur ab editoribus.

At Ælia. Sic Rhen. e Bud. prius legebatur *et.*

Familiam communem. Muretus *filiam*: probant Acidalius et Ryckius. Recte. *Familiam* de uno capite dici, nondum reperi. Ern.

Antonia. V. Suet. Claud. 26, 27.

Novercalibus odiis usura in Britannicum. Sic ed. Puteol. aliæque vett. MSS. edd. pr. Lips. Pich. *visura Britannic.* unde Hensius corrigebat *ursura*, probante Ryckio et Burm. ad Valer. Fl. 7, 93, ubi: *odiis urgete tyranni caput* (* et ann. 13, 15). Insolentia participii facit, ut dubitem. MSS. tres ap. Broterium *usuram*, quod ei non displicet. Ern. Bip. *visuram Brit.* Provocant ad Sen. Exc. Controv. 4, 6, *quid alterum novercalibus odiis intueris?* Sed ibi ed. Lipsii, Gronovii, etc. et Bip. *oculis.*

Longo dissidio. Immo *discidio*, ut supra sæpius. Gron. Sic ed. pr. Puteol. autem *dissidio* cum seqq. Ern. MS. Reg et Agr. *discidio*. Bud. *dissidio*.

Germanici nepotem. MS. Guelf. *nepotes*, quod defendere licet similibus apud nostrum exemplis. Ern.

dignam prorsus imperatoria fortuna stirpem nobilem, et familiæ Claudiæ quæ posteros conjungeret; ne femina expertæ fecunditatis, integra juventa, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret.

III. Prævaluere hæc, adjuta Agrippinæ inlecebris, quæ, ad eum, per speciem necessitudinis, crebro ventitando, pellicit patruum, ut prælata ceteris, et nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur. Nam, ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ænobarbo genuerat, et Octaviæ, Cæsaris filiæ, moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Cæsar, juvenemque et alia clarum, insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum

Et familiæ Claudiæ. Expediri sententia potest: tamen mavelim scribi, *et familiæ Claudiæ, quin posteros conjungeret*, ut quasi hortantis ea sint liberti. Lips. In cod. Agr. est *dignam:* quod merito placet Ryckio. Non enim conveniens videtur, Pallantem destinare Neronem imperatorem. Reliqua Heinsius sic constituebat: *stirpe nobilem* (sc. Agrippinam) *et familiæ Juliæ Claudiæque posteros conjungere. Conjungere* etiam Freinshemio placebat. Nec longe hinc discedit J. Gronovius *stirpem etiam Juliæ Claudiæque posteros conjungere.* Ryckius denique: *stirpe nobilem, et familiæ Claudiæ quæ posteros conjungeret.* Mihi facillimum videtur, quod etiam Mureto in mentem venit: *stirpem nobilem et quæ familiæ Claudiæ posteros conjungeret*, sc. matrimonio cum Agrippina ineundo. In ed. Puteol. et inde Riv. est punctum ante *stirpem*, quod huic conjecturæ favet; item colon in ed. pr. et aliis vett. Ern. Acid. *Stirpem nobilem et f. Claud. posteros conjungeret*, deleto *quæ.* Sic *stirps nobilis* est Nero. Potius mihi est Agrippina. Recte Bip. monent, si *dignum* legas, id in contumeliam Britannici dictum fore.

Ne femina, etc. Broterius e MS. Reg. edidit *nec f.* quod narrationem postulare putat. Frustra. Ern.

Prævaluere hæc. MS. Guelf. *prævaleres:* mox abest *quæ*, item

videbatur in animo principis, cui non judicium, non odium erat, nisi indita et jussa.

IV. Igitur Vitellius, nomine censoris serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinæ pararet, consiliis ejus implicari, serere crimina in Silanum, cui sane decora et procax soror, Junia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus fuerat. Hinc initium adcusationis: fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. Et præbebat Cæsar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiæ promptior. At Silanus, insidiarum nescius, ac forte eo anno prætor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito. Simul adfinitatem Claudius diremit; adactusque Silanus ejurare

ab aliis MSS. apud Broterium. Ern. Et a Bud.

Serviles fallacias obtegens. Dubitavi, ne prisco verbo scrib. *serviles pellacias.* Apud Lucretium scriptum 2, 559, *Subdola cum ridet placidi pellacia ponti*, et convenientior huic sententiæ visa ea vox. Non enim tam fraudes erant, quam adulationes humiles et demissæ ad pelliciendam parandamque gratiam Agrippinæ, ut addit noster. Lips. Sed adulationes maxime ad fallendum comparantur. Ern.

Serere crimina in Silanum. Sic edd. Puteol. Beroald. Alc. Gronoviorum, Ryck. quod verum puto. Ceteræ *ferre.* Vitellius materiam criminandi suggerebat, quod est *serere crimina*, non *ferre*: cujus formulæ loquendi etiam exempla desidero. Confundi hæc verba in libris docet Drakenb. ad Sil. 5, 235. Ern. Rhen. e Bud. *ferre.*

Fratrisque non incestum. Vatic. *fratrumque.* Quod probo.

Per edictum Vitellii. Nam censores edicta proponebant. Livius 43, 16: *Multis equos ademerunt: in ea re cum equestrem ordinem offendissent, flammam invidiæ adjecere edicto, quo edixerunt, ne quis eorum*, etc. Plinius 13, 5: *Urbis a.* 565. *P. Licinium Crassum, L. Julium Cæsarem censores edixisse, ne quis venderet unguenta exotica.* Idem 14, 16: *P. Licinius Crassus,*

magistratum, et reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus est.

V. C. Pompeio, Q. Veranio coss. pactum inter Claudium et Agrippinam matrimonium jam fama, jam amore inlicito firmabatur: necdum celebrare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ. Quin et incestum, ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percunctatusque Cæsarem, « an jussis populi, an auctoritati senatus cederet? » ubi ille, « unum se civium, et consensui imparem, » respondit, « opperiri intra palatium » jubet. Ipse curiam ingreditur, summamque rem publicam agi obtestans, veniam

L. Julius Cæsar censores edixerunt, ne quis vinum Græcum Amineumque octonis æris singula quadrantalia venderet. Suet. de Rhet. *De iisdem interjecto tempore Cn. Domitius Ænobarbus et L. Licinius Crassus censores ita edixerunt.* De quo ante, *item censorium edictum subjiciam.* Ne quem frustretur, qui *edictum*, tacentibus aliis, explicat Album censorium cum senatorum nominibus, quod postquam Augustus publicarit primus, ex eo *edictum* sit appellatum. Nihil aliis cum senatoribus; solo cum Silano negotium in hoc edicto Vitellio fuit. Gron.

Jam fama. Distinguunt libri mei, *matrimonium, jam fama.* Et recte: quoniam ante istos consules matrimonium pactum. Supra enim scriptum c. 3, *quæ ubi matrimonii sui certa fuit.* Statim etiam e Farnes. scripseris, *deductæ in domum patrui fratris filiæ.* Lips. Sic et MS. Flor. (et c. Bud.) Contra edd. vett. *filia deducta.* Ern.

Quin et incestum. Sententiam loci censeo: Fruebantur quidem matrimonii bonis Claudius et Agrippina; at non securi, quia et incestum subesse videbatur, nondum firmatis ejusmodi nuptiis, et periculum ne populus, ab exemplo, passim usurparet, publico malo. Lips.

Summamque reip. agi. Scribo, *summamque rempublicam.* Lips. Sic MS. Flor. unde cum Ryckio et J. Gronovio recepi. De forma loquendi *summa respublica* hodie nota omnia, sed *summa reip.*

dicendi ante alios exposcit, orditurque : « Gravissimos principis labores, quis orbem terræ capessat, egere adminiculis, ut, domestica cura vacuus, in commune consulat. Quod porro honestius censoriæ mentis levamen, quam adsumere conjugem, prosperis dubiisque sociam : cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus adsuefactus, sed qui prima ab juventa legibus obtemperavisset. »

VI. Postquam hæc favorabili oratione præmisit, multaque patrum adsentatio sequebatur; capto rursus initio : « Quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignem. Nec diu anquirendum,

idem est. Vide quæ dixi in Clave cic. in v. *summa*. Nimis viri docti adamarunt observationem de *summa republica*. Ern.

Orbem ter. capessat. I. e. curet, supra 11, 34, *iret virgo et sacra capesseret*. Adde infra 15. Mox pro *commune*. Guelf. *concionem*. Ern.

Censoriæ mentis levamen. *Censoriæ*, non *Cæsareæ*, ut Acidalius (ex cod. Farn. qui habet *Cæsaris*) et Pichena volunt. Non censorum erat exigere matrimonia. Censor adigebat solenne jusjurandum : *Tu ex animi tui sententia uxorem habes?* teste Gellio 4, 20. Huc pertinet oratio Q. Cæcilii Metelli Numidici, *quam in censura dixit ad populum de ducendis uxoribus*, ut est apud eundem 1, 6. Vel *de prole augenda*, ut inscribit Suetonius, qui et Augustum eam senatui recitasse et populo per edictum notam fecisse scribit c. 89. Itaque censor uxore legibus ducenda exemplum salubre prodebat populo. Claudius autem non modo forte, sed certe censor, et post longum intervallum, Augusto et aliis magisterio morum contentis. Sueton. 16: *Gessit et censuram intermissam diu post Paullum Plancumque censores.* Quod honestius levamen ei, qui non nomen modo censoris et officium, sed et mentem, castam illam, sanctam, integram dignamque censore unico et morum custode, præstaret? Gron. Mox Guelf. *dubiis* sine copula. Ern.

Non luxui. Cod. Oxon. *luxu* : quod verum videtur. Nam sic in dativo libenter veteres, etiam noster. V. Oudendorp. ad Suet. MS. Guelf. *et volupt.* Ern.

Anquirendum. Sic Pich. e

quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum: et congruere artes honestas. Id vero egregium, quod, provisu deum, vidua jungeretur principi, sua tantum matrimonia experto. Audivisse a parentibus, vidisse ipsos, adripi conjuges ad libita Cæsarum: procul id a præsenti modestia. Statueretur immo documentum, quo uxorem imperator acciperet. At enim, nova nobis in fratrum filias conjugia. Sed aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita. Et sobrinarum diu ignorata tempore addito percrebuisse. Morem adcommodari, prout conducat, et fore hoc quoque in his, quæ mox usurpentur.»

VII. Haud defuere, qui certatim, « si cunctaretur Cæsar, vi acturos » testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, « populumque romanum eadem orare, » clamitat. Nec Claudius ultra exspectato, obvium apud forum præbet se gratanti-

Flor. vulgo (et Bud.) *inquirendum.*

Vidua jungeretur. Vidua Agrippina, mortuo, sub initia imperii Claudiani, Crispo Passieno, cui post Domitium nupserat. V. Plinium, lib. 16: *Arborem mori eximiam æ[illegible] nostra adamavit Passienus [illegible]us bis consul, orator, Agrippinæ matrimonio et Nerone privigno clarus.* Suet. Nerone: *Verum Claudio imperium adepto, non solum paternas opes recuperavit, sed et Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est.* Tamen idem ille Passienus ante maritus Domitiæ sororis Ænobarbi. Quod ex Quinctil. colligas 6, 2, 50. Apud Senecam de hoc eodem Natur. Quest. 4. Lips.

Sobrinarum. Sobrinas appellat; tamen palam est, intellegi debere de consobrinis. Quis enim hoc censeat, eos, quos proprie sobrinos legum auctores appellant, arceri inter se nuptiis? numquam factum. Sed veteres hæc miscebant, vocularum haud æque curiosi captatores. In glossis priscis legas, Ανεψιὸς, *consobrinus*, *sobrinus.* Alibi: Θεῖα πρὸς μητρὸς, *consobrina.* Et Ἐξάδελφος, ἐκ δύο ἀδελφῶν θηλειῶν, *consobrinus.*

bus: senatumque ingressus, « decretum postulat, quo justæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur. » Neque tamen repertus est, nisi unus, talis matrimonii cupitor, T. Alledius Severus, eques romanus; quem plerique, « Agrippinæ gratia impulsum, » ferebant. Versa ex eo civitas, et cuncta feminæ obediebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus romanis inludenti. Adductum et quasi virile servitium: palam severitas, ac sæpius superbia: nihil domi impudicum, nisi

Quid, quod Velleius simili libertate 2, 3, *consobrinum Ti. Gracchi* Scipionem Nasicam appellat: qui juris consultorum finitione sobrinus sit. Lips.

Decretum postulat. Zonaras 11, 10: Ψήφισμα ἐποιήσαντο, ἐξεῖναι Ῥωμαίοις ἀδελφίδας ἄγεσθαι. Ait Tacitus fratrum filias: et stricte capias; non enim licuit sororum. Quod notavit accurate et diffuse, quantum satis est, Cujacius Obs. 13, 16, quem non exscribo. Nec sustulit Nerva hoc SC. ut idem vera interpretatione collegit. De Claudii hoc facto Tragicus, Octavia 1, 141, *Genitamque fratris conjugem captus sibi Toris nefandis, flebili junxit face.* Ubi melius leges, *genitamque fratre conjugem captam.* Domitianus imitatus exemplum est, qui Juliam habuit filiam Titi. Lips.

Talledius Severus. T. Alledius scribo, et vidi postea ita citare hunc locum Beroaldum. In monumentis priscis (ap. Grut. p. 667, 2), M. ALLIDI. In Juvenali 5, 118.... *tibi habe frumentum, Alledius inquit.* Quod noster unum imitatorem sceleris ejus facit. Suetonius dissentit, qui duos c. 26. Noster, credo, non habuit curæ nescio quem recensere libertinum. Vocat etiam equitem r. quem ille primipilarem. Nec aberrat, quoniam primi pili comes gradus equestris. Martialis 6, 58, *Et referes pili præmia clarus eques.* Lips. Recepere Ryckius et Pichena, et alii. Sic volebat etiam Torr. ad Sueton. Claud. l. c. Ern.

Ut Messallina. MSS. tres. ap. Broterium et ed. Beroaldi *Messallinæ* quod recepit Broterius. Non bene. Nec enim [illegible]lere potest ab *obediebant.* Se[illegible] est, non per lasciviam illudebat rebus romanis, ut Messallina fecerat, sed etc. Ern.

Adductum et quasi virile. Sic in MS. Guelf. ed. pr. At Puteol. *additum quasi et vile*, vitiose: quod secuti sunt Riv. Beroald. et Alciatus. Sed Rhenanus *addic-*

dominationi expediret. Cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur.

VIII. Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit: sive eo usque spem vitæ produxerat, seu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina, soror ejus, Italia pulsa est. Addidit Claudius, « sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianæ per pontifices danda: » inridentibus cunctis, quod pœnæ procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilii pro Annæo Seneca, si-

tum quasi et virile, et seqq. usque ad Pichenam. Ern. Bud. *adductum quasi et v. s.* Lipsius, *addictum et quasi virile.*

Calvina soror ejus. Fortasse illa, quæ vitam produxit ad Vespasiani imperium; de qua Suet. Vespas. 23, *Cum mausoleum repente patuisset... ad Juniam* (male enim editum suppositumque a scholiasticis *Juliam*) *Calvinam e gente Augusti pertinere dicebat.* Nam Silani isti inter abnepotes Augusti fuerunt, ut dicam. Lips.

Italia pulsa est. Si pulsa tantum, quid ita commentator Juvenalis scribit eam a se interfectam? *Calvina*, inquit, *prætoris cujusdam soror, quæ se occidit tanquam infamis in fratrem* (lego *fratre*), *Claudii temporibus.* Hoc notat ad illud c. 3, 133, ...*donat Calvinæ vel Catienæ.* Homo errat. Lips.

Sacra ex legibus Tulli. Non alia sacra piaculaque accipio, quam quibus Tullus olim rex in Horatio sororiam cædem luit expiavitque. Livius 1, 26: *Itaque, ut cædes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri, ut filium expiaret, pecunia publica. Is, quibusdam piacularibus sacrificiis factis* (*quæ deinde genti Horatiæ tradita sunt*), *transmisso per viam tigillo, velut sub jugum misit juvenem.* Similiaque Dionys. 3, 22, qui addit, ea sacra per pontifices facta: convenienter cum iis, quæ hic Tacitus. Lips. Alia piacula intelligenda, vere judicat Ryckius. Ern.

Apud lucum Dianæ. Plinius 16, 19: *Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianæ sacratus a Latio.*

Inridentibus cunctis. Et hercle ridiculum, quod Claudius Silani cum sorore incestum piacularibus sacris lueret: ipse in eadem culpa. Nam piacula istæc cave alio referas, quam ad crimen Silani. Lips.

Veniam exsilii. Relegatus enim

mul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum ejus, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, et consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur: quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii, et infensus Claudio dolore injuriæ, credebatur.

IX. Placitum dehinc non ultra cunctari; sed designatum consulem Memmium Pollionem, ingentibus promissis inducunt sententiam expromere, qua oraretur Claudius, « despondere Octaviam Domitio. » Quod ætati utriusque non absurdum, et majora patefacturum erat. Pollio, haud disparibus verbis ac nuper Vitellius, censet: despondeturque Octavia, ac, super priorem necessitudinem, sponsus jam et gener Domitius, æquari Britannico, studiis matris, arte eorum, quis, ob adcusatam Messallinam, ultio ex filio timebatur.

X. Per idem tempus legati Parthorum ad expeten-

Seneca post quæsturam a Claudio in Corsicam insulam, ob suspicionem adulterii cum Julia Germanici filia, Vinicii uxore. Cujus criminis scena a Messallina fuit. Scena dico. Non enim reipsa expetit in te hæc culpa, o romani nominis et sapientiæ magne sol! Lips.

Consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur. Uterentur MS. Flor. Ceteri scr. et edd. *uteretur* ad Pichenam usque. Illud verum; nam et mox est *inducunt:* intellige Agrippinam cum libertis et ceteris instrumentis impotentiæ: quamquam ibi Broterius dedit *inducit* e MSS. et ed. pr. Post. bene e cod. Fl. *oraretur* pro vulg. *hortaretur* restituit Pichena. Puteol. Riv. *oraret.* Ern. Restitui *uteretur.* Ad Agrippinam hoc solam pertinet, ut prius *impetrat.* Quod sequitur *inducunt,* respondet bene τῷ *placitum,* quod ad ipsam cum consilio; nec displicet, si quis cum Mureto legere malit *inducit.*

Majora patefacturum. I. e. facultatem majorum perficiendorum, aditum ad majora daturum. Mox *super priorem* bene e cod. Flor. Pichena. Ante vulgati omnes *secundum,* ut 11, 38. Ern.

dum, ut retuli, Meherdaten missi, senatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: « Non se fœderis ignaros, nec defectione a familia Arsacidarum venire; sed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accedere adversus dominationem Gotarzis, nobilitati plebique juxta intolerandam. Jam fratres, jam propinquos, jam longius sitos, cædibus exhaustos; adjici conjuges gravidas, liberos parvos: dum socors domi, bellis infaustus, ignaviam sævitia tegat. Veterem sibi ac publice cœptam nobiscum amicitiam: et subveniendum sociis, virium æmulis, cedentibusque per reverentiam. Ideo regum obsides liberos dari, ut, si domestici imperii tædeat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus adsuefactus rex melior adscisceretur. »

XI. Ubi hæc atque talia dissertavere, incipit orationem Cæsar « de fastigio romano, Parthorumque obsequiis, » seque D. Augusto adæquabat, « petitum ab eo regem » referens, omissa Tiberii memo-

In Flor. *s'*. Vulgo huic compendio solet adponi *r*. Bud. habet *secundum*.

Ut retuli. 11, 10. Lips. Mox *mandataque* cod. Fl. Guelf. ed. pr. Put. omnesque ad Rhenanum. Restituit Freinshemius. Ern. Sic et Bud.

Sed filium Vononis, nepotem Phrahatis accedere. MS. Fl. Bud. Agr. Reg. Guelf. ed. pr. *accedere*, quod recte restituerunt Ryckius et Jac. Gronov. Puteol. dedit *accersere*, quia ante *expetere*, 6, 31; *poscere*, etc. ut opinor; quod sequitur Rivius. Verum in Guelf. vett. edd. est *et filium*. An Tacitus scripsit *ut... accederent?* id certe accuratius antecedentibus opponeretur. Idem Jac. Gronov. legi vult *dominationum intoleranda :* quia ultima vox sic in cod. Fl. Non placet mihi. Ern. Bud. *sed et*. Ubi Rhen. *et* vitiose positum putat pro *ad*. Hoc et Broterio visum. *Accedere* Rhen. probat, sed retinet *accersere*. Prius istud sæpe noster absque repetita præpositione usurpat, ut c. 31 et 33; item, 2, 58.

ria; quamquam is quoque miserat. Addiditque præcepta (etenim aderat Meherdates), « ut non dominationem et servos, sed rectorem et cives cogitaret; clementiamque ac justitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capesseret. » Hinc, versus ad legatos, extollit laudibus « alumnum urbis, spectatæ ad id modestiæ. Ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. Rem romanam huc satietate gloriæ provectam, ut externis quoque gentibus quietem velit. » Datum post hæc C. Cassio, qui Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis.

XII. Ea tempestate Cassius ceteros præminebat peritia legum. Nam militares artes per otium ignotæ, industriosque aut ignavos pax in æquo tenet. Atta-

Is quoque miserat. Et quidem tres miserat, Vononem, Phrahatem, Teridatem. Adi 2, 1; 6, 30. sq. Lips.

Quanto ignara barbaris. Ita edidi e Vatic. Farnesiano erat *ignota*, vulgo *ignoratiora*. Phrasis vulgata et obvia in Tacito. Lips. Sic scriptor libri Flor. dare voluit, in quo est *ignata:* sic ed. pr. et MSS. ap. Brot. pro quo Puteol. *ignoratiora* dedit, quod in omnibus est usque ad Lipsium, qui *ignara* recte restituit. Guelf. *ignorantiora*. Ern. Bud. *ignara*, quod Rhen. probavit, sed in textum non admisit. Usus vocis frequens Sallustio B. Jug. 18, *ignara lingua*. 52, *regio hostibus ignara*. Cf. Gell. 9, 12. Non. Marc. 2, 465.

Tanto toleratiora capesseret. Sic e cod. Flor. dedit Pichena. Vett. edd. omnes *tolerantiora*. *Toleratiora* sunt gratiora. Nam, ut Græci τὸ πάσχειν etiam de rebus bonis dicunt, sic *tolerari* dici possunt etiam grata et bona. Sic *vita tolerari* dicitur sæpe, nulla molestiæ significatione adjuncta. Possis etiam sic capere: eas virtutes tolerabilius reddere regium imperium. Sed non est necesse. Frustra viri docti tentarunt corrigere *lætiora, gratiora*, etc. Ern. Nullus dubito, quin et 3, 45, et 11, 10, legendum sit *intoleratior*. Homo dici potest *tolerantior laborum;* ast *labor* aliis *toleratior*, sic et homo homini.

Ceteros præminebat. Vatican. *ceteris præerat.* Accipio. Lips.

men, quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura, provisu perinde agere ac si hostis ingrueret: ita dignum majoribus suis, et familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, postquam inlustres Parthi, rexque Arabum Acbarus advenerat, monet Meherdaten, « barbarorum impetus acres cunctatione languescere, aut in perfidiam mutari: itaque urgeret cœpta. » Quod spretum fraude Acbari, qui juvenem ignarum, et summam fortunam in luxu ratum, multos per dies adtinuit apud oppidum Edessam. Et vocante Carrhene, « promptasque res » ostentante, « si citi advenissent, » non cominus Mesopotamiam,

Exercere legiones. Vett: *exercitare.* Lips. Sic et cod. Flor. unde restituit Pichena. Mox *ratus*, abesse testatur J. Gronovius a cod. Flor. nec in ed. pr. comparet, unde valde credibile fit, id esse insititium. Nec, id ipsum, aut *ferens*, *dictitans*, intelligi, alienum a Taciti stilo. Ern. Bud. habet *ratus*, dein lacunam.

Per illas quoque gentes. Ob Cassium illum, qui τυραννοκτόνος, cujus in Syria prospera res post cladem Crassi. Lips. Cf. Dio 40, 28.

Apud Zeugma. Transitu Euphratis nobile, ut memorat Plinius, 5, 24, nunc *le port Manbeg.* Brot.

Abbarus. Solenne illis regibus nomen, ut Ptolemæus Ægyptiis. Vatic. *Acbarus* semper scriptum, et Appiano Ἄκβαρος: in numis antiquis, Ἄβγαρος. Lips. Budensis mox *Acbarus*, mox *Abbarus*. Flor. Guelf. et Reg. constanter *Acbarus*: ed. pr. *Aebarus* vitio operarum pro *Acbarus*, ut cod. Agric. unde id cum Jac. Gronov. recepi. Ryckius maluit *Abgarus* sequi, scripturam numorum, de quibus vid. Spanhem. de U. et P. N. t. 1, p. 126, 534, qui acriter *Abgarus* defendit. Vales. ad Euseb. H. E. 1, 13, utrumque rectum esse defendit, sed præfert Ἄγβαρος, *Acbarus*, ob consensum græcorum et latinorum scriptorum. Scilicet, non quæritur, utrum sit per se rectius, sed utrum vulgo inter Græcos et Latinos tritius. Ern.

Apud oppidum Edessam. In

sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat.

XIII. Exin nivibus et montibus fessi, postquam campos propinquabant, copiis Carrhenis adjunguntur; tramissoque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum rex Izates societatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzen per occulta et magis fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos, vetustissima sedes Assyriæ, et Arbela, castellum insigne fama, quod, postremo inter Darium atque Alexandrum prœlio, Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes, apud montem cui nomen Sambulos, vota diis loci suscipiebat, præcipua religione,

Mesopotamia Edessa, nunc *Orrhoa*, vel *Orfa*. Brot.

Quia hiems occipiebat. MSS. Reg. Agr. ed. pr. *occupabat:* et sic placebat Mureto. Ceteræ edd. *occipiebat.* Ern. Bud. *occipiebat.* Rectius forsan *occupabat*, nam hiems jam erat adulta. Ea dicendi forma occurrit, et Germ. 22.

Campos. Sic Flor. Reg. Agr. Alii et Bud. *campis.* Eadem diversitas apud Liv. 30, 25.

Adiabenos. Plin. 6, 13. *Adiabene, Assyriorum initium*, nunc *partie du Kurdistan.* Brot.

Quorum rex Juliates. Ita edidi ex meis libris. Vulgo tamen, *Hyliates:* et statim infra, *Ezates*, etiam in manuss. Scito verum nomen esse *Iazates.* Ita enim appellatur constanter Josepho 20, 2, 3; ubi et historia omnis explicita de origine hujus regis et progressu. Narrat autem Josephus, Judaicæ religionis eum et matrem Helenam fuisse: multaque alia, quæ operæ sit legere. Lips. *Juliates* ed. pr. et mox *Ezates*, ut Guelf. Mox eadem *per occulta et magis fida*, ut post Rhenanus dedit e cod. Bud. cum intermediæ edd. dedissent *occultam et m. fidam.* Ern. Ap. Jos. *Izates* vocatur in ed. Froben. et Haverc. In hac tamen p. 958, in vers. lat. *Iazetes* dicitur in nota *h.* Bud. *Yliates:* mox *Ezates.*

Urbs Ninos. Urbs Ninos, vel Ninive, olim clarissima, nunc pagus dicitur *Nino* ex adverso urbis *Mosul.* Brot.

Et Arbela. Nunc *Erbil*, in Arbelitide, quæ pars est Syriæ. Brot. [Errat Gronovius qui Arbelam fuisse præclaram urbem dicit; hanc Curtius *vicum* appellat.]

Præcipua rel. Herculis. MSS.

Herculi: qui, tempore stato, per quietem monet sacerdotes, « ut, templum juxta, equos venatui adornatos sistant. » Equi, ubi pharetras telis onustas accepere, per saltus vagi, nocte demum, vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rursus deus, qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat: reperiunturque fusæ passim feræ.

XIV. Ceterum Gotarzes, nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti: et, quamquam per insectationes et nuntios ad prœlium vocaretur, nectere moras, locos mutare, et missis corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emercari. Ex quis Izates Adiabeno, mox Acbarus, Arabum cum exercitu, abscedunt, levitate gentili, et quia experimentis cognitum est, barbaros malle Roma petere reges, quam habere. At Meherdates, validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta, quod unum erat reliquum, rem in casum dare, prœlioque experiri statuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque

Flor. Oxon. Guelf. et edd. Puteol. Rivii *Herculi:* quod non spernendum: i. e. sed maxime vota suscepit Herculi. Ed. pr. etiam *præcipuæ*. Vulgati sensus: sed maxima religione ibi Hercules colitur. Mox *stato* e Fl. cod. Pichena vett. edd. *statuto*. Illud verum esse, latinitas docet, estque et in aliis MSS. ap. Broterium. Ern. Bud. *præcipua rel. Herculi.*

Ubi pharetras. Pro *ubi* MS. Oxon. *ut*, et Guelf. Ern.—Bud. *telis onustas.*

Qua silvas pererraverit. Vulgo, *quas silvas pererraverint.* Florentini lectionem reposuit Pichena. *Pererraverit* ed. pr. MS. Guelf. (et Bud.) Ern.

Roma petere reges. Schegkius ad Vellei. 2, 102, e cod. Herbipol. laudat *Romam:* idque probat, et exemplis illustrat. Adde Burm. ad Ovid. Met. 7, 296. Et sic plane exhibent MS. Guelf. ed. pr. Mox cod. Bud. Guelf. et ed. pr. Rhen. Aldi, Gryph. non habent *erat.* Ern.

magna cæde et ambiguo eventu: donec Carrhenen, profligatis obversis longius evectum, integer a tergo globus circumveniret. Tum, omni spe perdita, Meherdates, promissa Parrhacis, paterni clientis, secutus, dolo ejus vincitur, traditurque victori. Atque ille, « non propinquum, neque Arsacis de gente, sed alienigenam et romanum, » increpans, auribus decisis vivere jubet, ostentui clementiæ suæ, et in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones, Medos tum præsidens. Nulla huic prospera aut adversa, quis memoraretur. Brevi et inglorio imperio perfunctus est; resque Parthorum in filium ejus Vologesen translatæ.

XV. At Mithridates Bosporanus, amissis opibus vagus, posteaquam Didium, ducem romanum, roburque exercitus abisse cognoverat, relictos in novo regno, Cotyn, juventa rudem, et paucas cohortium, cum Julio Aquila, equite romano, spretis utrisque, concire nationes, inlicere perfugas: postremo, exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat, imperioque ejus potitur. Quæ ubi cognita, et jam

Profligatis obversis. Profligatis ebusis cod. Agric. Latet gentile nomen, f. *Odrusis.*

Medos tum præsidens. Ita e Fl. edidit Pichena: quam constructionem supra vidimus 3, 39; 4, 5; etc. Editi ante Pichenam omnes *Medis.* Ern. Sic et Bud.

Mithridates. Dio Mithridatem quemdam nominat, prolem magni illius, cui Claudius regnum Bospori largitus sit, 60, 8. Sed is alius debet fuisse ab isto. Lips.

Bosporanus. Bosporanum regnum, nunc *partie de la Crimée et de la côte occidentale et méridionale de la mer d'Azow.* Brot.

Regem Dandaridarum. Dandaridæ, maris Pontici, *la mer*

jamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi propriis viribus Aquila et Cotys, quia Zorsines, Siracorum rex, hostilia resumpserat, externas et ipsi gratias quæsivere, missis legatis ad Eunonen, qui Adorsorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam romanam adversus rebellem Mithridaten ostentantibus. Igitur pepigere, « equestribus prœliis Eunones certaret: obsidia urbium Romani capesserent. »

XVI. Tum composito agmine incedunt, cujus frontem et terga Adorsi, media cohortes et Bosporani tutabantur, nostris in armis. Sic pulsus hostis; ventumque Sozam, oppidum Dandaricæ, quod desertum a Mithridate, ob ambiguos popularium ani-

Noire, accolæ. Veteris nominis manet memoria in loco qui nunc dicitur *Dandars*. Brot.

Et jam jamque Bosporum invasurus habebatur. Sic omnes editi, nisi quod ed. pr. *januamque* vitiose pro *jamjamque*, et *invasurum*. Rhenanus dicit se delevisse *et jam*, et pro *habebatur* scripsisse *videbatur:* sed operæ vulgatum dedere; quod non tentandum est. *Invasurus habebatur* pro, *erat*, dicebatur. Virgil. 12, 134, *tumulus, qui nunc Albanus habetur.* Noster infra c. 23, *jure quo Sicilia haberetur,* id est *esset,* etc. Mox bene Pichena dedit *diffisi* e lectione cod. Fl. *diffisis :* quod est etiam in ed. pr. Ceteri *diffisus.* Ern. Rhen. *etiam* delevit auctoritate Bud.

Siracorum rex. Siraci, Mæotiæ paludi, *la mer d'Azow*, vicini, nunc *partie des Tartares de Kuban*. Brot.

Adorsorum genti. Adorsi, sive Aorsi supra Mæotiam paludem habitabant; nunc *la partie orientale de la petite Tartarie, entre le Niéper et le Don.* Brot.

Nostris in armis. Aliter exaudio, quam vulgus. Id est, nostri in lateribus erant, et ad armos. Nec enim solos Romanos in armis fuisse censendum. Sed cum Aorsi in fronte agminis et tergo essent, in medio Bosporani, Romanos latera tutatos esse. Nisi tamen legendum, *nostris armis*, ut dicat Bosporanos, romano ritu instructos armatosque: quod malo. Lips. Posterius verum puto. Mox *Sozam* cod. Fl. ed. pr. Sed ceteri *Soza.* Item *Dandaricæ*, quod se correxisse pro *Dandaridæ* dicit Rhenanus, est in ed.

mos obtineri, relicto ibi præsidio, visum. Exin in Siracos pergunt, et transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Uspen, editam loco, et mœnibus ac fossis munitam, nisi quod mœnia, non saxo, sed cratibus et vimentis, ac media humo, adversum inrumpentes invalida erant: eductæque altius turres facibus atque hastis turbabant obsessos. Ac, ni prœlium nox diremisset, cœpta patrataque expugnatio eundem intra diem foret.

XVII. Postero misere legatos, « veniam liberis corporibus » orantes: « servitii decem millia » offerebant. Quod adspernati sunt victores, quia trucidare deditos sævum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: belli potius jure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cædis. Excidio Uspensium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque et urbes juxta perrumperentur. Igitur Zorsines, diu pensitato Mithridatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret; postquam præva-

pr. Ern. Romano more instructos cum Lipsio intelligunt Pich. Heins. alii. Favent loca 2, 52; 3, 43. Hirt. B. Al. 34. Nec tamen delenda præpositio, ut recte monent Acid. et Bip. Bud. habet *nostri in armis:* ubi Rhen. supplet *erant.* Porro Bud. *Soza Dandaricæ*, quod recepit Rhen. sc. terræ. Nec ea re suspecta debebat esse Rhenani fides Ernestio in præf. ed. 2, p. XXXII. Haud raro Bud. cum edit. pr. conspirat.

Amnem Pandam. Amnis ille unus videtur esse ex iis qui in lacum *Bissuga* influunt. Brot.

Sed cratibus junctis. Vatic. *cratibus et vimentis,* probo. Lips. Sic et Flor. Reg. Agr. Ed. pr. transpositis vitiose, ut alibi, literis *jumentis.* Cod. Bud. *cratibus vinctis ac vimentis. Junctis*, quod est in ed. Puteol. et Riv. factum e *vinctis*, quod est in Guelf. ut ante *jumentis* e *vimentis.* Vide ad 11, 31.

luit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus romani, quem incruentum et victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, præfecto cohortis et plerisque centurionum interfectis.

XVIII. Interea Mithridates, nullo in armis subsidio, consultat cujus misericordiam experiretur. Frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur: Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa ejus magni penderentur. Ad Eunonen convertit, propriis odiis non infensum, et recens conjuncta nobiscum amicitia validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad præsentem fortunam

Apud eff. Cæsaris. Qualis ferebatur in signo militari. Cf. 15, 24, et Suet. Cal. 14.

Plerisque centurionum. A Rhenano est, ex emendatione, ut ait, codicis Bud. Nam mei manuss. itemque editiones antiquæ, *plerisque consularium* (ut Guelf.); quidam *consiliarium* (ut cod. Fl.). Verum puto, *auxiliarium.* Nam præit de præfecto cohortis. Lips. *Centurionum* verum esse puto. — *Aderat;* vix intellectui et syntaxi accommodata hæc vox: *aderat;* facile sensum restituas, si legatur: *habebat,* loco verbi *aderat.* Nov. Edit. — Mox edit. pr. *id auctoritatis :* item Puteol. et MS. Guelf. pro quo temere Beroaldus et Alciatus *ejus auctor.* Restituit verum Rhenanus. Ern. Is recte monet de Bud. nam et in hoc prius erat *consularium*, ut habent cod. Reg. et Agr. teste Ryckio.

Propriis odiis infensum. Franc. Modius e Rodolphi Agricolæ codice negationem inserit, *non infensum.* Quod approbo. Non enim Eunones a se Mithridatem oderat, sed in gratiam aspectumque Romanorum. Lips. Idem placet Gronovio, vel *nullis:* cujus notam contra Salinerii ineptias omisi. Ceterum malui prius exhibere cum Ryckio, quod est in MS. quam *nullis* cum Freinsh. de mera conjectura, etsi

comparato, regiam ingreditur, genibusque ejus provolutus, « Mithridates, inquit, terra marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Utere, ut voles, prole magni Achæmenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt. »

XIX. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, et prece haud degenere permotus, adlevat supplicem, laudatque, « quod gentem Adorsorum, quod suam dexteram petendæ veniæ delegerit. » Simul legatos literasque ad Cæsarem in hunc modum mittit : « Populi romani imperatoribus, magnarumque nationum regibus, primam ex similitudine fortunæ amicitiam : sibi et Claudio, etiam communionem victoriæ esse. Bellorum egregios fines, quotiens ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithridate, quando gravius merere-

nixa loco Taciti 15, 64, *nullo proprio in Paullinam odio* : J. Gronovius dedit *inoffensum*. Mox Guelf. *maxime* sine *quam*. ERN.

Petendæ. *v. d.* Cod. Agr. inserit *exemplum*.

Etiam communionem victoriæ esse. Sic Flor. Guelf. ed. pr. Puteol. Riv. ceteræ *ex communione victoriæ*, ad Pichenam usque. Illud Taciti stilo convenientius, ob varietatem constructionis, qua delectatur. ERN. Bud. *communionem*.

Quoties ignoscendo transigatur. Mihi multo potius *transigatur*, in quo intelligo *res, controversia, id quod bello quæritur*. Sic H. 3, 46 : *Affuit, ut sæpe alias, fortuna populi romani, quæ Mucianum viresque Orientis illuc tulit; et quod Cremonæ interim transegimus*. Annon hic quoque verbum absolute ponitur ? Numquid autem conventio utriusque partis consensu inita accipienda est ? Non secus in Agricola 34. *Transigite cum expeditionibus ; imponite quinquaginta annis magnum diem*. GRON. Sic et MS. Guelf. ed. pr. idque restituit Rhenanus (e Bud.) cum *transigantur* dedissent Puteol. Riv. Beroald. Alciatus : idque frustra defendit Freinsh. Ceterum etiam *bellum transigi* recte dicitur, nec de eo dubitandum erat. Noster Hist. 2, 38, *singulis veluti ictibus transacta sunt bella*. Li-

tur, non potentiam, non regnum precari; sed ne triumpharetur, neve pœnas capite expenderet. »

XX. At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen accipere captivum pacto salutis, an repetere armis rectius foret. Huc dolor injuriarum, et libido vindictæ adigebat. Sed disserebatur contra: « Suscipi bellum avio itinere, importuoso mari: ad hoc reges feroces, vagos populos, solum frugum egens: tum tædium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiæ, si pellerentur. Quin adriperet oblata, et servaret exsulem: cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore. » His permotus scripsit Eunoni: « Meritum quidem novissima exempla Mithridaten, nec sibi vim ad exsequendum deesse: verum ita majoribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum. Nam triumphos de populis regnisque integris adquiri. »

vius 9, 12, *transigere cum Publilio certamen*, quod tuetur Drakenb. Ern.

Pœnas capite expenderet. Farnes. *exciperet.* At de more ipso plectendi in carcere triumphatos duces, suadeo omnino legas Fabrum Semestr. 2, 3. Lips. Cod. Agr. *excip.* unde Ryckii amicus conjiciebat *exigerent.* Ern. Bud. *expenderet.* Bip. recepere *exciperet.* Sed *expendere pœnas* tritum. Sic Cic. Tusc. 2, 10. *Pœnas fato Jovi expendisse.* Cf. Virg. Æn. 11, 258.

At Claudius. Sic J. Gron. e MS. Flor. Idem est in Guelf. ed. pr. Ceteri libri *atque.* Ern. Bud. *at.*

Vago populos. Guelf. corruptissime *pulsos.* Mox melius *periculum.* Ern.

Cui inopi. Flor. Guelf. ed. pr. *quin inopi : Cui* verum est. Ante ed. pr. *pelleretur.* Ern. Heins. *quia.*

Quanta pervicacia in hostem. A Mureto est, qui ingeniose veram lectionem pervidit. Nam vulgo erat: *quantalibet pertina-*

XXI. Traditus post hæc Mithridates, vectusque Romam per Junium Cilonem, procuratorem Ponti, ferocius, quam pro fortuna, disseruisse apud Cæsarem ferebatur. Elataque vox ejus in vulgum hisce verbis: « Non sum remissus ad te, sed reversus: vel, si non credis, dimitte et quære. » Vultu quoque interrito permansit, cum rostra juxta, custodibus circumdatus, visui populo præberetur. Consularia insignia Ciloni, Aquilæ prætoria decernuntur.

XXII. Iisdem consulibus, atrox odii Agrippina, ac Lolliæ infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset, molitur crimina et adcusatorem qui objiceret « Chaldæos, Magos, interrogatumque Apollinis Clarii simulacrum, super nuptiis imperatoris. » Exin Claudius, inaudita rea, multa de claritudine ejus apud senatum præfatus, « sorore L. Vo-

cia in hoc tentata. Pervicacia autem in Vatic. scriptum. Lips. Ed. pr. *quanta pervicacia in hoc tentata. Pervicacia* pro constantia in bonam partem non semel est apud nostrum. Ern.

Mithridates. Eum putat esse Ryckius, de quo sermo 12, 15, contra mentem Lipsii, qui negat ad h. l.

Junium Colonem. Hic et infra emendo *Cilonem.* Dio auctor 60, 33, faceta narratione inserta super hoc homine. Præfuerat Bithynis, inquit (nam Bithynia adjuncta, ut opinor, Ponticæ administrationi), et præfuerat nequiter, avare. Questi Bithyni apud Claudium sunt, poposceruntque pœnas. Cum parum intellexisset Claudius in turba strepituque adstantium, quid dixissent Bithyni, alios interrogat. Ibi Narcissus pronus in Cilonem, audaci mendacio edidit, gratias eos agere Ciloni. Tum ille: præsit ergo eis alterum biennium. Dicitur autem Dioni Ἰούνιος Κίλων; et firmat Velius Longus (ap. Putsch. p. 2234): *Cilones*, ait, *vocantur homines angusti capitis et longi: chilones a brevioribus labiis dicti.* Glossæ: *cilo* προκέφαλος. Declamator in Sallustium c. 6, pro hominibus nequam improbisque accepit: *Quidquid impudicorum, cilonum, parricidarum, sacrilegorum, debitorum in tota urbe fuit.* Vide Festum in *Chilo* et *Cilo*. Lips.

Sorore L. Volusii genitam. De cujus gentis nobilitate Rutilius

lusii genitam, majorem ei patruum Cottam Messallinum esse, Memmio quondam Regulo nuptam: » nam de C. Cæsaris nuptiis consulto reticebat: addidit « perniciosa in rem publicam consilia, et materiem sceleri detrahendam. Proin, publicatis bonis, cederet Italia. » Ita quinquagies sestertium, ex opibus immensis, exsuli relictum. Et Calpurnia inlustris femina pervertitur, quia formam ejus laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. Unde vis Agrippinæ citra ultima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem adigeretur. Damnatus et lege repetundarum Cadius Rufus, adcusantibus Bithynis.

XXIII. Galliæ Narbonensi, ob egregiam in patres reverentiam, datum, « ut senatoribus ejus provin-

in Itiner. 169. *Qui Volusi antiquo derivat stemmate nomen; et reges Rutulos, teste Marone, refert.* LIPS.

Memmio quondam Regulo. Vide Sueton. in Caio 25, itemque Dionem 59, 12. Statim vox *nuptiis* abest Farnes. codici: et illæsa sententia potest. LIPS. Cf. 14, 47. Male ed. ant. *Monnio.*

Et materiem sceleri. Ed. pr. *materiem celeriter detrahendam. Materiem* primus Rhen. dedit (e Bud.). Mox Acidalius putat *ita* incongruum, legique vult *at*, vel expungendum. Frustra. Sensus est: his dictis senatus motus decrevit exsilium et publicationem bonorum, sed ut quinquagies relinqueretur e bonis. De divitiis Lolliæ Plinius 9, 58. ERN.

[*Quinquagies sestertium.* Vid. a. 3, 17.]

Cadius Rufus. Male ego olim, *Claudius*; male vir doctus in re numaria *Cordius* restituit. Est ille de quo H. 1, 77. *Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso, senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant.* Si mutamus, legerem *Tadius.* LIPS.

Ut senatoribus ejus provinciæ. Libera rep. liberum senatoribus peregrinari etiam rei privatæ caussa. Id tantum excogitatum, ut legatio libera peteretur a senatu sumereturque: quo majori abessent cum dignitate. Cicero sæpe. At, lapsa rep. in servitutem, senatoribus etiam adempta hæc libertas. Augustus id instituit imperio fir-

ciæ, non exquisita principis sententia, jure, quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret.» Ituræique et Judæi, defunctis regibus, Sohemo atque Agrippa, provinciæ Syriæ additi. Salutis augurium,

mando, et ne quis illustriorum commeare ad exercitus aut conciliare milites provincialesve posset. Dio eleganter 52, 42: Προσαπεῖπε πᾶσι τοῖς βουλεύουσι μὴ ἐκδημεῖν ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἂν μὴ αὐτός τινι κελεύσῃ, ἢ καὶ ἐπιτρέψῃ. Καὶ τοῦτο καὶ δεῦρο ἀεὶ φυλάσσεται. Quamquam præivisse ad hoc factum Augusto Julius videtur: *qui sanxit, ne quis senatoris filius nisi contubernalis aut comes magistratus peregre proficisceretur*, ait Sueton. 42. Ubi libido mihi legendi, *ne quis senator senatorisve filius.* Si enim filiis interdictum, major ratio, ut senatoribus ipsis. In usu autem, ut commeatus peregrinandi a Cæsare ac senatu peterentur. Sueton. Calig. 29: *Prætorium virum ex secessu Anticyræ... propagari sibi commeatum sæpius desiderantem, cum mandasset interimi*, etc. quo loco rejecta vocula scripserim, *prætor. virum secessu Ant.* Sed Claudius a se solo id peti primus instituit. Sueton. 23, subobscure: *Commeatus a senatu peti solitos sui beneficii fecit.* Cui lucem do ex Dione 60, 25: Τοῖς δ' οὖν, inquit, αἰτουμένοις, ὥστε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποδημῆσαι, ἐφίει μὲν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τῆς βουλῆς. Τοῦ γε μὴν καὶ νόμῳ τινὶ αὐτῷ δοκεῖν ποιεῖν, δόγμα γενέσθαι ἐκέλευσε. Vide et l. 22. D. ad municipalem. Atque in primis Cassiodorum: apud quem expressa formula ipsa dandi hujus per principem commeatus Variar. 3, epist. 21. Augustus tamen in hoc decreto suo Siciliam exceperat: sicut nunc Claudius Narbonensem, quia utraque provincia vicina et quasi suburbana. Dio 52, 42: Πλὴν γὰρ ὅτι ἔς τε τὴν Σικελίαν καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ Νάρβωνα, οὐδαμόσε ἄλλοσε βουλευτῇ ἀποδημῆσαι ἔξεστιν. Ad hoc Claudianum interdictum respexit Suidas, etsi id paullo aliter effert, in Κλαύδιος. Ait: Νόμον προὔθηκε, μὴ δύνασθαι βουλευτὴν ὑπὲρ ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως ὁδεύειν, χωρὶς τῆς τοῦ Βασιλέως κελεύσεως. Lips.

Sohemo atque Agrippa. Quorum ille Arabum Ituræorum, hic Judææ rex. Sohemus autem scribendum, aut certe Soæmus ex Dione: non Sohennius, ut edition. vulgatæ.

Salutis augurium. Quod e tenebris primus eruit Politianus, quem licet legas Miscell. cap. 13. Dionem 37, 24; 51, 20. Festum in voce *Maximus prætor.* Sed numerus in Tacito satin' verus? delibero. Nam suprema mentio capti hujus Augurii apud Dionem 51, 20, est a. U. 725, cum et Janus item ab Augusto clusus. Atqui ab eo die ad hunc 802, U. a. non 25, uti hic scriptum, sed 77, intersunt anni. Ut ergo verus justus-

quinque et viginti annis omissum, repeti, ac deinde continuari, placitum. Et pomerium auxit Cæsar; more prisco, quo iis, qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi L. Sulla et D. Augustus.

XXIV. Regum in eo ambitio vel gloria, varie

que hic numerus sit, a Tiberio repetitum id augurium necesse est Cornelio Cethego, Visellio Varrone coss. a. U. 777. Lips. Adde interpr. ad Sueton. Aug. c. 31. Cic. de Div. 1, 47. *Augurium* autem pro omine dicitur; de quo vid. Burm. ad Suet. Aug. 95. Ern.

Pomerium urbis. Idque lapis etiam nunc testatur Claudiani ævi, Romæ (ap. Grut. p. 196): TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAISAR. AVG. GERMANICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII. IMP. XVI. COSS. IIII. CENSOR. P. P. AVCTIS. POPULI. ROMANI. FINIBVS. POMERIVM. AMPLIAꟾIT. TERMINAꟾITQ. Auxit, post Britanniam romano imperio adjectam. Lips. Apud Gruterum est etiam altera inscr. (p. 1078, 10) pertinens ad pomerium ab Augusto prolatum: C. MARCIVS. L. F. L. N. CENSORINVS. ET. C. ASINIVS. C. F. GALLVS. COS. EX. S. C. FIN. POMER. TERMIN. In MS. Guelf. non est *urbis*: et, quoniam in inscriptionibus allatis et aliis auctorum latinorum locis pomerium simpliciter dicitur, ut ap. Cic. N. D. 2, 4, Liv. 1, 44, et c. 24, nostrum, id verbum et hic sustuli. Ern. In posteriori Grut. loco omissa vox POMER.

L. Sulla et D. Augustus. Non defendo te, Corneli: erras. Etiam C. Cæsar auxit interjectus inter eos duos. A. Gellius auctor 13, 14. Dio 43, 50: Ταῦτά τε ἐποίει, καὶ νόμους εἰσέφερε, τό, τε πωμήριον ἐπὶ πλεῖον ἐπεξήγαγε. Apud eumdem Antonius in laudatione Cæsaris funebri 44, 49: Ὁ καὶ τὸ πωμήριον αὐτῆς (τῆς πόλεως) ἐπαυξήσας. Cicero ad Attic. 13, 20: *De urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi. Id sane scire velim.* Juvat tamen aliquid nostrum, quod Suetonius, exactæ in tabulis diligentiæ, nihil hujus in Julio commemorat: et fortean concepta a Julio res, perfecta demum ab Augusto. Nam ille nugator apud Senecam de Brev. vit. 14, ridiculus, qui *Sullam ultimum Romanorum protulisse pomerium tradidit: quod nunquam provinciali, sed italico agro acquisito mos proferre apud antiquos fuit.* Vide, quæ huc faciunt, apud Vopiscum in Aureliano 21. Lips.

Regum in eo ambitio. Consule Onufrium in urbe Roma. Lips.

vulgata. Sed initium condendi, et, quod pomerium Romulus posuerit, noscere, haud absurdum reor. Igitur a foro boario, ubi æreum tauri simulacrum adspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interjecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad curias veteres, tum ad sacellum Larium: forumque romanum et Capitolium non a Romulo, sed a T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomerium auctum. Et, quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu et publicis actis perscriptum.

XXV. C. Antistio, M. Suilio coss., adoptio in Domitium, auctoritate Pallantis, festinatur. Qui obstrictus Agrippinæ, ut conciliator nuptiarum, et mox

A foro boario. Nunc *Campo Vaccino.* Brot.

Interjecti lapides. Sunt *cippi pomerii*, quos Varro vocat L. L. 4, 32. Columellæ positæ pomerii designandi caussa. Ern.

Mox ad curias veteres. Ita manuss. et recte, Varro de L. L. l. c. *Curiæ duorum generum. Nam, et ubi curarent sacerdotes res divinas, ut curiæ veteres; et ubi senatus humanas, ut curia Hostilia.* Festus: *Novæ curiæ ad compitum Fabricium ædificatæ, quod parum amplæ veteres a Romulo factæ.* Plautus Curc. 4, 1, 19: *Sub veteribus ibi sunt qui dant, quique accipiunt fœnore.* Liv. 44, 16: *Ædes P. Africani pone veteres ad Vortumni signum laneasque* (scribe, *lanienasque*) *et tabernas conjunctas in publicum emit.* Ovidius easdem intelligit Fastor. 3, 139: *Janua tunc regis posita viret arbore Phœbi: Ante tuas fit idem, curia prisca, fores.* Lips. Loca Planti et Livii ad veteres tabernas pertinent, non ad curias veteres. Ern.

Ad sacellum Larium. MSS. Flor. Guelf. Agr. *larum.* Ern.

Publicis actis perscriptum. Sic MSS. Flor. Guelf. Reg. Agric. Ed. pr. J. Gron. Ryck. Ceteri *præscriptum*, vitiose. Ern. Bud. a. 1. m. *perscriptum.*

Adoptio in Domitium. Ed. pr. *Optio.* Item MS. Guelf. qui et infra h. c. habet *orationem* pro *adoptionem.* Ern.

stupro ejus inligatus, stimulabat Claudium, « consuleret rei publicæ; Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud D. Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos: a Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum adsumptum. Se quoque accingeret juvene, partem curarum capessituro. » His evictus, biennio majorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem a liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Clauso continuos duravisse.

XXVI. Ceterum actæ principi grates, quæsitiore

Se... accingeret juvene. Ed. pr. *accingeret: juvenem p. c. capessiturum.* Ern.

Biennio majorem natu. Freinsh. corrigit *triennio* ex 13, 6, 15, ubi eodem fere tempore Neroni XVII. Britannico XIV. anni tribuuntur. Ryckius autem natalibus utriusque comparatis e Suet. Ner. 6, et Claud. 27, quatuor annis majorem Neronem facit. Dodwellus denique Præl. Camden. 5, 6, *quinquennio* corrigendum censet: primam vocis partem notis numeralibus scriptam fuisse: e V. factum II. quem lapsum librariorum frequentem esse in libris scriptis: quod etiam pluribus locis ad Livium notavit Drakenb. Si Tacitum sibi constare velimus, Freinshemius hic potius audiendus erit. Mox Guelf. *habita ante ad senatum.* Mox *eundem* videtur indicare, in nulla parte immutatam a Claudatio orationem: alias esse debebat *eum.* Ern. *Triennio* probant Bip. item Brot. Tres annos et duo menses inter Neronis et Britannici natales intercessisse, notat etiam Eckhel. in D. NN. vet. vol. 6, p. 260.

Nullam antehac adoptionem. Atqui Tiberius Germanicum adoptavit, uti notum. Excusabunt id curiosi, quod Tiberius jam e Claudiis migrarat in gentem Juliam. Lips.

Atta Clauso. Secuti sumus spectatæ fidei codicem Vat. qui disertim habet *Atto Cluso,* Claudiæ gentis conditore; ut dictum est supra ann. 11, 24.

Quæsitiore in Domitium adulatione. Pichena bene sic e cod. Fl. ubi est *quæstiore.* Ed. pr. *quæstore*, ut Guelf. quod ex eodem ortum. A Puteol. ad Pichenam editum erat *exquisitiore*. Ern.

in Domitium adulatione: rogataque lex, qua « in familiam Claudiam et nomen Neronis transiret. » Augetur et Agrippina cognomento Augustæ. Quibus patratis, nemo adeo expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ mœror adficeret. Desolatus paullatim etiam servilibus ministeriis, intempestiva novercæ officia in ludibria vertebat, intelligens falsi. Neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt: sive verum, seu periculis commendatus, retinuit famam sine experimento.

XXVII. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac forte acciderat, ut eam gentem, Rheno transgressam, avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem tem-

Rogata lex. Curiata apud Pontifices. Vid. Hist. I, 15. Ern.

Desolatus paullatim. Ita capio. Britannicus spoliatus exutusque paullatim non solum honestiore comitatu, sed etiam servulis; cum Agrippina eos, quasi ad alia officia operasque, avocaret. Desolatus, μονωθεὶς, solus relictus: uti I, 30: *Nonanus opperiendas Tiberii epistolas clamitaverat; mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte prævertit.* Lips.

Deduci impetrat. Sic Guelf. ed. pr. Puteol. ceteræque. In Lipsianas *imperat* vitio operarum irrepsisse puto: unde Freinshemio nota nata. Ern.

Ex vocabulo ipsius. Parum ἀναλόγως ergo vulgo Colonia Agrippina dicitur, etsi ita passim in Æthico et Itinerario Antonini: melius Agrippinensis aut Agrippinensium. Etiam Claudia agnominata, fide lapidis, quem totum adscribamus ad gratiam celeberrimæ urbis (ap. Grut. p. 436): M. MARIO. M. F. STEL. TITIO. RVFINO. COS. LEG. LEG. I. MINER. P. F. CVR. COL. CLAVD. AVG. AGRIPPINENSIVM. PROCOS. PROV. SICILIÆ. CVR. AMITERNOR. PRÆT. TR. PL. Q. PROV. MACEDON. SEVIR. TVRMAR. EQ. ROM. TRIB. LATICL. LEG. I. ADIV. P. P. IIII. VIRO. STLITIBVS. IVDIC. Quo jure deducta colonia fuerit, Paullus lib. 2. De censibus D. 50, 15, *In Germanica inferiore Agrippinenses juris Italici sunt.* Lips.

Avus Agrippa. Quod factum

poribus in superiore Germania trepidatum adventu Cattorum, latrocinia agitantium. Inde L. Pomponius, legatus, auxiliares Vangionas ac Nemetas, addito equite alario, monuit, « ut anteirent populatores, vel dilapsis improvisi circumfunderentur. » Et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui lævum iter petiverant, recens reversos, prædaque per luxum usos et somno graves, circumvenere. Aucta lætitia, quod quosdam e clade Variana, quadragesimum post annum, servitio exemerant.

XXVIII. At, qui dextris et propioribus compendiis ierant, obvio hosti, et aciem auso, plus cladis faciunt; et præda famaque onusti, ad montem Tau-

credo Agrippa et L. Gallo Coss. a. U. 717, ex Dione 48, 49. Lips.

Adventu Cattorum. Muret. *Caucorum.* Ed. pr. *Canthorum*, et mox c. 28, *Canthi.* Nempe tum scribebant *Catthi*, ut est in ed. Put. hinc *Canthi* efficti. MS. Guelf. *Cactorum*: at post *Cathi.* Ern.

Deinde L. Pomponius legatus. Parum cohæret narratio. Cui rei enim illud *deinde?* Vereor, ut exciderint ea, quæ de Sulpicii Galbæ et P. Gabinii expeditione adversum Cattos Marsosque Dio narravit 60, 8. Quamquam ea gesta annis aliquot ante. Lips. Acidalius succurrebat corrigendo *proinde.* Sed videtur hic lacuna esse. In ed. pr. punctum est post *deinde.*

Vangionas ac Nemetas. Vangiones, nunc *le diocèse de Worms;* Nemetes, *le diocèse de Spire.* Brot.

Addito equite alario monuit. Codex Bud. Guelf. habet, *monitos*: unde opinatur Rhenanus scribendum *addit, equite alario monito.* Sane et ed. pr. *monito.* Vulgatum est a Puteolano. Vix aliquid certi dici posse arbitror, propter suspicionem lacunæ. Sed monitum Pomponii non modo ad equites pertinuisse, sed etiam pedites, patet e sequentibus. Mox *dilapsis* Guelf. ed. pr. Puteol. Riv. Ber. Alc. ut e cod. Flor. dedit Pichena. *Delapsis* est a Rhenani editione. Mox Guelf. *militis.* Singularis etiam alibi pro plurali restitutus in hac voce. Ern. Bud. *dilapsis*, et mox *militum.*

Quadragesimum post annum. Justa supputatio. Clades illa enim accepta a. 763. Lips.

num revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Catti, cupidine ulciscendi, casum pugnæ præberent. Illi metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis æternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem et obsides misere; decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quis carminum gloria præcellit.

XXIX. Per idem tempus Vannius, Suevis a Druso Cæsare impositus, pellitur regno: prima imperii ætate clarus acceptusque popularibus; mox, diuturnitate in superbiam mutans, et odio adcolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Auctores fuere Vibillius, Hermundurorum rex, et Vangio ac Sido, sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, « tutum » Vannio « perfugium » promittens, « si pelleretur: » scripsitque P. Atellio Histro, qui Pannoniam

Suevis a Druso. Non genti toti Suevorum, sed iis, qui Maroboduum et Catualdam reges comitati erant; *qui a Druso, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum et Cusum locati sunt, dato rege Vannio gentis Quadorum,* ait noster 2, 63, Vannii regnum in parte describit Plinius 4, 25, *Campos et plana Iazyges Sarmatæ, montes vero et saltus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem, a Moro* (nescio an corrig. *Maro*) *sive is Duria est, a Suevis regnoque Vanniano dirimens eos.* Lips.

Sido. Ille ipse, qui postea in partibus Vespasiani. H. 3, 5: *Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum.* Lips.

P. Attilio Histro. Vatic. et Fl. *Atellio.* In veteri inscriptione reperio hominem: quæ sic habet fide Aldi (ap. Grut. p. 443): SEX. PALPELIO. P. F. VEL. HISTRO. LEG. TI. CLAVDI. CÆSARIS. AVG. PRO. COS. PR. TR. PL. X. VIR. STL. IVDIC. TR. MIL. LEG. XIV. GERMANICÆ. COMITI. TI. CÆSARIS. AVG. DATO. SVB. DIVO. AVG. Quæ si ad illum referenda, quod ego censeo, legend. hic *scripsitque Palpelio.*

præsidebat, « legionem, ipsaque e provincia lecta auxilia pro ripa componeret, subsidio victis, et terrorem adversus victores, ne, fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent. » Nam vis innumera Lygii, aliæque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius triginta per annos prædationibus et vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eoque castellis sese defensare, bellumque ducere statuerat.

XXX. Sed Iazyges, obsidionis impatientes, et proximos per campos vagi, necessitudinem pugnæ adtulere; quia Lygius Hermundurusque illic ingruerant. Igitur degressus castellis Vannius, funditur prœlio: quamquam rebus adversis, laudatus, « quod et pugnam manu capessiit, et corpore adverso vulnera excepit. » Ceterum ad classem, in Danubio opperientem, perfugit. Secuti mox clientes, et, acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio

Lips. *Attelio histro* etiam cod. Agr. ed. pr. Guelf. *Attilio hystro* est a Puteol. (Sed et Bud. sic.) *Palpelio* placet Ryckio. Ern.

Pannoniæ præsidebat. Quidam scripti, *Pannoniam :* nec raro ita noster, 4, 5, *Galliæ litus rostratæ naves præsidebant.* Iterumque: *Litora oceani præsidebat.* Lips. Sic Fl. MS. unde restituit Pichena. De forma hac loquendi jam alibi monitum. Ern. v. ad c. 14.—Bud. *Pannonie.*

Triginta per annos. Legitima ratio esset 33, *per annos.* Lips.

Iazygibus. In Germanorum confinio, Vanniique regno proximi Sarmatæ Iazyges, haud procul Carnunto, *près de Hainburg, dans la Carinthie.* Brot.

Illic ingruerant. Sic MSS. Fl. Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. Mutatum a Rhen. (e Bud.) in *ingruebant,* restituit Pichena. Item post *capessiit :* nisi quod Put. Riv. Ber. Alc. *capessuit* pro *capessivit.* Frustra Rhen. dedit *ca pessit :* quod est in Guelf. Pichena illud restituit. Ern.

Secuti m. clientes et a. a. Et videtur tollendum. Ern.

ac Sido inter se partivere, egregia adversus nos fide: subjectis, suone an servitii ingenio, dum adipiscerentur dominationes, multa caritate, et majore odio, postquam adepti sunt.

XXXI. At in Britannia P. Ostorium, pro prætore, turbidæ res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius, quod novum ducem exercitu ignoto, et cœpta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit: et, cæsis qui restiterant, disjectos consectatus, ne rursus conglobarentur, infensaque et infida pax non duci, non militi, requiem permitteret, detrahere arma suspectis, cunctosque castris ad Auvonam et Sabrinam

Egregia adversus nos fide. Ita Vatic. Livius 5, 35, *Quamquam adversus Rom. nulla eis amicitia.* Noster 3, 29, *Et privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversus nepotem.* At vulgo, *apud nos fide* legeris, non latine. Lips. *Adversus* etiam MS. Flor. ed. pr. Paullo ante idem MS. Guelf. et ed. Puteol. *partivere*, ceteri *partiti sunt* ad Pichenam usque. Illud verum, ductumque e Sallust. Jug. 43, putat Ryckius, unde etiam Servius ad Æn. 1, 198, *partiverant* laudat. Sed ibi recte Cortius rescripsit *paraverunt.* Sæpe active *partire* dixit Plautus. Paullo post arbitror legendum *dominationis* ut 6, 45, *dum dominationis apisceretur.* Sed sic jam vir doctus apud Ryckium. Ern. Item Heins. — Bud. *Adversus partivere.* Ast Pich. volebat *dominationem.*

Suorum an s. i. Cod. Agr. præmittit *incertum.* Quod est manifestum glossema.

P. Ostorium proprætorem. Fl. *proprætore:* quod J. Gron. recte recepit, valde huic formæ favens. Ceteri omnes sc. (it. Bud.) et edd. *proprætorem:* præter Guelf. qui et ipse *pro prætore* exhibet. Hic quidem recipi nil vetat. Ern. Sic et Bip.

Cinctosque castris Antonam. Aciem omnem habui ad hunc locum, nec quidquam pervidi. Libri vett. *cunctisque castris.* Forte: *detrahere arma suspectis, cinctisque: castris Antonam ad Sabrinam* (Ptolemæo est *Sabriana*) *fluvium cohibere parat.* Sive, ut Agricola legebat, *junctisque castris.* Antona sane civitas videtur, manetque hodie Northamp-

fluvios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec prœliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. Hisque auctoribus circumjectæ nationes locum pugnæ delegere, septum agresti aggere, et aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, et distributis cohortibus, turmas quoque peditum ad munia accingit. Tunc, dato signo, perfringunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, et

tona: quasi dicas septemtrionalis Hammonis civitas. Nam *ton* priscis Britannis semper civitas. Olim divinavi, *cinctosque castris, Antona et Sabrina fluviis*, eo sensu, ut hostem vagum et metuentem pugnæ partim castris, partim fluminibus cingeret, et ab effusa populatione arceret. Sed ludimus aleam, in loco fortasse non pleno. Lips. MS. Fl. *cunctaque castris*, ed. pr. *cunctasque castris:* et mox *Sabnam*. Ceteri ut est in textu. Pichena conjiciebat *cunctosque ultra A. et S.* sensu probabili. *Submovere* alias de hac re dicitur ap. Suetonium. Camdenus (in Brit. p. 375), *Antonam* pro *Aufona* irrepsisse putabat, qui est fluvius hodie dictus *Avon*, cum *Sabrina* transversam insulam secans ita, ut boreales partes petenti necessario alteruter sit transeundus: idque placebat etiam Cellario G. A. t. 1, p. 323, et Broterio. *Cunctosque* verum esse puto, ex lege disjunctionis: suspectis detraxit arma, omnes submovere et coercere fluminibus castellisque volebat. Si *ultra* durior correctio videtur, possis etiam sic legere: *castris Aufona et Sabrina fluviis cohibere parat:* h. e. submovere ultra flumina illa, et dispositis idoneo loco castris coercere, ne transire fluvios et turbare provinciam et socios possent. Ern.

Iceni abnuere. Iceni, nunc *les comtés de Suffolk, de Norfolk, de Cambridge, et de Huntington.* Brot.

Prœliis concussa. Farn. *contusi.* Lips. Sic et Flor. ed. pr. Ceteræ edd. ad Pichenam usque *concussa.* *Contundere* verbum elegans pro frangere, debilitare, quo usus et Sallust. Jug. 43, *nostræ opes contusæ, hostiumque auctæ erant.* Ubi similiter codd. quidam *concussæ.* Vid. ibi Cort. Ern. Bud. *concussi.*

Turmas quoque peditum. Frustra Tacitus addidisset *quodque*

obseptis effugiis, multa et clara facinora fecere. Qua pugna filius legati, M. Ostorius, servati civis decus meruit.

XXXII. Ceterum clade Icenorum compositi, qui bellum inter et pacem dubitabant: et ductus inde in Cangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim actæ; non ausis aciem hostibus, vel, si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Jamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam adspectat; cum ortæ apud Brigantas discordiæ retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis, qui arma cœptarant, interfectis, in reliquos data venia, resedere: Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, Colonia Camulodunum, valida veteranorum manu, deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles, et imbuendis sociis ad officia legum.

peditum, — cum cohortes jam nominasset. Verum vidit Pichena. *Peditum* pendet a *munia*. Equites non uno loco apud Livium equis descendere, et munia peditum præstare jubentur. Mox pro *qua* Guelf. *contra*. Ern.

Ductus in Cangos exercitus. Cangi, nunc *Nort-Wales et Cheshire*. Brot. MSS. Fl. Vat. Guelf. ed. pr. *inde Cangos:* unde Pichena conjiciebat *inde in C.* quod verum puto. Ern.

Apud Brigantas. Brigantes, nunc *les comtés d'Yorck, de Lancastre, de Westmorland, de Cumberland, et l'évêché de Durham*. Brot.

Silurum gens. Silures, nunc *South-Wales, et les comtés de Glamorgan, de Monmouth, de Breknock, de Hereford, et de Radnor*. Brot.

Colonia. Colonia Camulodunum (secund. Codd. Flor. Agr. Oxon. Guelf. edd. vett. omnes), nunc *Colchester, dans le comté d'Essex*. Brot.

Imbuendis sociis ad officia legum. Veteranos eo deductos ait, a quibus et illi, qui essent in armis, repellerentur, et, qui in

XXXIII. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam, Caractaci viribus confisos, quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores præmineret. Sed tum astu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque, qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur; sumpto ad prœlium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna, et suis in melius essent. Tunc montibus arduis, et, si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: et præfluebat

ditione, legibus et imperiis romanis adsuefierent, sub fascibus vivere addiscerent. Gron. — *Obsequia* mavult Burm. ad Claudianum de sexto cs. Hon. v. 100.

Caractaci viribus. Dio 60, 20, Καταράκατον nominat, alii *Cataratum*: Zonaras *Caratacum*, *Caradocum* vocasse videntur Britanni. Certe etiam hodie locutus est, et in eo parietinæ arcis, quem *Caer Caradoc*, vocant: id est oppidum sive arcem Caradoci. Lips.

Sed astu, tum. Amplector Flor. scripturam, *sed tum astu, locorum fraude prior*: ut sit sensus, astu translatum ab eo bellum, quia fraude ex locorum peritia prior esset. Monuit Pichena. Lips. Cod. Agr. *Sed tamen astu, locorumque fraude prior*, et sic editio prim. (et Bud.) nisi quod τὸ *que* abest. Jac. Gronovius e cod. Flor. conjiciebat, Tacitum scripsisse: *Sed tum astu, loco, tum fraude prior*, quod si cui placet, feram. Ego lectionem cod. Fl. præferam huic conjecturæ. Ern.

Ordovicas. Ita correxit (ex ingenio) Rhenanus. Ed. pr. *Ordolicas*, Puteol. Alc. (et cod. Bud.) *Ordolucas*. MS. Guelf. *prœlium in Ordolucas.* Ern. — *In Ordovicas.* Ordovices, nunc *partie de Nort-Wales, et les comtés de Flint, de Denbig, de Carnawon, de Merioneth et de Montgomery.* Brot.

Pacem nostram. *Pacem in iram* est in ed. pr. Ceteræ inde a Puteol. omnes *pacem nostram*. Recte. Sic *pacari* romanis scriptoribus dicuntur, quæ sub imperium romanum rediguntur armis. Ern.

Saxa præstruit. Sic ed. pr. et MS. Oxon. At Puteol. et sequentes omnes usque ad Pichenam *saxis*. Male: cum præcedat *montibus arduis*. Ern.

Præfluebat amnis. Amnis

amnis vado incerto, catervæque meliorum pro munimentis constiterant.

XXXIV. Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, « illum diem, illam aciem testabatur, aut reciperandæ libertatis, aut servitutis æternæ initium fore. » Vocabatque nomina « majorum, qui dictatorem Cæsarem pepulissent: quorum virtute vacui a securibus et tributis, intemerata conjugum et liberorum corpora retinerent. » Hæc atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, « non telis, non vulneribus cessuros. »

XXXV. Obstupefecit ea alacritas ducem romanum: simul objectus amnis, additum vallum, imminentia juga, nihil nisi atrox et propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poscere, « cuncta virtute expugnabilia » clamitare, præfectique ac tribuni paria disserentes ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectis, quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit infensos, amnemque haud difficulter evadit. Ubi ventum ad aggerem,

Temdus, *Temd.* Vada hic incerta esse docet Cl. Camden. Brot.

Catervæque meliorum. Volebat Freinshemius, *Catervaque armatorum*, s. *Catervæ*, ut in Agric. c. 37, quod optime consentit iis, quæ dicuntur c. 25, init. ubi *propugnatores* dicuntur. Ern. *Majorum* proponit Broterius, seu veterum præcipuorumque bellatorum.

Ardorem incendebant. Vett. edd. omnes *intendebant*, ut volebat N. Heinsius, et est in MS. reg. ap. Ryckium, et Guelf. (it Bud. a. 1, m.) *Intendere* pro augere, sæpe dici apud nostrum, scio : sed, an satis commode jungatur *ardori*, dubito. Itaque *incendebant* secutus sum. Ern.

dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos et pleræque cædes oriebantur. Posteaquam, facta testudine, rudes et informes saxorum compages distractæ, parque cominus acies; decedere barbari in juga montium. Sed eo quoque inrupere ferentarius gravisque miles: illi telis adsultantes, hi conserto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: et, si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verterent, spathis et hastis auxiliarium sternebantur. Clara ea victoria fuit, captaque uxore et filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti.

XXXVI. Ipse (ut ferme intuta sunt adversa) cum fidem Cartismanduæ, reginæ Brigantum, petivisset, vinctus ac victoribus traditus est, nono post anno

Certabatur. Cod. Agr. *certatur.*

Conferto gradu. Freinsh. volebat *conserto* e 6, 35, ubi *conserta acies.* Et sic est in MSS. apud Broterium. Sed *conferto gradu* nihil est, quam *conferto agmine* ap. Liv. 22, 28, quod recte defendit Drakenb. etsi libri quidam *conserto.* Adde ad 6. 35. Ern.

Spathis et hastis auxiliarium. Observa diversa arma inter legionarios auxiliaresque: illis gladios et pila; his spathas et hastas tribuit. Spathas autem, *gladios majores* interpretatur Vegesius 2, 15. Lips. Mirum est barbarum vocari verbum *spathæ* a Lupano, quod græcum et ipsius Menandri est in Μισουμ, 2. Gron. Cf. Pol. 10, 31.

Nono post anno. Atqui bellum cœpit Claudio tertium, L. Vitellio secundum coss. ut Dio clare tradidit 60, 19. Nec inde ad hunc diem plus annos septem numeraveris, ut suspicio jure numeralis mendi sit. Pugnant etiam hæc cum iis, quæ H. l. c. scribuntur: *Carthismandua,* inquit, *Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat potentia, postquam, capto per dolum rege Caractaco, instruxisse triumphum Claudii Cæsaris videbatur.* Nam triumphus Claudii aliquot annis anterior: nec in eo hercle ductus iste Caractacus. Ut nihil dici possit, quin Tacitum in Historiis aut memoria fefellerit, aut pro-

quam bellum in Britannia cœptum. Unde fama ejus evecta insulas et proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat: et Cæsar, dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe, ut ad insigne spectaculum, populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes campo qui castra præjacet. Tum, incedentibus regiis clientelis, phaleræ torquesque; quæque externis bellis quæsierat, traducta: mox fratres et conjunx et filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu: at non Caractacus, aut vultu demisso, aut verbis, misericordiam requirens, ubi tribunali adstitit, in hunc modum locutus est:

XXXVII. « Si, quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus, venissem: neque dedignatus esses claris majoribus ortum, pluribus gentibus imperitantem, fœdere pacis accipere. Præsens sors mea, ut mihi informis, sic tibi magnifica est. Habui equos, viros, arma, opes: quid mirum, si hæc invitus amisi? Non, si vos omnibus imperitare vultis, sequitur, ut omnes servitutem accipiant. Si statim deditus traderer, neque

vexerit calor quidam scriptionis. Lips. Ryckius putat, initium supputationis ducendum a bello intestino, quod Romanos in Britanniam traxerit. Ern.

Provincias pervagata. MS. Gnelf. *civitates* in textu, sed *provincias* in margine. Mox idem *ruebantque visere*. Vulgatum verum esse, series narrationis satis indicat. Ern.

Ubi tribunali. De militari tribunali dictum, Ann. 1, 28. Brot.

mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset, et supplicium mei oblivio sequeretur: at, si incolumem servaveris, æternum exemplar clementiæ ero.» Ad ea Cæsar veniam ipsique, et conjugi, et fratribus tribuit. Atque illi vinclis exsoluti, Agrippinam quoque, haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem, quibus principem, laudibus gratibusque venerati sunt: novum sane et moribus veterum insolitum, feminam signis romanis præsidere: ipsa semet parti a majoribus suis imperii sociam ferebat.

XXXVIII. Vocati posthac patres, multa et magnifica super captivitate Caractaci disseruere: «neque minus id clarum, quam cum Siphacem P. Scipio, Persen L. Paullus, et si qui alii vinctos reges populo romano ostendere.» Censentur «Ostorio triumphi insignia:» prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis; sive, quod, amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; sive hostes, miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum, et legionarias

Oblivio sequeretur. Lego, *sequetur*, et distinctione sententiam expedio: *Et supplicium mei oblivio sequetur: at si incolumem*, etc. LIPS. Sic jam ante Rhenanus. Ego recipere in textum non dubitavi propter evidentiam; secutus me est Broterius. ERN. *Supplicium* Salinerio hic est supplicatio, ut 3, 64: male.

Vinclis exsoluti. Cod. Florentinus et Bud. *absoluti.* Sic Beroald.

Laudibus gratibusque. Edd. vett. *gratiisque.* Quod nunc editur, MS. Bold. habet. ERN.

Signis r. præsidere. I. e. inter signa militaria loco edito, tribunali, imperatoris modo, sedere. V. dicta ad Sueton. Tib. 6. Mox *posthac* vett. edd. omnes, de quo supra satis dictum. ERN. ad 3, 4.

Vinctos reges. Sic e Flor. restituit Pichena. At ita dudum ed. pr. idem exhibet MS. Guelf. et alii ap. Broterium. Intermediæ

cohortes exstruendis apud Siluras præsidiis relictas, circumfundunt. Ac, ni cito e vicis et castellis proximis subventum foret, copiæ tum occidione occubuissent. Præfectus tamen et octo centuriones, ac promptissimus quisque manipularis cecidere; nec multo post, pabulantes nostros, missasque ad subsidium turmas profligant.

XXXIX. Tum Ostorius cohortes expeditas opposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prœlium excepissent. Earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes, tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prœlia, et sæpius in modum latrocinii per saltus, per paludes, ut cuique sors, aut virtus: temere, proviso; ob iram, ob prædam; jussu, et aliquando ignaris ducibus. Ac præcipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata imperatoris romani vox: « ut quondam Sugambri excisi et in Gallias trajecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum. » Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia præfectorum incautius populantes, intercepere. Spoliaque et captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant: cum,

omnes *victos*. Paullo post MS. Reg. ed. pr. *sive quod hostes*. Ern.

Occidione occ. Vitiose vett. edd. *copiarum obsidione occubuissent*. Rhen. primus ex ingenio dedit *copiæ tum occidione occubuissent*. Muretus eleganter corrigit præterea *occidissent*, quod etiam adscripserat vir doctus in marg. Gryphianæ. Est propria Latinorum formula, *occidione occidere*, ut ap. Liv. 2, 51, ubi etiam libri quidam *obsidione*: v. Drakenb. Ern. Ap. Lact. D. l. 5, 6, *occisione deleverat*, ubi alii *occidione*.

Provisa. Verius, *provisu*. Lips. MS. Flor. *proviso*, quod recepit recte Pichena. Ern. Et secuti recentiores. Bud. *provisa*.

Sicambri exciti. Flor. *excisi*. Sic et Bud.

Et in Gall. tr. f. Ursin. cum Faerno *aut in G. tr. f.*

tædio curarum fessus, Ostorius concessit vita; lætis hostibus, tanquam ducem haud spernendum, etsi non prœlium, at certe bellum, absumpsisset.

XL. At Cæsar, cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat. Auctaque et apud hostes ejus rei fama, quo venientem ducem exterrerent, atque illo augente audita, ut major laus compositis, vel, si duravissent, venia justior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant; lateque persultabant, donec adcursu Didii pellerentur. Sed, post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venutius, e Brigantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu et romanis armis defensus, cum Cartismanduam reginam matrimonio teneret, mox orto discidio, et statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus fratrem ac propinquos Venutii intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminæ imperio subderentur. Valida et lecta armis juventus regnum ejus invadunt. Quod nobis

Atque illo augente audita. J. F. Gron. conjecit : *atque ille augere audita,* non probante filio. Ex ratione oppositionis debebat esse *ipso augente.* Et hostes augebant, et dux ipse res auctas perscripserat Romam. Ern.

Jugantum civitate. Legit *Brigantum* Rodolphus, et sane ex H. 3, 45, ita apparet. Nam quod hic ait supra se rettulisse, non lego id quidem in his libris. Lips.

Ne feminæ imperio subderentur. Vereor, Tacite, ut mens tibi præsens. In tuis moribus, non in Britannorum fuisti, cum hæc scripsisti. Numquid illis ignominiosum subdi feminæ? Te igitur audi : *Solitum quidem Britannis*

prævisum: et missæ auxilio cohortes acre prœlium fecere; cujus, initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari eventu pugnatum a legione, cui Cæsius Nasica præerat. Nam Didius, senectute gravis, et multa copia honorum, per ministros agere, et arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam a duobus, Ostorio Didioque, proprætoribus, plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa, haud perinde ad memoriam sui valerent. Ad temporum ordinem redeo.

XLI. T. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito coss. virilis toga Neroni maturata, quo capessendæ reipublicæ habilis videretur. Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, « ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque, interim designatus, proconsulare imperium extra urbem haberet, ac princeps juventutis adpellaretur. » Additum nomine ejus

feminarum ductu bellare. Quod clare testatur Boadicæa tua 14, 35. Lips.

Ser. Corn. Orfito. Hujus consulatus, collega Claudio, notatur etiam inscriptione ap. Fabrettum p. 473, ubi ei idem, quod h. l. nomen tribuitur. Male quidam vocant *Sergium*, alii etiam *Scipionem*, ut in Fastis Panvinii et Almeloveenii, etc. Nomen *Scipionis* ductum putant e Dione. Sed bene docet Fabrettus in Descriptione lacus Fucini memb 2, indicem Consulum libri. 60. Dionis a Leunclavio consarcinatum utcunque e Xiphilino. Ern.

Virilis toga Neroni maturata. Bene, *maturata.* Non enim ex ritu populi rom. debebatur ante expletum annum xiv. At ipse ineunte cepit. Lips.

Libens cessit. Libens est in Guelf. ed. pr. Sed Puteol. ed. habet *liberis*, vitio, ut puto, operarum: quod propagatum ad Rhenanum: in cujus ed. totum verbum desideratur, nec esse dicit in codice suo: corrigit tamen *libens* in notis: abest etiam ab ed. Aldi, Gryphii. Lipsius restituit *libens* tacitus. Ern.

Vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret. Lege sancitum erat neminem posse consulatum agere nisi tres et quadraginta annos natum, et sex post mensibus quam fuerat consul designatus. Lamal.

donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphali cum veste transvecti sunt. Spectaret populus, hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque præsumeret. Simul, qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis caussis, et alii per speciem honoris. Etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur, tali occasione. Obvii inter se, Nero Britannicum nomine, ille Domitium, salutavere. Quod, ut discordiæ initium, Agrippina multo questu ad maritum defert: « sperni quippe adoptionem, quæque censuerint patres, jusserit populus, intra penates abrogari: ac, nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, erupturа in publicam perniciem. » Commotus his, quasi

Congiarium plebi. V.

Triumphali cum veste. De qua dictum supra. Ann. 1, 15.

Tali occasione obvii. Quæ hæc occasio? Non enim præcessit: nec ad circenses velim referri. At tu distingue, *Etiam libertorum si quis incorrupta fide depellitur, tali occasione. Obvii inter se*, etc. Removendi enim ministros fidiores occasio, nata ex hoc, quod denarrat, facto. Lips.

Jusserit populus. Rogata enim lex fuit, qua in familiam Claudiam, et nomen Neronis transiret, ut ait supra 26. Lips.

Pravitas tam infensa docentium. Ita accipio, quasi dicat, magistros eos esse ad iras et offensas. Romanus tamen priscæ editionis codex et Agr. *Pravitas tam impensa*, præfert; quod magis approbo: id est, grandis, immodesta. Lips. Intelligit editionem primam, quam vocare soleo. Sed *infensa* verum esse, contextus facile vincit: arceri vult homines pravos, qui infensum illum animum, et infensa dicta inspirarent Britannico. Ern. Bud. *infensa.*

Eruptura. Cod. Agr. *erupturam.*

Quasi criminibus. Freinshem. suspectam sibi hanc lectionem factam ait ex eo, quod Veneta ed. (i. e. Puteolani vel Rivii) habeat *quamquam.* Id falsum est. Nam *tanquam*, ut cod. Oxon. Guelf. exhibet. Ceteræ omnes (et

criminibus, Claudius optimum quemque educatorem filii exsilio ac morte adficit, datosque a noverca custodiæ ejus imponit.

XLII. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta et Rufius Crispinus, quos Messallinæ memores et liberis ejus devinctos credebat. Igitur, « distrahi cohortes ambitu duorum, et, si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam, » adseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium, egregiæ militaris famæ, gnarum tamen cujus sponte præficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius: carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus et sacris

Bud.) *quasi*. *Quasi crimina* putant, ficta: quod genus loquendi illustrat Burm. ad Ovid. Art. Am. 1, 429. Sed mihi prope melius videtur, sic intelligere. His non aliter commotus est Claudius, quam si crimina vera essent, quod Agrippina dixerat; impulsu libertorum a Britannico *Domitium* vocatum Neronem. Atque sic etiam in ceteris locis, quæ afferri solent, τὸ *quasi* explicari posse arbitror, nec necesse esse, ut pro adjectivo *fictus* positum putetur. Ern.

Claudius. Suspectam hujus nominis interpositionem faciunt libri, a quibus plane abest MSS. Flor. reg. Agr. et aliis, ed. pr. Primus Puteolanus, quod sciam, addidit *Claudius*, quem omnes postea secuti sunt. Jac. Gron. Igitur putabat delendum id nomen, referendumque verbum *commotus* ad *maritus*. Sed aures meæ id non ferunt, et nisi vehementer fallor, aut *Claudius* hic necessarium est, aut pronomen *is*, vel *ille*. Igitur nisi Tacitus scripsit *Commotus is*, *quasi cr.* aut *ille commotus his*, etc. Claudii nomen abesse non potest. Id dum idoneis libris docetur, manebo in lectione vulgata, quæ et ipsa, ut opinor, e libris scriptis ducta est. Reperi quidem ipse in Guelf. MS. Ern. Bud. habet *Claudius*. Bene. Quod et Rhen. expressit.

Sacerdotibus et factis. Emendatio a libris est. Nam vulgata quid ineptius, *et sacris Druidibus*? qui nihil ad res moresque romanos. Ex qua voce tamen Pithœus (Advers. subsec. 1, 5), acute *virginibus* faciebat. Sacer-

antiquitus concessus, venerationem augebat feminæ; quam imperatore genitam, sororem ejus qui rerum potitus sit, et conjugem et matrem fuisse, unicum ad hunc diem exemplum est. Inter quæ præcipuus propugnator ejus, Vitellius, validissima gratia, ætate extrema (adeo incertæ sunt potentium res), adcusatione corripitur, deferente Junio Lupo, senatore. Is crimina majestatis et cupidinem imperii objectabat. Præbuissetque aures Cæsar, nisi Agrippinæ

dotes, vestales capio: sacra, deos ipsos statuasque, quas pompa circensi traduci in carpentis moris fuit. De vestalibus, Prudentius in Symm. 2, 1087, *Fertur per medias ut publica pompa plateas, Pilento residens molli.* Idemque de sacerdotibus feminis universe Artemidorus adsignificat 1, 58. Ubi curru in somniis per urbem vehi, liberis, mulieribus et virginibus bona sacerdotia ait portendere. Scilicet, quia id sacerdotum insigne. De diis aut consecratis Sueton. Claudio 11: *Matri carpentum, quo per circum duceretur.* Idem Calig. 15: *Matri circenses carpentumque instituit, quo in pompa traduceretur.* Olim tamen commune fuisse videtur, ut matronæ vulgo carpentis uterentur ad sacra. Ovidius Fast. 1, 619: *Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant, Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor.* Livius 34, 1: *Ne mulier juncto vehiculo nisi sacrorum publicorum caussa veheretur.* Sed exolevit scilicet ille mos, utique post repertas lecticas; et mansit saltem in veneratione sacerdotum deorumque. Prima Messallina honorem hunc a senatu cepit: Καὶ τῇ Μεσσαλλίνῃ, ait Dio, 60, 22, τὴν προεδρίαν, ἣν καὶ ἡ Λιουΐα ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι, ἔδοσαν, et juxta eam Agrippina nunc, de qua idem scriptor c. 33. Καὶ ἣ μὲν ταχὺ καὶ αὐτὴ Μεσσαλλίνα ἐγένετο, καὶ μάλιστα, ὅτι καὶ τιμὰς ἄλλας τε καὶ τῷ καρπέντῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι, παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. Posteaque etiam præfecti prætorio (Cassiodor. 6, 3, in formula præf. præt. Symmachus 10, dist. 17), carpentis usi, et (nisi Vopisci locus in Aureliani initio fallit) etiam præf. urbis. Et mos satis certus. Carpenti formam veram erues ex numis Agrippinæ; et qui differat a rheda, aliquid apud Pausaniam 5, 9, in descriptione Olympiæ ludorum. Lips. De usu carpentorum vide, quæ contra Lipsium disputat Ryckius ad h. l.

Unicum ad hunc diem exemplum est. Inter Romanos duntaxat. Alias parum cauta adfirma-

minis magis quam precibus mutatus esset, ut adcusatori aqua atque igne interdiceret: hactenus Vitellius voluerat.

XLIII. Multa eo anno prodigia evenere. Insessum diris avibus Capitolium: crebris terræ motibus prorutæ domus; ac, dum latius metuitur, trepidatione vulgi, invalidus quisque obtriti. Frugum quoque egestas, et orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus; sed jura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos perrupit. Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius, superfuisse constitit: magnaque deum benignitate et modestia hiemis, rebus extremis subventum. At hercule olim

io: sicut et illa Pliniana 7, 42, nisi restringas ad Græcos. *Una feminarum in omni ævo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Nam apud Ægyptios aliosque barbaros sunt exempla. Lips.

Hactenus Vitellius voluerat. Potuisset enim sævire in mortem ejus: sed contentus hac quasi deportatione fuit. Lips.

Vi urgebant. Sic e Flor. dedit Pichena. Sic et ed. pr. habet: a ceteris ante Pichenam *vi* abest. Mox Ryckius recte restituit *infensos* cum J. Gronov. e Flor. Reg. Agric. sic ed. pr. habet. Ceteræ *infestos.* Vid. ad 6, 34. At eadem ed. pr. vitiose *prorupit.* Ern. Bud. non habet *vi.* idem *infestos... perrupit.*

Modestia hiemis. Ita capio, ut dicat, modesta et quieta, præter solitum, hieme anni, frumentum navibus subvectum: quod alias hieme advehi, non moris. Vide Suet. 18. Hæc scriptura codicum. Alii tamen *modestia urbis* (ut Guelf.), alii *molestia hiemis* reponunt. Male, male. Lips.

At hercule olim. [Nec mirum si urbi alimenta prope defuerint, nam præter innumeram hominum multitudinem qui certum Romæ domicilium habebant, multi illuc, ut apud nos Parisiis, ex diversis regionibus confluebant. Fingite vobis quanta opus esset frumenti copia ad alendam tantam hominum frequentiam. Itaque Ægyptus quotannis Romæ suppeditabat 20,000,000 modios

ex Italia legionibus longinquas in provincias commeatus portabantur; nec nunc infecunditate laboratur: sed Africam potius et Ægyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi romani permissa est.

XLIV. Eodem anno bellum, inter Armenios Iberosque exortum, Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se motuum caussa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice græca, concessu fratrum, regnum adeptus: Iberos Pharasmanes, vetusta possessione, Armenios frater ejus Mithridates obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius, nomine Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, et patrias artes edoctus, claraque inter adcolas fama. Is, « modicum Iberiæ regnum senecta patris detineri, » ferocius crebriusque jactabat quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes juvenem potentiæ promptæ, et studio popularium accinctum, vergentibus jam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, et « Armeniam » ostentare, « pulsis Parthis datam Mithridati a semet, » memorando: sed « vim differendam, et potiorem dolum, quo incautum opprimerent. » Ita Rhadamistus, simulata adversus patrem discordia, tanquam novercæ odiis impar, pergit ad patruum: multaque ab eo comitate, in

frumenti; duplum Africa: duæ classes instructæ erant, una quæ ex Africa, altera quæ ex Alexandria immensos illos commeatus Romam adveherent.]

Africum et Ægyp. exercemus. Sic 13, 54, *patrium solum exercebant.*

Exortum, Parthis quoque, etc. MS. Guelf. *exortum est, Parthisque ac Romanis*, etc. Vulgatum melius. Ern.

speciem liberum, cultus, primores Armeniorum ad res novas inlicit, ignaro et ornante insuper Mithridate.

XLV. Reconciliationis specie adsumpta, regressus ad patrem, « quæ fraude confici potuerint, prompta » nuntiat, « cetera armis exsequenda. » Interim Pharasmanes belli caussas confingit: « prœlianti sibi adversus regem Albanorum, et Romanos auxilio vocanti, fratrem adversatum, eamque injuriam excidio ipsius ultum iturum. » Simul magnas copias filio tradidit. Ille inruptione subita territum, exutumque campis Mithridaten, compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac præsidio militum, quis Cælius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta et astus oppugnationum : at nobis ea pars militiæ maxime gnara est. Ita Rhadamistus, frustra vel cum damno tentatis munitionibus, obsidium incipit· et, cum vis negligeretur, avaritiam præfecti emercatur, obtestante Casperio, « ne socius rex, ne Armenia, donum populi romani, scelere et pecunia verterentur. » Postremo, quia multitudinem hostium Pollio, jussa patris Rhadamistus obtendebant, pactus indu-

Quæ fraude confici. Ita emendavimus. Male vulgo, *qua fraude confici potuerit, prompte nuntiat.* Sententia est : parata sibi promptaque, quæ ad fraudem spectent : cetera vim requirere. Lips.

Castellum Gorneas. Gorneæ Castellum Armeniæ, nunc *Khorien*, juxta Cl. d'Anville. Brot.

Scelere et pecunia verterentur. Sic cod. Bud. apud Rhen. et Agr. Atque idem dare voluerunt Flor. Reg. et ed. pr. in quibus est *utcrentur.* Itaque id Tacito reddidi. Secutus est nos Broterius. *Vertere* dixit pro evertere, perdere. Virgil. Æn. 1, 24 : *Tyrias olim quæ verteret arces. Venderetur* induxit Puteolanus : sed tamen e MSS. nam sic etiam Guelf. exhi-

cias abscedit, ut, nisi Pharasmanen bello absterruisset, T. Ummidium Quadratum, præsidem Syriæ doceret, quo in statu Armeniæ forent.

XLVI. Digressu centurionis, velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithridaten ad sanciendum fœdus, « conjunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharasmanen, et cetera necessitudinum nomina » referens, « filiam ejus in matrimonio haberet; quod ipse Rhadamisto socer esset: non abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore validiores; et satis cognitam Armeniorum perfidiam; nec aliud subsidii quam castellum commeatu egenum: ne dubitaret armis incruentas conditiones malle: » cunctante ad ea Mithridate, et suspectis præfecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur. Casperius interim ad Pharasmanen pervadit, « utque Iberi obsidio decedant, » expostulat. Ille propalam incerta, et sæpius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, « oppugnationem quoquo modo celerare. » Augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione impellit milites, ut « pacem » flagitarent, « seque præsidio

bet. *Scelere et pecunia vendere* non arbitror satis bene dici. Ern.

Et satis cognitam... perfidiam. MS. Guelf. *cognita perfidia.* Mox e MSS. Flor. Reg. cum Ryckio edidi *subsidii.* Ut mox c. 15, init. pro *præsidii.* Ern. Bud. *subsidii.*

Seque præsidio abituros minitarentur. Pichena vitium aliquod hic latere suspicatur. Quod in Flor. corrupte legitur: *seque præsidium ammis minitarentur.* Ed. pr. pro *habituros* habet itidem corrupte *præsidium quominus.* MS. Reg. præsidium *cominus*, Agr. *tradituras.* Unde Freinsh. eleganter suspicatur legendum *præsidium omissuros* (quod placet Heinsio). Vulgatum est in Guelf. Ern. Bud. a r. m. *præsidio abituros.* a 1, videtur fuisse

abituros » minitarentur. Qua necessitate Mithridates diem locumque fœderi accepit, castelloque egreditur.

XLVII. Ac primo Rhadamistus in amplexus ejus effusus, simulare obsequium, « socerum ac parentem » adpellare. Adjicit jusjurandum, « non ferro, non veneno vim adlaturum : » simul in lucum propinquum trahit, « provisum illic sacrificium imperatum » dictitans, « ut diis testibus pax firmaretur. » Mos est regibus, quotiens in societatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter se vincire, no-

præsidii ammis. Bip. lenius et verius putant *præsidii immunes.*

Implicare dextras. Morem hunc sanciendæ privatim publiceque amicitiæ usitatos esse Scythas, Armenios, et in ea ora gentes, legi. De Scythis Lucianus in Toxari, sive de Amicitia 37 : Ἀφ' οὗ γὰρ ἐντεμόντες ἅπαξ τοὺς δακτύλους, ἐνσταλάξωμεν τὸ αἷμα εἰς κύλικα, καὶ, τὰ ξίφη ἄκρα βάψαντες, ἅμα ἀμφότεροι ἐπισχόμενοι πίωμεν, οὐκ ἔστιν ὅ, τι μετὰ τοῦτο ἡμᾶς διαλύσειεν ἄν. Mela 2, 1 : *Ne fœdera quidem incruenta sunt : sauciant se qui paciscuntur, exemptumque sanguinem, ubi permiscuere, degustant.* De Armeniis Valerius 9, 11, 3, ext. *Sariaster adversus patrem suum Tigranem Armeniæ regem ita cum amicis consensit, ut omnes dextris manibus sanguinem mitterent, atque eum invicem sorberent.* Et universe Tertull. Apol. 9: *Legite necubi relatum sit, diffusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum, nationes quasdam fœderi comparasse. Nescio quid et sub Catilina degustatum est.* Atque is mos, patrum etiam ævo, passim repertus ab Hispanis apud barbaros novi orbis. Sed nec Romanis ipsis ignota cruenta potio, quæ *assiratum* iis dicta, quoniam *assir*, sanguis, ut aiunt glossæ. Festum ita capio : *assiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino et sanguine temperatum, quod Latini prisci sanguinem assir vocarent.* Etsi fortasse ea potio olim in sacris : quod suadere videtur Sallustius 22. *Fuere,* inquit, *qui dicerent, Catilinam humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse. Inde, cum post exsecrationem omnes degustavissent, sicuti in solennibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum.* Ait enim consuetum id in solennibus sacris. Silius videatur innuere, 2, 426 : *Parte alia sup-*

doque præstringere: mox, ubi sanguis artus extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt: id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc, qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, genua Mithridatis invadit, ipsumque prosternit: simulque, concursu plurium, injiciuntur catenæ, ac compede (quod dedecorum barbaris) trahebatur: moxque vulgus, duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contra, qui tantam fortunæ commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis liberis conjunx cuncta lamentatione complebat. Diversis et contectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis jussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre et filia potior, animusque sceleribus paratus. Visui tamen consuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamistus, quasi jurisjurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem et patruum expromit; sed projectos in humum, et veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod cædibus parentum inlacrimaverant, trucidati sunt.

XLVIII. At Quadratus cognoscens proditum Mithridaten, et regnum ab interfectoribus obtineri, vocat consilium, docet acta, et, an ulcisceretur, consultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta disserunt: « Omne scelus externum cum lætitia ha-

plex infernis Annibal aris Arcanum Stygia libat cum vate cruorem. Lips.

Fortunæ commutationem. Male vulgo, *commotionem.* Lips.

Commutationem ed. pr. Ern. Bud. a 1; m. *mutationem.*

Omne scelus externum. Pro *exterum* cod. Reg. ed. pr. *æternum.* Mox Rhenanus (e Bud.) et

bendum. Semina etiam odiorum jacienda, ut sæpe principes romani eamdem Armeniam, specie largitionis, turbandis barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamistus male partis, dum invisus, infamis: quando id magis ex usu, quam si cum gloria adeptus foret.» In hanc sententiam itum. Ne tamen adnuisse facinori viderentur, et diversa Cæsar præciperet, missi ad Pharasmanen nuntii, « ut abscederet a finibus Armeniis, filiumque abstraheret.»

XLIX. Erat Cappadociæ procurator Julius Pelignus, ignavi animi, et deridiculo corporis juxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. Is, auxiliis provincialium contractis, tanquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis,

Danesius volebant *in eandem Armeniam*, quod non probo. Ern.

Et diversa Cæsar præciperet. MS. Fl. *juberet* pro *præciperet.* Ern. Bud. *præciperet.* Bip. præferunt *juberet.* Parum interest.

Cum privatas olim. Deprecor invidiam; sed profecto hunc locum, siquem alium, propitiis musis restitui, hoc modo: *Cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret.* Claudius ante imperium vilis, abjectus, scurris et sordidissimis hominibus convixit : *e quorum contubernio super veterem segnitiæ notam, ebrietatis quoque et aleæ infamiam subiit*, ait Sueton. 5: inter eos hic Pelignus. Libri veteres, quorum vestigia institi, habent: *cum privatis olim conversationes curaret, iners otium objectaret.* Unus Vatican. *cursationes*, pro *conversationes.* Lips. *Oblectaret* tamen codd. Flor. Guelf. Reg. edd. Puteol. Rivii, etc. *objectaret* ed. pr. Verissime emendavit Lipsius, idque recte recepit Freinsh. probatum etiam Casaub. ad Suet. Claud. 8. Mox *Pelignus* spurium esse, eidem Freinshemio assentior. Etiam alibi sic peccatum in Tacito vidimus 4, 10. Ern. Bud. *privatas*, Agr. *privatus* Lipsius egregie locum sanavit. Dein Bud. *oblectaret.* Post *is* positum *Pelignus*, e margine repetitum, delevi.

Scurrarum. Istos *copreas* dicit Suet. Tib. 61, et Claud. 8, ubi v. Torrent. et Casaub.

quam hostes prædatur, abscessu suorum, et incursantibus barbaris, præsidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque ejus evictus, ultro « regium insigne sumere » cohortatur, sumentique adest auctor et satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno conjectarentur, Helvidius Priscus, legatus, cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus, moderatione plura quam vi, composuerat; cum « redire in Syriam » jubetur, « ne initium belli adversus Parthos exsisteret. »

L. Nam Vologeses, casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam, a majoribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridaten deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Iberi; urbesque Armeniorum, Artaxata et Tigranocerta, jugum accepere. Deinde atrox hiems, seu parum provisi commeatus, et orta ex utroque tabes, percellunt Vologesen omittere præsentia. Vacuamque rursus Armeniam

Ne ceteri quoque. Non est obscurum, quid velit. Ne de Peligno conjectura in alios fieret: ne Romanorum alii, quibus armorum jus, si quiescerent, approbare Peligni facinus et ratum habere crederentur. Terent. Heaut. 3, 3, 13, *Ego de me conjecturam facio*. GRON. In fine capitis MS. Guelf. *juberetur*. ERN.

Artaxata et Tigranocerta. De Artaxata vid. supra Ann. 2, 56. Tigranocerta, sive urbs Tigranis, fuit ubi nunc *Sert* vel *Sered*. BROT.

Perpellunt Vologesen. Pichena ex Flor. edidit *percellunt*. Rectius vulgo *perpellunt*. Vide quæ notamus ad Liv. 3, 30. GRON. *Percellunt* est in Guelf. ed. pr. et ceteris usque ad Rhen. Paullo ante *deinde* dedi e Flor. Guelf. et vett. edd. Post *rebellaturos* bene Rhen. (ex ingenio): scripti et ante editi *bellaturos*. Mox *circumveniunt* habent codd.

Rhadamistus invasit, truculentior quam antea, tanquam adversus defectores, et in tempore rebellaturos. Atque illi, quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt, armisque regiam circumveniunt.

LI. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit quam pernicitas equorum, quis seque et conjugem abstulit. Sed conjunx gravida, primam utcumque fugam, ob metum hostilem et mariti caritatem, toleravit: post, festinatione continua, ubi quatitur uterus et viscera vibrantur, orare, « ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur. » Ille primo amplecti, adlevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore æger, ne quis relicta potiretur. Postremo, violentia amoris, et facinorum non rudis, destringit acinacem, vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. Ipse præceps Iberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen), placida inluvie, spirantem ac vitæ manifestam advertere pastores,

Agr. Guelf. quod primus edidit Rhen. (e Bud.) Ed. pr. *circumvenerunt*, quod est etiam in cod. Reg. Sed Puteol. primus dedit *circumeunt*, quod Rivius, Beroaldus et Alciatus secuti sunt. Cod. Flor. *circumveunt*. Ern.

Ripam ad Araxis. Araxes, nunc *l'Aras*. Brot.

Præceps Iberos. Cod. Agr. *ad Iberos;* unde Heinsius volebat legi: *ad Iberos, patrium in regnum*. Sed, ut nomina regionum sine præpositione ponit sæpe Tacitus, ita etiam nomen populi pro regione positum esse potest. Virg. Ecl. 1, 65, *sitientes ibimus Afros*. Ern.—Burm. ad Catonis diras v. 90 (t. 2, Anth. p. 665), velit: *ipse præceps Iberos, patrium regnum, pervadit.*

Placida inluvie. Videri *eluvie* legendum diximus ad Livii 1, 4. Gron. Sic 13, 57, *eluvies maris*. Ern. Bud. *inluvie*. Bip. mallent *alluvie*. Lall. *eluvie*.

Advertere pastores. Sic 2, 17: *Octo aquilæ petere silvas visæ advertere imperatorem.* Id verbum ea notione reddendum Livio 1, 12, de Metio Curtio in paludem conjecto, *adverteratque*

et dignitate formæ haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine et casu, in urbem Artaxata ferunt. Unde publica cura deducta ad Tiridaten, comiterque excepta, cultu regio habita est.

LII. Fausto Sulla, Salvio Othone coss. Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi « finem principis per Chaldæos scrutaretur. » Adnectebatur crimini « Junia mater ejus, » ut « casus prioris » (nam relegata erat) « impatiens. » Pater Scriboniani, Camillus, arma per Dalmatiam moverat. Idque ad clementiam trahebat Cæsar, quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuita, an per venenum exstinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. « De mathematicis Italia pellendis » factum senatus consultum, atrox et inritum. Laudati dehinc oratione principis, « qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, » motique, « qui remanendo impudentiam paupertati adjicerent. »

LIII. Inter quæ refertur ad patres « de pœna fe-

ea res etiam Sabinos tanti periculo viri. Id est, converterat illuc animos oculosque Sabinorum. Nam libris omnibus, *averterat*, scriptum, alio sensu. Lips. Immo *advertere* h. l. est *animadvertere*. Quomodo Græci προσέχειν dicunt, int. νοῦν. Ern.

Camillus. Legatus Dalmatiæ, de cujus bello civili vid. Suet. Claud. 13. Paullo ante ed. pr. *mater viva ejus*. In margine Gryph. video notatum *Vibia*. Cod. Vat. *Vinia*. Ern.

Quod stirpem hostilem iterum conservaret. Sic e Flor. pro vulgato, *qui stirpem*, dedit Pichena. At mihi multo magis se probat aliorum *qui*. Gron. *Quod* est etiam in Guelf. ed. pr. Idque verum est. *Qui* h. l. durum videtur. Cod. Reg. et ed. pr. *interritum* pro *iterum*. Ern. Bud. *quod st. h.* bene.

minarum, quæ servis conjungerentur: » statuiturque, « ut, ignaro domino ad id prolapsæ, in servitute; sin consensisset, pro libertis haberentur. » Pallanti, quem « repertorem ejus relationis » edide-

Ut, ignaro domino ad id prolapsæ, in servitute: sin consensisset, pro libertis haberentur. Hæc per se satis intelliguntur. Duplex videlicet ejus SCti membrum, in eas quæ ignaro, quæque sciente domino, peccatum id peccassent. Et si quidem ignaro, ait lex, serva esto: sin volente, habetor pro liberta. Omnino enim propositum legislatori a servili contubernio abstinere lubricum sexum: et sive sciente, sive inscio domino, ea mixtio, posuit pœnam. Sed ἀναλόγως, et pro gradu noxæ intentiorem, remissioremque. Sed cui rei, inquies, fuerit pro liberta? Huic, ut vinculo aliquo teneatur domino servi, ad operas libertorum, aliaque ejus ordinis præstanda. Jus item domino in feminæ bonis: et quicquid in veram libertam. Sed recte, *pro liberta:* non enim liberta vere. Retulit hoc ipsum decretum postea (credo quia aboleverit, licentia temporum, et inusu) Vespasianus princeps, de quo Suet. 11: *Auctor senatui fuit decernendi, ut, quæ se servo alieno junxisset, ancilla haberetur.* Ita tamen, ut apud jurisconsultos nomen manserit consulti Claudiani: non a Claudio Pallante, qui repertor, sed a Claudio principe, qui retulit. LIPS. Quidam libri addunt post, *consensisset*, et *qui nati essent pro libertis haberentur.* Sed hæc verba absunt a MSS. Flor. Bud. Agr. Reg. ed. pr. alii *libertis* mutant in *liberis*, quia sit juris communis ex muliere lasciva, nondum ancilla, natos liberos esse ingenuos. At omnes hæ conjecturæ vanæ sunt.

Pallanti prætoria insignia. De quo inscriptio: TI. CLAVDIVS. AVG. L. PALLAS. HVIC. SENATVS. OB. FIDEM. PIETATEM. QVE. ERGA. PATRONOS. ORNAMENTA. PRÆTORIA. DECREVIT. ET. HS. CENTIES. QVINQVAGIES. CVIVS. HONORE. CONTENTVS. FVIT. Et indignatur jure in hoc facto major Plinius 35, 58 (ad Pallantem enim ea refero). *Hoc est insigne venalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunæ: quos et nos adeo potiri rerum vidimus, ut prætoria quoque ornamenta decerni a senatu, jubente Agrippina Claudii Cæsaris, viderimus: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illo, unde cretatis pedibus advenissent.* Itemque minor epistol. 8, 5. LIPS. Inscriptionem istam spuriam pronunciat Harduinus ad Plinium l. c. quod hactenus verum est, quoad verba præponuntur *Ti. Claudius Aug. L. Pallas:* ut ostendit Ryckius ad h. l. Nam Pallas fuit libertus Antoniæ, dictusque adeo *Antonius Pallas*, ut frater *Antonius Felix*, quamquam

rat Cæsar, « prætoria insignia et centies quinquagies sestertium » censuit consul designatus, Barea Soranus: additum a Scipione Cornelio, « grates publice agendas, quod, regibus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros principis haberi sineret. Adseveravit Claudius, « contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere. » Et fixum est ære publico senatus consultum, quo libertinus, sestertii ter millies possessor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur.

hic et *Claudius* ap. Josephum dicitur, vide Lipsium mox ad c. 54, init. Quicquid sit, caput inscriptionis a Lipsio additum : cetera inscriptio spuria non est, quippe prodita a Plinio ep. 7, 29; 8, 6, quo loco etiam fragmenta monimenti in honorem Pallantis facti. Ern.

Centies quinquagies. HS. Sic MS. Flor. Reg. Agr. Guelf. edd. pr. Puteol. omnes usque ad Pichenam, in cujus ed. *quinquagesies* vitio operarum irrepsit haud dubie. Et id tamen omnes secuti sunt usque ad J. Gronovium, qui vetus restituit. Ern. *Quinquagies* etiam ap. Plin. — [Gallic. monet. 2,882,319 fr. 1 cent.]

Barea Soranus. Lego in lapide Q. MARCIO. BAREA. T. RVSTIO. NVMMIO. GALLO. COSS. Si de isto; habemus viri celebris gentile nomen. Lips. Hæc inscr. est ap. Grut. p. 107, 8. Sed ex alia, quæ est apud eundem p. 235, 10, ubi iidem COSS. patet, fuisse sub Tiberio, post quartum consulatum, et anno quidem, ut videtur Pighio, 778. Calvisio, Lentulo Gætulico coss. ordinariis. Ceterum vel sic gentile nomen Barearum hinc cognoscitur. Ern.

Regibus Arcadiæ ortus. Vide quæso, mancipium hoc togatum Pallantem ad regum stirpem refert : credo, quia Pallas aliquis Virgilio aliisque inter Arcadum reges. O opprobrium omnium Scipionum ; et dignissime domino Pallante! Nos, hunc nequissimum servum trans mare advectum inter venales, ex Plinio scimus: et eundem Antoniæ matri servisse, ex Josepho 18, 6, 6, qui Πάλλαντα appellat τὸν πιστότατον τῶν δούλων αὐτῆς. Ab ea ergo ad Claudium pervenit. Lips.

Fixum est publice. Ita libri scripti : et non abhorret a Corneliana phrasi. At vulgo, *ære publico,* legas, non sine additamenti suspicione. Lips.

Sestertii ter millies. [Gallic. monet. 57,644,518 fr. 52 cent.]

LIV. At non frater ejus, cognomento Felix, pari moderatione agebat, jam pridem Judææ impositus, et cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sane præbuerant Judæi speciem motus orta seditione, postquam C. Cæsari haud obtemperatum esset; cognita cæde ejus, sedata. Manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. At-

Felix jampridem. Non hercle ita pridem, si Josepho in gentili historia credendum. Præpositus enim demum Judææ est post damnatum Cumanum. Ut fortasse hic rescribendum sit, *Felix haud pridem Judææ impositus.* Hunc libertum Claudium Felicem Josephus 20, 6. Suidas in Κλαυδ. Zonaras 6, 15, 16, nominant: at Antonium Felicem Tacitus H. 5, 9: *Antonius Felix per omnem sævitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit.* Ne te turbet: scies, plerosque istos e libertis Antoniæ matris fuisse: eoque binomines, alias principis, alias patronæ mortuæ nomen tulisse. Lips. Cod. Agr. et. Ed. pr. *tum pridem:* unde possis conjicere *tum quidem:* nam *pridem* et *quidem* subinde confunduntur in libris scriptis. Ern.

Impune. Heins. supplet *abitura;* sufficit intelligi.

Cognita cæde Caii. Lacuna hic et hiatus, quem tamen ab historia facile explevero. Tangit enim motum illum Judæorum, qui Caligula imperante fuit, ob statuas ejus in templo erigi et coli jussas. Tacitus H. 5, 9: *Dein jussi a C. Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumpsere: quem motum Cæsaris mors diremit.* Et disce rem omnem e Josepho 2, 10. Ἁλώσεως, itemq. Ἀρχαιολ. 18, 8. Tangit, adsero, illum motum, argumento claro in his verbis: *Cognita cæde Caii.* Et: *manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret.* Qui aliter medicinam adferunt, aberrant. Sed quid hoc, inquiunt, ad Felicem, qui tanto post successit? Nam ille quidem motus Petronio procuratore fuit. Dicam, repetit rem ab alto Tacitus, et initia recenset motuum secutorum, quos auxit accenditque infelix iste Felix. Apud Suidam tamen alterius mentio turbæ, cui componendæ Felix electus: Στασιασάντων (inquit l. c.) τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Χριστιανῶν, ἄρχοντα ἐπέστησεν αὐτοῖς Κλαύδιον Φήλικα, κελεύσας αὐτῷ τιμωρεῖσθαι τούτους. Lips. Suspicabar, pro *postquam* scribendum *quamquam;* et quia ἀντὶ τοῦ *Caii*, quidam libri *ejus*, fuisse: *quamquam cognita cæde Caii edicto ejus haud obtemperatum esset.* Nam, quod illud fuerit edictum,

que interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur: ita divisis, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent, discordes olim, et tum, contemptu regentium, minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, et aliquando prœliis congredi, spoliaque et prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari, mox gliscente pernicie, cum arma militum interjecissent, cæsi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus, Syriæ rector, subvenisset. Nec diu adversus Judæos, qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent: Cumanus et Felix cunctationem adferebant, quia Claudius, caussis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter judices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia adcusantium deterrerentur: damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus; et quies provinciæ reddita.

voluit auctor repeti ex quinto Historiarum. Videbatur sublata caussa motus morte furiosi principis. Narrat autem Tacitus nihilominus, quæ jamdudum coquebatur, seditionem ortam, etsi Caius interfectus et edictum ejus abolitum foret. Quid ita? quia supererat metus, etc. GRON. Nihil adhuc melius vidi conjectura Gronovii, et non operæ pretium, referre alias conjecturas.

Ita divisis, ut huic. Vide an scripserit Tacitus: *cui pars provinciæ habebatur, ita divisæ, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent.* GRON. Verum puto. Ed. pr. *divisit.* ERN. Sub *divisis* forsan intelligitur *partibus.*

Felici Samaritæ parerent. Apud Josephum Felicis adhuc nullæ partes: contraque Cumanus a Samaritis stetisse legitur. Sed tu eum vide, non una in re a nostro dissentiente 20, 5, 6. LIPS.

Damnatus flagitiorum. Aperte

LV. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum, sæpe et alias commotæ, tunc, Trosobore duce, montes asperos castris cepere: atque inde decursu in litora aut urbes vim cultoribus et oppidanis, ac plerumque in mercatores et navicularios, audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis: et missi e Syria in subsidium equites, cum præfecto Curtio Severo, turbantur; quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre prœlium haud patiebantur. Dein rex ejus oræ Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in ducem, cum barbarorum copias dissociasset, Trosobore, paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia composuit.

LVI. Sub idem tempus, inter lacum Fucinum amnemque Lirin, perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus viseretur, lacu in ipso navale prœlium adornatur; ut quondam Augustus, structo cis

magis et distincte scriptor Judæus. Negat a Quadrato damnatum Cumanum, sed ipsum cum Celere tribuno missum ad Cæsarem, qui de re cognosceret statueretque. Ita Cumano exsilium irrogatum: Celerem remissum Hierosolyma et vicatim discerptum. Lips.

Trosobore. MS. Flor. *Troxob.* Ed. pr. *Aresoboro.* Cod. Vat. *Arosoboro.* Mox rescripsi e Flor. Guelf. ed. pr. *et oppidanis* pro *ac opp.* Ern. Bud. *Trosobore... et opp.*

Mercatores et navicul. De his et eorum immunitate v. l. 5. D. de jure immun.

Civitas Anemuriensis. Anemurium, urbs maritima Ciliciæ, nunc quoque dicitur *Anemur.* Brot.

Lacum Fucinum. Nunc *le lac de Célano, dans l'Abruzze ultérieure.* Brot.

Amnemque Lirin. Amnis ille nunc dicitur *Garigliano.* Brot.

Magnificentia operis. Quæ ex Eusebii sive Hieronymi nota in Chronico elucebit. *Claudius*, inquit, *circa hæc tempora Fucinum lacum exsiccavit, undecim*

Tiberim stagno, sed levibus navigiis, et minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque et undeviginti hominum millia armavit, cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent; ac tamen spatium amplexus, ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, et prœlio solita. In ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adstiterant, ante positis propugnaculis, ex quis catapultæ ballistæque tenderentur. Reliqua lacus classiarii tectis navibus obtinebant. Ripas et colles, ac montium edita, in modum theatri multitudo innumera complevit proximis e municipiis, et alii urbe ex ipsa, visendi cupidine aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata, præsedere. Pugnatum, quamquam inter sontes, fortium

annos triginta hominum millibus sine intermissione operantibus. Lips. Adde Suet. c. 20. Ern.

Cis Tiberim stagno. De quo Suet. Aug. 43: *Edidit navale prœlium circa Tiberim cavato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est.* Lips.

Ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, et prœlio solita. Sic expressit e Flor. MS. Pichena pro vulgari: *ad vim remigii, et gubernantium artes, impetusque navium prœlio solitos.* Plane sic etiam ed. pr. nisi quod *soliti* habet pro *solita*: ut Guelf. Ac sic fere etiam Puteol. nisi quod et post *remigii* copulam ponit, quem secuti sunt Riv. Beroald. et Alc. estque in Guelf. Ern. et Bud. qui habet etiam *soliti.*

Classiarii tectis navibus. Ita restitui, pro, *rectis.* Tectæ naves, idoneæ ad pugnam; αἱ τὰ καταστρώματα ἔχουσαι, uti Thucydides appellat 7, 40. Lips. *Tectis* edd. pr.

Agrippina chlamyde aurata. Dio l. c. etiam Neronem adjungit: Ὁ δὲ Κλαύδιος, ὅ, τε Νέρων στρατιωτικῶς ἐστάλησαν ἥ τε Ἀγριππίνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐκοσμεῖτο. Plinius 33, 19: *Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis prœlii spectaculum, adsidentem ei, indutam paludamento, auro textili, sine alia materia.* Lips. Vett. edd. *præsidere*, et MS. Guelf. (item Bud.)

Inter sontes. Puteol. *inter in-*

virorum animo: ac, post multum vulnerum, occidioni exempti sunt.

LVII. Sed, perfecto spectaculo, apertum aquarum iter. Incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interjecto, altius effossi specus et contrahendæ rursus multitudini gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin et convivium effluvio lacus adpositum, magna formidine cunctos adfecit; quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut fragore et sonitu exterritis. Simul Agrippina, trepida-

sontes. Sed Dio l. c. θανάτῳ καταδεδικασμένοι ἦσαν. Alias insontes æque ac sontes pugnare solebant. V. Cic. Tusc. 2, 17.

Altius effossi specus. De laborioso hoc opere vide Plinium 36, 24. Quod ante Claudium tamen conceperat D. Julius (Suet. Jul. 44), non inceperat: nec rite perfecit ipse Claudius, quoniam manus postea admovit et Hadrianus. Spartianus in ejus vita 22. Lips. Vide ad Suet. Claud. 20, et Fabrettum in Descr. emissarii lacus Fucini. Ern.

Fragore et sonitu exterritis. Aliquid est in hac oratione monstri. Nam, cum audimus, *convulsis ulterioribus*, intelligimus *membris operis*; cum autem, *aut fragore et sonitu exterritis*, non possumus hoc de iisdem accipere, sed de convivis, qui super ista discumbebant, et qui circa erant. Requirit tamen filum orationis, ut eadem sint *convulsa* ista et *exterrita*. Si quid video, Tacitus scripsit *exterritos*; ut id referatur *ad* τὸ *cunctos*. Exterritos, inquit, partim eo, quod sentiebant labefactari et convelli tigna, continuata illis, quæ abstrahebantur, partim fragore ac sonitu tum prorumpentium aquarum, tum soluti operis. Suet. Claudio 32: *Convivatus et super emissarium Fucini lacus, ac pœne submersus, cum emissa impetu aqua redundasset*. Quem locum in promptu cum haberet Aurelius, tamen offensus voce *convivii* eo usque delirat, ut *cumpluvium* subjecerit. Sed *convivium* hic cœnatio est, triclinium, vel locus ita structus, ut caperet convivas. Sic 15, 37, *publicis locis struere convivia*. Neque aliter accipiendum H. 1, 82: *Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quo minus convivium in-*

tione principis usa, ministrum operis Narcissum incusat « cupidinis ac prædarum. » Nec ille reticet, « impotentiam muliebrem nimiasque spes ejus » arguens.

LVIII. D. Junio, Q. Haterio coss. sedecim annos natus Nero Octaviam, Cæsaris filiam, in matrimonium accepit. Utque studiis honestis et eloquentiæ gloria nitesceret, caussa Iliensium suscepta, « Romanum Troja demissum, et Juliæ stirpis auctorem Æneam, » aliaque haud procul fabulis vetera facunde

rumperent. Sic et incertus auctor Panegyrici Maximiano et Constantino dicti 6, *imago illa in Aquileiensi palatio ad ipsum convivii posita adspectum.* Ubi etiam male tentarunt. Gron. Sed si *exterritos* corrigimus, etiam delendum erit *aut*, tanquam additum, ut *exterritis* cum *convulsis ulterioribus* conjungeretur. Et tamen durior est orationis structura MSS. Regius (Bud. a 1 m.) ed. pr. *exterriti* habent. MSS. Oxon. et Guelf. *alterioribus* addunt *sublicis.* Ern.

D. Junio, Q. Haterio coss. Non concilio in hac omni narratione Tacitum cum Suetonio. Noster matrimonium cum Octavia, caussarum dictiones, ad consules refert, quos posuit: Suetonius c. 7, gesta hæc vult toto anno ante, Claudio quintum et Cornelio Orfito coss. Nec enim de alio Claudii consulatu intellexeris illa: *Apud patrem consulem pro Bononiensibus latine, et pro Rhodiis atque Iliensibus græce verba fecit. Nec multo post duxit uxorem Octaviam.* At inter eum consulatum, et hunc Taciti annum, interjecti Faustus Sulla et Salvius Otho. Uter verior, mihi sane non liquet. Lips. Mox MSS. Guelf. *C. Cæsaris:* male. Ern.

Gloria nitesceret. Profecto in Groslotii mei correctionem inclino, *notesceret.* Lips. Cod. Flor. *enitesceret*, quod recepit Lallem. Ern. et Bip. Sed Bud. *nitesceret.*

Aliaque haud procul fabulis vetera. Correxit Rhen. (e Bud.) cum ante esset *vera*, Lipsius in prima ed. conjecerat *verum*, quod placet Acidalio, sive *ceterum. Verum* est in cod. Agric. unde recepit Ryckius. Ed. Puteol. *vera facunditate.* Eo verbo etiam Plautus usus in Trucul. 2, 6, 13. Ea lectio fortasse nonnullis non displiceat. Quod nunc editur, verum puto. Ern. Bip. præferunt *vera*, fabulis confinia. Provocant ad Flor. quem a nemine al-

exsecutus, perpetrat, « ut Ilienses omni publico munere solverentur. » Eodem oratore Bononiensi coloniæ, igni haustæ, subventum centies sestertii largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe

legari video. Vera falsis mixta fuisse, recepta lectio ipsa innuit.

Impetrat, ut Ilienses. Liber vet. *perpetrat*, recte. Sed quid? non jam ante immunes Ilienses? immunes pridem. Primus Alexander, post pugnam ad Granicum amnem, ἐλευθέραν καὶ ἄφορον eam urbem pronunciavit, ait Strabo 13, p. 593. Certamen deinde Romanis in honestanda urbe, ut credebant, parente. In fœdere quod cum Antiocho, immunitas Iliensibus data, et Rhœteum ac Gergithum concessa: ut auctor est Livius 38, 39. Epistola deinde græca senatus populique romani ad Seleucum regem missa (Suetonii verba sunt Claud. 25): *Amicitiam et societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset.* Sulla etiam, Asiam constituens, eosdem ἐλευθέρους ἠφίει, καὶ Ῥωμαίων ἀνέγραφε φίλους, ait Appianus Mithr. 61. An hoc mutatum postea (et sæpe solet) nescio: Julius quidem Cæsar iterum et agrum et libertatem dedit et immunitatem: nec imminuit Tiberius aut Augustus. Strabo, l. c. p. 595: Καῖσαρ ὁ θεῖος χώραν τε δὴ προσένειμεν αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν αὐτοῖς συνεφύλαξε καὶ μέχρι νῦν συμβαίνουσιν ἐν τούτοις. Quis ergo ea abstulit, ut opus fuerit sive reddi a Claudio, seu firmari? An Caligula? nihil lectum. Credo equidem, nemo: sed vel Claudius adjecit aliquid ad immunitatem olim datam, effecitque ut plenissima uterentur (atque ideo Tacitus scripserit, *ut omni publico munere solverentur,* quasi antea non omni), aut concessa, sed publicanorum improbitate mota, sanxit in perpetuum stabilivitque. Suet. l. c. *Iliensibus quasi romanæ gentis auctoribus tributa in perpetuum remisit.* Callistratus l. 17, D. de Excusat. *Iliensibus et propter inclytam nobilitatem civitatis, et propter conjunctionem originis romanæ, jam antiquitus et senatusconsultis et principum constitutionibus plenissima immunitas tributa est, ut etiam tutelæ excusationem habeant.* Lips. *Perpetrat.* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. et alii ap. Broterium. ed pr. Ern. Immunitatis Iliensium typus equus est libere pascens. V. NN. Col. ap. Vaillant, t. 1, p. 221, et t. 2, p. 45. Pro *munere* amicus Ryckii volebat *onere*, ut 2, 42; 4, 6: sed *immunitas* est exemptio pub. onerum s. munerum. V. 12, 61; 13, 51.

Bononiensi coloniæ. Nunc *Bologne*. Brot.

Centies sestertii. V. supra. 3, 1.

Reddit. Rhodiis libert. ademp-

aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamensibus, terræ motu convulsis, in quinquennium remissum.

LIX. At Claudius sævissima quæque promere adigebatur ejusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum, opibus illustrem, hortis ejus inhians, pervertit, adcusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri, Africam imperio proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca « repetundarum crimina, » ceterum « magicas superstitiones » objectabat. Nec ille diutius falsum adcusatorem indignamque sortem perpessus, vim vitæ suæ adtulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est: quod

ta nuper ab ipso Claudio, propter cives quosdam romanos in crucem actos, ut notat Dio 60, 24. Sed restituta, orante Nerone, cujus honori jure epigramma, quod nomine Antiphili legitur primo Anthologiæ εἰς νήσους. Ern.

Apamensibus. Sic MSS. Flor. Guelf. et ed. pr. idque secutus sum. Ceteræ edd. inde a Puteolano *Apamiensibus*, nisi quod Ryckius e MS. Agr. *Apamensibus* dedit. Quia et *Apama* et *Apamea* et *Apamia* recte dicitur, etiam adjectivum varie formari potest. Sed usitatissimum est quod nos exprimi curavimus. Ceterum Apameam Phrygiæ intelligit Ryckius. Ern. Bud. a *Parmensibus*. Apamea, urbs Phrygiæ, nunc *Aphiom-kara-hisar.* Brot.

Sæviss. q. promere. Sic Græv. ap. Lact. de Mort. p. vult *promere exitium.*

Indigna sorte. MSS. Reg. Agr. ed. pr. *indignasque sortes;* unde Nic. Heinsius (ex Ann. 4, 52; 6, 8) corrigebat *indignasque sordes* i. e. immeritum reatum: quod verum puto. Ed. pr. *Tarquitius* constanter. Guelf. Puteol. et vett. edd. ceteræ *Tarquinius:* male. De Tarquitio v. Ryckium ad h. l. Adde 14, 46. Ern. Bud. *indigna sorte.* Bip. recte *indignamque sortem.* Quippe sordes reus suscipit vel deponit, sortem vel casum patimur. Cf. 16, 9. De Tarquitio memoratu dignus Neronis numus, cujus veram epigraphen dedit Cl. Eckhel in NN. vett. anecd. p. 187, et in doctr. NN. vet. vol. 2, p. 403.

Exactus. Missum putat Ric-

patres, odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ, pervicere.

LX. Eodem anno sæpius audita vox principis, « parem vim rerum habendam, a procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset. » Ac, ne fortuito prolapsus videretur, senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea et uberius. Nam D. Augustus, « apud equestres, qui Ægypto præsiderent, lege agi, decretaque eorum perinde haberi » jusserat, « ac si magistratus romani constituissent: » mox alias per provincias, et in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim a prætoribus noscebantur. Claudius omne jus tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus equester ordo in possessione judiciorum locaretur; aut rursum Serviliæ leges senatui judicia redderent;

kius specie honoris in Bythyniam pro consule. Cf. 14, 46.

A procuratoribus suis judicatarum. Ego procuratores rei privatæ omnes intelligam. Nam de procuratoribus, vice præsidum procurantibus minores provincias, non sit valde mirum, eorum judicata valere. Et Tacitus in fine capitis simpliciter, et sine exceptione vocat *libertos, quos rei familiari præfecerat.* Et consilium Claudii arguit. Vult enim ostendere quomodo administratio reipublicæ, quæ maxime judiciis exercendis continetur, a senatu paullatim ad equites, ab his ad libertos domi forisque venerit. Procuratores etiam in majoribus provinciis ex equitibus et libertis Cæsarum. Vid. 13, 1. Ern.

Lege agi. Quæ sit *legis actio*, docet Pompon. de Orig. juris, § 5.

In urbe pleraque concessa. In urbe equitibus romanis late datum jus: uti ab Augusto Mæcenati in præfectura urbis, uti præfecto prætorio semper: quia is ex equite ad tempora Vespasiani. Sed de procuratoribus Cæsaris in urbe aliquod jus, extra res fisci. Ulpianus l. 9, de Off. Pro CS. (ap. Schulting. in Coll. LL. Mos. et Rom. t. 14). *Frequens est etiam legis Fabiæ cognitio in tribunalibus præsidum : quamquam quidam procuratores Cæsaris usurpaverint, quam Romæ, tam in provinciis.* Lips.

Serviliæ leges. Plures eo nomine : sed una judiciaria, quam

Mariusque et Sulla olim de eo vel præcipue bellarent. Sed tunc ordinum diversa studia: et quæ vicerant, publice valebant. C. Oppius et Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potuere conditiones pacis et arbitria belli tractare. Matios posthac et Vedios et cetera equitum romanorum prævalida nomina, referre nihil adtinuerit; cum Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, sibique et legibus adæquaverit.

LXI. Retulit dein « de immunitate Cois tribuenda; » multaque « super antiquitate eorum » memora-

tulit Q. Servilius Cæpio consul. de qua Cicero sæpius et Asconius in pro M. Scauro. Lips.

Bellarent. Sic scr. et edd. ante Rhen. qui frustra (e Bud.) mutavit in *bellarunt.* Itaque cum J. Gronovio restituimus. Mox *quæ vicerant* MS. Flor. (Bud.) edd. pr. Puteol. ceteræque veteres ante Lipsium. An data opera, e libris scr. editum sit *qui,* nescio. Ego veterem lectionem restitui: intell. *studia.* Eleganter et sæpe *studia* dicuntur *valere, vincere.* Sensus est: quæ partes vicerant, eæ consequebantur, ut plurimum in rep. possent, judicia administrarent: non, ut unus omnia posset; ut post bellum Cæsarianum factum. Ern.

Matios posthac et Vedios. Vedium intellegit Pollionem, et B. sive Cn. Matium. Etsi libri hic omnes inepte *Macchyos,* vel *Matthios.* C. Matii, qui inter amicos Julii Cæsaris mentio Suetonii c. 52. *Quæ scire C. Matium, C. Oppium reliquosque Cæsaris amicos.* Item Ciceroni ad Trebat. Ep. 7, 15. *Cum in C. Matii suavissimi doctissimique hominis familiaritatem venisti.* Et, quia Cicero elogio doctissimi ornat, censui olim, eumdem esse cum illo, qui Mimiambos et Iliada scripsit, quem A. Gellius 15, 25. Macrobiusque Sat. 2, 16, laudant, ut hominem impense doctum. Sed tamen cum Cnæi prænomine, uti et apud Plinium 12, 6. Cn. Matius legitur inter amicos Augusti: *Cn. Matius, ex Equestri ordine, D. Augusti amicus.* Qui fortasse alius ab illo primo, et de quo hic sermo. In lapide quodam (ap. Grut. p. 654), geminata litera sculptum legi P. MATTIVS. CHARITON. Lips. Sic et ap. Gell. et Macrob.

Libertos, quos rei familiari. Juvare videtur eos, qui Claudianum scitum ad rationales tantum referunt. Frustra. Procuratores enim omnes primo rei familiari

vit : « Argivos, vel Cœum, Latonæ parentem, vetustissimos insulæ cultores : mox adventu Æsculapii artem medendi inlatam, maximeque inter posteros ejus celebrem fuisse, » nomina singulorum referens, et quibus quisque ætatibus viguissent. Quin etiam dixit, « Xenophontem, cujus scientia ipse uteretur, eadem familia ortum : precibusque ejus dandum, ut omni tributo vacui in posterum Coi, sacram et tantum dei ministram insulam colerent. » Neque dubium habetur, multa eorumdem in populum romanum merita, sociasque victorias potuisse tradi. Sed Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adjumentis velavit.

LXII. At Byzantii, data dicendi copia, cum « ma-

sive fisco præfecti, sed imago imperii quibusdam adjuncta. Lips.

Argivos vel cum Latonæ parente. Certissima emendatio est et elegantis ingenii clara index, quam a Josia Mercero accepi; *Argivos vel Cœum Latonæ parentem.* Pater enim ejus deæ Κοῖος vel Κεῖος Hesiodus Theog. 404.

Φοίβη δ' αὖ Κοίου πολυήρατον ἦλθεν ἐς εὐνήν,
Κυσσαμένη δ' ἤπειτα Θεὰ Θεοῦ ἐν φιλότητι
Λητὼ κυανόπεπλον ἐγείνατο.

Et ab eo nomen ipsi insulæ datum. Huic ipsi rei gryphus in Athenæi 10, 21, ex veteri carmine... μήτηρ δ' ἐστ' ἀριθμοῖο παῖς. *Numeri mihi filia mater, significatur Latona,* inquit Athæneus, *Cœi filia;* quia *Macedones numerum cœum agnominant.* At de Xenophonte quod additur, est ille medicus, cujus Diogeni Laertio mentio in fine Xenophontis Socratici : Τρίτος, ἰατρὸς Κῷος. Lips. Cœus ipse cœli et terræ filius Hæsiod. v. 136. *Parentem* habet Flor. At Bud. cum aliis male *parente.*

Tantum dei ministram. Sic MSS. Fl. Bud. Faern. ed. pr. Ceteræ omnes ante Pichenam *tanti,* Ern. Sic et Bud. et Agr. codd.

Potuisse tradi. Sed. Sic feliciter restituit Rhen. e cod. Bud. qui habebat *patuisse tradidisset. Claudius,* ut Guelf. Ed. pr. *potuisset tradidisset. Claudius.* Puteolanus primus dedit : *patuisse Claudius.* Ern. Beroald. *patuisse. Claudius.*

At Byzantii. Ed. pr. *Byzantiis,* mox *jecerant,* ut MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. pr. Put. Ber.

gnitudinem onerum » apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere; orsi « a fœdere, quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui, ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum. Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, et piratico bello adjutum Antonium, » memorabant: « quæque Sullæ aut Lucullo, aut Pompeio obtulissent: » mox « recentia in Cæsares merita; quando ea loca insiderent, quæ transmeantibus terra marique ducibus exercitibusque, simul vehendo commeatui opportuna forent. »

LXIII. Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa posuere

Alc. Rhen. Ald. *Icerant* reperi in Gryph. Pich. Lips., etc. Liceret corrigere *fecerant*, ut 11, 9, e *jaciunt* factum *faciunt*. Ern.

Adjutum Antonium. Capio non de celebri notoque Antonio, qui triumvir: sed de M. Antonio, qui curator oræ maritimæ cum infinito imperio, sub initia piratici belli, de quo illud Sallustii innotuit in fragm. l. 3. *M. Antonius perdundæ pecuniæ genitus, vacuusque a curis nisi instantibus.* Vide Ciceronem et Asconium in Verrem 1, 23; 2, 3. Lips. Mox *commeatui* volebat Pichena. Et sic ed. Gryph. sed vulgatum verius, sive dativum velis, sive ablativum. De dativis in *u* supra jam vidimus c. 5, et constructionem similem cum ablativo 3, 19. Ern. Bud. *commeatui*, quod præfero cum Pich. et Bip.

Inter Europam Asiamq. divortio. Nunc *le canal de Constantinople.* Brot.

Posuere Græci. Pleraque historia Spartanis adscribit conditam hanc nobilem urbem, et fatalem imperiorum sedem. Justinus 9, 1, et Isidorus Orig. 15, 1, a Pausania rege; Claudianus a Byzante quodam non obscure exstructam vult: in Eutrop. 2, 83... *hoc Byzas Constantinusque videbunt?* In Joanne Sarisberiensi de nugis Curialium (in quo centone multos pannos purpuræ agnosco, et fragmenta ævi melioris) lego 1, 5, *Chilon Lacedæmonius jungendæ societatis caussa missus Corinthum, duces et seniores populi ludentes invenit in alea. Infecto itaque negotio reversus est, di-*

Græci, quibus, Pythium Apollinem consulentibus, « ubi conderent urbem? » redditum oraculum est, « quærerent sedem cæcorum terris adversam. Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, prævisa locorum utilitate, pejora legissent. Quippe Byzantium fertili solo fecundoque mari; quia vis piscium innumera, ponto erumpens,

cens, se nolle gloriam Spartanorum, quorum virtus constructo Byzantio clarescebat, hac maculare infamia, ut dicerentur cum aleatoribus contraxisse societatem. Ut alii non conditam a Pausania, sed saltem expugnatam tradiderunt, inter quos Æm. Probus 1, 2. Ammiano vero est *Atticorum colonia,* 22, 8. Lips.

Chalcedonii. Chalcedon, urbs Bithyniæ olim celeberrima, nunc pagus *Kadi-Cui.* Brot.

Prævisa locorum utilitate Ad sententiam fortasse aptius, *parum visa locorum utilitate.* Ideo enim cæci, oraculo dicti. Apud Strabonem denarrata tota res 7, p. 320. Habes eadem in Herodoto 4, 144, nisi quod illic dictum hoc et scomma in Chalcedonis Megabyzo satrapæ tribuit. Septemdecim autem annis conditam Chalcedona ante Byzantium, ibidem etiam traditum. Lips. *Parum visa* placet etiam Pichenæ. At J. Gronovio *imprævisa.* Quid impedit; quominus *prævisa*, quod omnes libri habent, sint non visa, prætervisa, ad formam græci verbi παροpᾷν. Atque sic ap. Horat Serm. 1, 3, 25, *prævideas mala;* legunt et intelligunt viri præclari Rutgersius, Bentleius, Heinsius, Cuningamus. Et sic jam monuit N. Heinsius ap. Ryckium. Ern. Bud. et Agr. *provisa,* pessime. Flor. cum aliis *prævisa.* Perperam hoc verbum pro *prætervidere* apud Horatium sumi, Gesnerus judicat. Bip. Lipsii conjecturam in textum recepere. — Khunius retinet *prævisa* ob seq. plur. locorum. Vult enim auctor Chalcedonios, utrumque locum præspeculatos, deteriorem legisse.

Vis piscium in Pontum. Falsa lectio, damnata ab historia, et a libris. Nam libri omnes, *vis piscium in Metapontum erumpens.* Ex quis vere corriges, *vis piscium innumera Pontum erumpens.* Ita scilicet res est. Copia ista piscium (pelamydes sunt) non intrantes e mari Ægæo Pontum, ut vulgata lectio suadet, sed exeuntes erumpentesque capiuntur. Fœtura enim eorum in paludibus Mæotidis est; atque inde adulti, grege facto, Pontum Propontidemque intrant; atque ibi captura. Strabo clare 7, p. 320. Eademque ex Aristotele colliges De Hist. animalium 15, 10. Ex Plinio 9, 20. Ern.

et obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Unde primo quæstuosi et opulenti; post, magnitudine onerum urgente, finem aut modum » orabant, adnitente principe, qui « Thracio Bosporanoque bello recens fessos juvandosque » retulit. Ita tributa in quinquennium remissa.

LXIV. M. Asinio, M. Acilio coss. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne cœlesti arsere. Fastigio Capitolii examen apium insedit. Biformes

Obliquis subter undas. Quærunt, quæ hæc *saxa obliqua?* Ego dicam. E litore Chalcedonis saxa a latere se ostendunt; et velut ex transverso (Straboni scriptum) atque ea igitur fugiunt. At Franciscus Medices, quia Strabo idem et Plinius *candidum saxum* id dicunt, vellet hic legi, *albis*, vel *albidis*, pro voce, *obliquis.* Vellem et ego hominis caussa: quis enim Musicus Medices non amet? Sed non possum hanc peraudacem conjecturam. LIPS.

Thracio Bosporanoq. bello. Thracium bellum intellegit, quod cum Thracibus montanis gestum, duce Poppæo Sabino; Bosporanum, quod cum rege Mithridate. De illo noster 4, 46, de hoc supra 15, et 21. LIPS.

M. Asinio, etc. Vett. edd. vitiose *Asilinus.* Index coss. ap. Dionem *Asinio* dat prænomen *Q.* et *Acilio Manius.* De Acilio concedo: quia id solenne Aciliorum prænomen, ut e Cicerone et Livio notum est; idque prænomen exprimendum curavi, cum vulgo sit *Marcus.* De Asinio non discedo a libris, qui in *M.* consentiunt. Index coss. in Dionis exemplaribus cujus fidei, dictum supra ad c. 41. ERN.

Signa enim ac tentoria. Delevi *enim* auctoribus MS. Flor. ed. pr. ERN.

Examen apum. Quod semper inter portenta: cum visum loco insolenti. Silium Ital. emendari velim l. c. de prodigiis, quæ ante pugnam Cannensem: *Obseditque frequens castrorum limina bubo: Nec densæ trepidis absunt se involvere nubes Cessaruntque aquilis: non unus crine corusco Regnorum eversor rubuit lethale cometes*, scribique: *Nec densæ trepidis apium se involvere nubes Cessarunt aquilis.* Nubes apium examina vocat, quæ insederunt signa. Quod sequitur, *suis fetus editus,* libris omnibus erat *fetum editum:* et fortasse nominandi

hominum partus, et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta deminutus omnium magistratuum numerus; quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, et consule, paucos intra menses, defunctis. Sed in præcipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus jecerat, « fatale sibi, ut conjugum flagitia ferret, dein puniret, » metuens, agere et celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida, muliebribus caussis: quia Lepida, minore Antonia genita, avunculo Augusto,

casu sic dixerint etiam antiqui. Lips.

Biformes hominum p. Ryckius intelligit *hippocentaurum*, quem Plin. H. N. 7, 3, tradit Claudio imperante Romam ex Ægypto allatum in melle. Et dicuntur Centauri διφυεῖς biformes. Ap. Cic. Tusc. 2, 8, *biformatus impetus* de Centauro. Sed, quia plurali numero utitur Tacitus, arbitror, etiam de aliis et pluribus intelligi posse, etiam hermaphroditis, quibus *duplex, ambigua natura* a Latinis tribuitur. Sic ob duplicem faciem biformis Janus ap. Ov. Fast. 1, 89. Androgyni autem etiam apud Livium 31, 12, inter prodigia et quidem obscenissima. Ceterum conjunxi cum sequentibus, ut est in ed. pr. Puteol. Ber. Alc. Primus (e Bud.) diremit Rhenanus interposito puncto, quem omnes secuti sunt. Deinde MSS. et edd. vett. omnes *fetum editum;* et MS. Fl. ed. vett. ante Rhen. *inessent*, pro quo hic dedit e cod. Bud. *erant:* idque secuti sunt usque ad Pichenam. *Fetus editus* unde venerit, nescio. Male autem Ryckius hæc conjungit cum *numerabatur*. *Inter prodigia numerari* dicitur h. l. de re, quæ proprie non est, sed propter eventum pro prodigio habetur. Ex quo genere est mors magistratuum ex omni genere. Sed fetus suis cum accipitris unguibus semper prodigium fuit. Non animadverterunt viri docti, intelligendum *nunciabatur, ferebatur*. Sæpe apud Livium et nostrum oratio subito e recta fit obliqua, et contra. V. ad 1, 36. Sed si libri faverent, tamen præferrem nominativos. Ern. Sic Bip. Contra Lall. subintelligit *nunciabant, ferebant*, quod admitti potest. Singulare est, quod refert Phlegon de mirab. c. 23. *Corn. Gallicani uxor Romæ infantem edidit capite Anubidis.* Alia v. ap. Fortun. Licetum.

Minore Antonia genita. Culpant me, quod non scripserim, *majore*. Non me, sed Tacitum.

Agrippinæ sobrina prior, ac Cnei, mariti ejus, soror, parem sibi claritudinem credebat. Nec forma, ætas, opes multum distabant; et utraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis æmulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis et largitionibus juvenilem animum devinciebat; truci contra ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.

LXV. Ceterum objecta sunt « quod conjugium

Ita enim iterum sensit scripsitque noster 4, 44, *Cn. Domitius electus, cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur.* At enim Suet. et Plut. aliter. Quid ergo? novum est, ut dissensus aliquis scriptorum sit? et tamen Plut. clare id non dicit: clare Suet. fateor, plus uno loco. Sed cur arbiter ego inter eos sim? Solvo me judicatu isto; et bono veterique ritu, juro mihi non liquere. Lips. Intelligit Torrentium ad Sueton. l. c. Ern.

Agrippinæ sobrina prior. Sive quod juris consulti suggerunt, *sobrina propior:* etsi eadem vis alteri illi voculæ. Lepida autem Germanico, patri Agrippinæ, consobrina fuit. Filiæ ergo Germanici Lepida sobrina propior. Res satis clara ex stemmate nostro Augusti. Lips. Mox *ejus* post *mariti* abest a MS. Guelf. eleganter. Sed vide dicta supra. Ern.

Cnei mariti ejus. Domitii. Cf. 13, 10. Freinsh. offendit, quod Agrippinæ maritus tantum prænomine notetur; sed sic Pompeium quoque apud Cic. Cnei nomine vocari et frequens ita apud Romanos factum, præterea Cnei prænomen Domitiæ genti familiare fuisse, docet Spanhem. de Pr. NN. t. 2, p. 30.

Impudica, infamis, vinolenta. Malim *violenta:* ut superba et commota animo utraque fuerit. De vini nota nihil legi. Lips. Sic MSS. Guelf. ed. Puteol. Beroald. Alciat. Ceteri libri (et Bud.) *vinolenta.* Illud restituit Pichena (e Flor.). Mox c. 67, pariter verba hæc confusa. Ern.

Animum devinciebat. Demulcebat. Cod. Agric.

Quod conjugium principis. Id est conjugem. Nam, ut Claudii conjugium ispa ambierit, non lectum. Abusa ergo vetitis artibus ad perniciem Agrippinæ. Sic *servitium* pro servo, et *matrimonium* pro matrona alibi notavi, et *clientela* pro clientibus, in Taci-

principis devotionibus petivisset, quodque, parum coercitis per Calabriam servorum agminibus, pacem Italiæ turbaret. » Ob hæc mors indicta, multum adversante Narcisso, qui, Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, « certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verum ita de se meritum Cæsarem, ut vitam usui ejus impenderet. Convictam Messallinam et Silium. Pares iterum adcusandi caussas esse, si Nero imperitaret. Britannico successore, nullum

to. Lips. Atque etiam MSS. Flor. et Reg. *conjugem :* quod videtur esse e glossa (Bud. *conjugium*). Ceterum non necessarium *conjugium* de conjuge capere. V. quæ supra ad 2, 13, de *matrimonio* dixi. Mox *indicta*, quod edidit Rhenanus pro *indita*, est jam in ed. pr. Rhen. sic forsan ex ingenio, nam Bud. *indita*.

Per Calabriam. Calabria, nunc *partie d'Otrante, au-delà l'Apennin.* Brot.

Pares iterum adcusandi. Commoda sane est sententia paraphraseos Gronovianæ. Sed vereor ne plus sit in paraphrasi, quam in verbis Taciti. Verba: *Pares... imperitaret*, sic explicat: *Sane imputari Neroni posse convictam Messallinam et Silium : sed rursus convincendam Agrippinam cum Pallante; quod si faceret, ut necessario faciendum sit, si Cæsarem salvum velit, implacabilem Neronem habiturum, si, quamvis eversa matre, fortuna illi det imperium.* Potuit sane ita disputare Narcissus: sed in verbis hoc ubi est? quæ per latinitatem nihil aliud significare possunt, quam, si contingat, ut Nero imperitet, idem esse agendum in Agrippina, quod fecisset in Messallina. Atqui id est falsum: id Narcissus dicere noluit. Vivo Claudio accusanda Agrippina erat. Nempe, commemorato, quid pro principe egerit, quid agendum sit, incipit docere, quid se futurum sit, primum, si Nero succederet, salva matre (quippe non successurus erat, damnata et sublata Agrippina), deinde, si Britannicus, sublata aut viva noverca. Hic igitur clarum puto, deesse, quod respondeat primæ sumptioni: *Si Nero imperitaret.* Non enim apparet, quare tum sibi metuendum putet. Nam, ut dixi, de matre accusando eversa cogitari hic non potest; quod tum non imperaturus erat. Ergo post hæc verba lacunam esse puto: et punctum ponendum post *esse*. Jam in alterius sumptionis ὑποβολῇ, verba, *nullum principi meritum*, explicat, *nihil esse, quod ei impu-*

principi meritum : ac novercæ insidiis domum omnem convelli, majore flagitio quam si impudicitiam prioris conjugis reticuisset : quamquam ne impudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero ; ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere. » Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum : « robur ætatis quam maturrimum » precari : modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, « adolesceret, patris inimicos depelleret, matris etiam interfectores ulcisceretur. »

LXVI. In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa corripitur, refovendisque viribus mollitie cœli et salubritate aquarum, Sinuessam pergit.

tet. An vero hoc verba latina sonant? Quis dixit unquam *nullum est ei meritum*, pro nihil mihi (aut alii) debet, nullum meum est in eum meritum? Hoc saltem doceri debebat. Dixisset potius; *nullum sibi meritum*, aut simile quid. Atque etiam *principis* nomine Claudius videtur intelligendus. Nam, vivo Claudio, non appellaret sane Britannicum *principem*. Si per πρόληψιν dici objicias, tamen hic frigebit verbum, cum pronomine tantum opus sit, principisque futuri nomen jam insit in *successore*. Atque hac de caussa nec probem Acidalii conjecturam: *nullum e principe metum :* quod etiam est falsum. Nam dicit, se etiam Britannico imperante periturum. Credo verum esse, quod Ferrarius voluit Elect. 1, 1, *nullum principi metum :* si, sublata Agrippina, Britannico successio certa, Claudium quidem ab uxoris insidiis tutum fore : *at* se, evertenda Messallina, tot turbarum in domo Cæsaris caussam attulisse, ut hoc nomine Britannicus supplicium sumpturus sit. Sed varietatem lectionis addamus : MS. Reg. ed. pr. *impeditaret.* Porro MS. Flor. *ad novercæ.* Pro *habere* Grotius malebat *haberi*, quod probat Ryckius, *metum. At* scripsit etiam manus docta in margine Gryphii. Ern. Uncinis inclusa abolenda censet Freinsh. Pro glossis ad principium spectantibus Bip. quoque habent. Iis resectis sat planus mihi sensus videtur. Hill. Rac. 8, 9, levi mutatione succurrendum putat. Si *Nero imperitaret* (ἀποσιώπησις, subaudito : sibi esse pereundum). *Brit. successore, nullum percipi meritum, nunc nov.*, etc.

Sinuessam pergit. Sinuessa.

Tum Agrippina, sceleris olim certa, et oblatæ occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit: «ne repentino et præcipiti facinus proderetur, si lentum et tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius, et, dolo intellecto, ad amorem filii rediret: exquisitum aliquid» placebat, «quod turbaret mentem, et mortem differret.» Deligitur artifex talium, vocabulo Locusta, nuper veneficii damnata, et diu inter instrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, et explorare gustu solitus.

LXVII. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, «infusum delectabili cibo boletorum venenum, nec vim medi-

urbs extrema Latii, in finibus Campaniæ, nunc *Torre di Monte Dragone*. Sinuessas aquas sterilitati feminarum, et virorum insaniæ salubres memorat Plinius. 31, 4. Brot.

Ne repentino. Int. cavendum, metuendum: more Græcorum, ut supra jam notavimus 1, 47. Ern.

Inferre epulas et explorare. Sic 13, 16. *Quia cibos potusque ejus delectus ex ministris gustu explorabat*. Cui id munus, is passim in lapidibus dicitur prægustator: in quodam etiam a. potione. Athæneus 4, 21, ὃν νῦν καλοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι προγεύστην, τότε οἱ Ἕλληνες προτένθην ὠνόμαζον. Mos qui libera republ. ignotus Romanis: quem tamen cœpisse conjicio ab Augusto, non vano argumento lapidis qui Romæ (Grut. p. 602). GENIO. COELI. HERODIAN. PRAEGUSTATOR. DIVI. AVGVSTI. IDEM. POSTEA. VILLICVS. IN. HORTIS. SALLUSTIANIS. DECESSIT. NONIS. AVGVSTIS. M. COCCEIO. NERVA. C. VIBIO RVFINO. coss. Tenuitque Tiberius, de quo lego (ap. Grut. p. 582, 1). TI. CLAVDIVS. FLAMMA. CLAVSVS. TI. AVG. PRAEGVSTATOR. et deinceps alii. Traductum morem opinor a Persis maxime, de quis Xenophon 1, 3. Παιδείας. Οἱ τῶν βασιλέων οἰνοχόοι, ἐπειδάν ἐνδιδῶσι τὴν φιάλην, ἀρύσαντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ, εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐκχεάμενοι, καταῤῥοφοῦσι· τοῦ δὴ, εἰ

caminis statim intellectam, socordiane Claudii an vinolentia: » simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina, et, quando ultima timebantur, spreta præsentium invidia, provisam jam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille, tanquam nisus evomentis adjuvaret, pinnam, rapido veneno inlitam, faucibus ejus demisisse creditur; haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio.

LXVIII. Vocabatur interim senatus, votaque « pro incolumitate principis » consules et sacerdotes nuncupabant, cum jam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Jam primum Agrippina, velut dolore victa, et solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, « veram paterni oris effigiem » adpellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque et Octaviam, sorores ejus, adtinuit, et cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, « ire in melius valetudinem prin-

φάρμακα ἐγχέοιεν, μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. Ubi et ritum habes prægustandi. Lips.

Socordiane Claudii, an vinolentia. Mire hic turbant libri. MS. Flor. *socordiane, an Claudii vi, an vinolentia.* Agr. *socordia mentis a Claudio bibi an vinolentia.* Ed. pr. *socordiam necis ad Claudii hi an vinolentia.* Sequentes edd. *socordiane an Claudii vinolentia.* Rhenanus, ut est in textu nostro, item Aldus, Gryphius, Lipsius, Pichena. Quinam sint vulgati, qui habeant *violentia*, auctore Pichena, nescio. Est tamen in Guelf. Ern. Bud. *soc. ne an Claudii vi an violentia.* Sic a 1, m. Sed 2, m. delevit *an* et *vi* et dedit *vinolentia.*

Simul soluta alvus. MSS. Bud. Guelf. et aliis ap. Brot. *solutam alvum.*

Dum res firmando. MS. Flor. *dum res forent firm.* et sic ed. pr. MS. Reg. Agr. etiam *forent,* sed insuper, *dum que, dum,*

cipis, » quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum, ex monitis Chaldæorum, adventaret.

LXIX. Tunc, medio diei, tertium ante idus octobris foribus palatii repente diductis, comitante Burro, Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adest. Ibi, monente præfecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque, « ubi Britannicus esset? » mox, nullo in diversum auctore, quæ offerebantur secuti sunt. Inlatusque castris Nero, et congruentia tempori præfatus, promisso donativo, ad exemplum paternæ largitionis, imperator consalutatur. Sententiam militum secuta patrum consulta. Nec dubitatum est apud provincias. « Cœlestesque honores Claudio » decernuntur, et funeris

quæ, unde Jac. Gronovius volebat corrigi, *dum res foris firm.* respiciens ad milites foris excubantes. Heinsius *dum, quæ e re forent firmando*, etc. Malim: *dum, quæ forent f. i.* Sive nos sive Gronovium sequare, melius erit vulgata. Paullo ante ed. pr. *vexabatur interim senatus.* Ern. Vulgatum Bud. habet.

Adventaret. Sic MSS. præter Bud. e quo *attentaret* reposuit Rhen. quod nec intelligi potest. Secuti tamen id sunt editores ad Pichenam usque, estque et in Guelf. et in aliis ap. Broterium. Mox *tertium*, quod e MS. Flor. dedit Pichena, omnes habent ante Rhenanum, qui edidit *tertio.* Ern. Bud. *atemptaret.... tertio.*

Nero egreditur, etc. Pr. ed. vitiose *aggreditur.* Sed deinde *ad cohortem,* ut dedit post (e Bud.) Rhenanus cum intermediæ edd. dedissent *a cohorte.* Porro omnes vett. *ibi,* quod se e Flor. edidisse dicit Pichena pro *ubi:* quod in Lipsiana demum reperitur, vitio operarum. *Festis vocibus* omnes habent, ut 5, 4, pro quo legendum videtur *faustis.* Ern. Bud. *ibi.*

Ad exemplum paternæ largitionis. Promisit ergo viritim *quinadena sestertia*, ut Sueton. in Claudio expressit c. 10, sive ut Josephus 19, 4, *quina millia drachmarum:* quæ sunt *sestertia vicena.* Lips.

Cælestesq. hon. Huc DIVVS CLAVDIVS in numo Neronis.

solenne, perinde ac D. Augusto, celebratur: æmulante Agrippina proaviæ Liviæ magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus injuria et invidia animos vulgi turbaret.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. I. Silanus proconsul Asiæ veneno necatus, Agrippinæ fraude. Narcissus ad mortem actus. — II. Laus Burri et Senecæ. — III. Claudius censorio funere elatus laudatur a principe. — IV. Bona Neronis initia. Multa senatus arbitrio constituta. — V. Agrippinæ viriles curæ. — VI. Parthi Armeniam adfectant. De Nerone varia judicia vulgi. — VII. Is curam belli suscipit. Parthi amittunt Armeniam, cui — VIII. præpositus Corbulo. — IX. Vologeses dat obsides. Nero dissidium ducum componit.

X. Nero civiliter agit et — XI. clementiam ostentat. XII. Acten amat, — XIII. matre fremente, mox frustra blandiente, cujus hinc fracta potentia. — XIV. Pallas libertus cura rerum demotus: Agrippina ad minas ruit. —XV-XVII. Britannicum Nero præcipiti veneno tollit et ejus funus festinat. — XVIII. Matrem indignantem custodibus privat, domum separat. — XIX-XXII. Derelicta, rerum novarum incusata, se purgat. Adcusatores ejus puniti. — XXIII. Pallas et Burrus delati. — XXIV. Theatris major species libertatis data. Urbs lustrata.

XXV. Neronis nocturna lascivia. Montanus, cum principe per tenebras congressus, mori adactus. His-

triones Italia pulsi.—XXVI - XXVII. Actum de libertis ingratis in servitutem revocandis, sed non peractum. — XXVIII. Tribunorum et ædilium cohibita potestas. — XXIX. Ærarii cura varie habita. — XXX - XXXI. Inlustrium aliquot damnationes. L. Volusius fato concedit. Amphitheatrum Neronis. Præsides ludos edere prohibiti. — XXXII. Vitæ dominorum consultum. Pomponia Græcina, superstitionis externæ rea, insons nuntiatur. — XXXIII. Rei P. Celer, Cossutianus Capito, Eprius Marcellus.

XXXIV. Messalla consul. Neronis liberalitas. — XXXV. Cum Parthis rursus discordia de Armenia. Corbulonis disciplina, virtus, severitas. — XXXVI. Pactius Orphitus, contra imperium pugnans fususque, extra vallum tendere jussus. — XXXVII. Tiridates bello infensat Armeniam, legatos ad Corbulonem mittit, — XXXVIII. qui fraudem sibi per conloquium paratam eludit, et — XXXIX - XLI. Armeniæ castella capit, Artaxata adgreditur et, decedente hoste, capit, igne delet. Ob hæc Neroni et diis honores. — XLII. P. Suilius reus in Senecam invehitur, — XLIII. deportatur. — XLIV. Octavius Sagitta amore vecors Pontiam tergiversantem ferro transverberat. Liberti mira fides.

XLV. Poppæam Sabinam amare Nero occipit. Istius genus, forma, opes, mores, matrimonia, adulteria. — XLVI. Ejus maritus Otho, ut amoveatur, Lusitaniæ præficitur. — XLVII. Corn. Sulla, principi suspectus, Massiliam mittitur. — XLVIII. Puteolis concordia restituta. — XLIX. De numero gladiatorum Syracusis edendorum disceptatio. Thraseæ Pæti opinio. — L. Vectigalia contra Neronis impetum retenta. — LI. Publicanorum iniquitas temperata. — LII. Proconsules rei absoluti.

LIII. L. Vetus ope Mosellæ et Araris Rhenum cum Oceano jungere parat. Obstat Ælii Gracilis invidia. — LIV. Frisii juxta Rhenum sedes figere frustra conantur.

— LV. Eosdem agros Ansibarii occupant fato eodem. — LVI. Boiocali constantia. Ansibarii deleti. — LVII Catti ab Hermunduris fere ad exitium gentis cæsi. Ignes terra editi vix oppressi. — LVIII. Ficus Rhuminalis.

Gesta hæc annis quatuor,
Imp. Claudio Nerone, L. Antistio Vetere;
Q. Volusio, P. Cornelio Scipione;
Imp. Claudio Nerone II, L. Calpurnio Pisone;
Imp. Claudio Nerone III, Valerio Messalla, coss.

I. Prima novo principatu mors Junii Silani, proconsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ patratur: non, quia ingenii violentia exitium inritaverit, segnis et dominationibus aliis fastiditus, adeo ut C. Cæsar « pecudem auream » eum adpellare solitus sit: verum Agrippina, fratri ejus L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, « anteponendum esse vixdum pueritiam egresso

COMMENTARIUS.

Junii Silani. Is est M. Junius Silanus, quem Augustus *neptis suæ nepotem vidit genitum quo excessit anno.* Plin. 7, 13. Brot.

Exitum inritaverit. Exitium legendum putant viri docti. Recte. Nam hic exitus violentus, cædes intelligenda. V. dicta ad Suet. Domit. 15. Ubi *exitium* Casaub. Grævius et nuper Oudendorpius. Add. inf. c. 17, *crebris ante exitium diebus.* Ern.

Dominat. aliis. Sub Ti. C. et Claudio.

C. Cæsar pecudem auream. Vereor, ut scriptori nostro constet ratio. Non enim in hunc M. Silanum expetit Caii dictum: sed in illum alterum, qui ejus socer. Dio clare 59, 8, ὁ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ Μάρκος Σιλανὸς.... ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ὑπό τε τῆς ἀρετῆς καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν.... ἑαυτὸν κατεχρήσατο.... ὁ δὲ Γάϊος τά τε ἄλλα ἰσχυρῶς προεπηλάκιζε (καί τοι οὕτω καλῶς περὶ αὐτοῦ φρονῶν, ὥστε καὶ χρυσοῦν αὐτὸν πρόβατον ὀνομάζειν), καὶ ὅπως μηκέτι πρῶτος ἐπιψηφίζηται, etc. Cui ut assentiar, ætas Silani me inducit. Natus enim est extremo, ut Plinius ait,

Neroni, et imperium per scelus adepto, virum ætate composita, insontem, nobilem, et, » quod tunc spectaretur, « e Cæsarum posteris. » Quippe et Silanus D. Augusti abnepos erat. Hæc caussa necis. Ministri fuere P. Celer, eques romanus, et Helius, libertus, rei familiari principis in Asia impositi. Ab his proconsuli venenum inter epulas datum est apertius quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus, Claudii libertus, de cujus jurgiis adversus Agrippinam retuli, aspera custodia et necessitate extrema ad mortem agitur; invito principe, cujus abditis adhuc vitiis, per avaritiam ac prodigentiam, mire congruebat.

II. Ibaturque in cædes, nisi Afranius Burrus, et Annæus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriæ juventæ, et (rarum in societate potentiæ) con-

Augusti anno : a quo ad hunc diem anni duntaxat quadraginta sunt. Non ergo in ea ætate hic adolescens formidini aut contemptui aliis dominationibus esse potuit, cujus adhuc οὐδεὶς λόγος. Sed, ut in homine Tacitus, sic in dicto aberrat Græcus. Putat enim laudis honorisque fuisse : quod revera probri fuit, et salse jactum in hominem divitem, sed ignavum, hebetem, oviculam meram. Lips. Dionem in sensu dicti et homine errare, docet Ryckius. Mox verear, ne *eum* e terminatione proximi verbi ortum sit. Ern.

L. Silano. Convenit cum historia : tamen libri scripti, *C. Silano.* Lips. *C.* ed. pr. *L.* Puteol. et seqq. omnes. *C.* correctum in margine Gryph. Mox quia verba *et quod tunc spectaretur* e persona Taciti dicuntur, videtur esse debere *spectabatur*, sed illud est in omnibus libris. Ern. De Silano v. 12, 4, 8.

Retuli. V. 12, 65.

Ad m. agitur. Cod. Agr. *adigitur ad m.* Idem mox *ni* pro *nisi.*

Pari in societate pot. Boxhornius e vestigiis cod. Flor. qui habet, *et parum in societate potentia et concordes*, corrigit (*et rarum in societate potentiæ*) *concordes.* Feliciter, ut puto. Gron. Cum MS. Fl. consentit MS. Reg. et Agr. ed. pr. nisi quod alterum *et* est ante *potentia.* Puteol. *pari*

cordes diversa arte ex æquo pollebant: Burrus militaribus curis et severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ et comitate honesta: juvantes invicem, quo facilius lubricam principis ætatem, si virtutem adspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore, Claudius nuptiis incestis et adoptione exitiosa semet perverterat. Sed neque Neroni infra servos ingenium; et Pallas, tristi adrogantia modum liberti egressus, tædium sui moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, signumque, more militiæ, petenti tribuno dedit, OPTIMÆ MATRIS. Decreti et a senatu « duo lictores,

in societate, potentiaque, ut est in Guelf. *que* delevit Rhenanus. *Potentiæ* primum in Lips. edd. reperi. *Parem societatem potentiæ,* pro *paris,* ferrem.

Male domin. Sic ed. pr. Beroald. Alc. sed Guelf. Put. *malis:* quod (e Bud.) restituit Rhenanus, idque secuti sunt Aldus, Gryphius. Sane proprie hoc adjectivum referendum erat ad *cupidines.* Verum vid. not. præced. et sic ὁμοιοτέλευτα vitantur. ERN.

Incestis et adopt. Cf. 12, 2; 5, 25.

Infra servas ing. Vell. 2, 83. *Infra servos cliens.*

Signum more militiæ. Signum sive tessera semper tribunis data, etiam rep. antiqua. Livius 28, 24: *Forma tamen Romanorum castrorum constabat... quod tribunos et jura reddere in principiis sinebant, et signum ab iis petebant, et in stationes ac vigilias ordine ibant.* Dabatur a consule, prætore, eove qui exercitui toti præerat. Idem Livius ib. 27: *In prætorio tetenderunt Albius et Atrius, classicum apud eos cecinit, signum ab iis petitum est.* At prætorii tribunus a solo principe. Ideo supra 1, 7, inter signa accepti imperii Tacitus posuit: *Defuncto Augusto signum prætoriis cohortibus, ut imperator, dederat.* LIPS.

Duo lictores, Flaminium Claudiale. At Liviæ decretus lictor tantum unus, et idipsum recusante Tiberio (1, 14). Flami-

Flaminium Claudiale, » simul « Claudio censorium funus, » et mox « consecratio. »

III. Die funeris laudationem ejus princeps exorsus est. Dum « antiquitatem generis, consulatus, ac triumphos majorum » enumerabat, intentus ipse, et ceteri; « liberalium » quoque « artium » commemoratio, « et, nihil, regente eo, rei publicæ triste ab externis accidisse, » pronis animis audita : postquam ad « providentiam sapientiamque » flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio, a Seneca composita, multum cultus præferret : ut fuit illi viro ingenium amœnum, et temporis ejus auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otiosum est vetera et præsentia contendere, « primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facundiæ eguisse. » Nam dictator Cæsar summis oratoribus æmulus : et Augusto prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus,

nium Claudiale quomodo ad honestandam facit Agrippinam? Credo, ut ipsa Flaminica Claudii esset : exemplo Liviæ, quæ Augusti. Nam eam sacerdotem Augusti fuisse docui ad 1, 10; velimque addi Paterculi locum, quem viri docti emendare conati frustra 2, 75 : *Livia Romanarum eminentissima, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad eos sacerdotem ac filiam.* Legunt, *quin transgressa ad eos sacerdotem pæne habuit ac flaminem.* Quasi ad Liviam ipsam referenda sint, quæ mortua cœlesti religione culta per flamines ac sacerdotes. Campas loquuntur et floccos : tu lege mecum, *quam transgressi ad deos.* Livia enim est, quæ mariti sui in deos relati et sacerdos fuit et filia. Satis dictum supra. Lips. De Flaminio Claud. v. Panvin. de Civ. Rom. 2, p. 173.

Censorium funus. Respice ad 4, 15.

Temporis ejus. Sic MS. Flor. ed. pr. Ceteri *illius.* Illud cum J.

aut consulto ambiguus. Etiam C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio, quotiens meditata dissereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis vividum animum in alia detorsit: cælare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere; et aliquando, carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat.

IV. Ceterum, peractis tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, « et de auctoritate patrum, et consensu militum, » præfatus, « consilia sibi et exempla capessendi egregie imperii » memoravit: « nec juventam armis civilibus, aut domesticis discordiis, imbutam: nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis adferre. » Tum « formam futuri principatus » præscripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. « Non enim se negotiorum omnium judicem fore, ut, clausis unam intra domum adcusatoribus et reis, paucorum potentia grassaretur.

Gronovio recepimus. Mox *otium est* ed. pr. Beroald. et ceteræ usque ad Pichenam. *Otiosum est* MSS. Flor. Guelf. ed Puteol. Pich. seqq. e quo per compendium scribendi factum *otium* videri potest: sed tamen durum est *otiosum est... contendere:* mollius multo *otium* videtur. Ern. *Otiosum* habent et Ven. et Bud. Eodem modo H. 2, 38, occurrit *vacuum fuit concupiscere.*

C. Cæsaris. Qui etiam libros scripsit de arte dicendi, ut vult Suidas: Γαῖος Καῖσαρ, ὃς ἐπεκλήθη Καλλιγόλας, ῥητορικὴν τέχνην ἔγραψε Ῥωμαικῶς. Quem tamen puto ego falli: eosque Germanici fuisse. Lips.

Dissereret. Ed. pr. *disserentur*, ut MS. Flor.: quod et ipsum bonum est. Item *cælare, pingere*, uterque liber sine copula: quam primus Puteolanus addidit, non Beroaldus. Ern. Bud. a m. pr. *discerentur.* Pro *in alia* cod. Agr. *ad puerilia,* manifesto glossemate. Bud. *cælare et pingere.*

Egregie. Edd. ante Rhenanum *egregii:* et sic MS. Guelf. Sed *egregie* melius est. Ern. Sic et Bud.

Clausis intra dom. Exemplum habes 11, 2.

Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni pervium: discretam domum et rem publicam. Teneret antiqua munia senatus: consulum tribunalibus Italia, et publicæ provinciæ adsisterent. Illi patrum aditum præberent: se mandatis exercitibus consulturum. »

V. Nec defuit fides. Multaque arbitrio senatus

Consulum tribunalibus Italia. Polybius 6, 13: Ὁμοίως καὶ ὅσα τῶν ἀδικημάτων, τῶν κατ' Ἰταλίαν, προσδεῖται δημοσίας ἐπισκέψεως, λέγω δὲ, οἷον προδοσίας, συνωμοσίας, φαρμακείας, δολοφονίας, τῇ συγκλήτῳ μέλει περὶ τούτων. Πρὸς δὲ τούτοις, εἴ τις ἰδιώτης ἢ πόλις τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, διαλύσεως ἢ ἐπιτιμήσεως ἢ βοηθείας ἢ φυλακῆς προσδεῖται, τούτων πάντων ἐπιμελές ἐστι τῇ συγκλήτῳ. Qui locus unicus verbis Taciti est illustrandus. Gron.

Publicæ provinciæ. Spectat ad divisionem Augusteam. Claudius pleraque omnia ad se traxerat: at Nero populi provincias (eæ enim publicæ) earumque controversias solis consulibus curæ fore: se Cæsarianis provinciis, in quibus exercitus, velle consulere prædixit. Lips.

Illi patrum aditum. Non muto. Consules, inquit, præbeant provincialibus aditum patrum. At hæc oratio Senecæ adeo grata patribus, ait Xiphil. 61, 3, ὥστε καὶ ἐς ἀργυρᾶν στήλην ἐγγραφῆναι, καὶ ἐν ταῖς νέαις τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἀρχαῖς ἀναγινώσκεσθαι ψηφισθῆναι. Nec novum id senatus decretum: excipio de argento. Nam et antea semper principum orationes in æs incisæ, et kalendis jan. recitatæ. Morem quem non nimis notum suggerit mihi Dio 60, 10: Τότε δὲ λόγους τινὰς ἐν τῇ νουμηνίᾳ τοῦ τε Αὐγούστου καὶ τοῦ Τιβερίου κατὰ δόγμα ἀναγινωσκομένους, ὥστε καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας τοὺς βουλευτὰς παρατείνεσθαι, ἔπαυσεν· ἀρκοῦν εἶναι φήσας, ἐν ταῖς στήλαις αὐτοὺς ἐγγεγράφθαι. Lucem hinc do Plinii Paneg. 75: *Acclamationes nostras,* inquit, *ne qua interciperet oblivio, P. C. in publica acta mittendas et incidendas in ære censuistis. Ante orationes principum tantum ejusmodi genere monumentorum mandari æternitati solebant: acclamationes quidem nostræ parietibus curiæ claudebantur.* Et ab hoc ritu est, quod Q. Haterius 3, 57, censet, *ejus diei senatus consulta aureis literis in curia figenda.* Ingerunt et jurisconsulti, apud quos locis aliquot orationes hæ principum laudatæ. Sed nec ab alia caussa evenisse crediderim, quod Claudii oratio Lugduni nostro ævo reperta in tabula æris. Lips.

constituta sunt: « ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur: ne designatis quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. » Quod quidem, adversante Agrippina, « tanquam acta Claudii subverterentur, » obtinuere patres: qui in palatium ob id vocabantur, ut adstaret, obditis a tergo foribus, velo discreta, quod visum arceret, auditum non

Ne quis ad caussam, etc. Cf. 11, 7.

Edendi gladiatores necessitas. Pertinet ad abolendum Claudii scitum, qui, auctore Dolabella, sanxit, *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur,* V. 11, 22. Ubi suspecta vox, *adipiscerentur.* Cur enim hic ἐμφατικῶς scriptum. *Ne designatis quidem:* nisi quia antea ex ea sanctione, dabant etiam candidati? Atque ita in Lampridii Alexandro lego c. 43: *Quæstores candidatos* (malim *quæsturæ*) *ex sua pecunia jussit munera populo dare, sed ut post quæsturam præturam acciperent.* Ceterum hoc Neronis decretum abolevit iterum Domitianus: de quo Suetonius 4. Lips.

Qui in palatium Puto in templum. (Vide Suet. Aug. 29.) Apollinis Palatini. Supra 2, 37: *Quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, cum in palatio senatus haberetur.* Lips. In cubiculum potius, credo, propter sequentia. Idque etiam interdum sub aliis impp. factum, exemplo D. Julii, qui caussam Dejotari in cubiculo cognovit, ut patet ex oratione Cic. c. 2. Add. 11, 2. Ern.

Abditis a tergo foribus velo discreta. Melius, *obditis* Intellegit autem vela, quæ prætenta foribus: quibus etiam Claudius se texit. Sueton. 10: *Prorepsit ad solarium proximum, interque foribus prætenta vela se abdidit.* Et Heliogabalus narrante Lampridio 14: *Subito militum strepitu exterritus, in angulum se condidit, objectuque veli cubicularis, quod in introitu cubiculi erat, se texit.* Julius Pollux describit 10, 7: Πρὸ μὲν τοῦ κοιτῶνος ἐπὶ ταῖς θύραις, παραπετασμάτων σοι δεῖ, εἴτε ἁπλοῦν εἴη τὸ παραπέτασμα λευκὸν ἐξ ὀθόνης, εἴτε καὶ πολύχρουν. Id velum levabatur, in admissionibus. Seneca, epist. 80 (81): *Non crepuit subinde ostium, non allevabatur velum.* Lamp. in Alexandro 4: *Salutabatur quasi unus de senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis.* Inde apud JCtos caussas cognoscere levato velo: id est palam omnibus admissis, l. 5, c. de naufragiis: *De submersis navibus decernimus, ut levato velo istæ caussæ cognoscantur.* Ad hæc et talia vela facit lapis vetus Romæ (ap.

adimeret. Quin et legatis Armeniorum, caussam gentis apud Neronem orantibus, ascendere suggestum imperatoris, et præsidere simul parabat; nisi, ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, « venienti matri occurreret. » Ita, specie pietatis, obviam itum dedecori.

VI. Fine anni, turbidis rumoribus, « prorupisse rursum Parthos et rapi Armeniam, » adlatum est, « pulso Rhadamisto, » qui sæpe regni ejus potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur, in urbe sermonum avida, « quemadmodum princeps, vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset? quod subsidium in eo qui a femina regeretur? num prœlia quoque, et oppugnationes urbium, et cetera belli per magistros administrari possent, » anquirebant. Contra alii, « melius evenisse, » disserunt, « quam si invalidus senecta et ignavia Claudius militiæ ad labores vocaretur, servilibus jussis obtemperaturus. Burrum tamen et Senecam multarum rerum experientia cognitos: et imperatori quantum ad robur

Grut. m. 599, 7): TI. CL. THALLVS. PRAEPOSITVS. VELARIORVM. DOMVS. AVGVSTANAE. Erant tamen et alia vela in cænationibus arcendi frigoris, itemque ornatus caussa: de quibus Seneca Quæst. Nat. 4, 13, et Tertullianus de habitu muliebri 1, 8. Lips.

Aditus non adimeret. Immo vero adimebat aditus: nec adiri conspicive Agrippina voluit. Scribo, *auditus.* Lips. Recepit Freinshem. et secuti editores. Pichena tamen malebat *auditum:* quod est in margine MS. Bodleiani. *Adire* et *audire* sæpe in libris confusa. V. Burm. ad Suet. Tib. 27. Drakenb. ad Liv. 8, 2. Ern.

Disserunt. Bene Pichena e MS. Flor. pro *dixerunt;* hoc enim verbo libenter utitur Tacitus.

Multarum rerum exp. MS. Bud. *multarum.* Corb. *multa,* quod placet. Ern.

deesse? cum octavo decimo ætatis anno Cn. Pompeius, nono decimo Cæsar Octavianus, civilia bella sustinuerint. Pleraque in summa fortuna auspiciis et consiliis, quam telis et manibus geri. Daturum plane documentum, honestis an secus amicis uteretur, si ducem, amota invidia, egregium, quam si pecuniosum et gratia subnixum per ambitum deligeret.

VII. Hæc atque talia vulgantibus, Nero et « juventutem proximas per provincias quæsitam supplendis Orientis legionibus admoveri, legionesque ipsas propius Armeniam conlocari » jubet : « duosque veteres reges, Agrippam et Antiochum expe-

Pleraque in summa fortuna. Magnam, ait, partem res etiam a principe in bello gerendas ejus esse indolis, uti melius per legatos, sive ministros, et mandata, quam per ipsum præsentem, armatum, et concursantem, vel satagentem, expediantur et transigantur. Suetonius Octav. 21 : *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam*, etc. *Auspiciis suis*, id est per legatos suos, ubi ipse non intervenit, nec præsens fuit. Gron. Alii malunt *pluraque*, quod et MSS. quidam et edd. Puteol. Riv. Ber. etc. habent, placetque Broterio. Ern.

Deligeret. Delegerit. cod. Agr.

Agrippam et Iocchum. Agrippam intellegit Agrippæ filium, cognomento Juniorem, qui Galilææ, Trachonitidis, et partis Judææ rex : de quo Josephus 20, 7, satis. Sed Iocchus iste quis? Utrum *Bocchus* rescribendum? an potius, expleta voce *Antiochus*? Quod verum censeo. Intellegit Antiochum, regem Commagenes, et in parte Ciliciæ, de quo Josephus 19, 5, Ἀντίοχον δὲ ἣν εἶχεν βασιλείαν ἀφελόμενος, Κιλικίας μέρει τινὶ καὶ Κομμαγηνῇ δωρεῖται. Et Dio 60, 8. Confirmat eam scripturam noster infra c. 37, qui in auxiliis Corbulonis Antiochum nominat : iteratque hoc mandatum. *Simul*, inquit, *Antiochum regem monet, proximas sibi præfecturas petere.* Vaticano tamen est *Lochium*. Lips. MS. Flor. et *Iocchum* : quod edd. omnes habent, præter ed. pr. quæ exhibet *Lochium*, ut Vatic. Reg. Agr. et Guelf. in quo est *Locchum*. Ryckius recepit *Antiochum*, quem cum J. Gronovio secuti sumus. Mox ed.

dire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent: simul pontes per amnem Euphraten jungi. Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenen Sohemo cum insignibus regiis » mandat. Exortusque in tempore æmulus Vologeso, filius Vardanes. Et abscessere Armenia Parthi, tanquam differrent bellum.

VIII. Sed apud senatum omnia in majus celebrata sunt sententiis eorum, qui « supplicationes et diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, effigiesque ejus, pari magnitudine ac Martis Ultoris, eodem in templo, » censuere: præter suetam adulationem læti, quod Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præposuerat, videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium, cum duabus legionibus, apud provinciam Syriam, et legatum ejus Quadratum Ummidium remaneret;

pr. *omnem Euphraten*, vitiose pro *amnem*, quod verbum omnes edd. et scr. habent, nec tentandum erat, cum ab aliis sæpe sic dicatur, etiam brevitatis amantibus. Ern.

Minorem Armeniam Aristobulo. Josephus 20, 8: Τὴν τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας προστασίαν Ἀριστόβουλος, Ἡρώδου τῆς Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ὑπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται; et addit, id factum τῷ πρώτῳ τῆς Νέρωνος ἀρχῆς ἔτει, convenienter plane cum Tacito. Lips.

Sophenen Sohemo. Nescio, an idem sit, qui a Caio constitutus, Arabum Ituræorum rex, auctore Dione 59, 12. Sed apud eum Σοαῖμος dicitur: et fortasse ita hic scribendum. Lips. Ed. pr. *Sohæmo.* Sed *Sohemus* etiam probabat Lipsius ad 12, 23, ex quo loco etiam patet, Sohemum Ituræ regem dudum mortuum fuisse, ut bene jam monuit Ryckius. Ed. pr. *Sophenen*, recte. Ceteræ *Sophenem*, usque ad Ryckium. Ern. Sohemus, de quo hic, idem est cum eo, qui H. 2, 81; 5, 1, occurrit.

Dom. Corbulonem. De hoc v. 3, 31; 11, 18, 20.

Quadratum Vinidium Numidium. De illo supra 12, 45.

Remaneret. Rectius cod. Agr. *remanerent.*

par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant: socii reges, prout bello conduceret, parere jussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant: qui, ut famæ inserviret, quæ in novis cœptis validissima est, itinere propere confecto, apud Ægeas, civitatem Ciliciæ, obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne, si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, et, super experientiam sapientiamque, etiam specie inanium validus.

IX. Ceterum uterque Vologesen regem nuntiis monebant, « pacem quam bellum mallet, datisque obsidibus, solitam prioribus reverentiam in populum romanum continuaret. » Et Vologeses quo bellum ex commodo pararet, an, ut æmulationis sus-

Apud Ægæas. Ægææ, urbs maritima Ciliciæ, nunc *Aias-Kala.* Brot. Vide Strab. 14, p. 676. Plin. 5, 22. Philost. de vita Apollon. 1, 12; idem 2, 4, in Antiocho.

Specie inanium validus. Specie MSS. Flor. (sed deinde *inanimum*, ut ed. pr.) Guelf. ed. Puteol. Beroald. Alciat. Sed ed. pr. *spem*, ceteræ *spe.* Sic ed. pr. etiam ante *spem pietati* pro *specie:* ac sæpe istæ voces confusæ. Caussa est, quod cum per compendium scriberetur *spe,* ut in ed. pr. c. 31, signum compendii omissum est. Sensus est: etiam alia inerant viro, quæ quidem ad bellum et remp. gerendam nil valent, ceterum magnam vim habent ad animos imperitorum conciliandos. Ern. Bud. habet *spe in animum validus.* Bip. legunt *specie in animum validus,* quomodo 3, 24, *valida* dicitur *Augusti in remp. fortuna.* Mihi potior lectio Puteolani, Beroaldi, etc. eademque Veneti cod. teste Pichena, et a Lipsio restituta, ab Ernestio bene exposita. *Inania* dicuntur, ut H. 2, 30, *inanis favor.*

Ex æquo modo. Ex commodo, quod voluerant Muretus et Mercerus, recte Pichena recepit, e vestigiis MS. Fl. *ex quo modo*,

pectos, per nomen obsidum, amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos centurio Histeius, ab Ummidio missus forte priore de caussa, adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, « ire » præfectum cohortis, Arrium Varum, « et reciperare obsides » jubet. Hinc ortum inter præfectum et centurionem jurgium, ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque, qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, et inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem prætulere. Unde discordia inter duces: querente Ummidio, « prærepta, quæ suis consiliis patravisset; » testante contra Corbulone, « non prius conversum regem ad offerendos obsides, quam ipse, dux bello delectus, spes ejus ad metum mutaret. » Nero, quo componeret diversos, sic evulgari jussit: « Ob res, a Quadrato et Corbulone prospere gestas, laurum fascibus imperatoriis addi. » Quæ, in alios consules egressa, conjunxi.

Centurio Hostorius. Vat. cod. *Centurio Histius.* Parum aut nihil est; tamen infra post triennium in his locis *Istius Capito* est, *castrorum præfectus.* Lips. Cod. Flor. *Histeius.* Reg. Guelf. Agr. ed. pr. ceteræque *Histerius*, usque ad Rhen. qui *Hostorius* dedit cum seq. Ryckius putat *Insteius* e. c. 39, recepit Lallemannus. Ern. Brot. *Histeius.*

Priore de caussa. Mureto accedo, *prior ea de caussa*, legenti. Lips.

Reciperare obsides. Sic Flor. edd. pr. Pich. seqq. Ceteræ edd. *recipere*, ut et Guelf. Illud melius. Volebat obsides sibi præreptos auferri Ummidio. Ern.

Ne diutius externis. Sic MSS. Flor. Bud. ed. pr. Rhen. et seqq. Ast Ven. Guelf. Puteol. Beroald. Alc. *quod ne.* quod melius puto.

Fascibus imperatoriis. De fascibus imperatorum sive principum (nec enim alios hic intelliges) docebo juvenes: fors fuit, et quosdam senes. Olim non nisi

X. Eodem anno, Cæsar « effigiem Cn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni, » quo tutore usus erat, petivit a senatu : sibique « statuas, argento vel auro solidas, » adversus offerentes prohibuit. Et, quamquam censuissent patres, « ut principium anni inciperet mense decembre, » quo ortus erat Nero, veterem religionem kalendarum januariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt inter reos Carinas Celer, senator, servo adcusante,

magistratus populi romani, aut qui cum imperio in provinciis, fascibus usi. Quid ergo princeps in urbe, si nullum gereret ordinarium magistratum? Nihilo secius fasces duodecim illi. Origo rei ab Augusto; cujus honori senatus decrevit a. U. 735, uti consulari potestate semper esset, fascibusque duodecim uteretur. Dio 54, 10 : Ὁ δὲ Αὔγουστος τὴν τῶν ὑπάτων ἐξουσίαν διὰ βίου ἔλαβεν· ὥστε καὶ ταῖς δώδεκα ῥάβδοις ἀεὶ καὶ πανταχοῦ χρῆσθαι, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀεὶ ὑπατευόντων ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δίφρου καθέζεσθαι. Eumque morem tenuerunt principes secuti : ita ut laurum tamen fascibus non adderent, nisi in victoria : uti hic factum. At statim per adulationem irrupit, ut omnium principum fasces, et semper laureati essent. Eaque nota maxime distinctus a vulgo princeps. Herodianus de Gordiano 7, 14 : Εἵπετο δὲ αὐτῷ πᾶσα ἡ βασιλικὴ πομπὴ, τῶν μὲν στρατιωτῶν καὶ.... νεανίσκων, ἐν σχήματι τῶν κατὰ Ῥώμην προϊόντων δορυφόρων, αἵ τε ῥάβδοι ἐδαφνηφόρουν, ὅπερ ἐστὶ σύμβολον εἰς τὸ διαγνῶναι τὰς βασιλικὰς ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν. Capitolinus in Maximinis 14: *Inde Carthaginem venit cum pompa regali et protectoribus et fascibus laureatis.* Quando id cœperit, ignoro : paullatim quidem non solum laureati admissi fasces, sed et aurati. Claudianus in 6. Cons. Honorii 644... *agnoscunt rostra curules Auditas quondam proavis : desuetaque cingit Regius auratis fora fascibus Ulpia lictor.* Lips.

Consularia insignia. Cod. Fl. et Bud. *et Cons. ins.*

Argento vel auro. Auro, argento vel auro cod. Agr. Forte *ære, argento vel auro.*

Recepti sunt inter reos. Sic MS. Flor. (Bud.) Guelf. et editi omnes veteres, non Beroaldus tantum et Aldus, ut tradit J. Gron. Lipsius habet *in*, nescio an primus et operarum vitio. *Inter* restituit J. Gronovius. Sic noster loquitur etiam 3, 70. Ern.

aut Julius Densus, equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

XI. Claudio Nerone, L. Antistio coss., cum in acta principum jurarent magistratus, « in sua acta collegam Antistium jurare » prohibuit: magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus, levium quoque rerum gloria sublatus, majores continuaret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem, ob adulterium Messallinæ ordine remotum, reddidit senatui, « clementiam suam » obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando quam honesta præciperet, vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat.

XII. Ceterum infracta paullatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertæ, cui vocabulum Acte fuit: simul adsumptis in conscientiam Othone et Claudio Senecione, adolescentulis decoris: quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Cæsaris patre genitus, ignara matre, dein frustra obnitente,

Equester. Vide dicta ad 12, 60.

Acta principum. Non, ut receptum, *principis.* Jurabant enim in acta non unius, qui imperitabat, sed et priorum. Lips.

Plautium Lateranum. Supra 11, 36. Lips. Guelf. *Plantium.* Ern.

Vel jactandi ingenii. Contaminarant impuræ manus, *caussa jactandi.* At vox ea eleganter abest Vatic. Lips. Item a Flor. Modus loquendi elegans. *Vulgabat jactandi ingenii*, quo usus noster etiam Hist. 4, 42, *accusationem subisse, nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur.* Liv. 4, 30, *cernentes piacula pacis deum exposcendæ.* Ern. Bod. Budensi 2, m. adlevit *caussa.* — *Caussa jactitandi* rectius cod. Agr.

Cui vocabulum Acte. Ex Asia oriunda mulier: cujus genus Nero (ut splendorem ei adstrueret) ad Attalum regem porrigebat. Xiphil. 61, 7. Lips. Suet. 28: *Submissi consulares, qui regio genere ortam pejerarent.*

Obnitente. Ita Rhen. bene ex

penitus inrepserat per luxum et ambigua secreta: ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula, nulla cujusquam injuria, cupidines principis explente; quando uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatæ, fato quodam, an quia prævalent inlicita, abhorrebat: metuebaturque ne in stupra feminarum inlustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

XIII. Sed Agrippina « libertam æmulam, nurum ancillam, » aliaque, eundem in modum, muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filii aut satietatem opperiri: quantoque fœdiora exprobrabat, acrius accendere, donec, vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem, Senecæque permitteret. Ex cujus familiaribus Annæus Serenus, simulatione amoris

Bud. *obmittente.* Prius legebatur *obtinente.*

Penitus inrepserat. Scribe *inrepserant;* ad Senecionem enim pertinet et Othonem, non ad Acten. Lips. Recepit Pichen. MSS. et edd. vett. omnes *inrepserat.*

Ne severioribus quidem. Libri scripti, *senioribus.* Lips. Etiam Flor. ed. pr. MS. Guelf. Ern. Sic et Bud. et Agr. Cf. etiam 14, 54. Pichena tamen vulgatum præfert.

Nurum ancillam. De *Acte* sermo, quæ liberta. Sic ap. Sall. in Fragm. Hist. 1. *Tarrula et Scyrus servi* audiunt, qui liberti.

Senecæque permitteret. Hærere me jubent libri. Nam Farnes. *seque neci permitteret.* Vatic. *seque permitteret,* addito superius, *neci.* E quibus, *seque Senecæ,* occurrebat: nisi aliud latet. Tamen de Seneca fuisse, verba subsita statim dicunt. Lips. [Varias MSS. lectiones longius explicat Gronovius, et tentat explanare sensum, qui satis liquet, subaudiendo, post *permitteret, obsequium.*]

Annæus Serenus. Qui præfectus vigilum Neronis. Plinius 22, 47: *Fungi familias nuper interemere et tota convivia, Annæum Serenum, præfectum Neronis vigilum et tribunos et centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi?* De hoc amico suo capiendus Seneca epist. 63: *Hæc tibi scribo, is, qui Annæum Serenum carissimum mihi tam immodice flevi, ut, quod minime velim, inter exempla sim eorum,*

adversus eandem libertam, primas adolescentis cupidines velaverat, præbueratque nomen, ut, quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina, versis artibus, per blandimenta juvenem adgredi, « suum potius cubiculum ac sinum » offerre, « contegendis, quæ prima ætas et summa fortuna expeterent. » Quin et fatebatur « intempestivam severitatem, » et suarum opum, quæ haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat: ut nimia nuper coercendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit: et proximi amicorum metuebant, orabantque, « cavere insidias mulieris, semper atrocis, tum et falsæ. » Forte illis diebus Cæsar, inspecto ornatu, quo principum conjuges ac parentes effulserant, deligit vestem et gemmas, misitque donum matri, nulla parcimonia, cum præcipua, et cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina, « non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri, » proclamat, « et dividere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet. » Nec defuere, qui in deterius referrent.

XIV. Et Nero infensus iis, quibus superbia mu-

quos dolor vicit. Et inscripsit eidem libros suos de tranquillitate, monumentum amoris. Lips. Mox *celaverat* ed. pr. et sic correxerat manus docta in marg. Gryph. Fortasse verum. Sed tamen et 6, 29, *culpam invidia velare:* idque h. l. melius. Ern.

Orabantque cavere insidias. Sic e Flor. restituit Pichena pro vulgato *caveri.* Recte. Malebat idem *caveret* cum Rhenano. Frustra. Vid. ad 11, 1. *Cavere* etiam ed. pr. Guelf. Mox *domum matri* edd. vett. usque ad Rhen. et Guelf. Ern. Bud, *cavere* .... *donum.* Infinitivi is usus frequens nostro. Sic 12, 46, *monet celerare.* 16, 11, *nuntiat abjicere.* H. 2, 46, *jubebant habere.*

Superbia muliebris. MSS. Guelf. et alii ap. Broterium *ferocia mulieris:* fortasse melius. Libenter enim eo verbo utitur

lieris innitebatur, demovet Pallantem cura rerum, quis a Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat: ferebaturque, degrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurde dixisse: « ire Pallantem, ut ejuraret. » Sane pepigerat Pallas, « ne cujus facti in præteritum interrogaretur, paresque

Tacitus, ut de Agrippina Germanici. Ern.

Demovet Pallantem cura. Cod. Agric. *Demoliri Pallantem a cura rerum.* Non male, *amoliri Octaviam.* 14, 59. Hist. 1, 13.

A Claudio impos. Cf. 12, 53.

Arbitrum. Arbitrium MSS. Flor. (Bud.) Guelf. nec modo Beroaldus, ut J. Gron. ait, sed ante Puteolanus, e quo ille sumpsit, post Alciatus. At ed. pr. ceteræque omnes *arbitrum.* Similiter variatur H. 4, 21, ubi tamen ed. pr. *arbitrium*, Puteol. contra *arbitrum* cum Beroaldo et seqq. Utrumque eodem redit. Utrum Tacitus dederit, non dicam. Ern.

Digrediente eo. MSS. Flor. (Bud.) *degrediente.*

Ire Pallantem. Ambigua et obscura verba, quia et post *ire*, et post *Pallantem* interpungere licet. Quibus hoc placet, ambigunt, quid intelligendum sit. *Procurationem* quidam, ut Ryckius. Sic H. 3, 68, *ejurare imperium*, supra 12, 4, *magistratum.* Sed ita nullum acumen apparet: nec convenit sequentibus, et quorsum deponeret, quod jam ademptum erat. Aurelius putat respici ad illud, *ejurare bonam copiam:* exire Pallantem aula, ut illam prosequentium multitudinem aliis cederet: quod paullo melius puto. Inest enim faceti quid. Sed cum eo quomodo conveniunt sequentia? Nam particula *sane*, e consuetudine Taciti, indicat, rationem reddi dicti, idque confirmari. Heinsius ep. ad Græv. t. 4, Coll. Burm. p. 515, volebat corrigi *ejurarent:* idque placebat Grævio: qui tamen vulgatum defendi posse putabat si intelligeretur *multitudinem.* Sed ille ait, p. 517, se elegantiæ caussa sic corrigere; unde clarum, eum interpungi voluisse post *ire:* ire multitudinem illam, ut Pallantem ejurarent. Qui sensus et ipse commodus est: modo ita sequentia convenirent. Sed nihil melius habeo. Ed. pr. *evitaret.* Ern. Bud. *evitaret* et in marg. ab eadem manu *al. ejuraret.* Subintelligo cum Bip. *regnum.* Bahrdt subaudiendum putat *rationes.*

Ne cujus facti. Sic ed. pr. Rhenanus, ceteri. Intermedii Puteol. Beroald. Alc. *cujusque. Interrogaretur* est rationem reddere cogeretur, ut reus fieret, ut 14, 46. Cic. pro Domo 29 Mox *ad terrorem* etiam ed. pr. non *in:* item *posthac.* Ern.

rationes cum re publica haberet. » Præceps post hæc Agrippina ruere ad terrorem et minas, neque principis auribus abstinere, quo minus testaretur, « adultum jam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus et adoptivus per injurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suæ in primis nuptiæ, suum veneficium. Id solum diis et sibi provisum, quod viveret privignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrus et exsul Seneca, trunca

Paresque rationes. Id est (uti jurisconsulti loquuntur) ut paratior esset, sive ἀλοίπαστος: nec reliqua ulla haberet. Sic *parem rationem facere* Seneca dixit epist. 19, et de Benef. 6, 40; item Jurisc. l. ult. D. De doli except.... l. 22, D. De manum. testam. Lips. Colum. 1, 8, 13, *nec patitur villicum paria cum rationibus domini facere.* Sic et ib. 11, 1, 24: *Pallas compensandis operis reip. præstitis pares cum rep. rationes faciebat.* Bip.

Ad terrorem et m. Sic Flor. Bud. et edd. vett. alii *in.*

Inde vilis rursus Burrus. Vatic. *bibil.* Suspicari possis, num *debilis*, legendum. Debilitas enim loco proprii, quia et sacris olim arcebantur, et decreto Augusti etiam senatu. Sequitur autem de hoc ipso Burro, *trunca scilicet manu.* Suspectum æque τὸ *rursus,* quod hic nulli rei. Puto fuis se, *rufus:* glossema scilicet ad cognomen Afranii, Burrhus. Nam Latini Burrhum, rufum dicebant, a græco. Glossæ: *Burrhum*, ξανθὸν, πυῤῥόν. Vide Festum. Lips. Scribo: *Audiretur hinc Germanici filia; debilis rursus Burrus et exul Seneca.* Nam, cum inveniretur *devilis,* ut solet has inter se literas permutare, manus vetusta, adjecit aliquis τὸ *in,* ut esset, quod τῷ *hinc* responderet. Sed particula *rursus* ejus vice fungitur, et est idem, quod inde vel vicissim. Gron. Verum vidit Gronovius. Quod si a lectione vetere *inde vilis,* quam primum reperi apud Puteolanum, estque etiam in cod. Agric. discedendum est, et conjectura ponenda, malo ponere *debilis,* ut voluit Gron. quam *inde debilis,* ut Lipsio placuit. Nam in hac *rursus* molestum est, ut e nota Lipsii apparet. Ei incommodo occurrit Broterius, delendo *rursus.* Syllaba *de* ex conjectura repetitur. In illa nihil est incommodi. *Indebilis* MS. Flor. (Bud.) Reg. ed. pr. et inde factum *inde vilis.* *In* natum est e terminatione præ-

scilicet manu, et professoria lingua, generis humani regimen expostulantes.» Simul intendere manus, adgerere probra, « consecratum Claudium, infernos Silanorum manes » invocare, et « tot inrita facinora.»

XV. Turbatus his Nero, et propinquo die, quo quartum decimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare secum, modo matris violentiam, modo ipsius indolem; levi quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quæsivisset. Festis Saturno diebus, inter alia æqualium ludicra, regnum

cedentis verbi *filia*. Non est prætereundum, J. Gronovium et vestigiis cod. Oxon. qui habet *inde mancinus rursus*, ut Guelf. legi velle: *hinc Germanici filia et Britannicus, rursus Burrus et exul Seneca*. Ern. In cod. Bud. ex *indebilis* 2, m. fecit *inde vilis*, quod egregie respondet sequenti *exsul Seneca*. Scil. *vilis rursus* est a pristina potentia dejectus. *Debilis* et *trunca manus* tautologiam offerret insolitam Cornelio. *Inde debilis*, quod et Pichenæ placebat et Ryckio, præterea ingrato sono peccat.

Trunca scilicet manu. Agricola adnotavit *tunicata manu*, a sene, an a libris? Et sane videtur mollitiam Burrho objectare et tunicas manicatas. Lips. Frustra sudat hic Marcellus. *Trunca manu* omnino respicit Burrum, et *professoria lingua* Senecam. Nec necessum, totam ut manum præcisam habuerit : sufficit digito uno aut altero captum fuisse : idque incommodum accepisse, dum in acie sternit hostem, est verisimile. Ergo id insigne virtutis non magis arcuit eum præfectura prætorii, quam claudicatio ex vulnere Sp. Carvilium dehonestavit, quem mater, quoties gradum faceret, jubebat meminisse bellicæ gloriæ; aut herniæ, quam in equo dies noctesque persedendo nactus erat, M. Servilium pœnituit. Gron.

Quo quartum decimum, etc. Adeoque togam virilem acciperet. Vid. dicta ad 12, 41.

Ut quidem experimento cognitam. Elegans est Freinshemii conjectura *levi quidem* : quale quid sequentia desiderant. MSS. Reg. et Agric. habent quidem *quo tum*, in qua lectione non opus foret illo epitheto: sed ita totus locus fit frigidus. Freinsh. verum vidit. *Quæsivisset* est conciliasset, parasset, ut sæpe. Ern.

Inter alia æqualium ludicra. Interpretes ad illustrationem loci adferunt, quæ Pollux scribit 9, 7. Magis facit Arianus, Diss.

lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diversa, nec ruborem adlatura: ubi Britannico jussit, « exsurgeret, progressusque in medium, cantum aliquem inciperet: » irrisum ex eo sperans pueri, sobrios quoque convictus, nedum temulentos, ignorantis: ille constanter exorsus est carmen, quo, « evolutum eum sede patria rebusque summis, » significabatur. Unde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox et lascivia exemerat. Nero, intellecta invidia, odium intendit: urgentibusque Agrippinæ minis, quia nullum crimen, neque jubere cædem fratris palam audebat, occulta molitur: « pararique venenum » jubet, ministro Pollione Julio, prætoriæ cohortis tribuno, cujus cura adtinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam, ut proximus quisque Britannico neque fas neque fidem pensi haberet, olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit,

Epicteti 1, 25. Et maxime Lucianus in Saturnalibus. Lips.

Regnum lusu sortientium. Eo ritu, quo regna conviviorum, id est, talo. Ex Luciani supra verbis Flor. etiam *ludicra R. regnum:* quod valet, *Romanum.* Lips. Ed. pr. adeo *Ro.* MS. Reg. Guelf. *Ro.* Agr. *Rome.* Ern. Bud. etiam *R. regnum.* Videtur valere *Romæ.* De lusu v. Hor. ode 1, 4, 18.

Ruborem adlatura. Sic MSS. Flor. (Bud.) Guelf. non, ut J. Gronovius queritur, solus Beroaldus et Aldus, sed etiam auctores cujusque, Puteolanus, Rhenanus, et imitatores Rivius, Alciatus, Gryphius. Quo auctore MS. *inlatura* invectum sit in Lips. Pichenæ, etc. nescio. Ed. pr. adhuc exquisitius *oblatura.* Ern.

Constanter exorsus est carmen. Vetus illud ex Ennio tritum (ap. Cic. Tusc. 3, 19): *O pater, o patria, o Priami domus, Septum altisono cardine templum,* etc. Lips.

Exemerat. Cod. Agr. *exemerant.* Melius.

Pollione Julio. Puto eum esse, qui postea præf. prætorio fuit, sub Othone. Vide Plutarch. in Othone 24. Lips.

Olim provisum. Vide 12, 41.

transmisitque, exsoluta alvo, parum validum, sive temperamentum inerat ne statim sæviret. Sed Nero, lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, jubere « supplicium veneficæ, quod, dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. » Promittentibus dein « tam præcipitem necem quam si ferro urgeretur, » cubiculum Cæsaris juxta, decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum.

XVI. Mos habebatur, principum liberos cum ceteris idem ætatis nobilibus sedentes vesci, in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa.

Urgeretur. Agr. *necaretur*, manifesta glossa.

Cognitis venenis. Nempe experimentis factis in animalibus. V. Sueton. Ner. c. 33. Ern.

Sedentes vesci. Suet. super eodem ritu, Claudii 32: *Adhibebat omni cœnæ et liberos suos cum pueris puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.* Idem in Augusto 64, de nepotibus ejus, *Neque cœnavit una, nisi in imo lecto adsiderent.* Ubi scripserim, *nisi ut imo.* Ex quibus vides, pueros sedisse ad fulcra pedesque parentum. Sedisse, dico. Spernebant enim etiam tunc accubitum a pueris, a servis: quasi luxuriæ ritum illi ætati ordinive non decorum. De servis, Plautus Sticho 5, 4, 21: *Potius in subselliis Cynice accipiemur, quam in lecto.* Ib. 3, 2, 32: *Non postulo equidem med in lecto accumbere, Scis tu med esse imi subsellii virum.* Donatus in vita Terentii: *Jussus ante Cæcilio recitare, ad cœnantem cum venisset, quod erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens legisse dicitur: post paucos vero versus, invitatus ut accumberet, cœnasse una.* Senecam sic accipio de Tranquillit. 2, 15 (sive de Const. Sap. 15): *Non accipiet sapiens contumeliam, si in convivio regis recumbere infra mensam vescique cum servis, ignominiosa officia sortitis, jubebitur.* Qua contumelia a Caio Pomponius Secundus adfectus: qui cibum cum eo cepit, παρὰ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ καθήμενος, ait Dio 59, 29. Scilicet quasi Vejovis illius servus. Nec alio Plutarchus respexit, cum in Convivio suo c. 10, reliquos quidem accumbentes facit, at Æsopum, qui servus, sedentem in subsellio ap.

Illic epulante Britannico, quia cibos potusque ejus delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac præcalida et libata gustu potio traditur Britannico: dein, postquam fervore adspernabatur, frigida in aqua adfunditur venenum, quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperentur. Trepidatur a circumsedentibus, diffugiunt imprudentes. At, quibus altior intellectus, resistunt defixi, et Neronem intuentes. Ille, ut erat reclinis, et nescio similis, « solitum ita, » ait, « per comitialem mor-

Solonem. Lips. De ritu isto v. Ciaconius de Triclinio pag. 5, et Ursinus in Append. pag. 252.

Quia cibos potusque MSS. Vett. edd. omnes: *cibus p. e. d. e. ministri gustu explorabatur;* quod vitiosum esse omnes vident. Ern.

Innoxia adhuc ac præcalida. Retuli ad calidæ potionem in Electis 1, 4, et velim ei capiti addi Arriani locum 1, 13: ὅταν δὲ θερμὸν αἰτήσαντός σου μὴ ὑπακούσῃ ὁ παῖς, ἢ ὑπακούσας χλιαρώτερον ἐνέγκῃ, ἢ μηδ' εὑρεθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸ μὴ χαλεπαίνειν, μηδὲ ῥήγνυσθαι, οὐκ ἔστιν ἀρεστὸν τοῖς θεοῖς; qui simillimus illi Senecæ, de Ira 2, 25. Ceterum ex hac potione gustasse etiam Titus credebatur *Britannicum juxta cubans,* ait Suet. Titi c. 2. Lips.

Frigida in aqua. Ita factum et Alexandro, ab eadem caussa et cautione. Justinus 12, 14: *In qua frigida venenum habuerunt, quam prægustatæ jam potioni superniserunt.* Est error hac in re, opinor, Æliani in Hist. anim. 5, 29, qui diserte vult, venenum ei in cibo datum, non potu. Μυρίοι γ' οὖν, inquit, καὶ πίνοντες τι κακὸν κατέπιον, ὡς Ἀλέξανδρος, καὶ ἐσθίοντες, ὡς Κλαύδιος ὁ Ῥωμαῖος καὶ Βριταννικὸς, ὁ τούτου παῖς. Atqui de potu et Tacitus et Suetonius adfirmant. Lips.

Affunditur MS. Flor. ed. pr. quamquam ibi est *eff.* vitiose pro *aff.* Rhen. et seqq. At Puteol. cum sequacibus, Beroaldo et Alc. *infunditur.* Mox MS. reg. delet *ejus* post *spiritus.* Recte. Repetitum est temere e præcedentibus. Ern. Rhen. e Bud. *affunditur.* Ut 6, 28. H. 5, 23. Idem habet *vox ejus par. et sp. r.*

bum, quo primum ab infantia adflictaretur Britannicus, et redituros paullatim visus sensusque.» At Agrippinæ is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut, perinde ignaram fuisse ac oror em Britannici Octaviam, constiterit. Quippe sibi supremum auxilium ereptum, et parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis adfectus abscondere didicerat. Ita post breve silentium, repetita convivii lætitia.

XVII. Nox eadem necem Britannici et rogum conjunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo tur-

Quo primum ab infantia adflictaretur Britannicus. Primum corruptum esse omnes vident. *Prima* habet cod. Agr.

Parricidii exemplum intelligebat. Scylla Ovidio Met. 8, 116: *Cives odere merentem, Finitimi exemplum metuunt.* Seneca Troad. 241: *Suique victor operis exemplum horruit, Didicitque Achilles et dea natos mori.* Gron.

Octavia quoque. Scribe, *Octaviæ.* Is pavor videlicet fuit. Lips. Dura conjectura. Ern.

Ita post breve silentium. Tale Statii Theb. 2, 262: *In regem conversi omnes formidine prima: Mox audisse negant.* Gron. Mox ed. pr. *communi* pro *convivii.* Quod confirmat lectionem a nobis Suetonio redditam in Ner. 38, ubi vulgo *sermone communi.* Ern.

Nox eadem. Miror ergo, quomodo, vera quæ græci tradiderunt, Britannici corpus gypso multo oblitum a Nerone fuisse, ne livor appareret e veneno: sed pluviam coortam eluisse gypsum, dum cadaver per forum effertur, omniumque oculis scelus subjecisse. Hæc Zonaras 11, 12, hæc Dio 61, 7. Scite, sed parum vere: ut Taciti quidem narratio est. Nam hæc omnia operire nox potuit. Lips. Mox *paratu,* quod in MS. Flor. habet etiam ed. pr. Idem Rhenanus (e Bud.) edere voluit, sed operæ non paruerunt; itaque in sequentibus mansit *apparatu,* usque ad Pichenam. Etiam supra ista verba confusa vidimus. Ern.

In campo tamen Martis sepultus. Non tamen ibi combustus: sed reliquiæ ejus in urna illatæ, ut opinor, monumento

bidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias et insociabile regnum æstimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, « crebris ante exitium diebus, inlusum isse pueritiæ Britannici Neronem: » ut jam non præmatura, neque sæ a mors videri queat, quamvis inter sacra mensæ, ne tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, a ma-

Augusti. Lips. *Martis* ex Flor. edidit Pichena, vulgo, *Martio*. Sic et c. 31. Ern.

Cui plerique ignoscebant. Omnino *ignoscebant,* non *ingemiscebant,* ut vult Acidalius. Gron. *Etiam* abest a Guelf. Ern.

Insociabile regnum æstimantes. I. e. cogitantes, reputantes. Atque ita Puteol. Beroald. Alc. Sed Rhen. et Pichena e Fl. cod. edidere *existimantes*, decepti scriptura *extimantes*, quæ est etiam in cod. Agr. Guelf et ed. pr. Puteolanus recte legit et edidit *estimantes.* Ern. Pichena e Flor. dedit *extimantes*, additque *vulgo* (male scil.) *existimantes.*

Inlusisse. Prisci aliquot, *inlusum esse;* scribe, *isse. Ludere* autem et *inludere,* in re Veneris usurpant: sed hoc fere in fœda. Suet. Tib. 45: *Feminarum capitibus inludere* (— et Cæs. 22, *insultare capitibus*). Lips. Kh. *Inlusum esse* MSS. Flor. (Bud.) Reg. Agr. Guelf. etc. edd. pr. et ceteræ ante Rhen. e cujus correctione editum est *inlusisse* usque ad J. F. Gron. qui Lipsii conjecturam recepit. Salmasium, qui *inlusum esse* active capit, refellit Ryckius. Si *inlusisse* libris scriptis adjuvaretur, sane præferrem: nunc sequar Gronovii exemplum. Alias *isse inlusum* proprie est tentasse, instituisse inludere, omninoque conatum alicujus rei indicat magis quam effectum: ut 4, 73, *nec ultum iit* est *nec tentavit ulcisci.* Sed videtur h. l. *ire* dictum, ut in rebus amatoriis solet: *ire ad famosas, ad meretrices.* Gell. 3, 2, extr. *mulier, quæ ante d. IV Kal. J. usurpatum isset:* i. e. ad virum, ut usurparetur: sic h. l. isse ad Britannicum, ut ejus pueritiæ inluderet: intelligendumque cum effectu, ut ibi. Ern.

Ad complexum sorori. Sola ed. princ. *sororum:* quod non spreverim; nam et altera soror *Anto-*

joribus institutum referens, « substrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompa detinere. Ceterum et sibi, amisso fratris auxilio, reliquas spes in re publica sitas: et tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset e familia, summum ad fastigium genita. » Exin largitione potissimos amicorum auxit.

XVIII. Nec defuere, qui arguerent viros gravitatem adseverantes, « quod domos, villas, id temporis, quasi prædam divisissent. » Alii necessitatem adhibitam credebant a principe, sceleris sibi conscio et veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam: crebra cum amicis secreta habere: super ingenitam avaritiam, undique pecunias, quasi in subsidium, corripere; tribunos et centuriones comiter excipere; nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quæreret ducem et

nia erat, quamvis non ὁμογάστριος, eaque adhuc viva.

Subtrahere oculis acerba funera. Nota ritum. Acerba enim et immatura funera, quæ intra tirocinii diem, pompa funebri aut laudatione non dignata. Vide me ad Senecæ de Brevit. vitæ c. ult. Lips. Mox ed. pr. *neque laudationibus retinere.* Ern. Bud. *neque laud. aut pompam detinere preces effundere.* Hoc Rhen. putat emendandum: *præceps effundere,* scil. frenus e sandapila aut loculo.

Viros gravitatem adseverantes. In Senecam et Burrum criminatio spectat. Quam diluit tamen leviter ipse Tacitus, Senecæ ubique volens et amicus: aliter quam ille Bithynus, qui inimicitias cum Seneca indictas exercet, et ex professo. Lips. Dedi *defuere* ex Flor. ed. pr. *Domos, villas* pro *villasque* ex iisdem et MS. Agr. Guelf. *prædam* ex iisdem et MS. Reg. cum Ryckio et J. Gronovio pro *prædas. Adseverare* h. l. est præ se ferre. Ern. Bud. *defuere... domos villas... predam.*

In subsidium corripiens. Vel

partes. Cognitum id Neroni, « excubiasque militares, » quæ, ut conjugi imperatoris olim, tum et ut matri servabantur, « et Germanos, » super eundem honorem, custodes additos, « degredi » jubet. Ac, ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matrem-

corripere. Lips. Recte. Ern. Recepi cum Bip.

Quæ ut conjugi imperatoris. Emendavi verissime: *quæ ut conjugi imperatoris olim, tum.* Jampridem, inquit, excubiæ Agrippinæ: Claudio quidem vivo, ut conjugi principis; Nerone imperante, ut matri. Lips. Omnes MSS. ap. Ryckium et Guelf. *solitum ut.* nisi quod Agr. *et matri:* unde Ryckius rescripsit *quæ, ut conjugi imperatoris solitum, et matri servabantur,* ut Faerno placuerat, quod secutus est etiam Broterius, qui et in MSS. reperit *et ut.* Ego malim cum J. Gronovio *ut* retinere et lectionem MSS. sequi, bonam illam et intelligendam, etsi duriusculam, quam conjecturam Lipsii recipere, quam nec ipse in textum recepit. Hæsitatio orta est ex eo, quod in edd. esset vox divulsa *soli tum.* In ed. pr. est *soli cum ut matri,* sed in eo libro non semel ultima *tum* divellitur, et in *cum* mutatur. Puteolanus cœpit edere *et ut matri,* quod omnes secuti sunt. Ern. Sequor Lipsium et Pichenam. Bud. habet *solitum ut,* sed 2, m. τὸ *ut* vertit in *ita*, quod ferri posse judicant Bip. Lall. *solitum et.*

Germanos super eundem honorem. Duplex ergo custodia Agrippinæ, uti et principi ipsi: prætoriani milites germanique. Suet. 34: *Abductaque militum et Germanorum statione, contubernio quoque ac palatio expulit.* Jampridem vero Germanis habitus is honos: et ante eos Hispanis. Nam Julius Cæsar Hispanorum cohortem habuerat custodiæ suæ. Sueton. in Jul. 86, et Calagurritanorum manum Augustus, Suet. 49. Sed ii dimissi: et in eorum vicem allecti Germani. Quos ipsos metu aliquo et suspicione ob Vari cladem (Suet. l. c.) dimiserat; sed mox, ut opinor, recepit Augustus. Habuit certe eos inter initia principatus Tiberius, ex Tacito 1, 24: *Robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant.* Aliique ad Galbam usque, *qui cohortem Germanorum, olim a Cæsaribus ad custodiam corporis institutam atque multis experimentis fidelissimam, dissolvit.* (Cf. Suet. 12.) Sed et post eum iterum recepta, uti clarum ex historia inferiore. Immo et externi reges vitam suam commisere istis. De Herode quidem (apud Joseph. 17, 8) lego Judææ, habuisse eum in satellitio Germanos. Faveo tibi, pugnacissima et fidelissima gens, faveo hanc laudem, quæ tamen propria quodam-

que transfert in eam, quæ Antoniæ fuerat: quotiens ipse illuc ventitaret, septus turba centurionum, et post breve osculum digrediens.

XIX. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentiæ, non sua vi nixa. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo solari, nemo adire, præter paucas feminas, amore an odio, incertum. Ex quibus erat Junia Silana, quam matrimonio C. Silii a Messallina depulsam, supra retuli. Insignis genere, forma, lascivia, et Agrippinæ diu percara: mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum, nobilem juvenem, a nuptiis

modo Batavorum. Uti enim hodie Helvetii, sic illi olim eximii visi ad hoc munus. Itaque indiscriminatim modo Batavi ii custodes appellati, modo Germani. Batavos Suet. Cal. 43, nominat, Plutarchus in Othone, Dio apertissime 55, 24. Ex cujus verbis etiam disces, equites peditesque in hac manu fuisse. Sicut et in Constitutione Hadriani inter Vexillationes Palatinas Batavos equites seniores junioresque recensitos reperies: de his vide Arrian. Dissert. 4, 7. Reperio et Frisios in hoc numero, vicinos scilicet Batavis ingenio situque. Lapis Interamnæ (ap. Grut. p. 600): HILARIVS. NERONIS. CÆSARIS. CORPORIS. CVSTOS. NATIONE. FRISÆO. Lips.

Antoniæ. Majoris, ut opinor, quæ avia Neronis. Ern.

Amore an odio, incertum. *Amore an odio incertas.* MS. Bud. et ed. pr. *Incertum* verum. Idem *Julia* omnes vett. vitiose. Nam *Silani* sunt e *Juniis*, et *Junia* dicta est 11, 12. Ern.

Supra retuli. 11, 12. Credo sororem esse Marci Luciique Silanorum. Lips. Contra, ex mente Reinesii et Ryckii, filia fuit M. Junii Silani, CS. a. 772, de quo ad 2, 59; 13, 1, soror Juniæ Claudillæ, prioris conjugis Claudii imp.

Forma, lascivia. Romana vetus editio, *forma, lascivia,* non displicet. Lips. MSS. Flor. Guelf. ed pr. et veteres omnes ad Rhen. ed. in qua *forma lasciva* videtur esse vitium operarum, quod Aldus ceterique fideliter, ut alia, expresserunt. Pichena *lascivia* restituit.

Diu percara. *Præcara* cod. Agr.

Sextium Africanum. Scribe, *Sex.* ut prænomen sit 14, 46,

Silanæ deterruerat Agrippina, « impudicam et vergentem annis » dictitans; non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus et orbitate Silanæ maritus potiretur. Illa, spe ultionis oblata, parat adcusatores ex clientibus suis, Iturium et Calvisium, non vetera et sæpius jam audita deferens, « quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviæ injurias evulgaret; » sed, « destinavisse eam, Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu a D. Augusto, ad res novas extollere; conjugioque ejus et jam imperio remp. rursus invadere. » Hæc Iturius et Calvi-

Census per Gallias a Q. Volusio et Sex. Africano Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano. Nobilitatem hanc Africani repetendam arbitror a Julo Antonio, Marcellæ marito, cui cognomen Africano. Ei filius L. Antonius 4, 44, supra: et hic, ut opinor, nepos. LIPS. Frustra: ut bene docet Ryckius. ERN. T. Sextius Africanus occurrit in fragm. Fratrum Arvalium ap. Grut p. 119, et ap. Phlegontem Mirab. 25. Cf. et Spanh. de Præst. NN. Diss. 10, t. 2, p. 65.

Iturium. Verius, *Titurium*, atque ita scribunt libri veteres 14, 12. LIPS. Mox cod. Fl. *differens.* Ceterum v. Interp. ad Valer. Fl. 1, 753. ERN. Bud. a 1 m. *differens,* a 2, *deferens.*

Rubellium Plautum. Recte *Plautum.* Noster 14, 22: *Et omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia.* Iterum 57: *Compertoque Plautum et Syllam maxime timeri.* 16, 10: *Interfectum esse Rubellium Plautum, generum L. Veteris.* Græcisque constanter semper Πλαῦτος. LIPS.

Conjugioque ejus etiam imperio remp. rursus invadere. Faernus legebat: *Conjugio ejus etiam imperium rursus.* Ursinus vero: *Conjugioque petito remp. rursus invadere.* Et sic fere Muretus, qui tamen relinquit *ejus etiam.* Pichena *pacto:* quo verbo sæpe utitur in hac re Tacitus. Sed in hac lectione friget *etiam.* In MSS. est vel *perio*, ut in Fl. et Reg. vel *potiri ac*, ut in Oxon. Guelf. vel *imperium,* ut in Agr. Vulg. est in omnibus edd. J. Gronovius corrigit: *conjugioque ejus clam petito.* Lenissimum est J. Fr. Gr. in Obs. 1, 22, p. 171, *conjugioque ejus, et jam imperio*, i. e. mox vel statim. ERN. Bud. habebat *imperio,* ex quo 2 m. fecit *potiri.* Emendatio Gron. vix dubia esse

sius Atimeto, Domitiæ, Neronis amitæ, liberto, aperiunt. Qui, lætus oblatis (quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa æmulatio exercebatur), Paridem histrionem, libertum et ipsum Domitiæ, impulit, « ire propere, crimenque atrociter deferre. »

XX. Provecta nox erat, et Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus principis intendere. Sed tunc compositus ad mæstitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere præfectura destinaret, tanquam Agrippinæ gratia provectum et vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, « scriptos esse ad Cæcinam Tuscum co-

potest. Hill. Rac. 37, legit *conjugioque ejus etiam imperium potiri ac R. inv.*

Atimeto, Domitiæ. Ætas non abnuit, quin sit ille libertus, de quo hodie inscriptio in ædibus Cæsiorum (ap. Grut. p. 607), ATIMETVS. PAMPHILI. TI. CÆSARIS. AVG. L. L. ANTEROTIANVS. cum carmine romano græcoque, in mortem Homonœæ conjugis. E domo enim Pamphili Tiberiani liberti transire ad hanc Domitiam potuit. De eodem fortasse Scribonii Largi locus est, sed vitiatus, § 119. *Cassii medici,* inquit, *colice bona, multis nota propter effectus, vera hæc est: ut ab ejus servo Atimeto accepi, legato Tiberii Cæsaris.* Quomodo enim servus legatus Cæsaris sit? Scribam, *legato Tiberio Cæsari*, hac mente, ut a Cassio moriente legatum relictus sit Tiberio. Lips.

Atrociter deferre. H. e. tempore et modo, quo maxime commoveret Neronis animum. Sic apud Ciceronem, *atroces literæ.* Ern.

Lusus principis intendere. Nec male, *luxus.* Lips. *Lusus* edidit Rhen. e cod. ut puto Bud. quod secuti sunt omnes, usque ad Pichenam. Rhen. omnes *luxus.* Ern.

Fabius Rusticus. Historias eorum temporum scripsit: de quo elogium nostri, in Agr. 10: *Livius veterum, Fabius Rusticus recentium, eloquentissimi scriptores.* Lips.

Ad Cæcinam Tuscum codicillos. Bene et ad ritum ejus ævi, codicillos. Nam officia omnia administrationesque dari a principe mo-

dicillos, mandata ei prætoriarum cohortium cura: sed ope Senecæ dignationem Burro retentam. » Plinius et Cluvius, nihil dubitatum de fide præfecti, referunt. Sane Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cujus amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuti, quæ diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, et interficiendæ matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrus necem ejus promitteret, si facinoris coargueretur: « sed cuicumque, nedum parenti, defensionem tribuendam: nec adcusatores adesse, sed vocem unius ex inimica domo adferri. Refutare tenebras et vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati et inscitiæ propiora. »

ris in codicillis. Tacitus in Agr. 40: *Credidere plerique missum e secretioribus ministeriis libertum codicillos, quibus ei Syria dabatur, tulisse.* Sidonius Ep. 1, 11: *Vacante aula turbataque repub. solus inventus est, qui ad Gallias administrandas fascibus prius, quam codicillis, ausus accingi,* etc. Lips.

Plinius. In libris Historiarum, quos a fine Aufidii Bassi composuit triginta et unum. Ipse in præf. ad Titum: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere justo: temporum nostrorum historiam orsi a fine Aufidii Bassi.* Eosdem libros intelligit, 2, 85. Credo autem, scripsisse Aufidium a bellis civilibus ad res Claudii aut paullum infra. Certe vixit ea ætate, et viri optimi (ita appellat) constantiam in lenta morte Seneca describit epist. 30. Citantur bina ejus fragmenta in Suasoria 7 pro Cicerone. Lips.

Cluvius. Non *Clivius.* Est Cluvius ille Rufus, vir consularis, qui hujus inferiorisque ætatis historiam scripsit. Plinius ep. 9, 19. Lips.

Non prius differri potuit. I. e. adduci, ut cædem matris differret. *Differri* cum accusativo personæ optimi scriptores dicunt. V. ad Sueton. Vesp. 23, etc. Ern.

Refutare tenebras. Hæret sententia: quam explicari posse puto, si legas, *reputaret tenebras.* Lips. Veram esse credo Lipsii correctionem. Ern.

Inscitiæ propiora. MSS. Oxon.

XXI. Sic lenito principis metu, et luce orta, itur ad Agrippinam, ut nosceret objecta dissolveretque, vel pœna lueret. Burrus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. Aderant et ex libertis arbitri sermonis. Deinde a Burro, postquam crimina et auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, «Non miror, inquit, Silanam, nunquam edito partu, matrum adfectus ignotos habere. Neque enim perinde a parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur. Nec, si Iturius et Calvisius, adesis omnibus fortunis, novissimam suscipiendæ adcusationis operam anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut Cæsari conscientia subeunda est. Nam Domitiæ inimicitiis gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret: nunc, per concubinum Atimetum et histrionem Paridem quasi scenæ fabulas componit. Baiarum suarum piscinas extollebat, cum meis consiliis adoptio, et proconsulare jus, et designatio consulatus, et cetera apis-

Guelf. *inscientiæ* pro *inscitiæ*. Similiter ap. Liv. 22, 25, pro *temeritatem et inscitiam* libri quidam *inscientiam*. Ern.

Pœnas lueret. MS. Reg. Ed. pr. *pœna lueret;* quod non spernam. Ern.

Neque enim perinde. Primum ed. pr. *proinde*. Deinde sensus est, parentes amorem erga liberos non ita transferunt in alios, liberosque adeo odisse incipiunt, ut impudicæ amorem ab adultero uno ad alium, etiam levi de caussa. Ern.

Quasi scenæ fabulas. Eleganter. Livius in oratione Demetrii, 40, 15, quam ante laudavi, itidem *nocturnam fabulam* de crimine insidiarum nocturnarum. Ern. Lact. de M. pers. 30. *Componitur scena, qua manifesto facinus teneretur*.

Piscinas excolebat. Codd. Flor. Guelf. (Bud.) Oxon. ed. pr. Puteol. *extollebat*. unde restitui. *Excolebat* ceteræ edd. A Beroaldo, an ab operis, primum mutatum venit in ceteras. *Extollere hortos* habuimus 11, 1.

cendo imperio præpararentur. Aut existat, qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat. Vivere ego, Britannico potiente rerum, poteram? At, si Plautus, aut quis alius, rem publicam judicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi adcusatores, qui non verba, impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus, nisi a filio, absolvi non possim. » Commotis, qui aderant, ultroque spiritus ejus mitigantibus, « conloquium filii » exposcit: ubi nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec beneficiis, quasi exprobraret, disseruit; sed ultionem in delatores, et præmia amicis obtinuit.

Mox *apiscendo* e MSS. Flor. Agr. pro *adipisc.* cum Ryckio et J. Gron. Ern. Ut 3, 27, 4, 59. 6, 3, 45. Bud. *adipiscendo.*

Vivere ego Britannico. Sensus est: quorsum ego dejicere imperio filium tentem? quo dejecto, et Plauto, vel alio quo imperante, ne illud quidem boni habitura sum, quod imperante Britannico habuissem, nempe securitatem. Quod est maxime solenne argumentum in defensionibus omnib. Non Agric. *invasurus* verum puto. Alienum enim futurum in hoc verbo. Dixisset *adortus*, aut simile quid, in perfecto. *Judicaturus* verum putabo, dum melius quid e libris scriptis proferatur, idque additum verbo *obtinuerit* ἐξηγητικῶ. Si Plautus remp. obtinuerit, adeoque potestatem judicia exercendi nactus fuerit: quod sequentibus optime convenit. Nisi quis malit prorsus pro glossa deleri, cujus sane speciem habet, quando, ut dixi, judicandi potestas per se intelligitur: idque placuisse video viro docto in margine ed. Gryph. Ceterum ab initio MS. Guelf. ed. pr. pro *potiente* habent *potito*: deinde edd. vett. (et cod. Bud.) *ac si*, vitiose. Denique MS. Flor. ed. pr. non habent *mater* post *a filio*: estque sane frigidum ibi verbum illud: unde delevi. Demetrius ap. Livium 40, 15, *quid mihi spei esset, nisi patrem judicem haberem.* Ern. Salmasii *vindicaturus* rejicit Des. Heraldus in anim. ad Salmas., p. 365, sed is multo magis aberrat, dum legit: *remp. obtinuerit, judicata res est.* Bud. *judicaturus.* Post *poteram* cum Lips. Gron. et Bip.

XXII. Præfectura annonæ Fenio Rufo; cura ludorum qui a Cæsare parabantur, Arruntio Stellæ; Ægyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio destinata: sed variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est. At Silana in exsilium acta. Calvisius quoque et Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride quam ut pœna adficeretur. Plautus ad præsens silentio transmissus est.

XXIII. Deferuntur dehinc « consensisse Pallas ac Burrus, ut Cornelius Sulla, claritudine generis et adfinitate Claudii, » cui per nuptias Antoniæ gener erat, « ad imperium vocaretur. » Ejus adcusationis auctor exstitit Pætus quidam, exercendis apud ærarium sectionibus famosus, et tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia quam gravis superbia fuit: quippe, nominatis libertis ejus, quos conscios haberet, respondit: « nihil unquam se

interrogandi signum posui.

Senio Rufo. Fenius illi nomen: atque ita semper infra, Lips. Cf. 14, 51. Rarius gens Fenia occurrit. Exstat tamen ap. Vaill. in NN. Aug. FENIUS IIVIR CALAGVRR., t. 1, p. 25 et L. FENIVS ACHILLEVS ap. Grut., p. 782; alibi *Fænius* apud eundem.

Cura ludorum Arruntio Stellæ. Inter dignitates ergo ea res fuit. Sic 11, 35. *Sulpicius Rufus ludi procurator.* In lapide prisco Tibure (ap. Grut., p. 489.) CVRAT. MVNERIS. PVBLICI. GLADIATOR I. Apud Sueton. Cal. 27. *Curator munerum ac venationum.* Lips. Add. Guther. Off. D. A. 3, 35. Ern.

Ægyptus C. Balbillo. De hoc Seneca Nat. Quæst. 4, 2. In lapidibus nominatur quidam TI. IVLIVS. BALBILLVS. SACERDOS. SOLIS. Lips.

Apud ærarium sectionibus. Emendis bonis, quæ a præfectis ærarii sub hasta venderentur. Tales enim auctiones sunt *sectiones;* qui emunt bona, *sectores:* de quibus videant tirones dicta in Clave Ciceron. Sic Claudii bona sub edicto præfectorum venalia apud ærarium pependerunt. Suet. Claud. c. 9. Ern.

domi, nisi nutu aut manu, significasse, vel, si plura demonstranda essent, scripto usum, ne vocem consociaret. » Burrus, quamvis reus, inter judices sententiam dixit. Exsiliumque adcusatori inrogatum, et tabulæ exustæ sunt, quibus obliterata ærarii nomina retrahebat.

XXIV. Fine anni, statio cohortis, adsidere ludis solita, demovetur, quo major species libertatis esset: utque miles, theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret; et plebes daret experimentum, an, amotis custodibus, modestiam retineret. Urbem princeps lustravit, e responso haruspicum, quod Jovis ac Minervæ ædes de cœlo tactæ erant.

XXV. Q. Volusio, P. Scipione coss., otium foris, fœda domi lascivia; qua Nero itinera urbis, et lupa-

Monimenta retrahebat. Diximus *obliterata ærarii nomina* legendum videri de Pecunia 4, 3. Zonaras de Romano Argyropulo 17, 12. GRON. J. Gronovius vult *emolumenta*, nimia veneratione cod. Fl. ERN. *Monumenta*, cod. Fl. Bud. Reg. Agr., etc. Emendationem Gronovii recepere Bip.

Statio cohortis. Non repeto, quæ scripsi Epistolic. Quæst. 3, 18. LIPS.

Utque miles. Bud. *ut miles.*

Urbem pr. lustravit. Ejusdem ritus mentio H. 1, 87, et apud Livium sæpe. Facta lustratio prodigiorum caussa, amburbiali sacrificio, h. e. circumducta circa urbem victima expiatoria. V. Duker. ad Liv. 35, 19, qui laudat Salmas. ad Vopisc. Aurel. c. 19. ERN.

Q. Volusio, P. Scipione. Ita mei libri, idque Fasti comprobant. Lapis Neapoli (ap. Grut. p. 9): Q. VOLVSIO. SATVRN. P. CORNELIO. SCIP. COS. AVGVSTALES. QVI. (NERONI.) CLAVDIO. CAESARI. AVGVST. ET. (AGRIPPINAE.) AVGVSTAE. I. O. M. ET. GENIO. COLONIAE. LVDOS. FECERVNT. XIII. XII. K. MART. Nominat et Phlegon in admirandis c. 27, Q. Volusium, P. Scipionem coss. LIPS. *P. Scipione* ed. pr. At Puteol. et seqq. usque ad Lipsium *Cepione*, ut est et in Guelf. vitiose. Atque etiam in duabus inscriptionibus ap. Gudium, p. 19 et 24, est *P. Cornelius Cæpio.* Sed veretur Wesselingius, ad Simsoni Chron.,

naria, et diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus, pererrabat, comitantibus qui raperent venditioni exposita, et obviis vulnera inferrent adversus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus, et ore præferret. Deinde, ubi « Cæsarem esse qui grassaretur, » pernotuit, augebanturque injuriæ adversus viros feminasque insignes, et quidam,

p. 1654, ne ea scriptura e corruptela hujus loci nata sit. Ern.

Veste servili. Aliter Sueton. Ner. 26. Cf. Reiz. ad tabb. rit. rom.

Ad venditionem exposita. An ergo interdiu id factum? Nam noctu non merces sunt expositæ. Immo noctu. Verbum non nimis urgendum est. Tabernæ effractæ sunt in quibus res venales. Vid. Sueton. Ner. 26. Ceterum *ad* abest a Flor. unde Gron. conjicit *venum*. In ed. pr. est *venditioni*: quod mallem. An in venerabili illo codice tot literæ frustra scriptæ sint? Consentit Guelf. Ern. Bud. *ad venditionem*. Sed præstat lectio ed. pr. absque dubio ex cod. quodam hausta.

Exciperet ictus. Sic MSS. Fl. Guelf. Reg. (Agr. Bud.) Edd. pr. Puteol. Beroald. Alc. ceteræque veteres usque ad Lips. qui cum sequentibus habet *acciperet*, quod propagatum est. J. Gron. adscribit Rhenano. At in prima ejus ed. a. 1533, quam expressere Aldus, Gryphius, est *exciperet*. Ern.

Et ore præferret. Vera lectio. Beatus Maurusque frustra adlaborant in scriptura codicis Budensis, quem ex hoc aliisque locis scias fuisse non optimæ notæ. Legunt tamen illi, *et ore se Cæsarem præferret.* Inepte. Hoc noster voluit clare, excepisse eum ab ignaris ictus, et læsa facie prætulisse. Plinius, 13, 43; de Thapsia: *Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis grassationibus converberatam faciem illinens sibi cum thure ceraque, et secuto die contra famam cutem sinceram circumferens.* Lips. Non pugnant inter se Tacitus et Plinius, ut Acidalius putat. Tacitus narrat id, quod fiebat, quodque fit naturaliter: Plinius, quemadmodum id, quod factum erat, celaretur ac dissimularetur. Sed et plerumque inter existentia mala et inventa remedia temporis aliquid intercedit. Gron. *Et ore præferret.* ed. pr. ut cod. Flor. quod recte omnes servant. Lectio cod. Bud. est etiam in Oxon. Guelf. Liber Agr. *perferret.* E lectione Oxon. J. Gronovius conjiciebat *ore cicatricem præferret.* Vir doctus in margine Gryphii verba *ore præ* delevit.

permissa semel licentia sub nomine Neronis, inulti propriis cum globis eadem exercebant; in modum captivitatis nox agebatur. Julius Montanus, senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum principe, quia vi attentantem acriter repulerat, deinde agnitum

Ceterum vulgatam lectionem defendit (nisi quod et ipse vult *exciperet*) et copiose illustrat N. Heinsius ad Vellei, 2, 116. Ern.

Et quidam permissa semel licentia. Sic MS. Flor. ed. pr. Pichena, Gron. uterque, Ryckius. Ceteri *quidam simili lic.* Ern.

Multi propriis. Melius, *inulti.* Lips. Sic MS. Flor. Pich. Ryck. Ern. Bud. *multi.*

Julius quidem Montanus. Si memoria mihi firma, poeta quidam eo nomine apud Senecam patrem laudatur. Lips. Locus est controv. 16, sed diversus ille ab hoc. *Quidem* abest a MS. Bud. et Guelf. a man. pr. quod non omnino displicet. Nam *quidem* addi solet exemplis, quæ superiorum confirmandorum caussa adferuntur: quod hic non esse videtur. Quidam editi exhibent *quidam*, sed non e scriptis: melius tamen est vulgato. Ceterum hujus generis nominibus non solet addi, sed obscuris. Ern.

Sed qui nondum honorem. Suet. 26, laticlavium vocat: tu scito. Ante et sub hoc ævum mos, ut liberi senatorum lato clavo induerentur una cum virili toga, curiæque interessent. Ab Augusto institutum, qui *liberis senatorum, quo celerius reip. adsuescerent, protinus virili togæ latum clavum inducere et curiæ interesse permisit* (Suet. 38). A quo more Ovidius Trist. 4, 10, 28, *Liberior fratri sumpta, mihique toga est: Induiturque humeris cum lato purpura clavo.* Iidem ergo laticlavii: iidem capessendis honoribus destinati. Noster 14, 40, *Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus.* Statius Silv. 3, 124, *Notus adhuc tantum majoris munere clavi.* Alii sunt tribuni laticlavii, de quibus hæc non capio. Julius ergo Montanus senatorii quidem loci, sed qui magistratum adhuc nullum cepisset, et tantum laticlavius. Lips.

Quia vi attentantem. MSS. Flor. Reg. Bud. *via temptantem,* quod est etiam in ed. pr. MS. Guelf. *qui avia tent.* Cod. Agr. *vi attentantem.* Et sic volebant Rhen. Danes. Hoc cum J. Gron. recepimus. Nam consentit vitiosis MSS. lectionibus. Vulgo inde a. Puteolano *vim tentantem.* Ern. Bud. *qui avia t.* unde suum Rhen. quem recte editores plurimi secuti.

Deinde agnitum oraverat.

oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero autem, metuentior in posterum, milites sibi et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica et quasi privata sinerent: si a læsis validius ageretur, arma inferrent. Ludicram quoque licentiam et fautores histrionum velut in prœlia convertit impunitate et præmiis, atque ipse occultus et plerumque coram prospectans: donec, discordi populo, et gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro rursum adsideret.

XXVI. Per idem tempus actum in senatu de « fraudibus libertorum, » efflagitatumque, « ut adversus male meritos revocandæ libertatis jus patronis daretur. » Nec deerant qui censerent. Sed consules, relationem incipere non ausi ignaro principe, perscripsere tamen consensum senatus: « ille auctor

Rhen. e Bud. notavit *adagnitum*. Ryck. idem e suo: habet et ed. pr. Ryckius probat correctionem Gronovii. Apud Tertullianum est *adagnitio*. Ern.

Fautores histrionum. Legit *favores* Acidalius. Immo eleganter Tacitus idem verbum duabus rebus diversa significatione attribuit.

Et gravioris motus terrore. Rhen. (e Bud.) *ex gravioris motus terrore* edidit.

Revocandæ libertatis jus. Non ergo ratum Claudii judicium, qui *ingratos, et de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem*: Sueton. 25. In quo Claudius exemplum Atheniensium secutus videri potest, apud quos *convictus a patrono libertus ingratus jure libertatis exuitur*, ait Valerius 2, 6, 6, et Plutarch. in Solone. Judicavit ergo quidem ita Claudius, sed in legibus et more romano aliud fuit, uti audiemus. Lips. Sic mihi quoque placere ostendi ad Sueton. l. c. *Patronis* abest MS. Reg. et ed. pr. Ern. De Claudii constitutione v. l. 5. D. de jure patron. Apud Plut. l. c. ne γρῦ quidem, sed. v. Petiti LL. Att. p. 181, de act. ἀποστασίου.

Perscripsere tamen consensum senatus: ille auctor. Puto leg.

constitutionis fieret, » ut inter paucos, ei sententiæ adversos : quibusdam, coalitam libertate inreverentiam eo prorupisse, frementibus, « vine, an æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impulere vel pœnam suam dissuadentes. Quid enim aliud læso patrono concessum, quam ut vicesimum

interpungendumque, *perscripsere tamen consensum senatus illi, an auctor constitutionis fieret, ut inter paucos et sententiæ diversos.* Firmant illa Taciti 14, 19, *At consules perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari.* Lips. Favent MSS. Flor. Bud. Guelf. edd. pr. Put. et reliquæ vett. omnes, quæ habent *ille an. An* casu omissum puto, quod non habent Pich. Lips. et seqq. At cod Agr. plane *illi, an a c. f.* unde recepit Ryckius, quem sequimur. Nam id saltem est in scripto : *ille auctor* clare est vitium operarum, posteris propagatum editoribus. Broterius e MS. Reg. dedit, *ille jam auctor.* Ern.

Vi an æquo cum patronis. Quæ leguntur in textu, ea sunt quæ Pichena e cod. Flor. repræsentat. Bud. plane sic, nisi quod habeat *vi an equo*, omisso *ne*, a 2, m. adjecto, quod nihil ad rem. In ed. Ven. apud Juntas pro *vi* est *ut.* Restituendi locum desperatum spes nulla. Conjecturas variorum dant Bip. suamque addunt, quæ sic habet : *eo pr. fr. ut vine an æquo c. p. j. ag. s. coram cons. ac v. m. u. int. impuniti* (vel *mulctam*) *v. p. diss.* Addo Hill. Rac. 12, *ut ne æquo quidem c. p. j. ag. ac s. eorum cons. sed v. m. ultro int. inhibere vel p. s. diss.* — Ex variis aliorum conjecturis ita hunc locum concinnavit D. de Lamalle : *perscripsere tamen consensum senatus, ille jam auctor constitutionis fieret, ut inter p. ei s. adv.... ut jam nec æquo cum p. jure agerent, s. eorum conculcarent, ac v. m. u. int. impudenter vel p. s. diss.* — Gron. in diat. ad Statii Silvas c. 33, p. 213, *vi an æquo.*

Læso patrono concessum. Quando id, aut qua lege patrono concessum, quærimus. Suspicor esse ab Augusto, qui, ut Dio ait, 55, 13, constituit τὰ δικαιώματα οἷς οἴτε ἄλλοι πρὸς τοὺς ἐλευθερουμένους, καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν γενόμενοι χρήσοιντο. Id est, *jura, quibus erga libertos cum alii, tum ipsi patroni uterentur.* Et relegatio quidem est ab exemplis ævi prisci. Ut enim patres olim filios rus relegabant pœnæ et molestiæ caussa (uti Roscius Amerinus, uti Torquatus a patri-

ultra lapidem in oram Campaniæ libertum releget? Ceteras actiones promiscuas et pares esse. Tribuendum aliquod telum, quod sperni nequeat. Nec grave manumissis, per idem obsequium retinendi libertatem, per quod adsecuti sint. At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi, ut metu coerceantur, quos beneficia non mutavissent. »

XXVII. Disserebatur contra: « Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere: nihil universorum juri derogandum: quippe late fusum id corpus. Hinc plerumque tribus, decurias, ministeria magistrati-

bus relegati leguntur), sic patronis relegandi libertos jus nunc tribuit, sive quis alius, sive Augustus. Sed in numero num qua ratio? et cur non ultra XX lapidem? Nihil reperio. Præfectus quidem urbi intra centesimum lapidem cognoscebat: ultra, præfectus prætorio: ut notat Ulpianus in frag. Pithœanis tit. de plagiariis et l. 1. De off. præf. Urbis, l. 9. De offic. procons. Eoque exemplo Severus imp. prætorianos milites ultra centesimum lapidem abesse ab urbe jussit, apud Herodianum 2, 43. Et Prosper Aquit. de Symmacho: quem, cum aram Victoriæ restitui postulasset, *iratus princeps, statim a suis aspectibus pulsum in centesimo lapide, rhedæ non stratæ impositum, ea die manere præcepit.* Dio tamen 52, 21, ubi de præfecto urbis, jurisdictionem ejus angustius terminat, ἔξω τῆς πόλεως μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων: ea essent milliaria circiter 87, nisi in Dione rescribendum sit, ἑπτακοσίων; quod puto. Sane ad præf. urbis pertinuisse, audire patronos quærentes de libertis, ex Ulpiano clarum l. 1. De off. præf. urbis. Sed Tacitus patrono ipsi hanc relegationem, ut apparet, tribuit: nec tamen videtur usurpari potuisse, sine auctoritate majori. Lips. Locum Dionis ex ipso Dione emendari potuisse, Reimarus docet.

At criminum. Sic cod. Flor. Guelf. ed. pr. Pichena et seqq. *Ac* Puteol. cum ceteris ad Pich. quod ab h. l. alienum esse, facile intelligitur. Mox *mutavissent* ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. Puteol. autem cum Beroald. Alc. et MS. Guelf. *commutavissent.* Ern.

Decurias. Judicumne decurias intelligit, an potius scribarum? Puto, scribarum. Qui ordo late fusus Romæ, et non inhonestus. Scribæ ii, divisi per decurias.

bus et sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas. Et plurimis equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi. Si separarentur libertini, manifestam fore penuriam ingenuorum. Non frustra majores, cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi posuisse. Quin et manumittendi duas species institutas, ut relinqueretur pœnitentiæ aut novo beneficio locus. Quos vindicta patronus non liberaverit, velut vinculo servitutis adtineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur. » Hæc sententia valuit. Scripsitque Cæsar senatui, « privatim expenderent caussam libertorum, quotiens a patro-

Suet. in Claudio 1: *Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad urbem devectum.* Reperiesque sparsim quæstorios scribas, ædilitios, prætorios, item scribas ærarii prætorii, etc. Lips.

Ministeria magistratibus. Lictores, viatores, præcones, calatores, præcias. Lips.

Cohortes etiam in urbe. Cohortes vigilum, quæ scriptæ primo ex milite libertino. Strabo 5, p. 235. Dio 55, 26. Lips.

Si separentur. Sic inde a Rhenano editur. Priores, a Puteolano, *separarentur.* Cod. Reg. Ed. pr. *separantur.* Quare cum et codd. Fl. Guelf. *separarentur* habeant, restitui. Ern.

Manumittendi duas species. Libertas duplex, justa, non justa. Justa, quæ vindicta, censu, testamento data; non justa, quæ inter amicos, in convivio, per epistolam. Seneca de Vita beata c. 24: *Hominibus prodesse natura jubet, servi liberive sint; ingenui an libertini; justæ libertatis an inter amicos datæ.* Recteque libri veteres aliquot in Suetonii Aug. 40, *Servos non contentus multis difficultatibus a libertate, multoque pluribus a libertate justa, removisse.* Justa illa qui manumissi, plane pleneque liberi; qui altera, vinclo adhuc quodam, ut Tacitus ait, attinebantur servitutis. Immo retrahi poterant in servitutem. Lips.

Pœnitentiæ, aut novo beneficio. Pœnitentiæ, ut retraheres in servitutem; beneficio, ut vindicta liberares. Ita apud Plinium epist. 7, 16, *Facile deflectet ad te, si voles vindicta liberare, quos proxime inter amicos ma-*

nis arguerentur : in commune nihil derogarent. » Nec multo post ereptus amitæ libertus Paris, quasi jure civili; non sine infamia principis, cujus jussu perpetratum ingenuitatis judicium erat.

XXVIII. Manebat nihilominus quædam imago rei publicæ. Nam inter Vibullium prætorem et plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum, et a prætore in vincula ductos, tribunus « omitti » jussisset : comprobavere patres, incusata « Antistii licentia. » Simul prohibiti tribuni, « jus prætorum et consulum

numisisti. Lips. Commodus *primum* sanxit, in potestatem patronorum redigi vendique libertos ingratos, et sui temporis id jus demum fuisse testatur Paullus, non potest jam Neronis tempore libertatis ademptio jure inducta fuisse. Quæ igitur est ista *pœnitentia?* Nempe, quæ opponitur *novo beneficio.* Qui libertatem non justam dat, spem tamen dat plenæ, sibique locum relinquit novi beneficii tribuendi. Itaque libertus patrono manet quodammodo obnoxius, et, ut post ait Tacitus, vinculo servitutis attinetur, nempe ob cupiditatem justæ libertatis. Pœnitentiæ est, non dare unquam justam libertatem, cujus spem feceris. Quod fit, si prioris beneficii pœnitet. Ern

Quos vindicta patronus non liberaverit. Cur *vindictæ* tantum mentionem facit? Nempe, quia primo manumissionis per testamentum nulla hic ratio habenda erat, quod qui sic manumissi sunt, post mortem patroni demum liberi fiunt, erga eum adeo ingrati esse non possunt : deinde manumissio per censum rarissime contingebat, cum census raro ageretur. Nam propterea censum omissum esse, quod, ut ap. Ciceronem Crassus ait de Or. I, 40. *Ex jure civili potest esse contentio, cum quæritur, is, qui domini voluntate census sit, continuone, an ubi lustrum conditum, liber sit?* non puto. Per calumniam id quæri potuisse, credo : juris recepti id fuisse, ut revocari voluntas domini posset, cum jam census esset servus, sed nondum lustrum conditum, nego. Ern.

In commune nihil derogarent. Bud. Cod. *derogent.*

Ereptus amitæ libertus. Brot. pro *amitæ* scribendum conjicit *Domitiæ.*

Prohibiti tribuni. Non mirum. Quippe qui nec Romæ vocationem habuerint, auctore Varrone :

præripere, aut vocare ex Italia, cum quibus lege agi posset.» Addidit L. Piso, designatus consul, « ne quid intra domum pro potestate animadverterent : neve mulctam ab iis dictam quæstores ærarii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent : medio temporis contra dicere liceret; deque eo consules statuerent.» Cohibita artius et ædilium potestas, statutumque, « quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœnæ inrogarent.» Eo Helvidius Priscus, tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum, ærarii quæstorem, contentiones proprias exercuit, « tanquam jus hastæ adversus inopes inclementer augeret.» Dein princeps curam tabularum publicarum a quæstoribus ad præfectos transtulit.

XXIX. Varie habita ac sæpe immutata ejus rei forma. Nam Augustus permisit senatui deligere præfectos : dein, ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum, qui præessent. Neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursum imposuit, iisque, ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur ætatis eum primum magistratum capes-

cujus verba in A. Gell. Noct. 13, 12 in Italia multo minus, quippe cum potestas eorum urbis duntaxat finibus terminaretur. Vide Dionys. 8, 87. Lips.

Cumquibus. Cod. Agr. *Quibuscum*.

Medio temporis. Sic cod. Bud. alii *tempore*. Cf. Index.

Eo Helvidius. Sic libri omnes. J. Fr. Gron. *et* volebat. Recte. Mox *Obultronium* MSS. Flor. Bud. Guelf. *Oblutr.* At edd. vett. omnes ante Rhen. *Obutronius*. Jac. Gron. putat. verum esse *Autronius*. Ern.

Contentiones proprias exercuit. Cod. Agr. exercere.

sentibus. Igitur Nero prætura perfunctos et experientia probatos delegit.

XXX. Damnatus iisdem consulibus Vipsanius Lænas, « ob Sardiniam provinciam avare habitam. » Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus adcusatoribus. Clodius Quirinalis, « quod præfectus remigum, qui Ravennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria sævitiaque adflictavisset, » veneno damnationem antevertit. C. Aminius Rebius, ex primoribus peritia legum et pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ, misso per venas sanguine, effugit: haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Volusius egregia fama concessit: cui tres et nonaginta anni spatium vivendi, præcipuæque opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum malitia fuit.

XXXI. Nerone secundum, L. Pisone consulibus,

Honores permisit. Sic omnes edd. vett. E cod. Fl. Pichena notat *promisit:* quod tacite recepit J. F. Gron. itemque Ryckius et J. Gron. estque et in Guelf. Ern.

Igitur Nero prætura perfunctos. Omnes libri *præfectura:* quod vitiosum esse, omnes agnovere scribendumque *prætura:* primum recepit Pichena. Suet. Claud. 24. *Prætura functos* vocat. ubi v. Torr. Ern.

Damnationem antevertit. Anteiit bene cod. Flor. et Bud.

Aminius Rebius. Libri vett. *G. Aminius.* Ed. pr. *Caminius* Rabius. Bud. *Amminius Rebius.* Agr. *C. Annæus Cebius* Si *Cebilus* legendum, erit *Caniniæ* gentis, ut ap. Liv. 42, 28. (Cæs. B. civ. 1, 26.) Cf. Sen. de Benef. 2, 27 ubi *Rebilus* dives et infamis occurrit.

L. Volusius. De hujus senio Plinius 7, 49, *Nuper L. Volusius Saturninus omnium, quos in consulatu sententiam rogaverat, superstes fuit.* Præfectum eum urbi fuisse colligas ex altero Plinii loco ib. 12. Lips. De Volusio adde Colum. 1, 7.

Imperatorum malitia. Cod. Agr. *malitia.*

pauca memoria digna evenere : nisi cui libeat, laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri apud Campum Martis Cæsar exstruxerat, volumina implere : cum ex dignitate populi romani repertum sit res inlustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniæ, Capua atque Nuceria, additis veteranis firmatæ sunt : plebeique congiarium quadringeni numi viritim dati, et sestertium quadringenties ærario inlatum est, ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintæ et vicesimæ venalium mancipiorum remissum, specie magis, quam vi : quia, cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emptoribus adcrescebat. Edixit Cæsar, « ne quis magistratus aut procurator, qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet. » Nam ante, non minus tali largitione, quam corripiendis

Molem amphitheatri. Quod totum e ligno struxit. Sueton. c. 12. Vide librum nostrum, si placet, de amphitheatro. Lips. *Extruxerat* cod. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. Edd. pr. Rhen. et seqq. At Puteol. cum sequacibus, h. e. Rivio, Beroaldo et Alc. *extruserat;* quod erat in Put. vitium operarum. De amphitheatro v. Plin. 16, 40.

Diurnis urbi actis. Cf. de his 16, 22.

Nuceria. Urbs Campaniæ, nunc *Nocera.* Brot.

Quadringeni numi. [Gallic. monet. 76 fr. 5 cent.]

Sestertium quadringenties. Vide supra. 12, 22.

Qui provinciam. Sic correxit Rhen. ex ingenio. Ante erat *in provincias*, vitiose, ut in Guelf. Ern. In Bud. erat a 1 m. *in provincia,* omisso *qui.* Sic et Puteol.

Tali largitione. Int. ludis edendis, in quibus pecuniæ profusio et largitio ; quia sumptus fit in gratiam populi. Hanc ipsam largitionem vocat mox *ambitum*, h. e. benevolentiæ et gratiæ aucupationem, per quam consequuntur, ut ab adcusatione tuti sint. Per *libidinem* intellige non modo Venerem improbam, sed etiam injustitiam, sævitiam, maxime avaritiam. Ern.

pecuniis, subjectos adfligebant; dum, quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant.

XXXII. Factum et S. C. ultioni juxta et securitati, « ut, si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent. » Redditur ordini L. Varius, consularis, avaritiæ criminibus olim perculsus. Et Pomponia Græcina, insignis femina, Plautio, qui ovans se de Britanniis retulit, nupta, ac « superstitionis externæ » rea, mariti judicio permissa. Isque, prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit, et insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiæ ætas, et

Propugnant Ven. *propugnabant*. Sic et Bud. a 2 m.

Lurius Varius. MS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. omnes ante Rhen. *Lurius*. Rhen. dedit *Lusius* forte ex 11, 31, 12, 42. Credo, cum Ursino et Mureto, legendum *L. Varius*, ut est in MS. Agr.

Pomponia Græcina. Soror filiave Pomponii Græcini, qui consul sub Augusto: et ad quem Elegiæ Ovidii. De Ponto 1, 6; 2, 6, 4, 9. Lips. Filiam Ryckius putat. Ern.

Qui ovans se de Britanniis retulit. Virg. Georg. 4, 180, *Fessæ multa referunt se nocte minores;* et Æn. 7, 286, *Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis Sæva Jovis conjux*. Horat. sat. 1, 6, 114, *Inde domum me Ad porri et ciceris refero laganique catinum*. Gron. Hæc Alciato opposita, corrigenti *quem de Britannis ovasse retuli*. Groslotius e libro edito laudat *ovationem*, sed et illud probat. MS. Guelf. *Britannis*. Ern.

Qui ovasset de Britannis, nupta. Sic cod. Agr.

Superstitionis externæ rea. Christianismi credo accusatam hanc feminam, sive, ut tunc confundebant, Judaismi. Non ergo s perstit ionis, sed religionis. Etsi universe fateor genus hoc ad θρήσκειαν et inanem externumque cultum nimis pronum. Strabo, l. 7, p. 297, pulchre et ex Veri adyto: Ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονίας ἀρχηγοὺς οἴονται τὰς γυναῖκας. Αὗται δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται πρὸς τὰς ἐπιπλέον θεραπείας τῶν Θεῶν, καὶ ἑορτὰς καὶ ποτνιασμούς· σπάνιον δ' εἴτις ἀνὴρ καθ' αὑτὸν, ζῶν εὑρίσκεται τοιοῦτος. Lips.

continua tristitia fuit. Nam post Juliam, Drusi filiam, dolo Messallinæ interfectam, per. quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mœsto, egit. Idque illi, imperitante Claudio, impune, mox ad gloriam vertit.

XXXIII. Idem annus plures reos habuit. Quorum P. Celerem, adcusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit, senecta donec mortem obiret. Nam Celer, interfecto, ut memoravi, Silano, proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant « maculosum fœdumque, et idem jus audaciæ in provincia ratum, quod in urbe exercuerat. » Sed pervicaci adcusatione conflictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus

Post Juliam, Drusi filiam. Duas enim Julias Claudius sustulit, suasu sive jussu Messallinæ : alteram Drusi, alteram Germanici prolem. Suet. 29, et Dio 60, 8 et 18. Seneca in Ludo. Lips.

Per quadraginta annos. Luctus hic, ut clarum, ob Juliam interfectam. Ab ejus ergo cæde quadraginta anni? Falsum. Nam et cæsa paullo ante expeditionem Claudii in Britanniam; uti e Dione liquebit tibi. Scribe fide jubente me, *quatuordecim annos.* Mors enim Juliæ in annum incidit urbis 716, a quo ad hunc Neronis consulatum justi. 14 anni. Lips. At bene Gruterus et Freinsh. monent, non tempus intelligi, quod a cæde illa ad hunc usque annum effluxerit, sed usque ad mortem feminæ, quam longævam fuisse dicit. Male ergo *quatuordecim* in textum recepit Pichena Ern.

Ad gloriam vertit. Sic absolute, ut alias.

Ut memoravi. Supra c. 1.

Cossutianum Capitonem Cilices. Hunc aut alium sui ævi intelligi Juvenalis voluit sat. 8, 92, *quam fulmine justo Et Capito et Tutor ruerint damnante senatu, Piratæ Cilicum.* Sed magis certo Fabius 6, 1, 14, *Egregie nobis adolescentibus dixisse adcusator Cossutiani Capitonis videbatur, græce quidem, sed in hunc sensum : Erubescit Cæsarem timere.* Lips. *Maculosum fœd.* v. ad Hist. 2, 30. Ern.

est. Pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus prævaluit, ut quidam adcusatorum ejus exsilio mulctarentur, « tanquam insonti periculum fecissent. »

XXXIV. Nerone tertium consule, simul iniit consulatum Valerius Messalla, cujus proavum, oratorem Corvinum, D. Augusto, abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci jam senum meminerant. Sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottæ et Haterio Antonio annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Ejus anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum acriter sumitur : quia nec Vologeses sinebat, fratrem Tiridaten dati a se regni expertem esse, aut alienæ id potentiæ donum habere : et Corbulo dignum magnitudine populi romani rebatur, parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. Ad hæc Armenii, ambigua fide, utraque

A quo Lycii res repetebant. A quo Ligures repetebant, cod Agr. recte, ut opinor. Sic repetundarum crimen.

Insonti periculum fecissent. Sic loquitur etiam 16, 19. Mox Put. cum Ber. et Alc. *init.* Ed. Rhen. etc. *iniit.* Ern. Cf. et 14, 28. Alios *facessere per.* ut 1, 74; H. 4, 43.

Iniit consul. Sic Rhen. e Bud. Puteol. *init.*

Val. Messalla. Pater ejus cos. a. 773, avus a. 751. proavus Corvinus a. 723. Cf. 3, 2.

Quingenis sestertiis. [Gallic. monet. 96,064 fr. 20 cent.]

Aurelio Cottæ. Cos. is a. 773. Cf. 3, 2 et 17.

Haterio Antonio. Cos. a 806. Cf. 13, 58.

Avitas opes. Vulgo, *habitas*, errore tralatitio. Lips. Vid. ad 11 35. Ern.

arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota illuc magis ad servitium inclinantes.

XXXV. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotæ legiones, pace longa segnes, munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis constitit, fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent; vallum fossamque, quasi nova et mira, viserent; sine galeis, sine loricis, nitidi et quæstuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimissis, quibus senecta aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus. Adjectaque ex Germania legio, cum equitibus alariis, et peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus, tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, et quidam inter excubias exanimati sunt. Adnotatusque miles qui fascem lignorum gestabat, ita præriguisse manus, ut oneri

Munia Romanorum. Freinsh. corrigit *armorum:* probatque Ryckius. Jac. Gronovius putat fuisse *Ro. armorum*, inde factum *Romanorum*. *Militia, disciplina*, sane *romana* sæpe occurrit, asperitatis indicandæ caussa. Horat. serm. 2, 2, 10: *Si romana fatigat militia adsuetum græcari.* Ern.

Quasi nova et mira. Quasi et nova et mira, cod. Agr.

Senecta. Flor. et Bud. *senectus.*

Per Galatiam. Guelf. Flor. *Galiciam.* Bud. ra. 1 m. *Galitiam.* Gron. Forsan *Ciliciam.* Sed v. 15, 6.

Ambusti m. artus vi frig. Sic *frigus adurere* dicitur Virg. Georg. 1, 93; et *nives urere.* Lucan. 4, 52. Cf. Aristot. Meteor. 4, 5.

Ita præriguisse manus. Significat, ipsas manus, frigore præmor-

adhærentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc, quia duritiam cæli militiæque multi abnuebant, deserebantque, remedium severitate quæsitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed, qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre et misericordia melius adparuit. Quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur.

XXXVI. Interim Corbulo, legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores adirent, prædicit. Curam præsidiorum Pactio Orphito, primipili honore perfuncto, mandat. Is, quamquam incautos barbaros, et bene gerendæ rei casum offerri scripserat, « tenere se munimentis, et majores copias opperiri, » jubetur. Sed rupto imperio, postquam paucæ e proximis castellis turmæ advenerant, pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno ejus exterriti, qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo

tuas, una cum fasce devolutas vel abjectas. Lips. *Deciderent* ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. At Puteol. Ber. Alc. *reciderent*, male.

Ipse cultu levi. Cultu avi cod. Agric.

Signa reliquerat. Reliquerant et *luebant* cod. Agr.

Priores adirent, prædicit. Probum, quod in romano libro est, *priores auderent.* Vellem etiam *edicit.* Lips. MS. Fl. *audirent* Agr. Guelf. *adirent.* et sic edd. omnes ante Pichenam. Bud. adirent. Pichena auderent.

Pactio Orphito. Paccii et *Pac-*

accepit: increpitumque Pactium et præfectos militesque « tendere omnes extra vallum » jussit. Inque ea contumelia detenti, nec, nisi precibus universi exercitus, exsoluti sunt.

XXXVII. At Tiridates, super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adjutus, non furtim jam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et, si copiæ contra ducerentur, eludere, huc quoque et illuc volitans, plura fama quam pugna, exterrere. Igitur Corbulo, quæsito diu prœlio, frustra habitus, et exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati præfectique diversos locos pariter invaderent. Simul regem Antiochum monet, « proximas sibi præfecturas petere. » Nam Pharasmanes, inter-

ciæ satis frequentes in vetustis lapidibus. Gron. Muretus volebat *P. Attio.* Ern.

Tendere omnes extra vallum. Quod pœnæ militaris genus antiquum. Livius 10, 4. Valerius 2, 7, 15. Vide et Polyb. 6, 36. Sed proprie de hac ipsa re sic Frontinus Strat. 4, 1, 20: *Domitius Corbulo in Armenia duas alas et tres cohortes, quæ ad castellum initio hostibus cesserant, extra vallum jussit tendere.* Lips. Mox Rhenano placet *diuque ea contumelia*: sufficere videtur *detenti*, quod moram indicat. Suspicio tamen corruptelæ nascitur ex ed. pr. quæ exhibet *quandoque.* Ern. Bud. receptam lectionem habet. Similis struendi ratio 11, 2; 15, 44.

Huc quoque et illuc volitans. Lego primum *hucque et illuc* deinde, ut in libro opt. *pugna exterrere.* Vera sententia, scriptioque. Nam hoc ait, Tiridatem ostendisse potius arma, quam intulisse: et plura exterruisse adventus sui fama, quam pugna. Lips. *Exterrere* MS. Flor. Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. *Extrahere* recepit Rhen. (e Bud.) et seqq. usque ad Pich. MS. Corb. *exercere*, quod placet Broterio. Ern. Rhen. putabat *extrahere* temporis moram indicare.

R. Antiochum. Commagenæ regem, ut supra dictum 13, 7. Lips.

Pharasmanes. Rex Iberiæ 11, 8.

fecto filio Rhadamisto, « quasi proditore, » quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. Tuncque primum inlecti Insechi, gens ante alias socia Romanis, avia Armeniæ incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent; « cur datis nuper obsidibus, redintegrataque amicitia, quæ novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesen commotum, quia caussa, quàm vi agere mallent. Sin perstaretur in bello, non defore Arsacidis virtutem fortunamque, sæpius jam clade romana expertam. » Ad ea Corbulo, satis comperto Vologesen defectione Hyrcaniæ adtineri, suadet

Proditore suo. Scribo, *sui.* Lips. Pronomen abest a MS. Fl. Et potuit nasci e sequente *quo.* Ern. *Suo* non habet cod. Agr. habet Bud. Rectius abest.

Tuncque primum inlecti Insechi. Copula est e Flor. addita a Pichena: est etiam in Guelf. Priores edd. omnes *quoque.* In nomine variant libri. MS. Vat. *Insechi:* Flor. *Insochi,* auctore J. Gron. Pichena legit *Insechi.* Ed. pr. *Insichi.* Ceteræ omnes ante Pichenam *Isichi.* J. Gron. recepit *Insochi,* quod verbum etiam inseruit Melæ 1, 19, 79, nescio, quam bene. Apud Stephanum quidem male e Ταόχοις facit Ἰνσόχους, ut eum inspicienti facile patebit. *Insechi* et *Insichi* idem nomen. Ern. Pontici populi ap. Steph. — Cf. St.-Martin. *Mém. sur l'Arménie, p.* 127. Paris, 1818, 8, N. E.

Insechi. Pontum Euxinum, *la mer Noire,* orientem versus, accolebant. Ibi flumen Isis, nunc *le Tchorok.* Inde, ut videtur, genti nomen. Brot.

In contrarium vertebant. Sic MS. Fl. Agr. ed. pr. ut voluerat Muretus. Et sic sæpe Tacitus. Ceteræ edd. usque ad Ryck. (it. cod. Bud.) *vertebantur.* Mox edd. ante Pichenam omnes (et Bud.) *mallet. Mallent* est e Fl. Item post additum ex eodem *jam,* ut Mureto placuerat. Idque est etiam in ed. pr. et MS. Corb. (et Bud.) Ern.

Redint. amicitia. Huc advocat Vaill. in NN. Col. sub M. Aure-

Tiridati, « precibus Cæsarem adgredi : posse illi regnum stabile et res incruentas contingere, si, omissa spe longinqua et sera, præsentem potioremque sequeretur. »

XXXVIII. Placitum dehinc, quia, commeantibus invicem nuntiis, nihil in summam pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque destinari. Mille equitum præsidium, Tiridates, « adfore sibi, » dicebat; quantum Corbuloni cujusque generis militum adsisteret, non statuere, dum, positis loricis et galeis, in faciem pacis veniretur. » Cuicumque mortalium, nedum veteri et provido duci, barbaræ astutiæ patuissent. Ideo artum inde numerum finiri, et hinc majorem adferri, ut dolus pararetur. Nam equiti, sagittarum usu exercito, si detecta corpora objicerentur, nihil profuturam multitudinem. Dissimulato tamen intellectu, « rectius de his, quæ in publicum consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos, » respondit. Locumque delegit, cujus pars altera colles erant clementer adsurgentes,

lio, t. I, p. 180, numum Carrharum. Mesopot. quo se cives ejus φιλορωμαίους prædicant. Cf. et Eckhel. D. N. N. vett. vol. 3, p. 506.

Ideo artum inde numerum finiri. (Cod. agr.) *Ideo arma non numerum finiri.*

Majorem afferri. Si me audis, scribe *et hinc majorem ferri.* Hoc est, permitti, concedi, tolerari. GRON. MS. Agr. *offerri*, ut Danesius et Acidalius voluerant: idque recepit Ryckius. Ed. pr. locum sic exhibet : *ideo artum non numerum finiri, et huic majores afferri.* Gronovium sequor. ERN. Gron. tamen id *ferri* in textum non recepit. Ast Guerinus, Bahrdt, aliique interpretes expressere. Bud. *afferri.*

Ut dolus pararetur. Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Pichena. Intermediæ omnes edd. *patraretur.* Sequentes *parar.* quod verum, et Tacito usitatum. Mox *nam* abest MSS. tribus ap. Broterium (et a Bud.). ERN. Rhen.

accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo socias cohortes et auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit; cui accita per noctem, aliis ex castris, tria millia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates, vergente jam die, procul adstitit, unde videri magis quam audiri, posset. Ita, sine congressu, dux romanus abscedere militem, sua quemque in castra, jubet.

XXXIX. Rex, sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive, ut commeatus nostros Pontico mari ac Trapezunte oppido adventantes, interciperet, propere discedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præsidiis nostris insessos: et Corbulo, ne inritum bellum traheretur, utque Armenios ad sua defendenda cogeret, exscindere parat castella. Sibique, quod validissimum in ea præfectura, cognomento Volandum, sumit; minora Cornelio Flacco legato, et Insteio Capitoni castrorum præfecto, mandat.

laudat *pararetur*, nec tamen recepit.

Quasi eadem legio. Int. cujus esset ista aquila: tertianorum. Sed in MS. Guelf. non est *eadem*. Melius fortasse. Ern.

Procul astitit. Cod. Agr. *abstitit.*

Trapezunte. Nunc *Tarabozan,* vulgo *Trébizonde*. Brot.

Sibique quod. MS. Guelf. non habet *quod*. Ern.

Cognomento Volandum. Sic ed. pr. ut e cod. Bud. edidit Rh. et post eum omnes. Mediæ edd. *Vallandum*, ut MS. Guelf. Ern.

Isteo Capitoni. Ex lapid. *Insteio. Insteio* cod. Flor. ed. pr. *Isteo* a Puteolano fluxit. Ern. Bud. *Iustello.* Receptum *Insteii* nomen habet Vell. 2, 16, et lapis ap. Grut. p. 362 et 172. Cf. et Cujac. Obs. 10, 37. Respice ad c. 9.

Tum, circumspectis munimentis, et quæ expugnationi idonea, provisis, hortatur milites, « ut hostem vagum, neque paci aut prœlio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem, exuerent sedibus, gloriæque pariter et prædæ consulerent. » Tum, quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos, subruendo vallo inducit, alios scalas mœnibus admovere, multos tormentis faces et hastas incutere jubet. Libratoribus funditoribusque adtributus locus, unde eminus glandes torquerent; ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique motu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta escensu munimenta, omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. Et imbelle vulgus sub corona venundatum: reliqua præda victoribus cessit. Pari fortuna legatus ac præfectus usi sunt, tribusque una die castellis expugnatis, cetera terrore, et alia sponte incolarum in

Sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem. Cod. Agr. *sed perfidia et ignavia fuga confidentem*.

Libratoribus. Hic quoque J. Gron. intrusit suum *libritoribus*. At vide ad 2, 20. MS. Guelf. ed. pr. et ceteræ edd. omnes *libratoribus*: idque verum est. Ern.

Pari undique motu. Ita MSS. Fl. (Bud.) Guelf. ed. pr. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. Gryph. At Lips. et seqq. *metu*, quod sine libris, et operarum aut correctoris culpa, irrepsisse puto. J. Gron. e Flor. restituit. Ceterum etsi *motu* servavi, idque intelligi potest; *pari undique belli mole ingruente*: tamen *metu* facilius et usitatius in tali re est. Cum par undique periculum esset, distinebantur (*ancipitem metum* vocat Livius), nec subsidium laborantibus ferri poterat. Itaque, si constaret e bonis libris esse *metu*, præferrem. Ern.

In deditionem veniebant. *Ve-*

deditionem veniebant, unde orta fiducia caput gentis, Artaxata, adgrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ, si amnem Araxen, qui mœnia adluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur, procul et latioribus vadis transiere.

XL. At Tiridates, pudore et metu, ne, si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur; si prohiberet, impeditis locis seque et equestres copias inligaret: statuit postremo ostendere aciem, et dato die prœlium incipere, vel, simulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repente agmen romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viæ pariter et pugnæ composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, et tergum mille equites tuebantur: quibus jusserat, « ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur. » In cornibus pedes, sagittarius, et cetera manus equitum ibat, productiore cornuum sinistro per ima collium, ut, si hostis

nere cod. Agr. et mox *itinere deductæ legiones*.

Caput gentis Artaxata. Conditam ab Artaxia rege, suasu Annibalis Pœni. Plutarchum adi in Lucullo c. 65. Lips.

Sexta incedebat. Ed. pr. ut post (e Bud.) castigavit Rhen. In Puteol. ed. est *insedebat*. Ern.

Cominus resisterent. Guelf. *cominus insisterent*. Ern.

In cornibus pedes, sagittarius. Sic edd. omnes inde a Puteolano. Sed ed. pr. *pedites sagittariique*. Recepissem lectionem ed. pr. nisi ceterorum MSS. auctoritas obstaret. Ern.

Productior cornu in sinistro. Expeditior omnino et verior erit lectio: *productiore cornuum sinistro*. E cornibus, inquit, productius erat sinistrum, et caussam addit. Lips. *Productiore cornu in s.* cod. Fl. (quamquam non satis consentiunt, qui inspexere) ed. pr. et seqq. ad Rhenanum, qui (e Bud.) dedit *pro-*

intravisset, fronte simul et sinu exciperetur. Adsultare ex diverso Tiridates, non usque ad jactum teli, sed tum minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines, et diversos consectari posset. Ubi nihil temeritate solutum, nec amplius quam decurio equitum, audentius progressus et sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis jam tenebris abscessit.

XLI. Et Corbulo, castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioque circumdaret agitavit, concessisse illuc Tiridaten ratus. Dein, postquam exploratores adtulere « longinquum regis iter, et, Medi an Albani peterentur, incertum, » lucem opperitur : præmissaque levis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani, portis sponte patefactis, se suaque Romanis permisere : quod salutem ipsis tulit. Artaxatis ignis immissus, deletaque et solo adæquata sunt : quia nec teneri, sine valido præsidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmando præsidio,

ductior, quod est in MS. Oxon. Guelf. MS. Agr. *productiore eorum sinistro.* Atque etiam ultima in *productiore* in cod. Flor. est inducta.

Si laxare ord. Si efficere posset, ut romani ordines laxarent, ac deinde ipse distractos persequi et urgere posset. Mox, quod e MS. Fl. dedit *obsidioque* pro *obsidioneque* Ryckius et J. Gron. est etiam in ed. pr. *Obsidio* et Agr. Bud. *obsidione.*

Audentius progressus. Ardentius. cod. Agr.

Præmissaque levis armatura. Præmissa levi armatura ni fallor. Nam cod. Agr. *levi.*

Solo æquata. Ed. pr. *adæquata,* quod recipere non dubitavi, cum sit Tacito usitatum verbum. Vid. 12, 60; 15, 9, etc. Etiam Liv. 1, 29, *omnia tecta adæquat solo,* et alii. Ern.

Quia nec teneri. Verbum deest, unde pendeat *teneri:* unde

et capessendo bello divideretur : vel, si integra et incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria, quod capta essent. Adjicitur miraculum, velut numine oblatum. Nam cuncta extra, tectis tenus, sole inlustria fuere; quod mœnibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut, quasi infensantibus deis, exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus imperator Nero : ex senatusconsulto « supplicationes » habitæ : « statuæque et arcus et continui consulatus principi : utque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, » aliaque, in eandem formam, decernuntur, adeo

Grotius malebat *tenere*, ut referretur ad *erat*. Sed potest intelligi *poterant*, quod in seqq. quodammodo latet. Ern.

Velut numine oblatum. Farnesiano superadditum, *velut deum numine*. Lips.

Cuncta extra tecta hactenus sole inlustria fuere. Puto, *cuncta extra, tecta tenus :* sive, quod in Flor. esse postea didici, *tectis*. Sententia. Extra urbem, usque ad tecta domusque omnia sole liquida. Lips. Posteriorem correctionem recepere Gronovii. Scripturam cod. El. Pichena et Ryckius: superiores omnes edd. habent *tecta hactenus*. *Hactenus* sive de loco, sive de tempore capias, ineptum est, nec sensum commodum habere potest: primamque syllabam natam esse arbitror e prima in *tecta* vel *tectis*. *Tenus* jungitur quidem interdum etiam accusativo : sed quia tamen MS. Flor. clare *tectis* habet, hoc præferendum puto. Ern. Bud. *tecta hactenus*.

Fulguribus discretum. MS. Guelf. *fulgoribus*.

Ob hæc consalutatus imp. Primum MS. Guelf. *consulatus*, sed superne adjecta *t*, ut fieret *consultatus*. Deinde, quod per compendium erat *imper*. id in ed. pr. est *nuper :* sive in MS. illud vitium fuit, sive descriptor codicis intulit. Deinde pro *et SCto* est *ex SCto :* quod verum est. Porro vitiose *supplicationesque* post *dis grates*. Tandem *et æque oportere dividi.... colerent*. *Colerent* quidem etiam MS. Flor. Guelf. ceteræque edd. ante Rhenanum : qui, quare *colerentur* reposuerit, idque tam constanter secuti sint editores, non assequor. Ego cum J. Gronovio *colerent* restitui. Ern. Bud. *consulatus.... colerentur*.

modum egressa, ut C. Cassius, de ceteris honoribus adsensus, « si pro benignitate fortunæ diis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere, » disseruerit : « eoque oportere dividi sacros et negotiosos dies, quis divina colerent, et humana non impedirent. »

XLII. Variis deinde casibus jactatus, et multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidia Senecæ, damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, et mutatione temporum, non, quantum inimici cuperent, demissus; quique se nocentem videri, quam supplicem mallet. Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum pœnaque Cinciæ legis adversus eos qui pretio caussas oravissent. Nec Suilius questu aut exprobratione abstinebat, præter ferociam animi, extrema senecta liber, et Senecam increpans : « infensum amicis Claudii, sub quo justissimum exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus, et juvenum imperitiæ suetum, livere his, qui vividam et incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. Se quæstorem Germanici : illum domus ejus adulte-

C. Cassius. V. 12, 11. Conf. Ryck. ad 6, 15.

Legis Cinciæ. I. e. SCti facti ante ad legem Cinciam emendandam, quo pœna constituta. Nam lege Cincia, quæ proprie dicta, nulla pœna constituta fuit. Ern. Cf. 11, 5, seqq.

Livere his. Sic MS. Flor. cui concinit ed. pr. *lividæ his :* MS. Guelf. Puteol. *invidere :* quod omnes secuti sunt ad Pichenam. *Livere* pro invidere frequens huic ætati. Distinguuntur tamen *livere* et *invidere* in Dial. de Orat. c. 25. Ceterum omnes ante Rhenanum habent *juvenem*, pro quo ille recte dedit *juvenum.* At MS. Guelf. *a juventute imperitum suetum.* Ern. Bud. a 1 m. *livere*, quod 2 m. in *invidere* mutavit. Idem *juvenem*. Rhen. ex ingenio correxit.

Se quæstorem Germanici. Sui-

rum fuisse. An gravius existimandum, sponte litigatoris præmium honestæ operæ adsequi, quam corrumpere cubicula principum feminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies sestertium paravisset? Romæ testamenta et orbos velut indagine ejus capi. Italiam et provincias immenso fenore hauriri. At sibi labore quæsitam et modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac domi partam dignationem subitæ felicitati submitteret. »

XLIII. Nec deerant, qui hæc iisdem verbis, aut versa in deterius, Senecæ deferrent. Repertique adcusatores, « direptos socios, cum Suilius provinciam Asiam regeret, ac publicæ pecuniæ peculatum » detulere. Mox, quia inquisitionem annuam impe-

lius quæstor, germanico bello. Annal. 4, 31. Lips. Mox Guelf. *sponte a litigatoribus*. Vulgatum exquisitius et verius. Ern.

Existimandum. Sic Rhen. e Bud. Put. *estimandum*.

Ter millies sestertium. Vide supra 12, 53. *Ter millies sestertium*. Summa eadem divitiarum Senecæ expressa a Dione 61, 10.

Orbos... capi. Captatorum putida studia Romæ ob spem hereditatis captat noster et arguit. Cf. Germ. 20.

Immenso fenore hauriri. V. Dio. 62, 2, Cf. Gron. Pec. vett. 4, 11.

Olim partam. Ex aliis libris liceat, *diu partam*. Lips. *Ac olim* est a Puteol. Sed pr. ed. habet *ac deo:* unde videtur nata Rhenani conjectura *adeo:* quod plane est in MSS. Oxon. et Guelf. MS. Flor. *ac* do. Unde Lipsius, Pichena, fecere *diu:* J. Gronovius putat esse *domi:* quod præcedentibus aptissimum est. Interea sequamur, quod recentiores edd. obtinet *ac diu*, quamquam nobis suspectum. Ern. Bud. a 1 m. *ac deo*, ut in ed. pr. unde 2 m. *ab eo*. Placet *domi*. Sic et Lall. et Bip. *diu, olim* redundant ob *veterem*.

Felicitati submittere. Lege *submitteret*. Lips. Vett. omnes *submittere*, et MS. Guelf. (et Bud.) Mox *aut versa* non erat in MS. Bud. nec est in Guelf. et aliis

traverant, brevius visum, urbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Ii, « acerbitate adcusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum; Juliam Drusi filiam, Sabinamque Poppæam ad mortem actas; et Valerium Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos; jam equitum romanorum agmina damnata, omnemque Claudii sævitiam » Suilio objectabant. Ille, « nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse, » defendebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, « compertum sibi, » referens, « ex commentariis patris sui, nullam cujusquam adcusationem ab eo coactam. » Tum « jussa Messallinæ » prætendi, et labare defensio. « Cur enim neminem alium delectum, qui sævienti, impudicæ, vocem præberet? Puniendos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent. » Igitur, adempta bonorum parte (nam filio et nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam quæ

ap. Broterium. Rhenanus putabat abesse commode (retinuit tamen). Saltem *aut* servari deberet. Ern.

Suburbana crimina. Cur autem *suburbana*? omnia ista in urbem perpetrata. Vereor, ne *sub* ortum sit e terminatione præcedentis verbi. *Urbana crimina* opponuntur *provincialibus*, de quibus ante, ut apud Cic. in Verrinis. Mox ed. pr. MS. Guelf. *hi* pro *ii*, ut sæpe aliis locis. Ern. Recte vidit Ern. Sequor, deleto *sub*.

Q. Pomponium. Nihil legi. qui sequuntur, ii fere nominati Senecæ in Ludo. Lips. De *Q. Pomponio* 6, 18, de *Sabina* p. 11, 2, 4, de *Val. Asiatico* 11, 2, 3. *Corn. Lupus* sub Tiberio Pro CS. Cretæ teste numo, de quo Eckhel D. vett. NN. vol. 2, p. 302.

Jussa Mess. prætendi. Ed. pr. (et cod. Bud.) *protendi*. Mox *delectum* ut MS. Flor. et Agr. quod cum J. Gron. recepi. Ceteræ (et cod. Bud.) *electum* MS. Guelf. *neminem allectum*. Vitiose. Post *delegare aliis scelera* exquisite, pro in alios auctores

testamento matris aut aviæ acceperant) in insulas Baleares pellitur : non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo : ferebaturque copiosa et molli vita secretum illud toleravisse. Filium ejus, Nerulinum, adgressis adcusatoribus, per invidiam patris et crimina repetundarum, intercessit princeps, tanquam satis expleta ultione.

XLIV. Per idem tempus, Octavius Sagitta, plebei tribunus, Pontiæ, mulieris nuptæ, amore vecors, ingentibus donis adulterium, et mox, ut omitteret maritum emercatur, suum matrimonium promittens, ac nuptias ejus pactus. Sed, ubi mulier vacua fuit, nectere moras, « adversam patris voluntatem » caussari, repertaque spe ditioris conjugis, promissa exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, « famam perditam, pecuniam exhaustam » obtestans : denique salutem, quæ sola reliqua esset, arbitrio ejus permittens. Ac, postquam spernebatur, « noctem unam ad solatium » poscit, « qua delinitus, modum in posterum adhiberet. » Statuitur nox. Et Pontia consciæ ancillæ custodiam cu-

transferre : sumpta forma loquendi a re pecuniaria. Cicero exemplum præivit Or. pr. Font. 4, *quid si hoc crimen optimis nominibus delegare possumus*. V. plura in Clave cic. in h. v. Ern.

In insulas Baleares. Nunc *Majorque* et *Minorque*. Brot.

Adversam patris voluntatem. Cod. agr. aversam.

Octavius contra modo conq. A MS. Bud. aberat *modo*, a Guelf. abest *contra modo*. Idem mox *ostentans* : quod hic non alienum foret : sed sæpe in illo libro *ostentare* scribitur pro *obtestari* ; et *obtestans* h. l. efficacius. Ern. Bud. ut Guelf. non habet *contra modo*, ad quod non satis attendit Rhen. Bud. etiam *obtestans* ; alterum illud videtur pertinere ad Guelf.

Custodiam cubiculi. *Cubilis* cod. Agric.

biculi mandat. Ille, uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut adsolet in amore et ira, jurgia, preces, exprobratio, satisfactio : et pars tenebrarum libidine seposita. Ex qua æstu incensus, nihil metuentem ferro transverberat, et adcurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta cædes : haud ambiguus percussor. Quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus « suum illud facinus » profiteri, « se patroni injurias ultum esse. » Commoveratque quosdam magnitudine exempli : donec ancilla, ex vulnere refecta, verum aperuit. Postulatusque apud consules a patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum ex lege de sicariis condemnatur.

XLV. Non minus insignis, eo anno, impudicitia magnorum reip. malorum initium fecit. Erat in

Libidine seposita. Viri doctiss. malunt *libidini :* qui casus legitimus. Bud. *libidine.*

Et quæstu incensus. Hæc lectio edita est a Puteolano : quam falsam esse J. Gronovio concedo. Nam quæstus jam prætererat. MS. Flor. *et quastim census.* Agr. et ed. *et quæsiti census.* Gron. hinc facit, *et quasi incensus,* sc. amore ex usu libidinis : simulans se remollitum : quod nec significat *incensus,* nec huic loco aptum est. Ego tentavi : *atque ita infensus*, vel *sic.* Ubi satiaverat libidinem, tandem infestus, ardens sc. ira ex injuria, transfigit feminam. *Atque ita* formula frequentissima in eventu rei tradendo, ut omnes sciunt. *Infensus* poterat abesse, sed quoties Livius similiter ponit *infestus ?* Qui meliora dederit, ei ergo plaudam primus. Broterius : *qua statim inc.* Ern. In Bud. adfuerat a 1 m. *quæstum census*, 2 m. inde fecit *quæstu incensus.* Bip. conjectant *ex qua succensus.* Heins. *eo quæstu* vel *quo incensus.* Hill. Rac. 9, *atque æstu incensus,* ut ap. Virg. Æn. 4, 532. *Quæstu incensus* D. de Lamalle. Malim *Ex qua æstu incensus.*

Et lege de sicariis. Edd. vett. ante Rhen. omnes habent *Cornelia,* non demum Beroaldi, ut J. Gron. tradit. Sed recte deletum auctoribus MSS. Flor. Budensi, Oxon. quibus consentit Guelf. cum aliis ap. Broterium. Ern. Sustulit et Jac. Gron

Magnorum reip. malorum. Sic

civitate Sabina Poppæa, T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat; inlustri memoria Poppæi Sabini, consulari et triumphali decore præfulgentis. Nam Ollium, honoribus nondum functum, amicitia Sejani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum. Quippe mater ejus, ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat. Opes claritudini generis sufficiebant. Sermo comis, nec absurdum ingenium. Modestiam præferre et lascivia uti. Rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret adspectum, vel quia sic decebat. Famæ nunquam pepercit, maritos et adulteros non distinguens: neque adfectui suo, aut alieno obnoxia: unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufii Crispini,

ex Flor. dedit Pichena, sic ed. pr. Mediæ omnes *majorum*. Superior nullum reip. malum attulerat. Ern. Bud. *majorum*.

Initium fecit. Cod. Agr. *fuit*.

Ollium, honoribus nondum functum. Atqui quæstorium eum fuisse Suetonius autumat 35. Sed quæstura fortasse non tam honos, quam aditus ad honorem. Ipse tamen Tacitus 12, 64. Quæsturam inter magistratus recensuit, A. Gellius, et alii. Lips. Cod. Agr. T. Ellio.

Mater ejus. Poppæa, de qua, 11, 1, sq.

Velata parte oris. Ad æmulationem credo mulierum Arabiæ, de quibus Tertull. De Virg. vel 17. *Arabiæ feminæ ethnicæ non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut, uno oculo liberato, contentæ sint dimidiam frui lucem, quam totam faciem prostituere*. Sed caussa in hoc nobili scorto, et in illis dispar. Lips.

Rufi Crispini equitis. Alii *Crispi*. Sed *Crispinum* ei cognomen. Plut. in Galba, noster 15, 71, et clarissime Seneca, seu quis alius (non enim certe philosophus) in Octavia, ubi Poppæa inducitur v. 728 seq... *venientem intuor Comitante turba conjugem quondam meum Gnatumque. Properat petere complexus meos Crispinus, et intermissa libare oscula*. Rufinus Crispinus filius ejus a Suetonio nominatur c. 35.

equitis romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit juventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur.

XLVI. Otho, sive amore incautus, laudare « formam elegantiamque uxoris » apud principem; sive ut accenderet, ac, si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus est consurgens e convivio Cæsaris, « se ire ad illam, sibi concessam » dictitans « nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium et gaudia felicium. » His atque talibus inritamentis, non longa cunctatio

Lips. Immo *Rufii Crispini :* nam sic filius dicitur ap. Sueton. l. c. in bonis libris: et sic supra 12, 42, dedimus. Vett. edd. (it. cod. Flor. Bud. Agr.) *Ruffi Crispi*, usque ad Lipsium: qui *Crispinus* dedit. Ryckius primus, uti nos. Ern.

Filium genuerat. Is mari mersus jussu Neronis. Suet. 35.

Quin adult. matrim. jung. Paullo aliter H. 1, 13. Scil. Tacitus prius historiam scripserat, meliora dein dedit in Annalibus. Cf. et Plut. in Galba 25, p. 1061, et Suet. Oth. 3.

Otho, sive amore incautus, etc. Acidalius hic transposita membra putat, et verba *laudare formam principem*, post *adjiceret* poni vult. Putem Tacitum sic dedisse, quia paullo longior altera ratio facti. Si tamen placeat transpositio, malim illa verba statim poni post nomen *Othonis :* quod mollius et probabilius. Ern.

Vinculum potentiam ei adjiceret. Sic editi omnes præter ed. pr. quæ habet *id quoque vinculum potentiæ adjiceret.*

Sibi concessam dictitans. MS. Fl. habet, ut est in textu, nisi quod *seque* ante *ire :* unde J. Gron. conjicit *quippe.* Frustra, ut opinor, cum nil præcesserit, cujus ratio reddatur MS. Agr. consentit cum Budensi, Ed. pr. habet *ubi.* Guelf. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. Gryph. *ibi.* Lips. et ed. seqq. *sibi. Dictitaret* etiam MS. Agr. Perizon. An. Hist. p. 173, ed. Harles. p. 281, corrigebat *divinitus* pro *dictitans* : quod ridet J. Gronovius. Equidem cum Pichena sentio, nihil hic difficultatis adesse. Intelligitur, *sibi* a diis vel a propitia sorte *concessam dictitans nob.* etc. Bud. omnino habet *ubi c. dictitaret. Seque* Flor. stare nequit. Bud. *se* absque copula. Recte.

Vota omnium, gaudia feli-

interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta et artes valescere, « imparem cupidini et forma Neronis captam » simulans : mox, acri jam principis amore, ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem adtineretur, « nuptam esse se » dictitans, « nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitæ quod nemo adæquaret. Illum animo et cultu magnificum : ibi se summa fortuna digna visere. At Neronem, pellice ancilla et adsuetudine Actes devinctum, nil e contubernio servili, nisi abjectum et sordidum traxisse. » Dejicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu, Otho; et postremo, ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur : ubi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis temperantior.

XLVII. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quæsivit. Suspectabat maxime Cornelium

cium. Inscriptio vetus apud Grut. p. 637, QVOD. OMNES. ROGANT. SED. FELICES. IMPETRANT. GRON.

Matrim. amittere. MS. Agr. *omittere.*

Digna visere. Ed. pr. Rhen. et seqq. At Puteol. Ber. Alc. *dignam visere*, ut Guelf. et ut Faernus volebat. *Visere* sæpe etiam Livius dixit pro *videre*. V. Drakenb. ad 1, 31. Noster infra c. 54, *quo magnitudinem populi viserent*, ib. *comiter a visentibus acceptum*, 14, 1, *ubi audiret potius contumelias principis*, *quam viseret*. Mox MS. Guelf. et alii, *magnifico*. ERN. Bud. *magnificum*. Idem a 1 m. *dignam*, a 2, *digna*. Rhen. editio a. 1544, habet *dignam*, etsi in adnot. præferat digna.

Nil e contubernio servili. Proprie. Non enim nuptiæ cum servis, sed contubernium. LIPS.

Potestatis temp. Vertranius ex libro pontificali (i. e. Vatic.) adfert *egestatis. temp. Temperator* cod. Agr.

Corn. Sulla. Is consul a. 804. V. 12, 52. Gener Claudii fuit

Sullam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque et simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris, usu et senecta Tiberio abusque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Mulvius in eo tempore celebris nocturnis inlecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quo solutius, urbem extra, lasciviret. Igitur, « regredienti per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque ejus doli Sullam, » ementitur: quia forte, redeuntibus ministris principis, quidam, per juvenilem licentiam, quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam, neque clientium Sullæ agnitus: maximeque despecta et nullius ausi capax natura ejus a crimine abhorrebat: perinde tamen, quasi convictus esset, cedere patria, et Massiliensium mœnibus coerceri jubetur.

XLVIII. Iisdem consulibus auditæ Puteolanorum

per nuptias Antoniæ. V. c. 23.

A Tiberio usque. Vatic. *Tiberio avousque*, ex quo fecerim, *Tiberio abusque*, deleta priore præpositione. Lips. Vaticano consentit Flor. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. Lipsii correctionem cum J. Gronovio veram puto. Mox *Mulvius* vera scriptura, non *Milvius*. V. Cort. ad Sall. Cat. 45, et quos ibi laudat. Post *celebris* omnes edd. V. ad 2, 88, extr. *Ventabat* idem MS. et ed. pr. Eadem mox *solutus*. Ern. Emendationem Lipsii probant Heins. et Bip. Sequor et ego. Sic et 15, 37. *Oceano abusque*. Cod. Agr. *Mulvius*. Bud. *Solutius*.

Maximeque despecta. Copulam *que* ex Flor. restituit Pichena: quæ est etiam in Guelf. et ed. pr. *A crimine abhorrebat* est, erat ejusmodi, ut non videretur probabile, eum tale quid ausum esse, ut crimen objectum verisimile non esset. Ita eleganter *abhorrere* Ciceroni et Livio dicitur, Cic. pro Cœl. 4, *Cœlius longe ab ista suspicione abhorrere debet*. Ern.

Massiliensium mœnibus. Relegandi genus tunc frequens. Sic

legationes, quas diversas ordo plebsque ad senatum miserant: illi « vim multitudinis, » hi « magistratuum et primi cujusque avaritiam » increpantes. Cumque seditio, ad saxa, ad minas ignium progressa, necem et arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus. Quia severitatem ejus non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria: cujus terrore, et paucorum supplicio, rediit oppidanis concordia.

XLIX. Non referrem vulgatissimum senatusconsultum, quo « civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum, permit-

Julia oppido Rheginorum ab Augusto clausa: Silanus a Nerone Bario municipio Apuliæ: Dolabella in coloniam Aquinatem ab Othone sepositus LIPS.

Quas diversas senatorius ordo. Certe delendum τὸ *senatorius.* Rectissime. Non enim est in MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. Est additamentum Puteolani, non Beroaldinum, ut J. Gron. vocat: sed tamen e MSS. siquidem et Guelf. habet. Ceterum tamen cum Ryckio et J. Gronovio de levi. Sed præterea MS. Flor. *plebs* copula supra scripta: ed. pr. *plebs et ordo,* quod longe mollius: ceteræ *ordo plebesque.* Ceterum pro *diversas* Guelf. et alii ap. Brot. *divisas.* ERN. Bud. *quas divisas ordo plebsque.* Otto de Ædil. Colon. p. 60, docet, perperam æstuare viros doctos, ubi *senatoris* hic nomen legunt, siquidem mille locis *senatores* dicuntur coloniarum, ut et SC. municipalia occurrunt in lapidibus. Verum non de hoc, credo, ambigitur; sed, an Tacitus contra morem hic adjecerit vocem *senatorius?* hoc negatur, et recte quidem. Vide et Gorius Inscr. t. 2, p. 192, ad lap. p. 189.

Primi cujusque. An *primi* peculiaris dignitas in senatu, ut ap. Cic. pr. R. A. 9, *decem primi Amerini,* et Verr. 2, 67, *Magistratus et decem primi.* Ap. Liv. 39, 15, *deni principes.* V. Græv. ad Cic. l. c. et Noris. ad Cenot. Pis. 1, 3. Sic videtur Ryckio. Mox MS. Bud. eleganter *ad saxa, ad minas.* Horat. Ep. 1, 1, 46, *per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.* Post ed. pr. *pelliceret.* Puteol. *perliceret* cum seqq. ut Guelf. Tacite post Lipsium receptum *proliceret,* nescio unde: quod tamen eodem redit. Pro *Scribonios fratres* ed. pr. *con-*

tebatur : » nisi Pætus Thrasea contra dixisset, præbuissetque materiem obtrectatoribus arguendæ sententiæ : « Cur enim, si rem publicam egere libertate senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello, aut pace, de vectigalibus et legibus quibusque aliis Romana continentur, suaderet dissuaderetve? Licere patribus quotiens jus dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? cetera per omnes imperii partes perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? Quod si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum? » Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, « non præsentium ignarum respondebat, ejusmodi consulta corrigere; sed patrum honori dare, ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dis-

sobrinos fratres. At *Scribonii fratres* etiam H. 4, 41. Ern. L. 1. D. de Muner. et hon. occurrit *decemprimatus* et l. 3, ib. *decaproti* memorantur. Bud. *perliceret... Scribonios.* male quidam *Scribonianos.* De iis vid. Dio in Excerptis 63, 17.

Materiem. Sic Flor. Bud.

Quibusque aliis Romana. Insero vocem, *res romana continetur.* Sequentia emendavi, distinxi, sublata confusione, quæ in libris. Lips. Ed. pr. sane *continetur.* Guelf. Puteol. *continentur,* quod omnes secuti sunt. At in MS. Bud. *continerentur.* Utrumque rectum, si modo *Romana* verum, sed Lipsii correctionem veram puto. Ern. Verba Rhenani non cepit Ern. Ex eo, quod in Bud. legitur *contineretur,* infert Rhen. apparere legendum *continerentur.*

Suaderet dissuaderetve. Ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. *suadere dissuadereve licere :* Puteol. Ber. Alc. idem sine *ve.* Sed illud melius. Nam in hoc verbum non est, ad quod referatur *quin*, ut alia incommoda taceam. De re vide Gronov. Obs. 1, 22. Ern.

Quam si non Nero. Acidalius vult *quasi non Nero.* Et sic plane in ed. pr. Intelligendum autem,

simulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent. »

L. Eodem anno, crebris populi flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, an cuncta vectigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum ejus, multum prius laudata « magnitudine animi, » adtinuere senatores, « dissolutionem imperii » docendo, « si fructus, quibus res publica sustineretur, deminuerentur. Quippe, sublatis portoriis, sequens, ut tributorum abolitio expostularetur. Plerasque vectigalium societates a consulibus et tribunis plebis constitutas, acri etiam populi romani tum libertate : reliqua mox ita provisa, ut ratio quæstuum et necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne, per tot annos sine querela tolerata, novis acerbitatibus ad invidiam verterent. »

hæc non in senatu dicta, sed in sermonibus privatis, cœtibusque. Post *quod si*, quod e MS. Flor. edidit Jac. Gron. est et in (Bud. Agr. et) ed. pr. Id mutatum in *quæ*, ut opinor, propterea, quod *summa* ad *dissimulationem* referebatur. Sed *summa* opponuntur *inanibus*. Ern.

Immodestiam public. I. e. avaritiam : mox vocat *cupidines*. Vid. dicta ad Sueton. Tit. c. 4, et inde natam sævitiam, sive, ut post vocat, acerbitatem. Ern.

Plerasque vectigalium societates. Quæ hæc conjuratio est? ut tot viri docti corrigant *necessitates*. *Socii* et *societates* pro publicanis toties apud unum Ciceronem commemorantur, ut annotare loca pigeat. Vide ad Fam. 13, 9. Et tamen in his quoque Manutius erravit ad orat. pro Plancio c. 9. *Vel quod erat pater is, qui est princeps jam diu publicanorum : vel quod is ab sociis unice diligebatur.* Gron. Mox *tum* quod Rhenanus (e Bud.) addidit, est etiam in ed. pr. et in hac præterea *acri in remp.* In eadem est etiam *erog.* quod Rhen. se correxisse dicit. *Irrog.* natum credo, quod esset scriptum, ut in ed. pr. *errog.* Guelf.

LI. Ergo edixit princeps, « ut leges cujusque publici, occultæ ad id tempus, proscriberentur : omissas petitiones non ultra annum resumerent : Romæ prætor, per provincias, qui pro prætore aut consule essent, jura adversus publicanos extra ordinem redderent : militibus immunitas servaretur, nisi in iis, quæ veno exercerent. » Aliaque admodum æqua, quæ brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque, et quæ alia exactionibus inlicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas

erogationum. Ern. Rhen. est qui *necessitates* conjiciebat, nec tamen in textum recepit. Probavêre Mur. Acid. Male provocatur ad 1, 11. Urs. e cod. vet. *acri etiam tum P. R. lib.* sic et Mur. Acid.—Sic etiam Germ. c. 37, opponitur *moriens libertas* A. 1, 74, et *ultimum in libertate*, Agr. c. 2. Kr.

Leges cujusque publici Publicum hic non civitas, aut commune cujusque oppidi, uti censent : sed τὸ δημόσιον, τελωνία. Plautus Trucul. 1, 2, 41 : *Illa, haud ego, habuit publicum, pervorse interpretaris.* Seneca ep. 120 (119) : *Jam ego paraveram fiscos : circumspiciebam, in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas arcessérem merces.* Suet. Cal. 40 : *Additumque ad caput legis, ut tenerentur publico, quæ meretricium quæve lenocinium fecissent.* Seneca iterum epist. 102 (101) : *Ille, qui et mari et terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat*, ubi male substituunt, *publicanos.* Lips.

Prætor, per prov. Cf. l. 1. D. de Public. et Vectig.

Quæ veno exercerent. Quæstuosi milites supra vocantur c. 35.

Quadragesimæ quinquagesimæque. Quadragesimam litium abolitam cum Cujacio Obs. 6, 28, aliisque statuit, et simul Sphanhemium, qui de U. et P. N. diss. 13, t. 2, p. 550, s. Taciti fidem impugnat, e numo Galbæ, in quo XXXX REMISSA exstat, refellit Burm. de Vectig. P. R. c. 5, p. 65, s. iis rationibus, quibus facile cessurum quemque putem. Mox *exactionibus* bene correxit Rhen. superiores *ex auctionibus.* Ern. Telonarii statuam cum titulo ΚΑΛΩΣ ΤΕΛΩΝΗΣΑΝΤΙ dat Boissard. in Topogr. urb. part. 3, t. 1, fol. 51. *Exactionibus* Rhen. ex ingenio dedit. Nam

provincias frumenti subvectio. Et, « ne censibus negotiatorum naves adscriberentur, tributumque pro illis penderent, » constitutum.

LII. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum et Pomponium Silvanum absolvit Cæsar : Camerinum adversus privatos et paucos, sævitiæ magis quam captarum pecuniarum crimina objicientes. Silvanum magna vis adcusatorum circumsteterat, poscebatque « tempus evocandorum testium : » reus « illico defendi, » postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate et senecta, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat.

LIII. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui, pervulgatis triumphi insignibus, majus ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompeius et L. Vetus ea

Bud. a 1 m. *exauctionibus.*

Frumenti subvectio. Quæ hæc subvectio? illane, quæ Romam? ex Africa et Ægypto puta, aliisque provinciis ad alimenta plebis. An intelligit, in ipsis provinciis modum positum, quo et quatenus frumenta sua adveherent? Fraudes enim et committi solere, et molestias objici provincialibus, e Taciti Agr. 19, disces. *Emere,* inquit, *ultro frumenta, et vendere cogebantur. Devortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur, ut civitates a proximis hibernis in remota et avia deferrent : donec, quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.* Lips.

Et ne censibus. Mutuare huic loco lumen a P. Fabro Sem. 1, 25. Lips.

Habuerant. Sic Rhen. ex ingenio. Bud. a 1 m. *habuerunt.*

Sulpicium Camerinum absolvit. Sed eumdem paullo post cum filio interfecit. Ἐγκαλέσας σφίσιν, ait Xiphil. 63, 18, ὅτι Πυθικοὶ ἐκ προγόνων ἐπικαλούμενοι, οὐκ ἐπαύσαντο πρόσρημα τοῦτ' ἔχοντες, ἀλλ' ἐς τὰς τοῦ Νέρωνος νίκας τὰς Πυθικὰς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ἠσέβουν.

Ambitu. Sic Rhen. e Bud. Sed et Puteol. ita. Alibi *ambitum.* Faernus volebat *impetum,* quod ridet Grut.

Paull. Pomp. etc. De Paulli-

tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem adtinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coercendo Rheno, absolvit: Vetus Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa, connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano et Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent: sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se occidentis septentrionisque litora fierent. Invidit operi Ælius Gracilis,

no Pompeio v. Plin. 33, 50. Ei Seneca inscripsit L. de Brev. vitæ. Ant. L. Vetus CS. fuit a. 808. Vid. c. 11.

Inchoatum a Druso aggerem. Intelligitne fossam Drusianam, Isalæ hodie cognomine insignem, quæ Rhenum imminuit, exhausit, et quasi coercuit? an potius aliud opus in gallica ripa, quo tumidum et vagum cum pernicie accolarum amnem reprimeret? Videtur et refero ad aggerem istum, quæ H. 5, 19, scripta: *Quin et diruit molem, a Druso Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disjectis quæ morabantur, effudit.* Vidi, qui molem eam vellent esse Drusoburgum, ad Isalam nunc situm. Næ illi falluntur. Nam qui potest? In Galliarum ripa ea moles fuisse debuit, non in Germaniæ: uti facto Civilis, Tacitique verbis ratio constet. Refellere quidem igitur aliena possim, firmare adhuc ipse nihil. Lips. Ryckius LXVI redigit, ducto initio numerandi ab A. U. 745, quo Drusus consul in Germania mortuus. Sed non necesse est terminum temporis, cujus annos Tacitus tradit, ponere in anno eo, cujus res jam exponuntur. Turbæ ex ea re ortæ hic traduntur. Opus quidem ipsum aliquot annis ante cœptum est. De aggere ipso vide H. l c. Ern.

Mosellam atque Ararim. Mosella, *la Moselle;* Arar, *la Saône;* Rhodanus, *le Rhône.* Maris Mediterranei et Oceani commercia, toties tentata, semper omissa, ingentibus impensis, sed majore gloria, fecit Ludovicus Magnus; quod opus omnino regium dicimus *le Canal royal,* vel *le Canal de Languedoc.* Brot.

Ælius Gracilis. E libris *Ælius Gracchus.* Lips. Sic et MS. Agr. At ed. pr. *invidit operi ejus Gracilis:* fuit *Elius;* ut in seqq. Guelf. *helius:* ut ante Lips. edebatur. Mox vett. edd. *Vetere,* usque ad Rhen. *Veterem* MSS. Flor Agr. Deinde idem MS. Agr.

Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, « ne legiones alienæ provinciæ inferret, studiaque Galliarum adfectaret : formidolosum id imperatori » dictitans, quo plerumque cohibentur conatus honesti.

LIV. Ceterum continuo exercituum otio, fama incessit, « ereptum jus legatis ducendi in hostem. » Eoque Frisii juventutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admovere ripæ, agrosque vacuos, et militum usui sepositos, insedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Jamque fixerant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant : cum Dubius Avitus, accepta a Paullino provincia, minitando « vim romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos, aut novam sedem a Cæsare impetrarent, » perpulit Verritum et Malorigen preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea

cohibentur : eleganter. Ceterum ad h. l. v. Marca primat. Lugd. p. 160. Ern. In Bud. a 1 m. erat *veteres.*

Quo. E scribendi compendio MS. elicit Pichena *quomodo.* Sed magis arridet vulg.

Imbellem ætatem condentes admovere. Cod. Agr.

Malorige. Ammian. Marc. 15, 5. *Malarichum* dicit. Germ. fuerit *Malrich.*

In qua tum Germani regnabant. Flor. *in quantum Germani:* optime. Id est, quatenus Germanis quidem est regnum, qui in semilibertate. Lips. Omnes conjecturas irritas fecit cod. Fl. cujus lectio editur inde a Pichena. Ed. pr. *in quam tunc Germani regnabant.* Ern. Bud. *in quam tum Germani regnabant.* Passiva dictio rectior, ut H. 1, 16. G. 43. De re ipsa G. 11.

Jamque fixerant domos. Castigat Rhen. (e Bud.) *Jamque finxerant domos.* Immo *fixerant*, id est posuerant. collocaverant. Juven. Sat. 3, 2 : *Laudo tamen, vacuis quod sedem figere Cumis Destinet.* Gron. Edd. ante Rhenan. omnes *fixerant.* Ern.

Utque p. s. ex. Bud. *atque P. s. ex.* Minus bene.

quæ barbaris ostentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic, per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum « consessum caveæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus » percunctantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum : et, « quinam forent, » rogitantes, postquam audiverant, « earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute et amicitia romana præcellerent : nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse, » exclamant, degrediunturque et inter patres considunt. Quod comiter a visentibus exceptum, quasi impetus antiqui et bona æmulatione. Nero civitate romana ambos donavit : « Frisios decedere agris jussit. » Atque illis adspernantibus, auxiliaris eques repente immissus necessitatem adtulit, captis cæsisve, qui pervicacius restiterant.

LV. Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adjacentium populorum miseratione : quia pulsi a Chaucis et sedis

Advertere quosdam cultu externo. Armenios et Parthos, sedentes in senatu, uti eleganter Suetonius loquitur. Morem autem eum fuisse, et hunc honorem bene meritis sociis, didici e Justino, de Massiliensibus 43, 5. Item Josepho, qui decretum C. Cæsaris et senatus recitat pro Judæis 14, 10, 6. Lips.

Bona æmulatio. Bona æmulatione MSS. (Bud et alii) et edd. vett. ante Rhen qui dedit *æmulatio.* Ern. Scil. Rhen. finalem *ne* a seq. vocis capite huc putat accessisse librarii oscitantia. Juretus ad Symn. 4, 56, legit *boni æmulatio.*

Ansibarii. Ed. pr. *Ansivarii*, et infra *Ampsivarii.* In loco Amiani 22, 10, ex quo Rhen. Ansuarios laudat, putatque eosdem cum his, *Attuarii* hodie leguntur, quæ est gens Francorum. Vid. ibi Lindenbr. et Vales. Male igitur e loco Taciti colligit Rhen. Francos e Chaucis prodisse. Mox ed. pr. *Boiaculus.* MS. Guelf.

inopes tutum exsilium orabant. Aderatque iis, clarus per illas gentes et nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, « vinctum se rebellione Cherusca, jussu Arminii, » referens, « mox, Tiberio et Germanico ducibus, stipendia meruisse. Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere, quod gentem suam ditioni nostræ subjiceret. Quotam partem campi jacere, in quam pecora et armenta militum aliquando transmitterentur? Servarent sane receptos gregibus, intra hominum famam; modo ne vastitatem et solitudinem mallent, quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum, et post Usiporum fuisse. Sicuti cœlum diis, ita terras generi mortalium datas: quæque vacuæ, eas publicas esse. » Solem deinde respiciens, et cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, « vellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores. »

Biocalus. Ern. Bud. *Amsibarii.*

Tutum exsilium orabant. Postulabant cod. Agr.

Quinquaginta annorum. Libri vett. *quadraginta.* Edd. vett. Guelf. *quinquaginta :* recte, numero rotundo, etsi aliquot anni ad veritatem desint. Ern. Bud. habebat *et quinquaginta annorum obsequio. Id q.* Sic et Puteol. Ante *quinq.* punctum posuit Gruterus. Copulam ante *quinq.* habent et codd. Flor. et Agr. In Bud. 2 m. bene delevit. Heins. volebat *sed.*

Chamavorum quondam. Ea arva in Rheni ripa fuisse Menapiorum videtur ex Cæsare de Bello gallic. 4, 4, unde forte pro *Chamavorum* emendandum Menapiorum censet Cl. Spener. Notit. Germ. antiq. pag. 245. Brot.

Solem respiciens. MS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. *despiciens :* quod ridicule defendit, in textum receptum, Jac. Gronovius, quasi radios in terram missos a sole adspexerit. *Respiciens* inde a Puteolano omnes. Rhenanus conjiciebat *aspiciens.* At *respicere* pro adspicere etiam 14, 8. Pro *deinde* MS. Guelf. *idem.* Ern.

LVI. Et commotus his Avitus, « patienda meliorum imperia. Id diis, quos implorarent, placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent : neque alios judices, quam se ipsos, paterentur. » Hæc in publicum Ansibariis respondit : ipsi Boiocalo, « ob memoriam amicitiæ daturum agros. » Quod ille, ut proditionis pretium adspernatus addidit : « deesse nobis terram, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest. » Atque ita, infensis utrimque animis, discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes, socias bello vocabant. Avitus, scripto ad Curtilium Manciam, superioris exercitus legatum, « ut Rhenum transgressus, arma a tergo ostenderet; » ipse legiones in agrum Tencterum induxit, « excidium » minitans, « nisi caussam suam dissociarent. » Igitur absistentibus his, pari metu exterriti Bructeri, et ceteris quoque aliena pericula defendentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Usipios

Hill. Rac. 38, conjicit *suspiciens*. Sed id jam occuparat Heinsius. Gruterus a glossa putat esse *respiciens* et *vocans*. Utrumque commode abesse posset.

Quid darent, quid adimerent. MS. Guelf. et duo alii ap. Broterium, *qui darent, qui adimerent:* Ern. Bud. *quid... quid*.

Avitus, scripto ad C. M. MS. Guelf. *Ab Avito scriptum ad C. M.* Ern.

Absistentibus. Ita Rhen. ex Bud. *asistentibus*. Prius legebatur *assistentibus*. Cf. 2, 31, 34, H. 3, 74; 4, 32.

Pari metu exterriti Bructeri, et ceteris. Flor. lectio, et ed. pr. Ceteræ (et Bud.) *exterritis Bructeris, et ceteris*. Mox *quoque* abest a MS. Bud. Ern.

Pericula deserentibus. MS. Fl. Bud. Guelf. ed. pr. *defendentibus :* quod interpretatur J. Gron. *a se arcentibus*, vultque servari cum ipse interea vulgatum teneat. In superioribus erat *deferentibus* (nam sic est in ed. Puteol. Ber. Alc. non *deserentibus;* ut J. Gronovius e Beroaldina laudat) sive vitium operarum in ed. Puteol. fuit, quod sequerentur ceteri, sive ita ille et MS. edidit, quod credo. Ern. Restitui cum

et Tubantes concessit. Quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod juventutis erat, cæduntur: imbellis ætas in prædam divisa est.

LVII. Eadem æstate, inter Hermunduros Cattosque certatum magno prœlio, dum flumen, gignendo sale fecundum et conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, « eos maxime locos propinquare cœlo, precesque mortalium a deis nusquam propius audiri. Inde, indulgentia numinum, illo in amne illisque silvis salem provenire, non, ut alias apud gentes, eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum. » Sed bellum, Hermunduris pros-

Bip. *defendentibus*. Rhen. hoc non posse stare putabat; nisi legatur *periculo*. Verum æque dicimus *defendere vim, injuriam, bellum*, etc. Immo Cic. pro Murena 3, *de civium periculis defendendis*.

Dum flumen. Non abhorret certe a fide, ut hoc flumen Sala fuerit argumento vel nominis ipso. Lips. Flumen Sala, nunc quoque *Sala*, in Hermunduris oritur haud procul urbe *Egra*, et in Albim influit. Brot.

Salem provenire. Jac. Gron. notat e MS. Flor. *item*: et plane sic est in MS. Guelf. et ed. pr. *Salem* ceteri omnes. Mox idem Guelf. (et Bud.) *arentem*. Male. Ern. A Bud. abest *salem*; 2 m. adjecit *item*.

Eluvie maris arescente unda, *sed*. Muretus *arescente, sed unda*. At ipsa de re Plin. 31, 39: *Galliæ Germaniæque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.* Varro R. R. 1, 7: *In Gallia Transalpina intus ad Rhenum, cum exercitum ducerem, aliquot regiones accessi, ubi salem nec fossicium, nec maritimum haberent, sed ex quibusdam lignis combustis, carbonibus salsis pro eo uterentur.* Ubi lego, *intus Rhenum*, particula addititia rejecta. Lips.

Ex contrariis inter se elementis. *Ex* MS. Flor. Guelf. edd. omnes ante Rhenanum, qui (Bud. secutus) delevit. Pichena restituit. Idem MS. Flor. *alimentis*: vitiose. Initia hic et materia, ex qua sal fiat, non alimenta memorantur. *Concreta* scripti et editi

perum, Cattis exitio fuit, quia « victores diversam aciem Marti ac Mercurio » sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebant. Sed civitas Juhonum socia nobis, malo improviso adflicta est. Nam ignes, terra editi, villas, arva, vicos passim conripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper coloniæ mœnia. Neque extingui poterant; non, si imbres caderent, non fluvialibus aquis, aut quo alio humore: donec inopia remedii, et ira cladis, agrestes quidam eminus

olim omnes. *Concretum* est e correctione Lipsii, quam ille tamen non recepit in textum, sed Pichena et seq. Ern.

Cattis exitio fuit. Sic omnes. edd. inde a Puteol. ad Pichenam, qui e MS. Flor. dedit *exitiosius.* Ed. pr. *exitiosum.* Melius est *exitio fuit.* Ern. Bud. *exitiosum fuit,* sed 2 m. syllabam *sum* erasit.

Cum ita victa occidioni. Placet Danesii conjectura, *cuncta viva.* Lips. MS. Flor. (Bud.) edd. omnes *cuncta victa*, idque defendit Freinsh. ad Flor. 4, 2, et ad h. l. Faernus quoque conjecit *viva.* At J. Fr. Gronovio neutrum placet, sed *victi:* cuncta, quæ victus antea possedit. Ern. Provocat Freinsh. ad Cæs. B. G. 6, 17, et 1, Sam. 15, 3.—Cf. et Athen. 9, 16.

In ipsos vertebant. Sic est in MS. Flor. et ed. pr. ut Rhen. conjecerat. Vulg. (et Bud.) *vertebantur.* Ern.

Sed civitas Juhonum. Juhones habitasse inter Radantiam, *Redniz*, et Mœnum, *le Mein;* coloniam nuper conditam esse Norimbergam, *Nuremberg*, vel Forchemium, *Forcheim*, opinatur Cl. Eccardus, de Germ. orig. pag. 343. Veteris que Juhonum nominis memoriam exstare in castro *Giech*, et in vicino monte *Gickel.* Brot. Pighius censebat scrib. *Huionum.* MS. Fl. (Bud.) Agr. Guelf. *Vibonum* Ed. pr. *Vubionum.* Puteol. *Juhonum.* Heinsius conjiciebat *Ubiorum*, quod etiam M. Altingio Not. G. ins. P. 1, p. 83, et Cellario probatur. Ryckius *Æduorum,* intelligitque incendium Lugdunense, de quo etiam 16, 13, quod nescio an quisquam probaturus sit.

Conripiebant. Ed. pr. *arripiebant.*

Humore niterentur. Niterentur abest a Flor. Cod. Agr. MS. Agr. habet *perfunderentur.* Oxon. *uterentur.* Hoc verbum *niterentur* abest etiam (a Bud. et) ab ed. pr.

Agrestes quidam. Ed. pr.

saxa jacere, dein, residentibus flammis, propius suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant : postremo tegmina corpori derepta injiciunt, quanto magis profana et usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

LVIII. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus reviresceret.

agrestis : mox *resistentibus flammis*, ut in Guelf. Ceteræ omnes (et Bud.) *residentibus*, quod verum. Paullo post correxi *derepta*, pro *direpta*, ut Ryckius e cod. Agr. Ern.

Ruminalem arborem. De ficu Ruminali et Navia digna lectu Scaliger in Festum, illustrissimum ingenium nostri ævi. Lips. Adde Salmas. ad Solin. p. 800. Ern. Plin. 15, 20.

Quæ super octingentos et quadraginta ante annos. Damno numerum. Nam hic annus U. c. 811. Romulus autem Remusque XVIII, duntaxat annos nati, cum facta Roma est. Non ergo plures ab infantia eorum ad hunc diem annis triginta. Facilis putatio ex Dionysio, Livio, et aliis. Ita ergo hic emendem, et *octingentos et triginta* scribam, ne Tacitus manifesta sit in culpa. Lips. *Oct. et trig.* probat Acid. et putat *et quadraginta* ortum ex *atque triginta*, quod recepere Bip. In Bud. post *ante* legitur *per*, unde Rhen. conjicit *perennans*.

Revirescerel. Ita e Flor. Pichena edidit : cui consentit Guelf. *Reviviscerel* superiores omnes. Sed ante idem liber Guelf. non habet *habitum est*. Ern.

TOMI SECUNDI FINIS.

TABULA

RERUM QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

N. B. Editoris notæ inclusæ sunt hoc signo [ ].

